

**Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка
Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України**

**ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»**

Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри

**Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 року)**

Кіровоград
«КОД»
2016

ББК 67.9 (4УКР) 300

НЗ4

Наукові пошуки у III тисячолітті: соціальний, правовий, економічний та гуманітарний виміри: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (22–23 квітня 2016 р.). Кіровоград : «КОД», 2016. – 308 с. ISBN 978-617-653-013-8

Видання містить матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Розглянуто актуальні проблеми стану наукових досліджень у галузі соціальних, правових та гуманітарно-економічних проблем у III тисячолітті в Україні та світі із залученням до обговорення провідних науковців, практиків, а також молодих вчених з усіх регіонів України та зарубіжних держав.

Матеріали конференції розраховані на наукових і науково-педагогічних працівників ВНЗ та наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, а також широкий читачський загал.

Матеріали конференції надруковано в авторській редакції.

ББК 67.9 (4УКР) 300

Редакційна колегія:

доктор юридичних наук, професор М. К. Галянтич, кандидат юридичних наук, доцент І. І. Литвин, кандидат юридичних наук, доцент Г. Ю. Шаркова.

Рекомендовано до друку Вченою радою ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету» (протокол № 8 від 25 березня 2016 року)

ISBN 978-617-653-013-8

© Автори, 2016

© НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2016

© ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету», 2016

© Видавництво «Код», 2016

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ № 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Вакулєнко В. Ю.
Емфітевзис як альтернатива оренді землі 13

Головко Л. О.
Реєстрація права власності на нерухоме майно: досвід Словаччини та Чехії 15

Дякунєнко М. С.
Проблеми правового забезпечення безоплатної приватизації землі 17

Кузнєцов Ю. М.
Вдосконалення правового регулювання відносин в системі інтелектуальної власності в Україні 19

Первомайський О. О.
Зміни в регулюванні відносин власності за участю об'єднаних територіальних громад 21

Тернуцак М. М.
Кримінально-правова та адміністративно-деліктна охорона права власності в Україні 24

Ушакова-Кирпач І. М.
Підстави функціонування народних підприємств в Україні 27

СЕКЦІЯ № 2. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Гончарук В. В.
Правова природа відповідальності у трудовому праві 29

Кицик Я. Р.
Щодо затвердження типових договорів в енергетиці 31

Кочин В. В.
Цивільно-правовий погляд на форму відносин 33

Мехеда В. Д.
Становлення та розвиток функцій договору 35

Михалкова К. С.
Проблемні аспекти законодавчого регулювання договірних відносин у сфері авторського права 38

Сенюта С. Я. Нетипові види договорів, що можуть укладатися в телекомунікаційній галузі ...	40
Сіненко Т. О. Правові аспекти укладення договорів оренди землі	42
Чернега В. М. Тлумачення оціночного поняття «надзвичайно невідне матеріальне становище» (ч. 4 ст. 93 Сімейного кодексу України).....	45
Черненко О. А. Іпотечні правовідносини: судова практика	47
Шаркова Г. Ю. Застосування основних засад цивільного законодавства при договірному регулюванні відносин	50
Шишка Р. Б. Договір кейтерингу	53
СЕКЦІЯ № 3. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ Й ГРОМАДЯНИНА В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ ДЕМОКРАТИЧНОГО СУСПІЛЬСТВА	
Акімова Н. В. Маніпулювання соціальними проблемами та суспільними настроями на сайтах новин	56
Белоцерковец В. В. Политическая экономия и современность: проблемы демаркации и развития науки	58
Бузенко І. Л. Проблема формування еколого-валеологічної компетентності майбутніх педагогів	61
Бут-Гусаім С. Ф. Отражение древней славянской культуры в именованном исторической прозы Зинаиды Дудюк и Ольги Ипатовой	63
Вакулик І. І. Структурна організація новітніх термінів у контексті розвитку сучасної науки ...	65
Волосюк Т. В., Осадча М. В., Авраменко О. В. Особливості фахової підготовки майстрів виробничого навчання технічного профілю	68

Воропас В. Г. Щодо актуальності теорії демографічної деградаційної спіралі в Україні	70
Гайдученко Н. Л. Заміна особого імені в ономастиці	73
Галянтич М. К. Проблеми договірної регулювання підготовки фахівців-юристів у вищому навчальному закладі	75
Гарбузюк К. Г. Відбір кандидатів на службу в національну поліцію України з використанням інтернету	78
Гребеник Т. В. Сутність стратегічного управління навчальним закладом	80
Гуцалюк О. М. Розгляд деяких аспектів сьогодення і перспектив розвитку вищої освіти в Україні	82
Гуць А. О. Роль коментарів-характеристик в інтернет комунікації на сайтах соціальних мереж	84
Демичева А. В. Міста другого порядку в сучасних міжнародних відносинах.....	86
Драган І. В. Узгодження інтересів в рамках формування механізму державного регулювання збалансованості природно-ресурсного потенціалу	88
Задорожня І. А. Правові аспекти фіскальної політики влади щодо лівобережних козаків в II половині XIX ст.	90
Зелінський С. Е. Практичні механізми оцінювання діяльності керівників місцевих державних адміністрацій	92
Іващенко М. М. Формування самоосвітньої компетентності майбутніх фахівців засобами дистанційної освіти як педагогічна проблема	94
Ігнат'єв В. А. Взаємозв'язок філософських і суспільних революцій	97

Гляшченко Д. О. Суїцид як суспільно-історичне явище	99
Кежутин А. Н. Борьба медицинской общественности с курением в Российской империи на рубеже XIX–XX вв.	101
Корчагіна В. Г. Наукові підходи до організації облікового процесу на підприємстві	102
Косенко В. Д. Соціальна робота як професія майбутнього у контексті подолання викликів сьогодення	105
Костючков С. К. Філософія освіти в контексті уявлень про системність та єдність сучасного глобалізованого світу	106
Котова А. С. Підготовка соціальних працівників у контексті викликів сьогодення	108
Кошолан В. В. Використання навчальних тренажерів при розв'язуванні задач лінійного програмування	110
Кравченко Т. А. Концептуальні засади діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні	112
Литвин І. І. Актуальні питання концентрації (дублювання) владних повноважень у сфері надання освітніх послуг	115
Ляшенко А. В. Застосування інформаційних технологій в освітньому процесі	118
Маренко А. А. Тенденції та засоби допомоги людям похилого віку	119
Маринич А. П. Інститут сімейного виховання в міжнародному праві	121
Мартыненко И. Э. Новые подходы в государствах-участниках СНГ в правовом регулировании охраны и использования памятников истории и культуры	124
Невельська-Гордєєва О. П. Modus logos в судовому доведенні	127

Пантілєєва Л. А. Метод статистичних групувань	129
Печериця Т. В. Проблема гуманізації та гуманітаризації вищої спеціальної освіти України на сучасному етапі	131
Пивоваров В. М. Гуманітарний вимір і фахова відповідність авторефератів з права нормам мови ...	134
Підгорна Н. В. Переваги та ризики використання хмарних технологій	137
Проценко І. І. Педагогічна діалогова взаємодія суб'єктів навчального процесу у вищій школі ...	138
Пузиренко Я. В. До проблеми загальногуманітарної підготовки студентів-першокурсників	140
Рахманов В. О. Місце освітньо-інформаційного середовища у вищих технічних навчальних закладах	142
Рябовол Л. Т. Вища юридична освіта в Україні: проблеми та здобутки	144
Свічкарьова Я. В. Щодо організаційного критерію договору «мінімум-максимум»	147
Серебрянський Д. М., Вдовиченко А. М. Світовий досвід організації діяльності відомчих наукових установ у сфері оподаткування	150
Соболь Є. Ю. Базові міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації прав та свобод інвалідів	153
Соколов О. О. Концептуальні засади стратегічного розвитку державного управління в умовах нестабільності владних відносин	155
Соколова С. В. Публічне адміністрування на регіональному рівні: проблеми та перспективи розвитку	157
Ступак О. Ю. Організація наукової роботи у вищих навчальних закладах	159

Тернавська Т. А. Формування ефективної комунікації майбутніх соціальних працівників	162
Цигульський С. М. Право регулювання відносин земельної власності лівобережних козаків в II половині XIX ст.	164
Цимбалюк В. С. Науково-освітнє право як основа гуманітарного, а отже і економічного розвитку суспільства	166
Чорноус О. В. Проблемні аспекти етимологічного аналізу особових імен	169
Чугасва Н. Ю. Освітня соціалізація студентів як фактор розвитку сучасної науки	171
Шедяков В. Е. Трансформации общественной жизни и язык науки	172
Шибанова-Роенко Е. А. Выделение специфических векторов и новаций в кризисных исследованиях	174
Шихненко Д. В. Соціально-моральні виміри особистості інноваційного лідера	175
Ящук Т. А. Сучасні проблеми між ринком праці і ринком освітніх послуг та шляхи їх вирішення	179
Paweł Łabuz System ochronny i kontrolny przestępczości zorganizowanej	181
Irena Malinowska Program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej na lata 2015-2020	184
Sławomir Franc Wpływ transformacji systemowej na funkcjonowanie polskiej policji	186
СЕКЦІЯ № 4. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
Балануца А. В. Зупинка транспортного засобу: проблеми застосування та відповідність конституційним засадам	189

<i>Березюк Л. А.</i> К вопросу о необходимости использования различных форм гибкости рабочего времени	191
<i>Бурлай Т. В.</i> Формирование концепта «европейская опора социальных прав» ЕС и задачи евроинтеграции Украины	193
<i>Ганзицька Т. С.</i> Міжнародні гарантії в системі забезпечення прав і свобод людини	196
<i>Гвоздик П. О.</i> Судова система України в контексті процесів євроінтеграції: актуальний стан, проблеми, перспективи	198
<i>Горлов Е. В.</i> Правовые предпосылки создания национального антикоррупционного бюро Украины	202
<i>Дубенко О. І.</i> Деякі питання удосконалення законодавства про адміністративну відповідальність за проступки, що посягають на права і свободи громадян	204
<i>Зеленко І. П.</i> Умови ефективності правових презумпцій	206
<i>Золотоноша О. В.</i> Теоретичні аспекти публічного адміністрування у сфері економіки на місцевому рівні	207
<i>Каліущенко І. М.</i> Співвідношення матеріальних та процесуальних норм у праві Європейського Союзу	209
<i>Комзюк Л. Т.</i> Правове регулювання використання творів, недоступних у торгівлі: новітній польський досвід для України	212
<i>Кондратенко В. М.</i> Проблеми соціального забезпечення державних службовців в Україні: зарубіжний досвід	214
<i>Кормош О. І.</i> Особливості захисту прав дитини	216
<i>Крижановська А. С.</i> Гласність в системі загальних принципів організації та діяльності президента України	219

Мисаревич Н. В. Правовые основы осуществления инвестиционной деятельности в Республике Беларусь	222
Митрофанов І. І. Чи існує наука кримінального права: погляд із майбутнього?	224
Москалевич Г. Н. Естественные монополии и их государственное регулирование в Республике Беларусь в условиях евроинтеграции	226
Надієнко О. І. Щодо перспектив пенсійної реформи в Україні	229
Окопник І. С. Генезис місця і роль поліції у реалізації функцій виконавчої влади	231
Окопник О. М. Проблемні питання соціальної профілактики правопорушень	234
Рябець К. А. Директива ради 98/83/ЄС від 3 листопада 1998 року про якість води, призначеної для споживання людиною: організаційно-правовий механізм імплементації	236
Скоруно В. О. Щодо правосуб'єктності юридичної особи	238
Скрипник В. В. Органи місцевого самоврядування в системі публічної влади	240
Степанов П. Л. Проведення організаційних заходів як підстава звільнення зі служби в поліції ...	242
Ткачева Н. Н. Новеллы приказного производства в гражданском судопроизводстве РФ	244
Хлистул Д. В. Проблеми впровадження адміністративної реформи в Україні	246
Чумак В. В. Основні завдання поліції Латвії та України: порівняльно-правовий аналіз	247
Шевченко С. І. Деякі особливості визначення поняття публічної безпеки та порядку	249
Юнін О. С. Щодо особливостей роботи з персоналом поліції зарубіжних країн	251

СЕКЦІЯ № 5. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Бабін І. І.

Особливості реалізації досудового порядку вирішення податкових спорів в Україні 255

Берестовая И. Є.

Обеспечение принципа верховенства права в контексте реформирования полномочий конституционного и верховного судов Украины 257

Бичкова С. С., Чурпіта Г. В.

Проблеми припинення режиму окремого проживання подружжя в судовому порядку в умовах демократизації суспільства 262

Вус В. І.

Міграційні установки сучасної молоді 265

Гетманцев М. О.

Принципи доказування, які закладено в чинному цивільному судочинстві 267

Гриценко В. Г.

Шляхи оптимізації правоохоронної системи України 270

Єгорова С. М.

Особливості законного представництва у цивільному процесі 275

Кирдан Б. В.

Окремі питання призначення експертизи у справах щодо захисту прав автора ... 277

Кіріяк О. В.

Оглядовий аналіз дослідження спонтанної психодинаміки судового провадження у працях зарубіжних науковців 279

Короленко В. М.

Відкладення розгляду справи у цивільному судочинстві 281

Косовський Л. М.

Загальні засади пред'явлення позову у цивільних справах з іноземним елементом 284

Криницький І. Є.

Щодо доцільності створення в Україні установи, подібної до податкового суду США 287

Кричун Ю. А.

Проблемні питання визначення та відшкодування моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням 290

Куцик К. В. До питання класифікації заходів процесуального примусу в цивільному судочинстві	292
Лук'янчиков Є. Д. Правове регулювання використання спеціальних знань у формі консультації	294
Примак В. Д. Справедливість у побудові й функціонуванні механізму цивільно-правової відповідальності	297
Резнік Г. О. Особливості допиту неповнолітнього свідка у цивільному та кримінальному процесі	300
Телійчук В. Г. Міжнародний досвід нормативно-правового регулювання відносин у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків	302
Шаповал Л. І. Деякі проблеми при виконанні рішень судів	304

СЕКЦІЯ № 1. ПРОБЛЕМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

ЕМФІТЕВЗИС ЯК АЛЬТЕРНАТИВА ОРЕНДІ ЗЕМЛІ

Вакулєнко Володимир Юрійович
студент I курсу гр. КП-215 Коледжу
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»

У зв'язку з прийняттям змін до Закону України «Про оренду землі» та Податкового кодексу України щодо встановлення істотних умов договору оренди землі та зростання вартості оренди землі сільськогосподарського призначення дедалі актуальнішим стає пошук альтернативних, більш економічно вигідних інструментів користування землями сільськогосподарського призначення.

Одним із таких інструментів є емфітевзис. Емфітевзис – це право користування земельною ділянкою для сільськогосподарських потреб, яке є окремим видом речового права, передбаченим Цивільним кодексом України. Використання цього інструменту стає популярнішим серед орендарів земель сільськогосподарського призначення, оскільки є більш вигідним та надає гнучкість в узгодженні істотних умов користування земельною ділянкою.

Аналізуючи обсяги використання земель сільськогосподарського призначення зазначимо, що згідно з даними Державної служби статистики сільськогосподарських угідь станом на початок минулого року було 41,5 млн. га, з них розпайовано – 25,7 млн. га. Переважну більшість таких угідь, що їх використовують сільськогосподарські підприємства, це орендовані паї. Їх загальна площа становить приблизно 17,5 млн. га. [3]

Порівнюючи основні характеристики емфітевзису та оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення звернемо увагу на переваги використання емфітевзису як альтернативи договору оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення.

Важливим аспектом оренди землі є орендна плата, оскільки її розмір безпосередньо впливає на фінансову модель сільськогосподарського підприємства-орендаря.

З прийняттям змін до Закону України «Про оренду землі» та Податкового кодексу України, мінімальний розмір орендної плати за земельні ділянки сільськогосподарського призначення, які перебувають у державній чи комунальній власності був збільшений до 3% від нормативної грошової оцінки землі але не може перевищувати 12 % нормативної грошової оцінки землі. Це суттєво збільшує витрати орендаря за землі сільськогосподарського призначення, які належать органам виконавчої влади та місцевого самоврядування. Щодо орендної плати за користування землями сільськогосподарського призначення, які перебувають у приватній власності, то відповідно до Указу Президента України «Про додаткові заходи щодо соціального захисту селян – власників земельних ділянок та земельних часток (паїв)» №92/2002 від 02.02.2002 таку орендну плату також рекомендовано встановлювати у розмірі не менше ніж 3% від нормативної грошової оцінки земельної ділянки. [1]

На відміну від договору оренди, розмір плати за користування земельною ділянкою за договором емфітевзису, порядок та строки її виплати вирішуються виключно сторонами у договорі. Це дає змогу сторонам узгоджувати нижчу орендну плату або більш зручні умови її виплати, ніж це передбачено законодавством для договорів оренди землі. Відповідно наявність такої можливості робить використання емфітевзису більш економічно привабливим для орендаря, що сприяє інтенсивному розвитку останнім часом практики укладення договорів емфітевзису.

Другою істотною умовою договору оренди землі є строк оренди. Укладаючи договір оренди земельної ділянки, сторони обмежені максимальним строком оренди землі, який визначений ст. 19 Закону України «Про оренду землі» та становить 50 років, незалежно статусу суб'єкта-власника земельної ділянки. За договором емфітевзису строк оренди також не може перевищувати 50 років для земель державної та комунальної власності, проте у випадку укладення договору емфітевзису щодо земель, які перебувають у приватній власності, максимальний строк договору не обмежений. На практиці зустрічаються випадки, коли договір емфітевзису укладають на строк 100 і більше років. Більше того, законодавством передбачено можливість укладення безстрокового договору емфітевзису. В такому випадку кожна зі сторін може у будь-який час розірвати такий договір, попередивши іншу сторону за один рік до такого розірвання.

Важливою відмінністю права емфітевзису від права оренди є реальна можливість відчужувати та спадкувати право емфітевзису, встановлене щодо земельної ділянки, яка перебуває у приватній власності. У випадку відчуження права емфітевзису, користувач земельної ділянки зобов'язаний повідомити власника про свій намір відчужити дане право не пізніше ніж за один місяць до такого відчуження, оскільки власник земельної ділянки має переважне право на придбання права емфітевзису. При цьому, договір емфітевзису може передбачати отримання власником ділянки певного відсотку від вартості продажу права емфітевзису щодо його земельної ділянки.

Ще одним важливим аспектом є наявність типової форми договору оренди землі, обов'язкове врахування 11 істотних умов договору оренди землі та 4 (в окремих випадках 5) обов'язкових додатків відповідно до Закону «Про оренду землі». Відсутність будь-якої з істотних умов чи обов'язкового додатка є підставою для оскарження договору оренди землі та визнання його недійсним. Таке жорстке регулювання ускладнює переговори щодо укладення договору оренди та підвищує ризик того, що договір оренди, укладений сторонами без належної юридичної допомоги, не буде відповідати усім вимогам законодавства. Обов'язкових вимог до договору емфітевзису законодавством не встановлено, що дає можливість погоджувати сторонам лише ті умови, які вони вважають істотними.

Підкреслимо, що договір емфітевзису є цікавою альтернативою договору оренди землі сільськогосподарського призначення та має низку суттєвих переваг у зв'язку з відсутністю досить жорсткого регулювання цього інструменту в українському законодавстві. Але слід звертати увагу на той факт, що у зв'язку з проведенням реформи децентралізації та прийняттям Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» необхідно враховувати й локальні нормативно-правові акти, які регулюють питання передачі у користування земель сільськогосподарського призначення [2]. Такі акти можуть регулювати деякі аспекти правовідносин, пов'язаних з правом емфітевзису, які не врегульовані в загальному законодавстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Заремба Ю. Емфітевзис як альтернатива оренді землі сільськогосподарського призначення / Ю. Заремба // Юридична Газета. – 2015. – № 10-11. – С. 14.
2. Колядинська Т. В. основи формування об'єднаних громад – бажання жителів і можливості території / Т. Колядинська // Землевпорядний вісник. – № 2. – 2016. – С. 16-20.
3. Репін К. Земельна реформа: крізь призму минулого і сучасного / К. Репін // Землевпорядний вісник. – № 1. – 2016. – С. 4-5.

РЕЄСТРАЦІЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА НЕРУХОМОМЕ МАЙНО: ДОСВІД СЛОВАЧЧИНИ ТА ЧЕХІЇ

Головка Людмила Олександрівна

*доцент кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
кандидат юридичних наук, доцент*

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що законодавство України щодо надання інформації, яку містить Державний реєстр речових прав на нерухоме майно та їх обмежень і державний земельний кадастр, не відповідає практиці країн Європейського Союзу. Пропонуємо використати досвід Словаччини та Чехії з питань правового регулювання реєстрації права власності на нерухоме майно, який виправдав себе на практиці у цих країнах і має схвальні відгуки громадськості.

Правове регулювання кадастру нерухомості у Словаччині та Чехії засноване на наступних засадах, які виходять з вимог забезпечити щонайбільшу охорону права власності та інших речових прав на нерухомість:

1. Публічності. Згідно § 68 абзац 1 Закону Словаччини № 162/1995 «Про кадастр нерухомості і про запис права власності та інших речових прав на нерухомість» [1] і § 21 Закону Чехії № 344/1992 «Про кадастр нерухомості» [2] кожен має право ознайомитися з даними, які містить кадастр, робити з нього витяги і отримувати довідки. Більше того, з даними, які містить кадастр нерухомості Словаччини та Чехії, можна безкоштовно ознайомитися на сторінках Інтернету www.katasterportal.sk та www.katastrnemovitosti.cz. Усі суб'єкти можуть безкоштовно у будь-який момент, без необхідності відвідання управління кадастру, отримати інформацію, ввівши необхідні дані. Причому, вищенаведена інтернетсторінка словацького кадастру нерухомості містить інформацію не тільки словацькою, але і англійською мовами. Існування такого порталу має багато переваг: зменшує обсяг роботи управлінь кадастру, підвищує прозорість і безпеку правовідносин;

2. Внесення, яке полягає у тому, що у разі договірних правовідносин право власності та інші речові права на нерухомість виникають, змінюються або припиняються записом до кадастру. Тобто внесення відомостей до кадастру нерухомості Словаччини та Чехії має правостановлююче, а не просто декларативне значення. Проте, варто зазначити, засада внесення в повному обсязі діє тільки стосовно правовідносин, які виникають на основі договору. Договір є правовою підставою, на основі якої право виникає, змінюється або припиняється, але тільки запис до кадастру формою внесення спричиняє правові наслідки. Однак ця засада не

поширюється на випадки, коли право власності або інші речові права на нерухомість записуються до кадастру нерухомості після того як виникнуть, зміняться або припиняться на основі закону або рішення суду;

3. Достовірності. Цю засаду містить § 70 Закону № 162/1995 і § 6а Закону № 344/1992, згідно яких дані, які містять кадастр, є достовірними і обов'язковими, якщо не буде доведено протилежне. Питання важливості цієї засади постає у випадку, якщо запис в кадастрі нерухомості не відповідає дійсності. У випадку, якщо запис у кадастрі був неправдивим, особа, яка діяла у добрій вірі у цей запис охороняється законом. Довести неправдивість достовірних і обов'язкових відомостей про право власності на нерухомість можливо лише у судовому порядку, учасником якого є і особа, записана в кадастрі нерухомості як власник. Тільки на основі рішення суду можна виконати запис про право власності іншої особи на цю саму нерухомість. Вважаємо таке правове регулювання позитивним досвідом;

4. Свободи. Згідно § 30 абзац 1 Закону № 162/1995 і § 3 Закону № 265/1992 провадження про дозвіл вкладу починає відповідне управління кадастру завжди на основі заяви власника або іншої уповноваженої особи, а не з власної ініціативи;

5. Законності. Згідно цієї засади управління кадастром зобов'язане вивчити всі фактичні і правові обставини справи, необхідні для прийняття законного рішення. При прийнятті рішення про дозвіл запису права власності та інших речових прав на нерухомість до кадастру нерухомості управління кадастру вивчають всі фактичні і правові обставини, які б могли мати вплив на дозвіл. Наприклад, для прийняття рішення про дозвіл на внесення до кадастру права власності на нерухомість на основі договору купівлі-продажу управління кадастру вивчає, чи є чинним договір про передачу права власності, в першу чергу повноваження продавця розпоряджатися нерухомістю з точки зору існування його права на нерухомість і з точки зору його правоздатності на момент здійснення правочину, обмеження права розпоряджатися нерухомістю та інші умови чинності договору стосовно нерухомості. Згідно § 133 абзацу 2 Цивільного кодексу № 40/1964, який був прийнятий іще в Чехословаччині і який продовжує діяти в незалежних Словаччині та Чехії, виникнення права власності на нерухомість рішенням про дозвіл запису завершується. Рішення про припинення права власності на нерухомість, записаного до кадастру нерухомості, може прийняти тільки суд. Тут ми бачимо діаметральну відмінність в обсягу правомочностей і обов'язків, які мають органи, які здійснюють реєстрацію права власності та інших речових прав на нерухоме майно в Словаччині та Чехії з одного боку, та Україні – з іншого. На відміну від Словаччини та Чехії, в Україні при передачі права власності на нерухомість на основі договору всі фактичні та правові обставини справи вивчає нотаріус, а не управління кадастру нерухомості. У цьому контексті, варто зазначити, що Цивільний кодекс Словаччини та Чехії взагалі не вимагає нотаріального посвідчення договору про відчуження нерухомого майна. Тільки § 30 абзацу 3 Закону Словаччини № 162/1995 «Про кадастр нерухомості і про запис права власності та інших речових прав на нерухомість» вимагає, щоб у договорі, який надається управлінням кадастру, був нотаріально посвідчений підпис продавця або дарувальника, підпис зобов'язаної особи при виникненні речового сервітуту, підпис уповноваженої особи при припиненні речового сервітуту, а також підписи співвласників у договорах про поділ нерухомого майна;

6. Першочерговості, згідно якої записи до кадастру здійснюються у тій черговості, у якій були подані заяви власника або іншої уповноваженої особи з проханням зробити запис до кадастру. З цією метою на кожній заяві з проханням зробити запис до кадастру нерухомості, яка подається до кадастру, записується дата і точна година його подання (ці дані також записуються до окремого реєстру, ознайомитися з яким і проконтролювати черговість

доручених заяв має право кожен). Ця засада безперечно є позитивною, оскільки окрім запобігання корупції також допомагає при вирішенні можливого спору між сторонами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. O katastrí nehnuteľnosti a o zápisoх vlastníckeho práva a iných vecných práv na nehnuteľnosť: Zákon Národnej rady Slovenskej republiky z 27 júna 1995 č. 162/1995 // Zbierka zákonov č. 54/1995. – Strana 1510.
2. O katastru nemovitostí ČR (katastrální zákon): Zákon ČNR č. 344/1992 // http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701?number1=344%2F1992&number2=&name=&text=.

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРИВАТИЗАЦІЇ ЗЕМЛІ

Дякуненко Максим Сергійович

*студент III курсу гр. Ю-132 ВНЗ «Кіровоградський
технікум механізації сільського господарства»*

Тематика права власності на землю останнім часом набуває все більшої актуальності, адже земля є неоціненним багатством людства, держав і народів, а володіння, користування та розпорядження цим багатством завжди було однією з прерогатив будь-якого суспільства лише за однієї умови – якій формі власності на землю віддавався пріоритет.

Проблематику земельних відносин, окремих інститутів земельного права вивчали і продовжують вивчати вітчизняні юристи. Незважаючи на існуючі дослідження, окремі аспекти земельних відносин залишаються недостатньо дослідженими та нормативно врегульованими неналежним чином. Серед таких нагальних проблем, які існують сьогодні в українському суспільстві, є питання набуття права власності на земельні ділянки шляхом їх безоплатної приватизації [4, с. 235].

По-перше встановлені Земельним кодексом України норми безоплатної передачі земельних ділянок у власність громадянам мають виключно максимальну граничну межу. При цьому ЗК України не визначає можливості перерозподілу цієї граничної площі земельних ділянок, які можуть підпадати під безоплатну передачу громадянам. Так, для ведення особистого селянського господарства може бути передано безоплатно не більше 2,0 га, однак це має бути 1 ділянка чи декілька? Також посилення на це зустрічаємо в ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р., норми якої вказують на те, що для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара, передані фізичним особам у власність або в оренду в порядку, встановленому законом [2, с. 231].

Проблеми пов'язані з визначенням кількості земельних ділянок виникають тому що працівники відділів земельних ресурсів, сільських, селищних та міських рад стверджують, що громадянин має право на безоплатну приватизацію лише однієї земельної ділянки, навіть у разі, коли до цього часу у користуванні певного громадянина було їх декілька, а загальна їх площа не перевищує граничних встановлених Законом меж земельних ділянок. Кількість таких земельних ділянок не

може і не повинна бути обмежена, головне, аби їх загальна площа не перевищувала відповідних граничних розмірів, встановлених Земельним Кодексом України.

Нормативно-правове врегулювання цього питання потребує прийняття підзаконного нормативно-правового акта Уряду України (постанови Кабінету Міністрів України), в якому має бути чітко виписано алгоритми дій громадян, які виявляють бажання набути право власності на земельні ділянки, та посадових осіб органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, що забезпечуватиме прозорість та доступність у реалізації громадянами їх прав щодо набуття права власності на земельні ділянки, а також єдиний справедливий та законний спосіб набуття громадянами права власності на землю [3, с. 124].

По-друге існує загальна проблема реєстрації земельної ділянки при передачі її у власність, а саме проблема співвідношення нормативно-правових актів рівня закону та підзаконних нормативно-правових актів у сфері правового забезпечення реєстрації прав на землю. Справа в тому, що частиною 2 статті 204 Земельного кодексу України передбачена імперативна норма, згідно з якою порядок ведення державного земельного кадастру встановлюється законом. До того ж такий імператив повною мірою стосується і реєстрації прав на землю, оскільки остання відповідно до статті 196 цього самого кодексу є складовою державного земельного кадастру [5, с. 45].

По-третє присутня проблема з розвитком ринку землі. На сьогодні у багатьох країнах діють акти, прийняті за пострадянськими мірками досить давно із наступними змінами та доповненнями, що сприяє відносній стабільності законодавства у сфері реєстрації прав на землю у цих країнах. Риса, яка, на жаль, відсутня у нашому законодавстві, що частково можна пояснити складним економічним становленням держави Україна та що, зазвичай, прийнято «писувати» на все ще незавершені процеси її розбудови. Між іншим, саме стабільність всього спектру законодавства щодо реєстрації прав на землю якраз і є умовою реального, а не паперового розвитку ринку землі. Уніфікація підходу до вирішення питання права власності на земельні ділянки полегшить процес його набуття.

Важливого значення набуває також державний контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами їх прав щодо набуття власності на земельні ділянки шляхом їх безоплатної приватизації, а також нагляд за неухильним дотриманням процедури передачі земельних наділів у власність громадянам, аби не допустити перевищень службових повноважень та зловживань службовим становищем з боку уповноважених органів виконавчої влади та місцевого самоврядування чи їх посадових осіб під час безоплатної приватизації земельних ділянок [4, с. 310].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3-4. – Ст.103-105.
2. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15 травня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – Ст.232.
3. Гринько С. В . Правові аспекти реєстрації прав на землю: Монографія. - К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 172 с.
4. Земельне право : підручник / М. В. Шульга, І.О. Бабай, В. І. Гордєєв 3-47 та ін. ; за ред. М. В. Шульги. Х. : Право, 2013. – 520 С.
5. Науково – практичний коментар до Земельного Кодексу України – Київ 2012 р. Національна доповідь щодо завершення земельної реформи / за наук. ред. Л.Я. Новаковського. – К.: Аграр. наука, 2015. – 48 с.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН В СИСТЕМІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Кузнєцов Юрій Миколайович

*професор кафедри конструювання верстатів та машин
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»,
Академік АН вищої освіти України,
доктор технічних наук, професор*

Здобуття Україною незалежності в умовах переходу до ринкової економіки потребує вирішення життєво-необхідної для держави потреби – забезпечення конкурентоспроможної вітчизняної продукції, як результат інноваційної творчої діяльності, що створює об'єкти права інтелектуальної власності (нова техніка і нові технології) [1].

Останнім часом в Україні спостерігається така ситуація, коли ті чи інші нові технології, в тому числі і інформаційні, які розроблені українськими фахівцями і вченими, визнаються іншими державами, стають їх надбанням, а Україна від цього нічого не отримує. Це пояснюється передусім тим, що в Україні треба удосконалювати як патентну систему (*Марк Твен "Країна без державного патентного відомства і без добрих законів, які захищають винахідників, нагадує рака, котрий може рухатися в бік або повзти назад"*), так і систему стимулювання інноваційної діяльності (*напис президента США Авраама Лінкольна над дверима будівлі департаменту торгівлі "Патентна система підливає олію зацікавленості у вогонь таланту"*), тобто винахідникам гарантується право на отримання винагороди за їх творіння).

Всі нормативно - правові і законодавчі акти України, що стосуються інтелектуальної власності, можна умовно поділити на три блоки: декларуючий, захисний і стимулюючий [5]. Найбільш розвинутий і постійно удосконалюється Верховною Радою є блок, який декларує, охороняє та регламентує права фізичної та юридичної особи на інтелектуальну власність. Потребує подальшого розвитку і вдосконалення захисний блок, який формує реальні та дієздатні організаційні механізми захисту прав на інтелектуальну власність (патентні суди, державна підтримка творців та ін.). Особливо це стосується винаходів, про застосування (впровадження) яких на різних підприємствах і установах повинні знати державні органи і заявник (*напис на куполі будівлі штаб-квартири ВОІВ (WIPO) у Женеві: "Обов'язок держави – забезпечити надійний захист усіх видів мистецтв та винаходів"*). Практично відсутній стимулюючий блок законів і підзаконних актів, що стимулює отримання прав на об'єкти інтелектуальної власності. Тому є над чим працювати, щоб удосконалити систему управління інтелектуальною власністю, патентну систему і розвинути систему стимулювання інноваційної діяльності в науці, освіті та виробництві [3].

Судячи з різних джерел інформації і статистики [1], кількість винахідників і раціоналізаторів в Україні постійно зменшується. Такий стан спостерігається в усіх сферах промислового і аграрного виробництва. Кількість промислових підприємств, які були замовниками на нову техніку і новітні технології, також постійно зменшується (заводи зруйновані, перетворені в мега-супермаркети і розважальні платні центри, склади для зберігання імпортової продукції, сотні тисяч робітників позбавлені робочих місць, діюче обладнання розпродано на металобрухт без

намагання його модернізації за рахунок винахідницьких і раціоналізаторських пропозицій). Тому зменшується потреба у винахідниках, якими зовсім не цікавляться зокрема приватні підприємства, що працюють тільки на власні прибутки.

Сьогодні немає потреби, немає соціального, суспільного замовлення, немає мотивації створити щось нове і стимулювати вітчизняних винахідників. Політика з експорту вітчизняної продукції, крім сировини, переорієнтована на імпорт, що додатково знищує вітчизняного виробника.

Відсутність у патентному законодавстві України блоку законів (або розділів в інших законах і підзаконних актах) про державне моральне та матеріальне стимулювання винахідництва і раціоналізації стримує підвищення творчої і винахідницької активності, особливо серед молоді, в інноваційних проривних розробках при створенні нової техніки і новітніх технологій, що негативно відображається на вітчизняному виробництві товарів промисловості, сільського господарства, в інших сферах народного господарства, медицині і побуті [1,2,3]. В програмі розвитку системи охорони інтелектуальної власності в Україні на період 2010 - 2020р.р.[1] сформульовані основні напрямки стимулювання і державної підтримки інноваційної діяльності, але, на жаль, вони носять декларативний характер, що не відчуває на собі більшість винахідників і раціоналізаторів.

Спостерігається і така негативна практика, коли інтелектуальна власність стала "чесним" засобом ефективного відмивання грошей деякими "винахідниками", які ближче до владних структур (підписуючи самим собі великі економічні ефекти без реального впровадження, отримують мільйони гривень і умовних одиниць).

При розробці стимулюючого блоку законів щодо розвитку системи державного стимулювання інноваційної діяльності доцільно передбачити наступні питання [1,4]:

1) пільгове оподаткування підприємств, які впроваджують (застосовують) нові винаходи вітчизняних заявників;

2) державне стимулювання підприємств, організацій і вітчизняних винахідників від сумарного економічного або іншого ефекту, що вже було до розпаду СРСР;

3) розширення пільг (що вже було раніше) заслуженим і активним винахідникам і раціоналізаторам України в безкоштовному оздоровленні, поліпшенні житлових умов, отриманні диференційованих надбавок до заробітної плати і пенсії;

4) відновлення матеріального стимулювання винахідників за винаходи та інші об'єкти інтелектуальної власності, які зроблені у зв'язку з виконанням службового завдання у вигляді заохочувальної винагороди, розмір якої встановлюється по відношенню неоподаткованого мінімуму;

5) створення при Державній службі інтелектуальної власності або при одному з міністерств КМУ органу державної реєстрації впроваджених винаходів згідно форми 4-НТ "Акт впровадження (використання)", централізованої виплати винагороди за впровадженні винаходи, корисні моделі і промислові зразки, оприлюднення впроваджених об'єктів промислової власності в спеціальному щоквартальному або щорічному бюлетені "Впроваджені об'єкти промислової власності";

6) внесення в закон "Про вищу освіту" розділу про стимулювання інноваційної діяльності науково-педагогічних працівників, співробітників, докторантів, аспірантів та студентів [4];

7) використання досвіду провідних країн стосовно морального і матеріального стимулювання інноваційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізації викликів. Матеріали Парламентських слухань у Верховній Раді України 17 червня 2009 року. За загальною редакцією проф. В.І.Полохало. – К.: Парламентське видавництво, 2009. – 628с.
2. Кузнецов Ю.М. Чи потрібні в Україні винаходи і винахідники? Газета АН вищої освіти України, № 3, грудень 2011, с.1,4.
3. Цибульов П.М. Управління інтелектуальною власністю: монографія / П.М.Цибульов, В.П.Чеботарьов, В.Г.Зінов, Ю.Суїні / За ред. П.М.Цибульова. – К.: "К.І.С.", 2005. – 448с.
4. Кузнецов Ю.М. Актуальні проблеми і досвід впровадження дисциплін з інтелектуальної власності у вищих навчальних закладах. Матеріали доповіді на пленарному засіданні міжнародної науково-технічної конференції «Машинобудування і металообробка - 2003», м. Кіровоград, (17 квітня 2003 р.), КДТУ. – 25с.
5. Кузнецов Ю.М. Патентознавство та авторське право: Підручник, 2-е видання, перероблене і доповнене / Ю.М.Кузнецов - К.: ТОВ «Кондор», 2009. – 446с.

ЗМІНИ В РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ЗА УЧАСТЮ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Первомайський Олег Олексійович
доцент кафедри цивільного права КНУ імені Тараса
Шевченка, старший науковий співробітник
НДІ приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
кандидат юридичних наук, доцент

Здійснення в Україні сучасного етапу реформування місцевого самоврядування перебуває у сутнісному зв'язку не лише з процесом децентралізації в здійсненні державної влади, а також зі створенням дієздатних територіальних громад як первинних суб'єктів місцевого самоврядування спроможних не лише отримати більше владних повноважень, у тому числі внаслідок їх делегування від органів державної влади, а що більш важливо, ефективно здійснювати ці повноваження.

Одним з шляхів подібного перетворення територіальних громад в дієздатних та ефективних суб'єктів здійснення владних повноважень є їх об'єднання, що передбачає внесення змін не лише в публічно-правові закони, що регулюють процеси об'єднання територіальних громад, делегування їм повноважень тощо, а також в ті акти чинного законодавства, що регулюють відносини комунальної власності, тобто відносин власності за участю таких суб'єктів права власності як територіальні громади.

При цьому, слід констатувати, що першочергова увага до питань публічно-правового регулювання процесу об'єднання територіальних громад у цілому та публічно-правових явищ та понять, що виникають в процесі такого об'єднання, призвела до того, що відносини комунальної власності, й в першу чергу, такі поняття як підстави, момент, спосіб та порядок набуття права власності об'єднаною

територіальною громадою залишилися поза увагою чинного на той час нового законодавства, зокрема Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад».

Підтвердженням останнього судження є чергові зміни, що були внесені останній часом в Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Зокрема, йдеться про Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» щодо особливостей державної реєстрації органів місцевого самоврядування як юридичних осіб» від 25.12.2015 р., оскільки зміни, запропоновані в цьому законодавчому акті, стосувалися не лише відносин з державної реєстрації органів місцевого самоврядування, а також були спрямовані на врегулювання відносин комунальної власності, які, у зв'язку з початком активних процесів з об'єднання територіальних громад, фактично не були належним чином врегульовані.

Згідно з новою та вже чинною редакцією частини третьої ст. 8 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» об'єднана територіальна громада є правонаступником всього майна, прав та обов'язків територіальних громад, що об'єдналися, з дня набуття повноважень сільською, селищною, міською радою, обраною такою об'єднаною територіальною громадою.

І далі: У разі об'єднання всіх територіальних громад одного району в одну об'єднану територіальну громаду все майно спільної власності територіальних громад такого району є комунальною власністю об'єднаної територіальної громади, а пов'язані з таким майном права та обов'язки належать об'єднаній територіальній громаді з дня набуття повноважень сільською, селищною, міською радою, обраною такою об'єднаною територіальною громадою.

Таким чином, в законодавстві здійснена спроба усунення прогалини в регулюванні відносин власності, оскільки до внесення зазначених змін не передбачалося набуття об'єднаною територіальною громадою права власності на певне майно, що належало територіальним громадам, які об'єднувалися. Внаслідок чого виник ризик недосягнення основної мети реформування місцевого самоврядування шляхом здійснення об'єднання територіальних громад, а саме створення дієздатних громад, оскільки зрозуміло, що наявність такої бажаної якості, тобто здатності громад до самостійних дій, багато в чому залежить від того, чи має первинний суб'єкт місцевого самоврядування гідну та достатню майнову основу для здійснення своїх функцій в якості первинного джерела місцевої влади.

Звісно, існування в територіальній громаді майна, грошей та інших активів не вичерпує та не може бути самодостатнім фундаментом та передумовою для здійснення місцевого самоврядування, оскільки останнє має значно складнішу природу та ґрунтується на переконанні про те, що мешканці окремих населених пунктів та (або) окремих територій мають інтереси, що нетотожні, з одного боку, приватним інтересам окремих осіб, які є жителями цих населених пунктів, з іншого – державним інтересам. При цьому потреба в задоволенні цих інтересів заслуговує на її легальне визнання та подальше створення механізму для їх задоволення як з метою збалансування приватних та публічних інтересів, так і з метою врівноваження цілої сукупності різнопорядкових та різнозмістовних публічних інтересів, що належать як цілій державі, так й її окремим частинам – регіонам та, звісно, територіальним громадам як первинним суб'єктам місцевого самоврядування.

В останньому випадку йдеться про те, що інтереси держави у цілому та її окремих складових, у тому числі окремих територіальних громад, можуть не

співпадати. Однак вимога розумної та необхідної децентралізації в межах існування окремої демократичної, соціальної та правової держави потребує врахування інтересів місцевих громад, а задоволення значної кількості з цих інтересів можливе лише в разі забезпечення можливості для суб'єктів місцевого самоврядування бути власниками взагалі, та власниками тієї кількості майна, грошей та інших активів, сумарної кількості яких буде достатньо для здійснення всіх необхідних функцій місцевого самоврядування.

Уявляється, що внесенні в кінці грудня 2015 року зміни до чинного законодавства, на яких вказувалося вище, є хоча й необхідними, однак недостатніми законодавчими засобами, спрямованими на належне регулювання відносин комунальної власності та забезпечення територіальних громад як власників необхідним обсягом такого майна (об'єктів права власності).

По-перше, наділення об'єднаних територіальних громад певними активами: майном, правами тощо, в результаті правонаступництва від територіальних громад, які об'єднуються, не може само по собі вирішити проблему недостатності обсягу комунального не майна, оскільки якщо цих активів (майна) було недостатньо громадам, які об'єднуються, цих активів буде недостатньо також для об'єднаної громади. Істинність цього судження не піддається сумнів з тих причин, що в результаті об'єднання громад для об'єднаної громади крім формальної кількості активів неминучим є також відповідне сумарна збільшення кількості членів об'єднаної громади та правонаступництва в обов'язках щодо необхідних витратах на соціальну сферу, комунальну інфраструктуру тощо.

Тобто, така об'єднана територіальна громада залишається неспроможною в здійсненні більшості функцій місцевого самоврядування, однак тепер вже не в межах одного з населених пунктів, а їх цілої сукупності.

По-друге, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» фактично визнає збереження існування територіальних громад» які об'єднуються після завершення такого об'єднання. Водночас в цьому чи іншому правовому акті відсутні чіткі вказівки (норми) на те, яким чином будуть врегульовуватися відносини власності у разі прийняття однією з таких територіальних громад рішення про вихід з об'єднаної територіальної громади.

Більш того, передбачивши фактично законну підставу для припинення права власності в одного з учасників цивільних відносин – територіальної громади, яка об'єднується, Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» не містить прямої вказівки на порядок здійснення передачі комунального майна від одного учасника відносин власності – територіальної громади, яка об'єднується, до іншого – об'єднаної територіальної громади, як, наприклад, це передбачено Законом України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності».

По-третє, якщо на початку та в середині 90-х років минулого століття державою здійснювалися дії та ухвалювалися рішення з передавання у комунальну власність спочатку областей та районів (до 1996 року), а з прийняттям Конституції України, тобто після 1996 року - у власність територіальних громад сіл, селищ та міст доволі значного переліку об'єктів так званої загальнодержавної права власності, то в чинному Законі України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» передбачено лише такий спосіб наповнення майнової основи місцевого самоврядування як фінансована підтримка за рахунок надання субвенцій. Обсяг субвенцій визначається законом про Державний бюджет України, порядок надання таких субвенцій визначається КМ України, а до процесу визначення їх необхідного

обсягу долучені такі органи виконавчої влади як Рада міністрів АРК, обласні державні адміністрації (ст. 10 Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»).

Вказівок на фіскальний чи інші шляхи наповнення місцевих бюджетів зазначений закон не містить.

Внаслідок критичного сприйняття останніх положень, можна дійти висновку, що створення об'єднаних територіальних громад матиме лише такий формальний наслідок як зменшення кількості первинних суб'єктів місцевого самоврядування, що однак не перетворить об'єднані територіальні громади на дієздатних та самодостатніх суб'єктів місцевої влади, оскільки всі ці громади не матимуть необхідного обсягу комунального майна, достатнього для здійснення функцій місцевого самоврядування, а перебуватимуть в залежності від їх фінансування з державного бюджету.

Таким чином, потреба формування у територіальних громад, у тому числі тим, що громад, які будуть чи вже створенні в процесі її об'єднання, комунального майна, грошей чи інших активів як об'єктів їх права комунальної власності до цього часу не вирішена. Без відсутності ж такої власності, реалізація територіальними громадами більшості функцій місцевого самоврядування не можлива, що й обумовлює необхідність продовження дискусій стосовно цього питання та практичне проведення реформ чинного законодавства та практики його застосування.

КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ТА АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНА ОХОРОНА ПРАВА ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Тернушак Михайло Михайлович
викладач юридичних дисциплін природничо-гуманітарного
коледжу ДВНЗ «Ужгородський національний
університет», доцент кафедри кримінально-правових
дисциплін та міжнародного кримінального права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
кандидат юридичних наук

Нині система норм вітчизняного законодавства, яка встановлює юридичну відповідальність за правопорушення спрямовані на інститут права власності, регламентована положеннями Кримінального кодексу (далі – ККУ) та Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Зокрема норми про кримінальну відповідальність за злочини проти власності містяться у р. VI ст. 185 – 198 ККУ, а положення щодо адміністративної відповідальності за правопорушення проти власності регулюються гл. VI ст. 47 – 51-2 КУпАП.

Відповідно до теорії кримінального та адміністративно-деліктного права, правопорушення визнаватиметься те діяння, яке, в першу чергу, посягатиме на певний загальний об'єкт, серед яких, не пересічне місце займає власність, при чому, незалежно від її форми, майнових рухомих чи нерухомих об'єктів чи то права на реалізацію власності.

Взагалі інститут власності в Україні традиційно належить до приватно-правових інститутів та виступає предметом вивчення цивільно-правових дисциплін. Проте відповідальність за посягання на право власності, а саме вищевказані

нормативні положення слід відносити до публічно-правових положень, враховуючи вітчизняну публічно-правову традицію.

Серед кримінальних правопорушень спрямованих на право власності, згідно чинної редакції ККУ, законодавець виділяє наступні:

- крадіжка (ст. 185);
- грабіж (ст. 186);
- розбій (ст. 187);
- викрадення електричної або теплової енергії шляхом її самовільного використання (ст. 188-1);
- вимагання (ст. 189);
- шахрайство (ст. 190);
- привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191);
- заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192);
- незаконне привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося у неї (ст. 193);
- умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194);
- умисне пошкодження об'єктів електроенергетики (ст. 194-1);
- погроза знищення майна (ст. 195);
- необережне знищення або пошкодження майна (ст. 196);
- порушення обов'язків щодо охорони майна (ст. 197);
- самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво (ст. 197-1);
- придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом (ст. 198) [1].

Що стосується видів деліктних (адміністративних) правопорушень спрямованих на право власності, то згідно норм КУпАП, до них належить:

- порушення права державної власності на надра (ст. 47);
- порушення права державної власності на води (ст. 48);
- порушення права державної власності на ліси (ст. 49);
- порушення права державної власності на тваринний світ (ст. 50);
- дрібне викрадення чужого майна (ст. 51);
- порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності (ст. 51-2) [2].

Вчинення кожного із наведених кримінальних та адміністративних правопорушень обумовлено власною специфікою та особливостями, що чітко прослідковується під час їх юридичної кваліфікації за елементним складом, обставинами та кваліфікаційними ознаками.

Безумовно, враховуючи функціональну компетенцію правоохоронних органів, їх діяльність та внутрішня політика, передусім, спрямована на боротьбу зі злочинністю шляхом підвищення відсоткової результативності у розкритті злочинів та проведення превентивної роботи. Умовно кажучи, співробітники правоохоронних органів, здійснюють публічно-правову охорону у контексті діяльності з розслідування злочинів, застосовуючи нормативно-процесуальні та оперативно-слідчі механізми, що регулюються положеннями кримінально-процесуального законодавства та відомчого підзаконного забезпечення.

У сенсі вчинення злочинів проти власності, на наш погляд, кримінально-правова охорона права власності виглядатиме таким чином:

перше, вірна, тобто у відповідності чинному законодавству, кваліфікація правопорушення з урахуванням обставин вчинення злочину;

друге, застосування в межах законодавства (норм особливої частини ККУ (розділу VI (ст. 185 – 198))) кримінальної санкції (покарання);

третє, процесуальна діяльність сторони обвинувачення щодо застосування публічного примусу (встановлених законом заходів реагування (припинення)), проведення комплексу необхідних слідчо-розшукових та інших дій відповідно до кримінально-процесуальної послідовності (внесення відомостей до ЄРДР, пред'явлення підозри та обвинувачення, передачі матеріалів справи до суду та інше) з урахуванням специфіки методики розслідування злочинів проти власності;

четверте, самозахист під час безпосереднього вчинення кримінального правопорушення в межах необхідної оборони, в першу чергу, стосуватиметься наступних кримінальних злочинів (грабіж, розбій);

п'яте, можливість, у відповідності до процесуального порядку, оскаржувати рішення суду I інстанції у апеляційній та касаційній інстанціях, в порядку повторної касації та звертатися до міжнародних судових установ згідно чинного законодавства (у європейський суд з прав людини);

шосте, захисна діяльність адвоката та інших суб'єктів сторони захисту в процесі розслідування злочинів регламентованих розділом VI ККУ.

В свою чергу, теоретична конструкція деліктної охорони права власності, практично відображатиме кримінально-правову, а саме:

перше, належна, у відповідності чинному законодавству, кваліфікація правопорушення;

друге, застосування в межах законодавства (норм особливої частини КУпАП (глава VI (ст. 47 – 51))) адміністративної санкції (стягнення);

третє, процесуальна діяльність суб'єктів провадження, зокрема посадових осіб уповноважених фіксувати правопорушення шляхом складання протоколу та посадових осіб органів виконавчої влади та судів загальної юрисдикції щодо об'єктивного, безстороннього розгляду та вирішення справ;

четверте, захисна діяльність адвоката та інших суб'єктів деліктного провадження, в процесі розгляду справи, регламентованими КУпАП;

п'яте, можливість, у відповідності до процесуального порядку, оскаржувати рішення в судовому та адміністративному порядках, а також до Європейського Суду з прав людини та Верховного Суду України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : від 05.04.2001 р., № 2341-III (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : від 07.12.1984 р., № 8073-X (із змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122

ПІДСТАВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ НАРОДНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Ушакова-Курпач Ірина Михайлівна

доцент кафедри конституційного, адміністративного та господарського права ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету», кандидат економічних наук

Впродовж останніх років становище України оцінюється як кризове. Основними негативними чинниками розвитку вітчизняної економіки залишається падіння ВВП, коливання курсу гривні та занадто високі ціни на енергоносії, сировину та матеріали, несприятлива кон'юнктура на зовнішніх ринках та збройний конфлікт на сході країни, внутрішньополітичні негаразди, високий рівень безробіття та глибока соціальна криза.

На цьому фоні з 2012 року в окремих містах України зароджується новий уклад «народної економіки». Десятки підприємств та підприємців у Львові, Тернополі та Хмельницькому вже не сплачують загальнообов'язкові податки і збори, не платять за право займатися підприємницькою діяльністю й, відповідно, не звітують про результати своєї діяльності жодному контролюючому органу державної виконавчої влади.

Правовим підґрунтям економіки без контролю держави, так званої «народної економіки територіальних громад», визначено низку статей вітчизняного законодавства, а саме:

Стаття 2 Закону України «Про місцеве самоврядування», відповідно до якої територіальні громади - жителі села чи добровільне об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста - мають право та реальну здатність самостійно (безпосередньо) або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України;

Стаття 5 Конституції України, згідно якої народ має право здійснювати владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

П.3 ст.3 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» відповідно до якого «народні підприємці» отожднюють себе як суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності, як об'єднання фізичних осіб, які не є юридичними особами, та здійснюють свою господарську діяльність. Вони не підпадають під суб'єктів – платників податків, адже за ст. 15 Податкового кодексу України платниками податків визнаються фізичні особи (резиденти і нерезиденти України), юридичні особи (резиденти і нерезиденти України) та їх відокремлені підрозділи, які мають, одержують (передають) об'єкти оподаткування або провадять діяльність (операції), що є об'єктом оподаткування.

Процедура створення народних підприємств складається лише з підписання договору з територіальною громадою після зняття з державного фіскального обліку, повідомлення всім державним інстанціям про перехід у статус народного підприємця та отримання свідоцтва народного підприємця на право займатися своєю діяльністю. Облік таких підприємств та підприємців здійснює «уповноважений з питань реєстрації».

На сьогодні думки вчених-правознавців, економістів і соціологів розділилися. Одні вважають такий шлях створення підприємств незаконним, адже вони займаються виготовленням продукції і наданням послуг та відповідно, отриманням прибутків без сплати при цьому жодних податків в державу.

Думки інших зводяться того, що діяльність таких народних підприємств та територіальних громад в цілому відповідає основним законам України, не протирічить їм та має право на існування. Нестандартність їх функціонування в Україні пояснюється їх новизною і нетрадиційністю ведення господарської діяльності поза межами державної фінансової системи.

Існує світова практика функціонування типових громад місцевого самоуправління фактично без контролю держави, яка давно відома в США та Європі. Це муніципальні та селищні комуни, які виготовляють та торгують своєю продукцією і при цьому є повністю незалежними від державних органів влади. Але діяльність вітчизняних народних підприємств має свої особливості, пов'язані, перш за все, з функціонуванням державного механізму реєстрації та оподаткування суб'єктів господарювання, діяльністю та повноваженнями органів місцевого самоврядування та процедурою створення «народних підприємств».

Детального дослідження потребують законність підстав створення народних підприємств як суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності без співпраці з іноземними суб'єктами господарювання; їх співпраця з органами місцевого самоврядування; механізм виплат заробітної плати; оплати за куплений товар чи послугу без товарного чеку, а через талон з печаткою громади про виплату «грошової компенсації» за вживаний продукт чи послугу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні». Затв. Верховною Радою України від 21.05.1997 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність». Затв. Верховною Радою України від 16.04.1991 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
3. Податковий кодекс України. Затв. Верховною Радою України від 02.12.2010 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>

СЕКЦІЯ № 2. ПРОБЛЕМИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРИВАТНОПРАВОВИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ У ТРУДОВОМУ ПРАВІ

Гончарук Валентина Василівна

*доцент кафедри трудового та
господарського права Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

Загальновідомо, що відповідальність, як соціальне явище, виступає необхідною складовою впливу на регулювання поведінки людей. Безпосередньо термін «відповідальність» трактується як покладений на будь-кого або узятий будь-ким обов'язок звітувати за свої дії і готовність покласти на себе вину за можливі наслідки. Також відповідальність – це необхідність відповідати за свої дії, бути відповідальним за них. Відповідальність є категорією дослідження окремих наук: соціальної психології, філософії, етики і, звичайно ж, юриспруденції, яка вивчає це поняття в межах предмету свого дослідження. Відзначимо, що юридичне поняття відповідальності наразі перебуває на етапі розвитку, збагачення та доповнення власного змісту інноваційними соціально-демократичними чинниками, складовими й елементами.

Питання юридичної відповідальності завжди знаходилися в полі зору інтересів науковців як загальної теорії права так і галузевих наук. Основоположниками теорії юридичної відповідальності є С. С. Алексєєв, С. М. Братусь, О. С. Йоффе, В. М. Кудрявцев, В. В. Лазарєв, О. Е. Лейст, В. К. Мамутов, П. Є. Недбайло, Я. М. Шевченко та ін. Значний внесок у розвитку теорії юридичної відповідальності належить таким ученим науки трудового права як М. Й. Бару, О. Т. Барабаш, Е. С. Белінський, В. С. Венедіктов, Р. З. Лівшиць, З. К. Симорот, В. І. Скобелкін, П. Р. Стависький, О. І. Процевський, Н. М. Хуторян та ін.

Проте, незважаючи на існуючі дослідження, проблеми відповідальності в трудовому праві не тільки не втратили своєї актуальності, а ще більше загострилися в зв'язку з розбудовою громадянського суспільства і правової держави, демократизацією суспільства та євроінтеграційними векторами розвитку України. Хоча питанням юридичної відповідальності у правовій науці присвячена значна кількість праць, проте єдиної думки щодо її проблематики, так і не знайдено. Водночас, тривала дискусія вчених стосовно цих питань виявилася дуже плідною. Вона, по-перше, показала, яким багатофакторним феноменом є відповідальність; по-друге, дозволила виявити різноманітні риси та зміст різних видів відповідальності; по-третє, дозволила дійти висновку щодо необхідності диференційованого підходу до відповідальності залежно від сфери соціальних відносин і соціальної ролі суб'єктів відповідальності [1, с. 273].

Відтак, необхідно відзначити, що незалежно від поглядів, базисними фундаментальними засадами є те, що юридична відповідальність нерозривно пов'язана з такими правовими категоріями як норма права, примус, правопорядок та правопорушення. Проте, неможна не сказати й про єдине виключення з даного

правила, яким є розуміння юридичної відповідальності в позитивному аспекті, якому відведено особливе місце в юридичній науці.

Позитивна відповідальність – це коли на якийсь орган або посадову особу покладається певна функція, він призивається до виконання певного завдання і при цьому підкреслюється важливість даного завдання, необхідність уважного відношення до його вирішення, а також і те, що лише цей орган чи посадова особа виконує дану функцію у повному її обсязі, не перекладаючи організаційного тягаря на інших осіб. Якщо проаналізувати конституційні норми або норми, які опосередковують діяльність міністерств і відомств, то виявиться, що там найчастіше мова ведеться не про відповідальність за правопорушення, а про відповідальність як про обов'язок. Втім, і стосовно громадян можна говорити про їхню позитивну відповідальність, якщо мати на увазі їх зобов'язання перед суспільством та державою. Позитивна відповідальність означає розуміння її суб'єктом того тягаря, який він несе на своїх плечах, розуміння того, що доводиться нести певні втрати, якщо він не впорається з покладеним завданням [2, с. 16].

Нагадаємо, що відповідно до трактування сучасної правової енциклопедії, юридична відповідальність (юридичний – від лат. *juridicus* – судовий) – це встановлений законодавством і забезпечений державою юридичний обов'язок правопорушника зазнати позбавлення певних благ, належних йому цінностей (позбавлення волі, позбавлення права займати певну посаду, позбавлення майна шляхом його конфіскації, стягнення штрафів тощо). Юридична відповідальність – це форма впливу на порушників, реакція держави на допущені порушення правових норм на посягання на соціальні інтереси суспільства, права особи [3, с. 375].

У свою чергу, трудове право передбачає два види відповідальності: дисциплінарну та матеріальну. Відповідальність у трудовому праві – окремих вид юридичної відповідальності, що полягає у передбаченому нормами трудового права обов'язку працівника відповідати за вчинене трудове правопорушення і зазнавати певних позбавлень. За загальним правилом, підставою для такої відповідальності є трудове правопорушення – винне протиправне діяння, яке полягає у невиконанні або порушенні трудових обов'язків працівником. Трудове правопорушення, натомість, складається з двох різновидів: дисциплінарного проступку і трудового майнового правопорушення.

І саме тут необхідно погодитись із О. І. Процевським, який вважає, що юридична відповідальність у трудовому праві не може розглядатися як примус, кара чи репресія, оскільки трудові відносини є результатом реалізації громадянами права на працю, яку вони вільно обирають, або на яку вільно погоджуються (ст. 43 Конституції України [4]). Реалізуючи конституційне право на працю, громадянин укладає угоду (трудоий договір) з роботодавцем, в якій сторони вільно беруть на себе зобов'язання, а саме: працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а роботодавець – зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечити необхідні умови для виконання роботи (ст. 21 КЗпП [5]). Необхідно звернути увагу на правовий припис норми – «з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку», оскільки працівник повинен підкорятися правилам внутрішнього трудового розпорядку, які об'єктивно та природно мають затверджуватися зборами трудового колективу, а не роботодавцеві [6, С. 17–18].

Відтак, на основі всього зазначеного, можемо дійти висновку, що на сучасному етапі розвитку українського суспільства, становлення правової держави,

евроінтеграційних процесів та необхідності адаптації українського законодавства до стандартів Європейського Союзу, загальна концепція відповідальності у вітчизняному трудовому праві потребує іншого підходу до своїх поняття та змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іншин М. І. Правове регулювання службово-трудова відносин в Україні : [моногр.] / М. І. Іншин. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2004. – 337 с.
2. Венедиктов В. С. Юридична відповідальність працівників ОВС України : [моногр.] / В. С. Венедиктов. – Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 269 с.
3. Сучасна правова енциклопедія / [О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщук та ін.]; за заг. ред. О. Л. Зайчука; Ін-т законодавства Верховної Ради України. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 403 с. – Предм. покажч. : С. 383–403.
4. Конституція України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%F0>
5. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=322-08>
6. Процевський О. І. Особливості юридичної відповідальності у сфері трудового права / О. І. Процевський // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Право». – 2014. – Випуск 21. – С. 13–25.

ЩОДО ЗАТВЕРДЖЕННЯ ТИПОВИХ ДОГОВОРІВ В ЕНЕРГЕТИЦІ

Кицик Ярослав Романович

молодший науковий співробітник

Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка

Ф. Г. Бурчака НАПрН України

Енергетична політика залишаються ахіллесовою п'ятою України упродовж всього періоду з часу проголошення незалежності. Жодна із стратегічних цілей – зниження енергомісткості ВВП, інтенсифікація розробки власних покладів енергоресурсів, диверсифікація джерел та шляхів постачання енергоносіїв, формування стратегічного нафтового резерву, створення ядерно-паливного циклу – не досягнуті [1, с. 6]. Недостатня робота у цих напрямках і стала причиною енергетичної слабкості країни у наші дні. При цьому, далеко не останнє місце у тому, що відбулось, та продовжує відбуватись належить саме недосконалому правовому регулюванню у цій сфері, зокрема тому, що довгий час в Україні не існувала, енергетична стратегія, яка б мала визначати розвиток енергетики на кілька десятиліть, також в енергетиці наявна велика кількість нормативно-правових актів, які часто є безсистемними та таким, що невинувато дублюють один одного тощо.

Основні правові норми, що регулюють енергетичні відносини містяться в Конституції України. Частина 5 ст. 95 Конституції України визначає, що виключно законами України визначаються організації та експлуатації енергосистем. Тобто, поперше, необхідність існування даних законів передбачена, ще в чинній Конституції

України, по-друге, цією нормою закріплено, що найважливіші питання у цій сфері мають регламентуватись саме законами, а не різного роду, підзаконними нормативно-правовими актами.

У ч. 1 ст. 9 Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. У сфері енергетики таких договорів значна кількість і вони, мають пріоритет над національними нормами. Зокрема, ратифікацію 6 лютого 1998 року Верховною Радою України Договору до Енергетичної Хартії, було названо епохальною подією в законодавстві. Це пояснюється тим, що механізм Енергетичної хартії допомагає подальшій інтеграції економіки України у світову економічну систему, що включає в себе доступ до енергетичних, фінансових ресурсів, і ринків енергоносіїв, їх транспортування, включаючи транзит, охорону навколишнього середовища та безпеку ядерної енергетики [2, с. 83].

Поряд з тим в Україні діє чимало спеціальних законів, які регулюють відносини в енергетиці, зокрема Закони України «Про засади функціонування ринку електричної енергії України», «Про електроенергетику», «Про нафту і газ», «Про теплопостачання», «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку», «Про альтернативні джерела енергії», «Про ринок природного газу», «Про альтернативні види палива», «Про поводження з радіоактивними відходами», «Про енергозбереження», «Про засади функціонування ринку електричної енергії України» тощо.

Однак чималу роль у сфері енергетики мають типові договори, які є специфічним видом підзаконних нормативно-правових актів. Які, з одного боку, є регуляторами відносин у сфері енергетики, з іншого боку – спрощують процес укладення договорів.

Відповідно до ч. 2 ст. 179 ГК України Кабінет Міністрів України, уповноважений ним або законом органи виконавчої влади у визначених законом випадках можуть затверджувати типові договори.

Суб'єктом уповноваженим затверджувати типові договори (а точніше типові форми договорів про приєднання) згідно зі ст. 12 Закону України «Про електроенергетику» є Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (далі – НКРЕКП), яка є державним колегіальним органом. НКРЕКП функціонує відносно недавно, її було утворено відповідно до Указу Президента України від 27 серпня 2014 року № 694/2014. Загалом вважаємо досить позитивним, той факт, що відповідно до ст. 12 Закону України «Про електроенергетику» типові договори затверджуються НКРЕКП, а не скажімо, профільним міністерством чи то Кабінетом Міністрів України. Оскільки, по-перше склад НКРЕКП є більш стабільним, так як термін повноважень її членів становить шість років, що значно ускладнює можливість проведення «реформ, лише заради реформ», або ж внесення змін в типові договори, чи ж створення нових типових договорів, які відповідатимуть інтересам вузького кола осіб. Тому вважаємо за необхідне запропонувати, щоб в майбутньому саме НКРЕКП, мала виключне право затверджувати типові договори у сфері енергетики, що сприятиме їх більшій стабільності.

Також відстоюємо думку, що в сфері енергетики, мають затверджуватись саме типові договори, а не в примірні, що більше відповідатиме інтересам держави та суспільства. Тому норму ч. 2 ст. 3 Закону України «Про особливості здійснення закупівель неопромінених паливних елементів (твелів) для ядерних реакторів» в якій

зазначено, що договори про закупівлю неопромінених паливних елементів (твєлів) для ядерних реакторів укладаються на основі примірних договорів, що затверджуються центральним органом виконавчої влади з питань паливно-енергетичного комплексу вважаємо помилковою. Оскільки доречніше було б укласти вищезазначений договір на основі відповідного типового договору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Енергетична безпека України 2020: виклики, можливості, сценарії. – Український інститут публічної політики. Київ, 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uipp.org.ua/uploads/news_message/at_file_uk/0070/40.pdf.
2. Матвійчик О. С., Кузьменко Б. В., Соколовська Н. І., Дупак О. С. Законодавче забезпечення функціонування енергетики України. / О. С. Матвійчик, Б. В. Кузьменко, Н. І. Соколовська, О. С. Дупак // Праці Міжнародної конференції «Енергетична безпека Європи. Погляд у XXI століття», 22-25 травня 2001 р., м. Київ. – С. 82–85.

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД НА ФОРМУ ВІДНОСИН

Кочин Володимир Володимирович

*учений секретар Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г.*

*Бурчака НАПрН України,
кандидат юридичних наук*

Фактична взаємодія набуває ознак правовідносин у тому випадку, коли такі відносини: 1) є суспільними; 2) є ідеологічними; 3) виступають юридичним виразом економічних, політичних, сімейних та інших відносин; 4) виникають, припиняються або змінюються на основі правових норм; 5) у межах яких суб'єкти пов'язані між собою суб'єктивними правами і юридичними обов'язками; 6) передбачають, що взаємна поведінка учасників індивідуалізована і чітко визначена; 7) мають вольовий характер; 8) охороняється державою [2, с. 335–336].

З точки зору філософії права, на рівні сутності права воно є ідеальною реальністю відносини між людьми, тобто вона є ідеальним буттям, сутністю якого є належність. Як наслідок, зміст права виражається у ментальних установах, ідеях і теоріях, знаково-символічній формі норм та інститутів, людських діях і відносинах, тобто в різних проявах правової реальності. Форма буття права виражає динаміку правової реальності у світі ідей (ідея права), світі знакових форм (правові норми і закони), світі взаємодії між соціальними суб'єктами (правове життя) [3, с. 139].

Ідея права передбачає найзагальніший та абстрактний вираз права як суспільного явища. Вона не позбавлена відповідного законодавчого закріплення, що виражається для цивільного права у його основних положеннях, передбачених статтями 1–10 ЦК України. Далі формуються відповідні правила поведінки у суспільстві через створення в першу чергу норм законодавства. Нарешті соціальні дії суб'єктів відносин «вмикають» механізм правового регулювання. Такі дії формуються відповідно до психічно-вольового ставлення суб'єкта до права шляхом його невизнання, бажання підкоритися чи внаслідок повного його визнання. На практиці

такі дії осіб породжують виникнення цивільних відносин, які відповідно до ст. 11 ЦК України визначені через категорію юридичні факти.

Світ знакових форм є вираженням найбільш практичної площини форми права та правових відносин. Під формою розуміється зовнішнє вираження явища, тому форма відносин, на наш погляд, це зовнішнє закріплення фактичних суспільних відносин. Виходячи з підстав виникнення, можна встановити форму цивільних відносин, порівнявши власне підставу та наслідок відповідних дій особи. Так, цивільні права та обов'язки виникають з: 1) договорів та інших правочинів; 2) створення літературних творів, винаходів та інших результатів інтелектуальної, творчої діяльності; 3) завдання майнової (матеріальної) чи моральної шкоди іншій особі; а також безпосередньо з актів цивільного законодавства, актів органів державної влади, органів влади АРК або органів місцевого самоврядування, з рішення суду, у разі настання чи ненастання певної події. Таким чином, логічно допустити існування договірної чи іншої правочинної форми відносин; іншої форми відносин, що передбачена відповідними актами публічної влади. Практичне значення такого поділу полягатиме у необхідності документального закріплення (підтвердження) існування тих чи інших цивільних відносин.

Цивільне законодавство України передбачає ряд норм, які регулюють необхідність відповідної форми відносин. Зокрема, йдеться про форму правочину (ст. 205 ЦК України) з вимогами щодо їх нотаріального посвідчення (ст. 209 ЦК України) та державної реєстрації (ст. 210 ЦК України), реєстрацію подій та дій, які нерозривно пов'язані з фізичною особою (Закон України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану»), реєстрації прав на нерухомість (Закон України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень») та ін.

Бездокументарна форма відносин також має місце під час існування цивільних відносин, що характеризує реальний стан існування права, який може виражатися наступним регулюванням: 1) презумпція правомірності набуття права власності (ст. 328 ЦК України), а також порядок визнання права власності у разі невизнання, оспорювання цього права іншою особою або у разі втрати документа, який засвідчує право власності (ст. 392 ЦК України); 2) фактичне володіння чужим майном (ст. 397 ЦК України); 3) випадки правомірного використання твору без згоди автора (ст. 444 ЦК України) та ін..

Фактичне існування цивільних відносин ґрунтується на двох принципах: 1) рівність учасників та диспозитивність регулювання; 2) можливість визнання учасниками фактичних відносин на основі свободи договору та легітимациі звичаїв. Однак, не слід забувати про те, що такі фактичні відносини не повинні суперечити принципам цивільного законодавства, а також моральним засадам суспільства. Деталізуючи ці положення стверджуємо, що йдеться про можливість існування цивільних відносин, форма яких не складає передбачений законом склад публічного правопорушення.

Фактичність цивільних відносин має передбачати належний правовий захист прав та інтересів учасників цих відносин. Головним чином йдеться про державне забезпечення відносин шляхом можливості застосування державного примусу у випадках їх порушення, зокрема, у випадку невизнання особами змісту чи форми відносин. Тому, існує група відносин, які є цивільно-правовими за змістом та формою, але мають певні особливості, зокрема, існують так звані натуральні зобов'язання.

Такий процес розвитку відносин є нормальним, оскільки відбувається розширення кола фактичних відносин, які за змістом та формою є цивільними. Це

спричинено відходженням від нормативістського підходу до розуміння права, інноваційний розвиток суспільства, заснований на моральності, а також стрімкий розвиток підприємництва.

Більш того, усвідомлення індивідуумами приватних інтересів, їх акумулювання в інтереси відповідних соціальних груп сформує в державі належне здійснення публічними утвореннями суб'єктивних цивільних прав, зокрема, речових, корпоративних, зобов'язальних тощо. Г. В. Ф. Гегель розглядаючи громадянське суспільство стверджував, що корпорація (об'єднання осіб) під наглядом державної влади має право займатися власними інтересами в межах виключних інтересів [1, с. 208]. Саме цей процес спостерігається в Україні, адже лише сьогодні громадський цивільний інтерес відокремився від державного.

Правомірність фактичних приватних відносин розуміється як їх відповідність принципам цивільного права, а також відповідність нормам цивільного законодавства в межах договірної свободи. Учасники цих відносин діють у формі, що дозволяє стверджувати про визнання відносин між ними, закріплюючи ці відносини в порядку, передбаченому законом. Разом з тим, потребує окремого дослідження відносини, які перебувають у правовій площині, однак їх зміст та форма не передбачена законом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гегель, Георг Вільгельм Фрідріх. Основи філософії права, або Природне право і державознавство / Пер. з нім. Р. Осадчука та М. Кушніра. – К.: Юніверс, 2000. – 336 с.
2. Загальна теорія держави і права: підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. док. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України М. В. Цвіка, док. юрид. наук, проф., акад. НАПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584 с.
3. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. д-ра філос. наук, проф. О. Г. Данильяна. – Харків: Право, 2009. – 208 с.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ФУНКЦІЙ ДОГОВОРУ

Мехеда Владислав Дмитрович
аспірант Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва
ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України

У сучасній цивілістичній літературі функції договору рідко коли залишаються поза межами дослідження. Водночас не вірно було б говорити і про те, що функціям цивільного договору відводиться центральне значення у відповідних роботах. За словами О.О. Красавчикова, «дана категорія опинилася на рівні інтуїтивного поняття, не відлитого у чіткі форми наукової логіки, яка виключає можливість підміни понять, змішання роду з видом, форми зі змістом і т.д.» [1, с. 14].

Однією з небагатьох сучасних дослідниць проблем договірному праву, у роботах якої наводиться визначення функцій цивільно-правового договору, є Т.В. Боднар, яка розуміє функції як «регулятивні властивості договору як юридичного акта,

завдяки яким здійснюється певний вплив на суспільні відносини» [2, с. 36]. У радянській цивілістиці до найбільш конкретизованих узагальнень щодо природи договірних функцій та їх видів прийшов О.О. Красавчиков, який звертав увагу на неприпустимість отождолення функцій договору з формою і визначав їх як «певний вид дії (впливу) юридичного факту, що розглядається, на суспільні відносини» [3, с. 16]. Наводилися визначення функцій договору і деякими представниками господарського права. Так, В. Г. Вердніков тлумачив функції як «вираз основних цілей використання договірної форми між соціалістичними організаціями в галузі господарства, прояв основного призначення цього договору» [4, с. 83]. Близьким за змістом до наведеного є визначення А.Г. Бикова: «Функції договору – вираз основних цілей його використання, прояв договором основного, визначального значення у соціалістичній економіці» [5, с. 319].

Таким чином, функції цивільного договору доцільно визначити як напрямки впливу цивільного договору (правочину) на суспільні відносини, що відображають його правову природу і, насамперед, регулятивну сутність.

У працях цивілістів функції договору досить довго не отримували свого належного висвітлення. Лише у 1946 р. Н. Г. Александров висловив обережну думку про наявність у договорі регулятивної природи (зауважимо, що попри узагальнюючу назву своєї роботи, фактично Н. Г. Александров присвячує у ній свою увагу саме цивільним договорам, а також окремим особливостям господарських договорів. Розглядаючи договір як правочин, він прийшов до висновку про тріадну природу договорів. До першої групи він зарахував ті договори, роль яких вичерпується тим, що вони є підставами виникнення правовідношення між певними учасниками і з приводу певного предмета. Воля сторін в договорах першої групи обмежується тим, що вони вправі вирішувати: вступати або не вступати у правовідношення, адже зміст останнього імперативно визначається законом або підзаконними актами. До другої групи належать договори, зміст яких регулюється вже не імперативними, а диспозитивними або бланкетними нормами. У таких договорах суб'єкти вже самостійно визначають зміст своїх повноважень, тому договір відіграє роль джерела індивідуальних умов. До третьої групи, на думку Н. Г. Александрова, мають відноситися договори, які не мають значення самостійних юридичних фактів, оскільки доповнюють плановий акт [6, с. 72-76].

Думка про притаманність цивільним договорам регулятивної функції одержала свій розвиток у Р. Й. Халфіної, яка, критикуючи Н. Г. Александрова, наполягала, що будь-який цивільний договір, навіть той, умови якого визначені імперативним законом, здатен доповнювати і розширювати закон на основі вільного волевиявлення контрагентів. Таким чином, незалежно від того, чи є елементом підстав виникнення правовідносин диспозитивна або імперативна норма, а також чи присутній у даному випадку плановий акт, договір здатен відігравати роль регулятора суспільних відносин [7, с. 106-112].

З цього моменту регулятивна функція цивільного договору починає утверджуватися у правовій доктрині. Співставлення за регулюючим значенням нормативно-правових актів і цивільного договору дало можливість багатьом авторам дійти вірного висновку про центральне, визначальне значення нормативного акта, який встановлює правові норми, загальнообов'язкові для виконання, та договору, який встановлює додаткове, похідне від нормативного (піднормативне), автономне регулювання, що розраховане і поширюється персонально на його учасників [8, с. 162; 9, с. 170-171].

Певна активізація у правових дослідженнях функцій договору спостерігається у 1970-80-х роках, що пов'язується з намаганням відшукати найбільш оптимальне застосування договору для забезпечення потреб суспільного виробництва. Звичайно, у своїй більшості такі дослідження торкалися господарських договорів. Але навіть в цей період відносного пошавлення уваги науки до функцій договору їх не можна вважати достатньо дослідженими. «Проблема функцій цивільного договору як така тільки починає приваблювати до себе увагу цивілістичної думки», - писав О.О. Красавчиков [1, с. 20].

Запропонована ним же класифікація функцій, властивих цивільним договорам, одержала найбільшу прихильність. Автор виділяв ініціативну, програмно-координаційну, інформаційну, гарантійну (забезпечувальну) та захисну функції. Ініціативна функція виражається у тому, що цивільно-правовий договір є актом, у якому виявляється ініціатива та реалізується принцип диспозитивності цивільного права. Програмно-координаційна функція полягає у тому, що за допомогою договору встановлюється певна програма поведінки його сторін, яка дозволяє узгоджувати (скоординувати) їхні інтереси та цілі діяльності. Виконуючи інформаційну функцію, договір дозволяє чітко зафіксувати волю сторін, які досягли згоди з приводу умов договору. Інформація, що міститься у договорі, може мати важливе значення не тільки для контрагентів, але й для судових органів у разі виникнення спору, а також для третіх осіб. Гарантійна (забезпечувальна) функція договору виявляється у можливостях сторін застосовувати спеціальні засоби, покликані додатково стимулювати боржника до належного виконання зобов'язання – способи забезпечення виконання зобов'язань (неустойку, заставу, поруку тощо). Цінність захисної функції полягає в тому, що вона дозволяє сторонам у разі порушення їхніх прав звертатися до засобів, спрямованих на поновлення порушеного права або компенсацію понесених втрат [1, с. 16-20; 10, с. 435-438].

Звичайно, наведені функції та їхній зміст в наш час мають розумітися з урахуванням сучасного стану суспільних відносин. Втрата колишнього привілейованого значення планом як основним актом керівництва економікою обумовлює розгляд функцій цивільного договору вже з позиції істотного збільшення його питомої ваги як в економічних, так і у соціальних процесах. Якщо у роботах авторів радянського періоду превалюють дослідження ролі цивільних договорів як засобів правового забезпечення товарно-грошових відносин, дотримання планової дисципліни, втілення в життя державних стандартів і т. ін.[11, с. 21-30], то в даний час основна увага вчених має бути сконцентрована навколо значення договору як регулятора відносин, які виникають між приватними суб'єктами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Красавчиков О.А. Гражданско-правовой договор: понятие, содержание, функции // Гражданско-правовой договор и его функции. Межвуз. сб-к науч. трудов. – Свердловск: УргУ, 1980. – С. 3-20.
2. Боднар Т.В. Договірні зобов'язання як категорія цивільного права // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки, № 60-62 / 2004. – с. 73 - 75
3. Красавчиков О.А. Юридические факты в советском гражданском праве. – М.: Госюриздат, 1958. – 182 с.
4. Вердников А.Г. Функции хозяйственного договора // Труды ВЮЗИ. – М.: ВЮЗИ, 1971. – Т. 21. – С. 80-87

5. Хозяйственное право. Учебное пособие / Под ред. В.П. Грибанова, О.А. Красавчикова. – М.: Юридическая литература, 1977. – 480 с.
6. Александров Н.Г. К вопросу о роли договора в правовом регулировании общественных отношений // Ученые записки ВЮИОН. Вып. 6. – М.: Изд-во Министерства юстиции СССР, 1947. – с. 64-72
7. Халфина Р.О. Значение и сущность договора в социалистическом гражданском праве. – М.: Изд-во АН СРСР, - 1954. – 308 с.
8. Алексеев С.С. Механизм правового регулирования в социалистическом государстве. – М.: Юридическая литература, 1966. – 186 с.
9. Годэмэ Е. Общая теория обязательств // Кченые записки ВЮИОН. Вып. XIII. – М.: Юрид. изд-во Мин-ва юстиции СССР, 1948. – 503 с.
10. Советское гражданское право: Учебник в 2-х томах. Т. 1 (под редакцией О.А. Красавчикова. – М.: «Высшая школа», 1985. – 544 с.
11. Яковлева В.Ф. Значение гражданско-правового договора для экономики развитого социализма // Гражданско-правовой договор и его функции. Межвуз. сб-к науч. трудов. – Свердловск: УргУ, 1980. – с. 21-30.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИН У СФЕРІ АВТОРСЬКОГО ПРАВА

Михалкова Карина Сергіївна

*студентка II курсу гр. ДП-114 ПВНЗ «Кіровоградський
інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»*

Ефективність розвитку договірних відносин у сфері авторського права обумовлюється, насамперед, розумним поєднанням нормативного регулювання і договірної регулювання цих відносин. Законодавча регламентація правил передачі майнових прав на твори науки, літератури і мистецтва має забезпечувати адекватне відображення і моделювання суспільних зв'язків, які складаються стосовно договірної реалізації авторських прав, з метою збалансування і захисту інтересів авторів, інших правовласників, суспільства і держави в цілому. До параметрів якості законодавчих актів відносять змістовні, регулятивні, системні, техніко-юридичні, стилістичні та інші показники, які мають «працювати» в єдності [1, с. 77].

Законодавче регулювання договірних відносин в авторському праві здійснюється в Україні на двох рівнях: загальному – ЦК України; спеціальному – Закон України «Про авторське право і суміжні права».

Цивільно-правова кодифікація охоплює норми, що регулюють як статику, так і динаміку авторських прав. При цьому специфіка підходу ЦК України полягає в тому, що питання статичності прав на результати інтелектуальної власності закріплюються окремо для кожного виду об'єктів інтелектуальної власності (для авторського права – це глава 36 «Право інтелектуальної власності на літературний, художній та інший твір (авторське право)»), натомість правила передання майнових прав визначаються на єдиних засадах для усіх інститутів інтелектуальної власності безвідносно їхньої специфіки. Договорам у сфері інтелектуальної власності присвячена глава 75 «Розпорядження майновими правами інтелектуальної власності», яка розташована у книзі V «Зобов'язальне право» ЦК України.

У теорії договірної права переважає багатоступенева класифікація договорів за критерієм спрямованості результату: договори про передачу майна, договори про виконання робіт, договори про надання послуг, договори про створення різних утворень [2, с. 399].

З огляду на цей поділ договори у сфері інтелектуальної власності кваліфікують в юридичній літературі по-різному: як новий тип договорів [3], особлива група договорів [4], особливий клас договорів [5]. Разом з тим, серед науковців існує підхід, за яким договірні зобов'язання, пов'язані із переданням виключних прав, пропонують відносити до тієї чи іншої з названих чотирьох груп договору залежно від його предмету. Наприклад, В.С. Мілаш відносить договори з надання в користування майнових прав інтелектуальної власності до групи «договорів на передання майна в користування» [6, с. 117].

М. І. Брагінський і В. В. Вітрянський з цього приводу обґрунтовано зазначають, що через специфіку інтелектуальних результатів можливість їх фактичного використання іншими особами не зумовлена передачею об'єкта прав власником, оскільки така можливість існує у кожного [7, с. 981].

Сутнісна відмінність обороту прав на нематеріальні результати інтелектуальної діяльності зумовлює специфічні правові форми його опосередкування порівняно із передачею речей. Ця обставина дає підстави солідаризуватися з поглядами тих вчених, які вважають договори у досліджуваній сфері самостійною групою договірних зобов'язань.

Спеціальне регулювання договірних відносин в авторському праві здійснюється нормами Закону України «Про авторське право і суміжні права» (далі – Закон). Особливостям передачі майнових прав на твори науки, літератури і мистецтва присвячено лише кілька статей – ст. ст. 31 – 34 цього Закону. Системний аналіз вказаних норм свідчить про наявність як понятійно-термінологічних, так і змістовних вад регламентації договорів в авторському законодавстві.

По-перше, слід звернути увагу на множинність і неузгодженість термінів, які застосовуються для позначення договорів у сфері авторського права. Узагальнюючою назвою для цих договорів виступає поняття «авторський договір» (ч. 1 ст. 31), при цьому його визначення Закон не містить.

Серед термінологічних вад Закону яскраво вираженим є різне формулювання назв одного й того ж виду договору. Так, договір, за яким надається право на використання твору і який у ЦК України має назву «ліцензійний договір», у Законі позначається по-різному: «договори на право використання творів» (ст. 33), ««авторський договір про передачу виключного права» (ч. 3 ст. 32), «авторський договір про передачу невиключного права» (ч.4 ст. 32). Таке розмаїття термінів створює помилкове враження щодо різної природи вказаних договорів і є незручним при реалізації правових норм.

По-друге, Закон невиправдано отожднює поняття «передача» і «відчуження» стосовно авторських прав, вживаючи їх як синоніми в назві ст. 31 і за її текстом. Таке змішування термінів призвело, з одного боку, до втрати різниці між договором, за яким права передаються тимчасово (ліцензійний договір), і договором про відчуження авторських прав, а з іншого боку, - до відсутності спеціального регулювання відносин з відчуження майнових авторських прав, які опосередковують повну уступку прав.

По-третє, Закон не забезпечує належну деталізацію і розвиток загальних положень ЦК України про договори, пов'язані із розпорядженням правами

інтелектуальної власності, з урахуванням специфіки відносин у сфері науки, літератури і мистецтва.

По-четверте, удосконалення вимагають норми Закону, які закріплюють відповідальність сторін авторського договору за невиконання чи неналежне виконання зобов'язань за договором.

Отже, удосконалення зазначених положень Закону України «Про авторське право і суміжні права» має забезпечити системність, узгодженість і повноту законодавчого регулювання договірних відносин у сфері реалізації авторських прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прозоров В. Ф. Качество и эффективность хозяйственного законодательства в условиях рынка / В. Ф. Прозоров. – М. : Юрид. лит., 1991. – 159 с.
2. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: общие положения. Издание доп. – М. : Статут, 2002. – 848 с.
3. Маркеев А. И. Договорные отношения по использованию изобретений в России: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / А. И. Маркеев. – М., 2002. – 146 с.
4. Верина О. В. Лицензионные договоры на объекты интеллектуальной собственности и информацию: дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / О. В. Верина. – М., 1997. – 143 с.
5. Степанова О. А. Договор об использовании идеальных результатов интеллектуальной собственности: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 «Гражданское право; предпринимательское право; семейное право; международное частное право» / О. А. Степанова. – М., 1998. – 240 с.
6. Мілаш В. С. Комерційний договір у господарському праві: теоретичні проблеми становлення та розвитку: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право» / В. С. Мілаш // Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2008. – 430 с.
7. Брагинский М. И. Договорное право. Книга третья: Договоры о выполнении работ и оказании услуг: издание доп. / М. И. Брагинский, В. В. Витрянский – М.: Статут, 2002. – 1055 с.

НЕТИПОВІ ВИДИ ДОГОВОРІВ, ЩО МОЖУТЬ УКЛАДАТИСЯ В ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНІЙ ГАЛУЗІ

*Сенюта Святослав Ярославович
здобувач Науково-дослідного інституту приватного права
і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України*

Найбільш відомими договорами, що можуть укладатися суб'єктами господарювання в телекомунікаційній галузі є договори, що укладаються останніми зі споживачами стосовно надання останнім телекомунікаційних послуг, а також ряд договорів, що укладаються між операторами, провайдерами, власниками кабельної

мережі, власниками телекомунікаційного обладнання, зокрема, договори про взаємоз'єднання телекомунікаційних мереж, договори міжнародного роумінгу, договори про пропуск трафіку текстових та мультимедійних повідомлень, договори про закупівлю ємності телекомунікаційних мереж, договори про надання в користування каналів електров'язку тощо.

Крім названих, у практиці господарської діяльності можуть зустрічатися й інші, свого роду нетипові види договорів, спрямовані на забезпечення здійснення діяльності із надання телекомунікаційних послуг. Це, зокрема, такі договори як договори про торгівлю радіочастотним ресурсом, про обмін номерним ресурсом та договори про продаж абонентської бази.

Водночас, не лише укладення й навіть саме існування цих договорів в Україні стикається з рядом проблемних моментів, на які вказується нижче.

По-перше, укладення договору про купівлю-продаж радіочастотного ресурсу в Україні є неможливим (хоча доцільність та потребу у можливості укладення такого виду договорів відзначається існуючими учасниками ринку), оскільки користування радіочастотним ресурсом операторами здійснюється виключно на підставі Закону України «Про радіочастотний ресурс», відповідно до ліцензії, виданої НКРЗІ. В свою чергу, можливість отримання ліцензії визначається на конкурсних підставах відповідно до Порядку проведення конкурсів або тендерів на отримання ліцензій на користування радіочастотним ресурсом України, Рішенням Національної комісії з питань регулювання зв'язку України від 06.09.2007 № 911.

Тобто, отримання доступу до радіочастотного ресурсу на підставі договору з придбання такого ресурсу не у держави, а у іншого суб'єкта приватного права, суперечитиме ліцензійному порядку доступу до цього ресурсу. Водночас, зрозуміло, що придбання ліцензії на користування радіочастотним ресурсом України у цілому має більше схожих чим відмінних рис у порівнянні з договором купівлі-продажу радіочастотного ресурсу.

Цікаво, що необхідність і доцільність збереження існуючої процедури використання радіочастотного ресурсу обстоюється деяким сучасними дослідниками.

Так, А. Г. Кучеренко зауважує, що радіочастотний ресурс – є обмеженим за своєю сутністю, тому, з метою збереження якісного обслуговування абонентів, він має розподілятися між операторами обґрунтовано, прозоро, ефективно з додержанням інтересів як держави, так і операторів [1].

Аналогічно до договору про купівлю-продаж радіочастотного ресурсу, на думку учасників ринку, існує потреба у наданні права учасниками ринку укладати договори про обмін номерним ресурсом.

На сьогодні відносини щодо порядку використання номерного ресурсу регулюються відповідно до вимог Закону України «Про телекомунікації» та Положення про державне регулювання номерного ресурсу телекомунікаційної мережі загального користування України, затвердженого Рішенням Національної комісії з питань регулювання зв'язку України від 01.06.2007 № 769.

Таким чином, й зазначений вид договірних відносин зазнає впливу публічного права, оскільки укладення таких договорів між провайдерами та операторами на засадах свободи договору не можливий.

Ще одним видом договорів, на який слід звернути увагу, є договори про продаж абонентської бази.

Як вид договору, останній в теперішній час відсутній в Україні, хоча потреба у його врегулюванні є, на нашу думку, також нагальною.

Ситуація із неврегульованістю цих відносин актуалізується процесами злиття, що на сьогодні відбуваються на ринку телекомунікаційних послуг.

Крім того, проблемність в правовому регулюванні вказаних відносин ускладнюється також тим, що під час здійснення такої потенційної угоди як продаж абонентської бази не відбувається передавання майна, як такого, що залишається у власності абонентів, а передається лише право на надання послуг і обслуговування абонентської мережі та абонентська база у відкритому електронному вигляді.

При цьому, лишаються неврегульованими питання щодо: а) правомірності передавання особистої інформації про абонента стороннім (третім) особам, без його (абонента) згоди, б) отримання згоди абонента на передавання такої інформації та в) отримання згоди абонента на заміну постачальника послуг.

Звісно, можна визнати, що вирішення останнього питання не виглядає складним, оскільки послуга телекомунікаційного зв'язку не має особистісного характеру, а отже, за умови збереження якості, вартості та умов надання споживачеві телекомунікаційної послуги буде не стільки важливо який саме оператор надаватиме таку послугу, скільки яку якість, вартість и т.п. має ця послуга. Однак, при подібній передачі абонентської бази все рівно виникають істотні проблеми з захистом персональних даних споживачів (абонентів) та відсутності мовчазної згоди останніх на подібне передавання інформації про них.

Відносини щодо захисту персональних даних врегульовані Закон України «Про захист персональних даних», відповідно до ст. 10 якого дії щодо надання часткового або повного права обробки персональних даних іншим суб'єктам відносин, пов'язаних із персональними даними, здійснюються виключно за згодою суб'єкта персональних даних чи відповідно до закону [2].

Таким чином, укладення всіх зазначених нетипових договорів стикається у вітчизняній практичній юриспруденції з рядом проблем сутнісного, законодавчого та іншого змісту. Проте, подальше вдосконалення правового регулювання здійснення господарської діяльності в телекомунікаційній галузі потребує легалізації цих видів договорів як в законодавстві, так і в практичній договірній діяльності операторів та провайдерів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кучеренко А. Г. Ліцензування у сфері телекомунікацій / Кучеренко А. Г., Олійник В. Ф. // Зв'язок.– № 3.– 2005.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ucrf.gov.ua/uk/press/71/stlis/>.
2. Про захист персональних даних: Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI 01.06.2010 № 2297-VI. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ УКЛАДЕННЯ ДОГОВОРІВ ОРЕНДИ ЗЕМЛІ

Сіенок Тетяна Олексіївна
завідувач відділення «Правознавство», викладач юридичних
дисциплін ВНЗ «Кіровоградський технікум механізації
сільського господарства»

Зміни відносин земельної власності та землекористування зумовлюють необхідність теоретичного переосмислення багатьох понять та категорій земельного права, істотного вдосконалення інституту договору оренди землі.

Серед прав на землю в Україні важливе значення має право орендного землекористування. Нормами Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001 р.1 (ст. 93) [1, с.105]. та Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. (ст.792) передбачено, що відносини, пов'язані з орендою землі, регулюються законом [4, с.280]. Це означає, що відносини щодо набуття, реалізації і припинення права оренди земельної ділянки мають регулюватися саме законами України як актами вищої юридичної сили.

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють орендні земельні відносини, показує, що договір оренди земельної ділянки має ознаки і цивільно-правового, і земельно-правового договору. Тому загальні положення про договір оренди регулюються цивільним законодавством, а особливості передачі в оренду земельних ділянок – земельним. Доречно зазначити, що відповідно до ст.9 Цивільного кодексу України норми цивільного права мають субсидіарний характер щодо регулювання земельних відносин і можуть застосовуватись лише в тих випадках, коли зазначені відносини не врегульовані нормами земельного права [5, с.356].

Відповідно до ст.13 Закону України «Про оренду землі» договір оренди землі – це договір, за яким орендодавець зобов'язаний за плату передати орендареві земельну ділянку у володіння і користування на певний строк, а орендар зобов'язаний використовувати земельну ділянку відповідно до умов договору та вимог земельного законодавства [4, с.280]. Визначення договору оренди земельної ділянки містить і ст.792 ЦК України, відповідно до якої за договором найму (оренди) земельної ділянки наймодавець зобов'язується передати наймачеві земельну ділянку на встановлений договором строк у володіння та користування за плату.

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» від 12 лютого 2015 року №191-VIII (надалі – «Закон про дерегуляцію») змінює 37 нормативно-правових актів, у тому числі Земельний кодекс України, Закон України «Про оренду землі» та Закон України «Про особисте селянське господарство», які регулюють правовідносини щодо оренди сільськогосподарських земель [2, с. 133].

Закон України «Про дерегуляцію» передбачає звуження переліку істотних умов договору оренди землі та скасування норми про обов'язковість додатків, які раніше становили невід'ємну частину договору. Раніше договір оренди землі мав містити одинадцять обов'язкових умов та п'ять додатків (план або схема земельної ділянки, акт визначення меж земельної ділянки в натурі (на місцевості), акт приймання-передачі об'єкта оренди та ін.). Відсутність хоча б однієї істотної умови договору чи додатку до нього могла слугувати підставою для відмови в державній реєстрації договору або визнанні його недійсним у судовому порядку. Закон про дерегуляцію істотно скоротив перелік обов'язкових до погодження умов договору.

Відтепер сторони в обов'язковому порядку повинні погодити лише три умови:

- об'єкт оренди (кадастровий номер, місце розташування та розмір земельної ділянки);
- строк дії договору оренди;
- орендну плату із зазначенням її розміру, індексації, способу та умов розрахунків, строків, порядку її внесення і перегляду та відповідальності за її несплату.

Зазначені зміни мають спростити процес укладення договорів оренди землі і зменшити кількість позовів щодо визнання укладених договорів недійсними з суто формальних підстав. Це в кінцевому рахунку повинно забезпечити гравцям аграрного ринку більш стабільні умови ведення та планування бізнесу.

Закон «Про дерегуляцію» по-новому визначає момент передачі землі, а саме пов'язує цей момент з фактом державної реєстрації власне права оренди, а не з моментом підписання сторонами акта приймання-передачі, як було раніше. Тепер земельна ділянка вважається переданою в оренду одночасно із реєстрацією права оренди у державному реєстрі. При цьому оформлення окремого акту приймання-передачі земельної ділянки не вимагається.

Необхідно зазначити, що порядок державної реєстрації прав на земельні ділянки зазнав серйозних змін. Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення повноважень нотаріусів та особливостей реєстрації похідних речових прав на земельні ділянки сільськогосподарського призначення» уповноважив нотаріусів реєструвати права оренди на земельні ділянки сільськогосподарського призначення незалежно від нотаріального посвідчення договору, на підставі якого виникло таке право, нарівні з державними реєстраторами[3, с.141]. При цьому, згідно зі згаданим законом, якщо особа уклала договір оренди земельної ділянки сільськогосподарського призначення, право власності на яку виникло і оформлено до 01 січня 2013 року, але ще не зареєструвала своє право в новому Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, нотаріус реєструє одночасно право оренди і право власності на таку земельну ділянку.

Обов'язковою передумовою реєстрації прав на земельну ділянку є пошук відомостей про неї у Державному земельному кадастрі (надалі – «ДЗК»). Відсутність відомостей про реєстрацію земельної ділянки в кадастрі унеможливорює реєстрацію прав на неї. Прикінцеві положення Закону про реєстрацію похідних речових прав передбачали, що Кабінет Міністрів України має три місяці, щоб забезпечити підключення нотаріусів до

ДЗК[3, с.141].

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що обидва закони спрощують документальне оформлення відносин оренди землі, удосконалюють та полегшують процедуру державної реєстрації прав оренди. Разом з тим, на практиці запроваджені нововведення повною мірою ще не запрацювали.

З одного боку, закон скорочує перелік істотних умов договору оренди землі, велика кількість яких ускладнювала, подекуди невинуватно, укладення договору. З іншого боку, поки залишається чинним Типовий договір оренди землі з широким переліком умов, які сторони можуть тільки конкретизувати, але не змінювати при укладенні договору оренди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Земельний кодекс України: Кодекс України від 25 жовтня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2002. –№ 3-4. –Ст.103-105.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція): Закон України від 12 лютого 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 21.– Ст.133.
3. Про внесення змін до деяких законів України щодо уточнення повноважень нотаріусів та особливостей реєстрації похідних речових прав на земельні

- ділянки сільськогосподарського призначення: Закон України від 05 березня 2015 року // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 21. – Ст. 141.
4. Про оренду землі: Закон України від 06 жовтня 1998 року // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 46-47. – Ст. 280.
  5. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.

ТЛУМАЧЕННЯ ОЦІНОЧНОГО ПОНЯТТЯ «НАДЗВИЧАЙНО НЕВИГІДНЕ МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ» (Ч. 4 СТ. 93 СІМЕЙНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ)

Чернега Віталій Миколайович

старший викладач Київської державної академії водного транспорту імені гетьмана Петра Конашевича-Сагайдачного, кандидат юридичних наук

Особливу увагу викликає законодавча конструкція «надзвичайно невігідне матеріальне становище», у яке відповідно до ч. 4 ст. 93 Сімейного кодексу України (далі – СК України) шлюбний договір не може ставити когось із подружжя. Тлумачення такого становища віддане на розсуд суб'єкта правозастосування, критерієм для чого виступатимуть справедливість, добросовісність, розумність, моральні засади суспільства. Адже в об'єктивній дійсності ця правова конструкція може мати чимало варіацій. Як зазначають фахівці, «в одному випадку 1/10 може мати мізерну грошову вартість, у другому – становитиме солідний маєток» [4, с. 227].

Легального визначення категорії «надзвичайно невігідне матеріальне становище» немає. А таке формулювання є прикладом термінологічного перекладу. Так, слово «невигідний» означає: який не дає вигоди, прибутку комусь; втрачений, який не йде на користь; несприятливий [6, с. 533]. У той же час, слово «матеріальний» означає пов'язаний з володінням певною власністю, з прибутками, заробітком, грошима [6, с. 466]. Це дає підстави для висновку, що, формулюючи зміст ч. 4 ст. 93 СК України, законодавець допустився помилки. З одного боку, з лінгвістичної точки зору невіправдано разом із терміном «невигідний» вживати термін «матеріальний». З другого, – шлюбним договором можуть регулюватися виключно майнові відносини між їх учасниками. Тому така консолідація термінів втрачає і юридичний сенс. Тож краще скористатися формулюванням «*надзвичайно невігідне становище*». У зв'язку з цим пропонуємо внести відповідні зміни до ч. 4 ст. 93 СК України та викласти її в такій редакції: «Шлюбний договір не може зменшувати обсягу прав дитини, які встановлені цим Кодексом, а також ставити одного з подружжя у *надзвичайно невігідне становище*».

Науковці пропонують закріпити в законі орієнтовний перелік ситуацій, які б підтверджували наявність у шлюбному договорі умов, що ставлять одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище, як-от: позбавлення одного з подружжя права на все майно, що набуватиметься у шлюбі; відмова одного з подружжя від майбутньої заробітної плати на користь другого з них. Такі умови необхідно розглядати як відмову від своїх конституційних прав [8, с. 6]. Аналогічні пропозиції зроблено і в інших працях [1, с. 6].

І. В. Жилінкова зазначала, що таке становище може виникати, якщо за умовами шлюбного договору у разі поділу майна подружжя вся нерухомість передаватиметься одному з них, натомість другий буде отримувати рухоме майно незначної вартості; може виникнути також ситуація, коли один із подружжя бере на себе явно обтяжливі обов'язки, наприклад, зобов'язується у разі розірвання шлюбу утримувати колишніх дружину або чоловіка, його дітей та близьких родичів тощо [5, с. 315].

Вкрай несприятливим визнається таке становище, яке є значно гіршим, порівняно з тим, як його визначає закон [7, с. 29]. Тому «умови шлюбного договору можуть погіршити становище одного з подружжя, порівняно з тим, що є в законі, *але лише до певної межі*» [3, с. 204]. Очевидно, автори мають на увазі істотне погіршення становища порівняно із законним правовим режимом. Однак «істотне погіршення» є такою ж оціночною категорією, як і «надзвичайно невігідне матеріальне становище»; отже, перше з них не здатне бути критерієм для визначення змісту другого.

Прагнення роз'яснити цю категорію втілене в законопроекті від 25 червня 2012 р. «Про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо шлюбних договорів)» (реєстраційний номер № 10668). У ньому пропонується доповнити ч. 4 ст. 93 СК України абзацом такого змісту: «Надзвичайно невігідне матеріальне становище слід вважати таким, якщо за умовами договору у разі поділу майна подружжя, все майно передаватиметься одному з них, натомість другий буде отримувати майно незначної вартості; відмова одного з подружжя від майбутньої зарплати на користь одного з них; коли один із подружжя бере на себе явно обтяжливі обов'язки (зобов'язується у разі розірвання шлюбу утримувати свою колишню дружину (чоловіка), її (його) дітей та близьких родичів, третіх осіб); не повинно обмежувати права та дієздатність дружини та чоловіка» [2].

Насамперед, видається некоректним говорити про те, що «*все майно* передаватиметься одному з них, тоді як другий буде отримувати *майно незначної вартості*», бо можливо другий із подружжя також одержує «майно незначної вартості»? Сумніви викликає і формулювання «*відмова від майбутньої зарплати*». Вимагає уточнення й «*обтяжливність*» обов'язку утримувати дружину, чоловіка, бо за певних обставин такий обов'язок існує й на основі закону.

У СК України не встановлено саме таких претензій до змісту шлюбного договору, проте існує загальна вимога ч. 1 ст. 9 СК України про те, що сімейно-правовий договір не може суперечити СК України, іншим законам та моральним засадам суспільства, а обмеження право- чи дієздатності на основі договору суперечить закону. Разом із тим, за вимогами ст. 93 СК України шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми (ч. 3), зменшувати обсягу прав дитини, а також ставити одного з подружжя у надзвичайно невігідне матеріальне становище (ч. 4).

Таким чином, у науці сімейного права не досягнуто єдності щодо змісту поняття «надзвичайно невігідне становище». Однак, на нашу думку, цього і неможливо досягти, а спроби законодавчого тлумачення такого поняття суперечать його призначенню як оціночної категорії, яка потребує індивідуального підходу в кожній окремо взятій життєвій ситуації. Відправною ж точкою для оцінювання умов шлюбного договору і визначення, чи ставлять вони особу в надзвичайно невігідне становище має бути відповідність цих умов вимогам *справедливості, добросовісності, розумності, моральним засадам суспільства*. Нехтування морально-правовими

принципами при визначенні умов шлюбного договору зумовлює оспорюваність такого правочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаро Г. О. Шлюбний договір як інститут сімейного права України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г. О. Гаро; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2012. – 20 с.
2. Про внесення змін до Сімейного кодексу України (щодо шлюбних договорів): Законопроект від 25 червня 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=43848/
3. Ромовська З. В. Сімейний кодекс України: наук.-практ. комент. / З. В. Ромовська. – К.: Вид. Дім «Ін Юре», 2003. – 581 с.
4. Ромовська З. В. Українське сімейне право: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / З. В. Ромовська. – К.: Правова єдність, 2009. – 500 с.
5. Сімейний кодекс України: наук.-практ. комент. / [І. В. Жилінкова, В. К. Антошкіна, Н. А. Д'ячкова, В. Ю. Москалюк, Я. В. Новохатська]; за ред. І. В. Жилінкової. – Х.: Ксилон, 2008. – 855 с.
6. Сучасний тлумачний словник української мови: 100 000 слів / за заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В. В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2011. – 1008 с.
7. Титаренко Е. П. Содержание брачного договора / Е. П. Титаренко // Нотариус. – 2008. – № 5. – С. 25-29.
8. Ульяненко О. О. Шлюбний договір у сімейному праві України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. О. Ульяненко; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2003. – 17 с.

ІПОТЕЧНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: СУДОВА ПРАКТИКА

Черненко Олена Анатоліївна
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України, кандидат юридичних наук

Наявність прийнятого на себе зобов'язання саме по собі ще не гарантує його виконання. Причиною невиконання може бути як пряма недобросовісність боржника, так і збіг обставин, внаслідок яких боржник не зміг виконати зобов'язання.

На перший погляд, якщо виконання зобов'язання гарантується іпотекою, то кредитор, який належним чином виконав свої зобов'язання перед боржником, може розраховувати на те, що зобов'язання буде виконане у будь-якому випадку – навіть шляхом звернення стягнення на предмет іпотеки.

В той же час, слід зазначити, що незважаючи на начебто просту конструкцію іпотечних взаємовідносин, спори саме з цього питання показали чи не найбільшу неоднозначність судової практики[1].

На практиці існує проблема неоднаковості застосування до іпотечних правовідносин судами норм матеріального права – статті 593 та частини другої статті 653 ЦК України, а також статті 17 Закону України «Про іпотеку».

У разі коли банк надав кредит відповідно до умов кредитного договору, а боржник злісно не виконує взятих на себе зобов'язань, банк змушений звернутися до суду з позовом про дострокове стягнення заборгованості за кредитним договором. В процесі розгляду справи судом розривається кредитний договір та додаткові угоди до нього. Після розірвання кредитного договору в судовому порядку банк, який захоче звернути стягнення на предмет іпотеки, стикається з тим, що недобросовісний боржник, звертається до суду з позовом про визнання іпотеки припиненою. Аргументами позивача є:

1) положення ч.5 статті 3 Закону України «Про іпотеку» якими передбачено, що іпотека має похідний характер від основного зобов'язання і є дійсною до припинення основного зобов'язання або до закінчення строку дії іпотечного договору;

2) ч.1 статті 17 Закону України «Про іпотеку» іпотека припиняється у разі припинення основного зобов'язання або закінчення строку дії іпотечного договору;

3) п.1 ч.1 статті 593 ЦК України право застави припиняється у разі припинення зобов'язання, забезпеченого заставою.

Суди непоодинокі погоджуються з такими доводами боржника, і постає ситуація, коли добросовісний кредитор залишається у програті, тобто ні вчасно заплачених грошей по кредиту ні можливості реалізації майна, що було в заставі.

Стаття 526 ЦК України передбачає, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства, якими, зокрема, є засади справедливості, ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться.

Не слід забувати про те, що припинення зобов'язання шляхом належного виконання і припинення зобов'язань в судовому порядку у зв'язку з істотним порушенням договору з боку позичальника мають різні правові наслідки.

При з'ясуванні правових наслідків у вигляді припинення зобов'язання до уваги необхідно брати як дію положень, що регулюють ті чи інші договори так і загальні засади цивільного законодавства, якими, зокрема, є засади справедливості, добросовісності та розумності (пункт 6 частини першої статті 3 ЦК України).

Відповідно до п. 17 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого Суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30.03.2012 № 5, наявність судового рішення про задоволення вимог кредитора, яке не виконано боржником, не припиняє правовідносин сторін кредитного договору, не звільняє останнього від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання сум, передбачених частиною другою статті 625 ЦК України, оскільки зобов'язання залишається невиконаним належним чином відповідно до вимог статей 526, 599 ЦК України.

Відповідне підтверджується і позицією Верховного Суду України відповідно до якої законодавець розрізняє поняття «розірвання договору» і «припинення зобов'язання/договору». Ці поняття не є тотожними через відмінні підстави їх виникнення та юридичні наслідки, які породжені цими правовими явищами. Розірвання договору слід розглядати як один з видів припинення договору.

Таким чином, розірвання договору припиняє його дію на майбутнє і не скасовує сам факт укладення та дії договору включно до моменту його розірвання, а також залишає в дії окремі його умови щодо зобов'язань сторін, спеціально передбачені для застосування на випадок порушення зобов'язань і після розірвання

договору, виходячи з характеру цього договору, за яким кредитор повністю виконав умови договору до його розірвання [2].

Звернення до суду з вимогою про дострокове повернення всіх сум за кредитним договором у зв'язку з порушенням умов договору згідно з ч. 2 ст. 1050 ЦК України не означає односторонньої відмови від договору, а є наслідком невиконання чи неналежного виконання боржником своїх договірних зобов'язань. Це спосіб цивільно-правової відповідальності боржника. У подальшому при невиконанні рішення суду у кредитора виникає право стягувати суми, передбачені ч. 2 ст. 625 ЦК, оскільки зобов'язальні правовідносини не припинилися. У ст. 599 ЦК зазначено, що зобов'язання припиняються його виконанням, проведеним належним чином (а не в силу ухвалення рішення суду) [2].

Така позиція підтверджується і Постановою Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 4 вересня 2013 р. у справі № 6-73цс13, наявність судового рішення про стягнення з боржника на користь кредитора заборгованості за кредитним договором не звільняє боржника від відповідальності за невиконання грошового зобов'язання та не позбавляє кредитора права на отримання сум шляхом звернення стягнення на передане боржником в іпотеку нерухоме майно.

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зробити висновок, що сучасний стан іпотечних відносин вказує на існування проблеми затягування процедури задоволення вимог кредиторів за рахунок предмета іпотеки в межах судового та виконавчого провадження. В основу вітчизняного правового регулювання іпотеки покладено концепцію захисту прав боржника, а як наслідок, підвищується кредитний ризик банку, що в свою чергу, заважає розвитку вітчизняного іпотечного ринку [3]. Недобросовісний боржник може знайти безліч варіантів як уникнути виконання взятих на себе зобов'язань. І неоднозначна судова практика йому в цьому допомагає.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жуков Дмитрий «Білі плями» чинного законодавства про іпотеку / Дмитрий Жуков. – Юридична Газета №7, 12 февраля 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pragnum.ua/publications/bili_plyami_chinnogo_zakonodavstva_pro_ipoteku.
2. Судова практика розгляду цивільних справ, що виникають з кредитних правовідносин / узагальнення підготовлене суддею Верховного Суду України Д.Д. ЛУСПЕНИКОМ та головним консультантом відділу узагальнення судової практики управління вивчення та узагальнення судової практики З.П. МЕЛЬНИК, к.ю.н., затверджене судьями Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua>.
3. Стратійчук В.В. Проблемні питання правового регулювання іпотеки в Україні / В.В. Стратійчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://legalactivity.com.ua/index.php?catid=62:3-0313&id=444:010313-15&Itemid=77&lang=en&option=com_content&view=article.

ЗАСТОСУВАННЯ ОСНОВНИХ ЗАСАД ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРИ ДОГОВІРНОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВІДНОСИН

Шаркова Ганна Юрївна

заступник директора з навчально-методичної та наукової роботи ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету», кандидат юридичних наук, доцент

Основні засади або принципи цивільного права пронизують всі напрямки приватного життя та реалізуються при здійсненні правового регулювання цивільних відносин, зокрема при договірному регулюванні.

Поняття та ознаки правових принципів, їх реалізація при здійсненні правового регулювання часто були об'єктами наукових досліджень як на загальнотеоретичному, так і на галузевому рівнях.

У загально лінгвістичному розумінні термін «принцип» застосовується у значеннях основного, вихідного положення будь-якої теорії, вчення, світогляду, теоретичної програми; переконання, погляду на речі або основної особливості в устрої будь-чого [1, с. 597]. Є.О. Харитонов зазначає, що у старожитній українській мові термін «принцип» практично не вживався, натомість вживаним було поняття «засади» у значенні «підґрунтя, основа» [2, с. 7].

В цивілістичній науці принципи визначаються як основні начала цивільно-правового регулювання суспільних відносин [3, с. 14] або як керівні положення, ідеї, основні начала права, що виражають об'єктивні закономірності, тенденції та потреби суспільного розвитку, що визначають сутність всієї системи, галузі або інституту права [4, с. 18].

Можна безперечно погодитися із тим, що принципи або основні засади права – це вихідні начала, загальні керівні положення права, концептуальні основи права.

У цивільному праві України основні галузеві принципи визначені у ст. 3 ЦК України. Відповідно до загальних засад цивільного законодавства відносяться: 1) неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; 2) неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; 3) свобода договору; 4) свобода підприємницької діяльності, яка не заборонена законом; 5) судовий захист цивільного права та інтересу; 6) справедливість, добросовісність та розумність.

Не всі із вищеперерахованих принципів однаково впливають на договірне регулювання відносин. Деякі з них (такі як, свобода договору, свобода підприємницької діяльності, справедливість, добросовісність, розумність) застосовуються при договірному регулюванні безпосередньо. Інші (неприпустимість свавільного втручання у сферу особистого життя людини; неприпустимість позбавлення права власності крім випадків, встановлених Конституцією України та законом; судовий захист цивільного права та інтересу) не мають такого безпосереднього застосування, але впливають на існування цивільно-правових договорів в цілому.

Одним із ключових принципів договірного права є принцип свободи договору, що має як позитивний, так і негативний зміст. З однієї сторони дія даного принципу полягає у можливості укладення будь-якого договору, самостійному

визначенні його змісту, виборі контрагента договору. А з іншої сторони свобода договору проявляється в неможливості примусити особу до укладення договору.

Важливе значення для договірної регулювання відносин має принцип свободи підприємницької діяльності, незабороненої законом. С.О. Погребний слушно зазначає, що передбачивши попередньо, що правове регулювання цивільних суспільних відносин в Україні здійснюється на засадах свободи особистості, свободи власності, свободи договору, законодавець далі цілком логічно встановив принцип свободи підприємництва. Адже саме особисто вільний власник, який вільно розпоряджається своїм майном і вільний в укладенні договорів, може здійснювати діяльність, спрямовану на виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг з метою отримання прибутку [5, с. 250].

В сфері укладення цивільно-правових договорів як регуляторів відносин, принцип свободи підприємницької діяльності проявляється в тому, що деякі види договорів можуть укладати тільки підприємці, а деякі – навпаки тільки особи, які не є суб'єктами підприємницької діяльності. Так, до підприємницьких договорів можна віднести договір поставки, страхування, управління майном, факторингу та багато інших, в яких однією або обома сторонами має бути суб'єкт підприємницької діяльності. В свою чергу є договори, у яких однією стороною обов'язково має бути фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності. Це, зокрема, відчувував у договорі довгочасного утримання, замовник у договорі побутового під'яду, договори, на які розповсюджує дію закон України «Про захист прав споживачів» тощо.

Крім того, якщо особа займається певними видами підприємницької діяльності, вона може бути вимушена укладати публічні договори. Так відповідно до ст. 633 ЦК України публічними є договори в сфері роздрібної торгівлі, перевезення транспортом загального користування, зв'язку, медичного, готельного, банківського обслуговування тощо).

Принципи добросовісності, справедливості та розумності мають величезне значення для договірної регулювання відносин. Серед дослідників немає єдиної позиції стосовно того, чи є добросовісність, справедливість, розумність єдиним принципом з різними проявами реалізації чи це окремі принципи.

Так, на думку Р.А. Майданика намагання на доктринальному рівні обґрунтувати визнання складових цього принципу як самостійних принципів неспроможне адекватно виявити сутність цього принципу, є логічним наслідком відсутності в українській доктрині системних наукових досліджень та усталеної судової практики застосування цієї правової категорії. Закріпленій вітчизняним законодавцем принцип справедливості, добросовісності і розумності має визнаватися не сукупністю трьох принципів, а єдиним принципом, який проявляється в єдності взаємопов'язаних трьох складових, що є традиційним для європейського приватного права [6]. Подібної думки дотримується і Ю.А. Тобота, який робить висновок, що категорії справедливості, добросовісності, розумності, незважаючи на їх відмінності, мають спільні риси і взаємопов'язані, оскільки визначають окремі сторони (грані) поведінки учасників цивільних відносин, що обумовило необхідність поєднати зазначені категорії у один принцип [7, с. 13]. В свою чергу такі дослідники, як Т.В. Дерюгіна, С.М. Бервено, С.О. Погрібний, О.О. Мережко та ін. розглядають принципи добросовісності, справедливості, розумності окремо.

В договірному регулюванні відносин принцип справедливості перш за все реалізується на етапі укладення договору, узгодження сторонами його умов. Тут справедливими можуть вважатися умови, які передбачають еквівалентність

зобов'язань сторін, подібні наслідки однакової поведінки. Так, наприклад, несправедливими будуть умови, які за прострочення виконання якогось обов'язку однією стороною, покладатимуть на неї штрафні санкції, а за прострочення виконання свого обов'язку другою стороною – ніяких санкцій не передбачати.

Також розуміння несправедливих та відповідно справедливих умов можна взяти із Директиви ЄС № 93/13/ЄЕС від 5.04.1993 р. «Про несправедливі умови у споживчих договорах». Відповідно до ст. 3 даної Директиви несправедливою буде умова договору, яка не обговорювалася індивідуально і в порушення вимоги добросовісності викликає значну невідповідність у правах та обов'язках сторін, що випливають із договору, на шкоду споживачу. А відповідно до ст. 6 якщо умова договору визнана несправедливою, вона не створює прав чи обов'язків для споживача, тобто є недійсною, а договір діє без несправедливої умови [8].

В разі порушення умов договору принцип справедливості буде проявлятися у застосуванні заходів, адекватних порушенню. Зокрема частиною 3 статті 551 ЦК України встановлено, що розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення. Згідно зі ст. 233 ГК України у разі якщо належні до сплати штрафні санкції надмірно великі порівняно із збитками кредитора, суд має право зменшити розмір санкцій. При цьому повинно бути взято до уваги: ступінь виконання зобов'язання боржником; майновий стан сторін, які беруть участь у зобов'язанні; не лише майнові, але й інші інтереси сторін, що заслуговують на увагу.

В українському цивільному законодавстві така характеристика, як розумність, зустрічається доволі часто. Так, у ЦК України зустрічаються посилання на «розумний строк» (статті 564, 619, 666, 684, 700, 846, 938, 1004 та ін.), «розумну плату» (статті 903, 916, 931), «розумні витрати» (ст. 1232) та на «розумність» як таку (статті 3, 509 тощо). Однак, незважаючи на таке часте застосування, легального визначення категорії «розумність» в законодавстві відсутнє. Це є зрозумілим, адже однозначно передбачити, які дії будуть розумними, а які ні, неможливо в силу багатоманітності ситуацій, коли така оцінка має робитися.

На наш погляд, безумовно не можна вивести єдиний критерій розумності для всіх ситуацій, коли розумність поведінки аналізується. Так, наприклад, розумна плата за юридичні послуги залежатиме від того, хто надає такі послуги, якого плану послуги, в якому регіоні вони надаються та від багатьох інших факторів. Однак в кожній конкретній ситуації, оцінюючи всі зовнішні та внутрішні фактори у сукупності, можна зробити висновок, чи була поведінка особи розумною, адекватною, нормальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ожегов С. И. Шведова Н. Ю. Толковый словарь русского языка. – М. : «Азъ», 1998. – 1055 с.
2. Харитонов С.О. Принципи цивільного права України: до постановки проблеми // Актуальні проблеми держави і права. Збірник наукових праць. №
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // Офіційний вісник України, 2003, N 11 (28.03.2003), ст. 462
4. Гражданское право. В 2-х томах. Том 2. Учебник / под ред. проф. Е. А. Суханова. – М.: Издательство БЕК, 1994. – 432 с.
5. Погребняк С. П. Основоположні принципи права. Автореферат. дис... доктора юридичних наук. – Харків, 2009. – 29 с.

6. Майданик Р. А. Науково-практичний коментар до ст. 3 Цивільного кодексу України // Системи інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, файл КК000873.LHT
7. Тобота Ю. А. Принцип справедливості, добросовісності і розумності у цивільному праві. А-реф. Дис.. к.ю.н. – Харків, 2011. – 18 с.
8. Директива ЄС № 93/13/ЄЕС від 5.04.1993 р. «Про несправедливі умови у споживчих договорах» // <http://www.znay.ru/law/eec/eec93-13.shtml>

ДОГОВІР КЕЙТЕРИНГУ

Шишка Роман Богданович

завідуючий сектором інтелектуальної власності та інноваційних технологій кафедри цивільного і трудового права КУП НАНУ, доктор юридичних наук, професор

Новим субінститутом договірної права, що виник відносно недавно, є договір кейтерингу. Він появився як прояв здійснення свобод власності, особистості, договору і підприємництва. Підґрунтям його є концепція індивідуалізації особистості та можливість професійного забезпечення харчування при проведенні масових заходів. Це позбавляє замовника від турбот із пригостанням гостей, облаштування корпоративів, вибором якісних продуктів харчування, напоїв із врахуванням у

Його мета – приготування їжі як об'єктів цивільного права згідно технологій та вимог замовника, обслуговування замовника чи вказаних ним осіб. Їх відносна новизна і відсутність спеціального чи будь якого правового регулювання спричиняє певні проблеми, зокрема щодо відповідності вимогам чинного законодавства та тим правилам, які установились щодо харчового обслуговування людей.

Загалом кейтеринг глумачиться як приготування страв та їх доставка, виїзні замовлені заходи, сервіровка та оформлення банкетів, їх обслуговування та інші подібні виїзні послуги. Це забезпечує потреби щодо організації корпоративного свята, бенкету, фуршету, днів народження, інших свят, навіть весіль. В результаті замовник отримує: виїзне обслуговування (кейтеринг) на вказаному ним місці, чи в разі необхідності – оренду меблів, установку павільйонів на природі чи інших територіях (за згоди власника); виїзне ресторанне обслуговування: оригінальне меню, прибирання, тощо.

Наразі кейтеринг не має позитивного правового регулювання і стосовно таких відносин застосовуються загальні вимоги щодо безпеки споживання, умов і результатів такої діяльності, звичайних правил та звичаїв, загальних правил про договори взагалі та підрядний тип договору зокрема як базовий. Тут ми виходимо із того, що кейтер як суб'єкт господарювання сам готує страви і оформляє блюда і в основі є діяльність з їх створення, що характерне для підряду і ускладнене тими діями, які відносяться до послуг. Тож йдеться про змішані правовідносини.

Відносини між замовниками та підрядниками врегульовуються особливим різновидом договору підряду, що сполучає у собі як приготування страв та оформлення блюд, виготовлення чи придбання напоїв, оформлення місць проведення заходу, у тому числі дизайнерське, перевезення продуктів харчування, сервіровка столів, ресторанне обслуговування, прибирання, навіть ведення заходів, супровід чи

перевезення гостей і навіть послуги драйвера. За необхідності передання в найм меблів, посуду, охорона порядку, владнання можливих конфліктів.

В основі відносин між рейтером та замовником цивільних договорів, який отримав назву договору кейтерингу. Він регулює відносини між кейтером та замовником. Його новизна та специфіка потребує ознайомлення із основними його положеннями як змішаного, що слідує із зазначених його предметів.

При тому в ньому є базова модель чи договірний інститут, який надає можливість застосувати аналогію закону. З огляду на зазначене, ми вважаємо, що таким є договір на виконання робіт (підряд), що передбачений §1 Глави 61 ЦК України. Привабливим тут є конструкція ст. 837 ЦК де підкреслено його алеаторність та предмет – виконання певної роботи за замовленням, що найкращим чином забезпечує можливість для порозуміння між замовником та підрядником, можливість залучення субпідрядника чого немає у договорі з надання послуг.

При множинності предметів такого договору, незмінним є вимога про передачу результату роботи замовнику або визначені ним особі (договір на користь третю особи) та виникнення права власності у замовника на приготовлені за його замовленням блюда. Також попри імперативні вимоги щодо безпечності продуктів харчування, можливі прояви творчого характеру, - приготування фірмових страв, використання власних майнових прав на окремі об'єкти права інтелектуальної власності.

Практика кейтерингу свідчить що він не врегульований спеціальним законом у інших країнах. Тож очікувати найближчим часом в Україні його позитивне регулювання доволі складно, тим більше що попри авторські напрацювання його наукове обґрунтування та проробка елементів механізму регулювання практично відсутнє. Проте вже виникають непорозуміння між кейтерами та замовниками, які потребують нормативної основи та врахування специфіки.

Наразі слід виходити із того, що виконана за договором кейтерингу робота повинна відповідати загальним умовам договору, що встановлені у ст. 628 та ст. 638 ЦК України та імперативним вимогам нормативно-технічної документації щодо якості та безпечності продуктів харчування і наданих супутніх послуг. У разі їх відсутності чи неповноти вимог робота повинна відповідати вимогам, які звичайно пред'являються до результату роботи відповідного характеру. Сама робота над кейтеринговим замовленням повинна вестися на професійній основі і відповідати встановленим технологіям і регламентам робіт, правилам і настановам у ресторанній справі. У такому разі замовник чи за його дорученням спеціаліст може перевірити їх у відповідності позначених межах. Тут ми повинні виходити із того, що кейтер – суб'єкт підприємництва, а підприємницький товар повинен відповідати стандартам, технічним умовам, вимогам і зразкам. Останні вимоги є імперативними і повинні бути витримані у будь-якому випадку.

Замовник не може вимагати від підрядника виконання таких робіт, які можуть загрожувати безпеці гостей. Навіть якщо кейтеринг передбачає фajer-шоу, то має бути забезпечена безпека всіх присутніх.

Предмет договору кейтерингу є складеним : попри те, що основу складає приготування продуктів харчування, у тому числі на місці (барбекю) він охоплює ряд різнорідних послуг: транспортних, ресторанных, інформаційних, розважальних, безпекових тощо.

З урахуванням наведено можна запропонувати дефініцію договору кейтерингу : за договором кейтерингу виконавець (кейтер) зобов'язується приготувати

страви і оформити їх в блюда, обслуговувати замовника чи вказаних ним осіб, прибрати після закінчення заходу, залишки їжі упакувати та розпорядитися ними згідно домовленості, передати замовнику чи гостям, а замовник повинен прийняти і оплатити у встановленому договором порядку ціну.

Цей договір є двостороннім, відшкодувальним і консенсуальним, алеаторним, а по особливостях виходить за рамки звичайного підряду, і є змішаним.

СЕКЦІЯ № 3. ГУМАНІТАРНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ

МАНІПУЛЮВАННЯ СОЦІАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМИ ТА СУСПІЛЬНИМИ НАСТРОЯМИ НА САЙТАХ НОВИН

Акімова Наталія Володимирівна
доцент кафедри соціальної роботи
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління Класичного
приватного університету», кандидат філологічних наук

Поява інтернету змінила життя сучасної людини. На думку деяких дослідників розповсюдження інтернету стало третьою інформаційною революцією (першою була поява писемності, другою – поява друкарства) [8]. Швидко розповсюдження Мережі легко пояснити низкою вагомих переваг, які вона надає користувачам, зокрема оперативний та майже необмежений доступ до актуальної інформації, можливості обробки контенту за допомогою комп'ютерних технологій, електронного пошуку тощо. Проте інтернет, як і будь-яке інше явище, має й низку недоліків, щоправда на них увагу звертають значно рідше. Використовуючи інформацію з Мережі, користувач не завжди задумується, хто, для чого і чому таким чином надає текст. У відповідях на ці питання розкривається маніпулятивний потенціал всесвітнього павутиння. Інтернет, як й інші ЗМІ, має силу впливати на свідомість людини та суспільства, більше того сьогодні жодне ЗМІ не має такого масштабного впливу, як Мережа. Безумовно її прагматичні можливості не залишилися поза увагою політиків, суспільних діячів, підприємців, медіамагнатів і т.д. Науковці в останніх дослідженнях також часто наголошують суспільні тенденції вебу [1-7; 9; 10; 11]. Проте звичайний користувач знає про них досить мало або навіть нічого взагалі.

Мета доповіді – проаналізувати деякі шляхи маніпулювання свідомістю в інтернеті.

Прагматичний потенціал Мережі легко продемонструвати, аналізуючи тексти сайтів новин.

Наприклад: «Пенсійний фонд на «бюджетній голці»: доза зростає, лікуватися не планують» [9]. Подив на непорозуміння читача викликає акцентована лапками текстова домінанта – метафора «бюджетна голка», яка супроводжується зображенням рук старої людини, що тримають копійки. Асоціативний зміст, що встановлюється між поняттями «бюджетна голка» та «стара жінка», сприяє зниженому емоційному фону сприйняття новини. Саме на основі негативних емоцій можлива емоційна ідентифікація з автором, тобто часткове розуміння анонсу, зокрема його експресивної складової. Текстова частина залишається неоднозначною, метафора, яка мала б сприяти розумінню, лише вносить додаткові сенси та відволікає від розшифровки змісту. На етапі інтерпретації реципієнт,

використовуючи механізм апперцепції, може встановити семантичний зв'язок між лексемами «пенсійний фонд» та «бюджет», проте у тому, що пенсійний фонд фінансується з бюджету немає нічого нового чи дивного. Лакуною для варіативного сприйняття залишається неконкретизованість слова «бюджет», якої організації воно стосується. Невиправданим здається також поєднання наркоманського сленгу («на голці», «доза») з малюнком. А головне, незрозуміло, у чому суть новини: бідність бюджету пенсійного фонду давно відомий факт. Зображення літньої людини провокує асоціації, що й пенсійному фонду залишилося жити недовго. Процес розуміння аналізованого анонсу позначиться активністю задніх ділянок кори мозку, зорових центрів, та почерговою активністю правої, потім лівої, потім знову правої півкулі, оскільки на початку читач ймовірно помітить малюнок, потім перенесе увагу на текст, і наприкінці знову повернеться до ілюстрації, щоб узгодити її з результатами тлумачення тексту. Далі спеціалізовані ділянки дорсолатеральної кори мають встановити пріоритети у трактовці: чи зображення стане ключем до розуміння тексту чи навпаки. Проте навряд чи анонс вдасться інтерпретувати однозначно через надлишкову та невиправдану метафоричність. У даному тексті реалізовано такі риси новинної інтернет-комунікації як проникність, мультимедійність, презентативність, персоналізація. Зазначимо, що з точки зору мовної культури та мовного смаку основна проблема аналізованого анонсу полягає не у варіативності та складності розуміння, й не у невмілому використанні метафори, а у відсутності сенсу. Нічого нового цим невдалим текстом автор не сказав, та й навіть не планував сказати. Такий анонс розміщено на популярному новинному ресурсі певно з метою загострення суспільної ситуації, нагнітання фінансової кризи, підриву відносної політичної стабільності. Для цього використано засоби, що акцентують відразу кілька проблемних сфер українського суспільства: проблему старіння населення підкреслено малюнком; економічні проблеми – словами «пенсійний фонд» (які навіть ізольовано асоціюються в українців зі скрутою); невідповідність медичного забезпечення та поширення наркоманії – лексемами «доза», «голка», «лікуватися». Незрозумілість анонсу сприятиме його некритичному засвоєнню та поширенню зазначених настроїв.

Отже, інтернет – це нове технологічне благо, яке потрібно використовувати з обережністю, звертаючи увагу на те, хто є джерелом, а хто автором поданої інформації, з якою метою вона висвітлюється, і чому саме у такій формі. Відповідно, навчаючи людину користуватися нетом, потрібно водночас виробити у неї хоча б мінімальні навички психолінгвістичного аналізу контенту, інакше нам усім загрожує інформаційне «зомбування».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Crystal D. Language and the Internet / D. Crystal. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 284 p.
2. Mason J. From Gutenberg's Galaxy to Cyberspace: The Transforming Power of Electronic Hypertext, doctoral dissertation at McGill University, Montréal [Електронний ресурс] / J. Mason. – Режим доступу: <http://www.masondissertation.elephanthost.com>
3. Nielsen Norman Group: UX Training, Consulting, & Research [Електронний ресурс] / J. Nielsen. – Режим доступу: <http://www.useit.com>
4. Акульшин О.В. Медіавірус як лінгвально-техногенний маніпулятивний дискурс // Інтернет-комунікація в діяльності інститутів сектору безпеки: теоретико-

- прикладний аспект : монографія / О. В. Акульшин. – К., Луганськ : Янтар, 2013. – С.152-199.
5. Горовий В. М. Електронні ЗМІ в контексті забезпечення національного інформаційного суверенітету // Інтернет-комунікація в діяльності інститутів сектору безпеки: теоретико-прикладний аспект : монографія. – К., Луганськ : Янтар, 2013. – С.67-112.
  6. Двойнина Е. В. Речевая манипуляция в интернет-дискурсе (на материале русско- и англоязычных новостных сайтов) : автореф. на соискание уч. степени кандидата филологических наук: спец. 10.02.19 – «Теория языка» / Е. В. Двойнина. – Саратов, 2010. – 22 с.
  7. Дмитрук О. В. Заголовки Інтернет повідомлень як засіб маніпуляції свідомістю / О. В. Дмитрук // Проблеми семантики прагматики та когнітивної лінгвістики. Зб. наук. праць. – К., 2013. – Вип. 24. – С. 117–121.
  8. Карр Н. Пустышка. Что Интернет делает с нашими мозгами / Николас Карр; пер. с англ. П. Миронова. – СПб: BestBusinessBooks, – 2013. – 253 с
  9. Новини УНІАН. Останні новини України та світу [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.unian.ua/>
  10. Смолл Г. Мозг онлайн. Человек в эпоху интернета / Г. Смолл, Г. Ворган; пер. с английского Б. Козловского. – М. : Колибри, Азбука-Атикус, 2011. – 352 с.
  11. Шпитцер М. Антимозг: цифровые технологии и мозг / Манфред Шпитцер; пер. с немецкого А. Г. Гришина. – М: АСТ, 2014. – 288 с.

ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЭКОНОМИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ: ПРОБЛЕМЫ ДЕМАРКАЦИИ И РАЗВИТИЯ НАУКИ

Белоцерковец Владимир Викторович
профессор кафедры политической экономики и
менеджмента Национальной
металлургической академии Украины,
доктор экономических наук, профессор

Пристального внимания современного научного сообщества заслуживает вопрос демаркации границ политической экономии, представляющий весьма нетривиальную проблему в условиях отсутствия четких дескрипторов политэкономического и внешнеполитэкономического. Проблема аморфности внешних границ политической экономии тем более усугубляется многообразием семантических форм, применяемых для ее фиксации в лоне экономической науки в разных языках. Отсюда логично возникают несоответствия в толковании ее предмета, определении пределов ареала гегемонии политэкономического и рубежей ее распространения в рамках национальных фундаментальных экономических наук. Будучи, априори, наднациональной в своих глубинных основаниях, политическая экономия, преломляясь через этническую и культурно-цивилизационную специфику, приобретает богатство своих многочисленных и многообразных, далеко не идентичных, реальных национальных воплощений. И в этом контексте восприятие политической экономии как некоего абстракта, апеллирование к ее универсальности (с учетом комплектации соответствующими хроно- и топомодификаторами),

абсолютизация инструментальной равноприменимости в любых условиях несколько некорректны.

Свести национальные политические экономии к единому знаменателю невозможно. Обладая рядом общих предков, за столетия собственного, во многом самостоятельного, эволюционного движения, они постепенно инкорпорировали в свой состав целую череду нетождественных для разных стран элементов, от них отпочковались и приобрели статус суверенных и автономных многочисленные национально окрашенные экономические науки. Современная политическая экономия в глобальном разрезе представляет собой ансамбль комплементарных и субституциональных относительно друг друга национальных политических экономий, одни из которых, сохранив родовое название, в иных случаях получили весьма неожиданное, мало согласующееся с первоначальным, содержательное наполнение. Другие же, напротив, даже под омофором новых наименований продолжают стойко сохранять историческую приверженность политэкономической традиции.

Впрочем, понимание политической экономии в узком смысле довольно часто ограничивается её отождествлением с политэкономией марксистской заправки, что, по меньшей мере, не вполне корректно. Восходя к базовым работам К. Маркса «Kritik der politischen Ökonomie» [4] и Ф. Энгельса «Umrisse zu einer Kritik der Nationalökonomie» [2] (который, впрочем, принимает как вполне эквивалентные понятия таксономические единицы Nationalökonomie, politische Ökonomie и öffentliche Ökonomie), такая интерпретация предполагает искусственное обеднение проблемной области политической экономии, преднамеренную концентрацию исследовательских ресурсов на решении иллюзорных, часто явно надуманных задач, мало имеющих отношения к реальной действительности. Визитной карточкой этой политической экономии, по меткому замечанию О. фон Бем-Баверка, являются «легкомысленные, необдуманно допущенные, ложная диалектика, внутреннее противоречие и близорукость» [1, с. 279], давно порождающие в научной среде оправданные сомнения по поводу ее реальной теоретико-методологической ценности.

Следует отметить, что научные изыскания в подобных смысловых координатах политэкономии как politische Ökonomie давно утратили не только новизну, но и сколько бы значимое практическое или теоретическое содержание. Вынуждены, к сожалению, констатировать, что politische Ökonomie бесповоротно мертва. Некролог усопшей не только давно написан и опубликован, но уже многие годы как погребен под горами последовавших за ним и благополучно забыт современниками. Бранные останки politische Ökonomie безвозвратно утратили свой инструментальный функционал, пессимизм сквозят оценки их применимости даже для целей сидерации почвы взращивания фундаментальной экономической науки XXI века. Отдельные предпринимаемые реанимационные попытки не просто запоздали, они явно дементны – спасать давно уже некого, ибо, следуя популярной ныне максиме, «мертвое не умирает». В случае же с politische Ökonomie глубокие сомнения вызывает сама вероятность чудесного восстания ее из мертвых – звуки и сотрясения, иной раз еще изредка доносящиеся к нам с ее кладбища, нет возможности интерпретировать даже как остаточные судороги разлагающегося трупа некогда популярной науки, но лишь как скрежет окончательно прогнившего и проваливающегося в небытие гроба. Иллюзорные надежды на ренессанс навсегда угасли, скорбные камлания немногих адептов-некрофилов, по образному выражению Ю. Бажала, тщетны. Увы, politische Ökonomie марксистского толка нашла свое вечное упокоение на Хайгейте. Такой финал не вызывает удивления, поразительно другое –

как долго ей удавалось пленять умы людей, а К. Марксу, несмотря на то, что теория его «уже в самых своих основах отличается противоречиями всякого рода», продолжать оставаться апостолом для широких кругов, «призванием которых отнюдь не является чтение трудных книг» [1].

Впрочем, ничего подобного нельзя сказать о политической экономии в широком смысле – она, пройдя все невзгоды и лихолетья, продолжает свою триумфальную поступь в будущее, цвета пышным цветом новых открытий. В немецкой экономической традиции фундаментальная экономическая наука получила несколько взаимно неэквивалентных обозначений, тождественных в своей совокупности политической экономии в широком смысле. Это непосредственно политическая экономия, национальная экономия и учение о народном хозяйстве. Соотношения между ними довольно неустойчивы и, во многом, вариативны, изменяясь в процессе непрерывного научного дискурса.

Так, Ф. Лист утверждал, что «под наименованием национальной экономии, политической экономии и государственного хозяйства понимается теория космополитической системы Смита и Сэя» [3, с. 16]. Однако в условиях Германии такая экономика, с одной стороны, соответствует «полицейскому хозяйству», а, с другой, может рассматриваться «не иначе как космополитическая экономика или мировая экономика», которую необходимо отличать от «частной экономики» [3, с. 136-137]. В схожем ключе политическую экономию в широком смысле трактуют многие современные исследователи как в самой Германии, так и за ее пределами, по-разному, впрочем, интерпретируя предмет науки, фокусируя внимания на различных ее теоретических и практических опциях, постулируя de facto существование пучка генетически связанных наук.

Густо пронизанные горизонтальными и вертикальными, прямыми и опосредованными взаимосвязями, суверенные и обладающие высоким потенциалом саморазвития, одновременно в разной степени взаимодополняющие и взаимозаменяющие, внешне отделившиеся друг от друга, они образуют неразрывное ризомное единство. Несмотря на все это, они обладают явно фиксируемыми отличиями, определяющих несомненную их аутентификацию лишь в статусе суверенностей в рамках альянса политэкономических наук.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Бем-Баверк О. Критика теории Маркса: пер. с нем. [Текст] / О. Бем-Баверк. – М., Челябинск: Социум, 2002. – 283 с.
2. Engels F. Umrisse zu einer Kritik der Nationalökonomie [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.mlwerke.de/me/me01/me01_499.htm.
3. List F. Das Nationale System der politischen Ökonomie [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kreuzgang.org/pdf/friedrich-list.das-nationale-system-der-politischen-oekonomie.pdf>.
4. Marx K. Das Kapital. Kritik der politischen Oekonomie [Text] / K. Marx. – Hamburg: Verlag von Otto Meisner, 1867. – 804 s.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГО-ВАЛЕОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Бузенко Ірина Леонідівна
аспірантка Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського

Вирішення нагальних екологічних проблем довкілля та охорони здоров'я людини вимагає трансформації політичних, економічних, соціокультурних та освітніх пріоритетів у характері стосунків людини з природою. Гуманітарно-освітню стратегію розв'язання цих проблем пов'язуємо з переосмисленням ролі й значущості вітчизняної системи освіти у становленні й розвитку еколого-валеологічної компетентності особистості майбутнього вчителя, яка спрямована на забезпечення паритету суспільства та природи, гармонії людини й навколишнього середовища.

Екологічна та валеологічна компетентність, перетинаючись у структурі професійно-педагогічної компетентності майбутнього вчителя, взаємно детермінуються. Їхня взаємодія активно впливає не лише на структуру особистісних і професійних якостей педагога, а й у межах професійно-педагогічної компетентності посилює їхній взаємозв'язок, формує еколого-валеологічний категоріальний апарат мислення майбутнього вчителя, посилює розвиток педагогічної рефлексії, зумовлює здатність до аксіологічного осмислення своєї соціальної місії у вирішенні екологічних проблем, збереження і розвитку здоров'я зростаючого покоління.

Нині особливо актуальною є еколого-валеологічна діяльність педагога, що пов'язана з еколого-валеологічним навчанням і вихованням школярів, тобто навчання й виховання школярів, що відбувається з позиції збереження здоров'я людини та навколишнього середовища; здійснення спільно з педагогічним колективом еколого-валеологічної просвіти батьків, громадськості; самовдосконалення, підвищення своєї професійної майстерності в галузі збереження здоров'я та охорони природи.

Фундаментальну основу формування еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя становлять дослідження, що були здійснені в таких основних напрямках: біолого-екологічному – вироблення цілісного підходу до формування здоров'я людини з урахуванням її зв'язків із навколишнім середовищем (М. Амосов, Г. Апанасенко, І. Брехман, Е. Булич, М. Гончаренко, В. Горашук, В. Горчаков, Л. Жаліло, О. Изуткін, Ю. Лисицин, І. Муравов, А. Нагорна, В. Петленко, Л. Попова, В. Самохвалов, А. Сердюк та ін.); медичному – санітарно-гігієнічна просвіта (В. Бардов, Л. Гербільський, Г. Голобородько, І. Даценко, С. Зільман, Ю. Пивоваров, Л. Трушкіна та ін.), розробка основ безпеки життєдіяльності людини (П. Атаманчук, С. Величко, Н. Герман, С. Джигирей, Є. Желібо, О. Зацарний, Л. Муравей, І. Пістун та ін.).

У психолого-педагогічній літературі екологічна компетентність пов'язується з оволодінням студентами системою знань про навколишнє середовище (соціальне і природне у їх взаємозв'язку і взаємозалежності), набуттям практичного досвіду використання знань для вирішення екологічних проблем на місцевому рівні, прогнозуванням власної поведінки і діяльності у природному середовищі, потребою у постійному спілкуванні з природою і, як результат, бажанні брати особисту участь у її охороні [3, с. 11].

На відміну від екологічної культури, яка може мати і суспільний, і особистісний характер, екологічна компетентність стосується лише особистості. Вона

розглядається як здатність особистості до ситуативної діяльності в побуті та природному оточенні, коли набуті екологічні знання, навички, досвід і цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їх наслідки для довкілля [4, с. 7].

Екологічна компетентність є складовою професійної компетентності, рівень якої виявляється у способі буття людини, створюваного на засадах особистісного ставлення до навколишнього світу через професійну і побутову діяльність, коли здобуті екологічні знання, навички, досвід, цінності актуалізуються в умінні приймати рішення і виконувати адекватні дії, усвідомлюючи їхні наслідки для довкілля [5, с. 34].

Спираючись на дослідження Ю. Шапрана [5], вважаємо, що формування екологічної компетентності майбутніх педагогів пов'язано з набуттям майбутніми фахівцями: системи знань, умінь та навичок у сфері екологічної діяльності; індивідуального практичного досвіду особистості у спілкуванні з природою із урахуванням її цінностей, мотивів і потреб, бажанні брати особисту участь у її відновленні та збереженні; здатності особистості до ситуативної екологічно доцільної діяльності в побуті та природному середовищі; екологічної культури; певних особистісних якостей (відповідальності, активності, ініціативності тощо).

Еколого-валеологічна компетентність визначається як інтегрована характеристика професійних і особистісних якостей майбутнього вчителя, яка відображає рівень сформованості еколого-валеологічних цінностей, знань, умінь та практичного досвіду, що дозволяють йому успішно здійснювати педагогічно орієнтовану еколого-валеологічну діяльність, у різних екологічних ситуаціях приймати рішення і виконувати адекватні дії, безпечні для здоров'я та довкілля [1].

Погоджуємося з Л. Дрожик, що значний потенціал для формування у майбутнього вчителя еколого-валеологічної компетентності розкривається у процесі природничої підготовки, що формує у майбутнього вчителя цілісну наукову картину органічного світу; закономірності організації та еволюції живої матерії, усвідомлення життя і здоров'я людини як найвищих цінностей; виробляє стратегію взаємодії людини з природою на засадах гармонійного співрозвитку (коеволуції). В рамках еколого-валеологічної компетенції формується здатність бачити та розуміти навколишнє середовище, орієнтуватися в ньому, прогнозувати направленість наукового використання природничих знань в практичній діяльності людини. Еколого-валеологічна компетентність формується через вміння, в основі яких лежить готовність особистості до певних дій та операцій у відповідності з поставленою метою, на основі вже існуючих знань та навичок [2].

Отже, що еколого-валеологічна компетентність вчителя, як передумова здійснення неперервної екологічної освіти і виховання, є актуальною проблемою у діяльності вищих навчальних закладів і потребує нових підходів до її оптимального розв'язання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бондар С. Компетентність особистості - інтегрований компонент навчальних досягнень учнів / Бондар С.// Біологія і хімія в школі. 2003. – №2. – С. 8-9.
2. Дрожик Л. В. Формування еколого-валеологічної компетентності майбутнього вчителя як актуальна соціальна та педагогічна проблема / Л.Дрожик//http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Pedagogica/2_113060.doc.htm

3. Олійник Н.Ю. Формування екологічної компетентності студентів гідрометеорологічного технікуму у процесі навчання інформаційних технологій [Текст] : автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Н. Олійник; Українська інженерно-педагогічна академія. – Х., 2005. – 19 с.
4. Титаренко Л. М. Формування екологічної компетентності студентів біологічних спеціальностей університету: дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Л. Титаренко. – К., 2007. – 210 с.
5. Шапран Ю. П. Екологічна компетентність майбутніх учителів біології: її сутність та діагностика / Ю. П. Шапран // *Postępy w nauce w ostatnich latach. Nowych rozwiązań.* – С. 29-36.

ОТРАЖЕНИЕ ДРЕВНЕЙ СЛАВЯНСКОЙ КУЛЬТУРЫ В ИМЕНОСЛОВЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЫ ЗИНАИДЫ ДУДЮК И ОЛЬГИ ИПАТОВОЙ

*Бут-Гусаим Светлана Феодосьевна
доцент кафедры белорусского языкознания и
диалектологии Брестского государственного
университета имени А.С. Пушкина
(г. Брест, Республика Беларусь),
кандидат филологических наук, доцент*

В современной лингвистической науке одним из актуальных направлений является лингвокультурология, основная цель которой – изучение взаимосвязи языка и культуры. Особое место в сфере лингвокультурологической проблематики занимает исследование антропонимической системы определённого языка во взаимосвязи собственных имён и культуры. Такая тенденция связана с антропоцентрической парадигмой современной лингвистики, которая предусматривает анализ языковых единиц в целях познания их носителя. Антропонимы являются культурноносными знаками. Антропонимическая система любого языка – фундаментальный материал для познания и раскрытия психологии и характеров людей, которые принадлежат к определенной национальности, региону, эпохе. Оживляя события и личности славного прошлого, современные белорусские авторы Ольга Ипатова и Зинаида Дудюк, которые плодотворно работают в жанре исторической прозы, тонко раскрывают культурно-историческую информацию имён собственных.

В романах Ольги Ипатовой «Золотая жрица Ашвинов», «Жрец Гедимины», «Ольгердово копьё» представлен один из самых интересных и сложных периодов отечественной истории – время княжения Миндовга, Гедимины, Ольгерда. Это эпоха стремительных перемен, когда формируется и укрепляется новое государственное образование – Великое Княжество Литовское. Предметом художественного анализа в историческом приключенческом романе Зинаиды Дудюк «Велеситы» является одна из неизвестных страниц давней славянской истории. Писательница воссоздаёт события IX-X столетий н.э. – противостояние древнего славянского государства Велеситии и Византийской империи. В сборниках эссе «Путями исконного слова» и «Величайшее богатство» З. Дудюк, опираясь на сведения, оставленные древними историками, отыскивает давние следы славянских племён в памятниках культуры человечества. Писательницы объясняют происхождение древнейших антропонимов, изучают

сконцентрированную в именах героев культурно-историческую информацию – сохранённое и переданное потомкам духовное богатство славянских народов.

В произведениях О. Ипатовой и З. Дудюк воспроизведена архаическая модель мира, которая предусматривает тождество имени и природы его носителя. Наши предки верили в креативную сущность именованного. Согласно представлениям древнего человека, имя влияло на характер индивида и предопределяло его жизненный путь.

Своеобразным предсказанием судьбы языческой жрицы, героини цикла романов О. Ипатовой, является имя **Живена**. Смысл имени соотносится со значением белорусского слова *жывіць* ‘оживлять, бодрить; поддерживать, быть опорой для чего-н.’. **Живена** тонко ощущает человека, владеет редкой способностью излечивать духовные и телесные недуги. Жрица спасает маленького мальчика, родители которого гибнут.

Особенностью мировосприятия героини является видение внешнего мира как *живого*. Дуновение ветра, луч солнца, крик птицы являются проявлениями богов, духов, светлых и темных сил, которыми наполнен внешний мир и которые приносят человеку добро или несчастье, например: «*Садзілася сонца, усё глыбей утыкаючы свае чырвоныя промні-спіцы ў зямлю. Лясун ужо колькі раз вухнуў у гушчары, прачышчаючы шурпатае горла, каб пасля цэлую ноч галёкаць на лесе, гукаючы Балотніка ці Вадзяніка, і разам з імі качацца на махавінах. Цені ад бяроз, станчаючыся ў чарацінкі, цягнуліся на зямлі, як постаці дванаццаці сясцёр Трасцы» [5, с. 14].*

Действенным, *живым* явлением для жрицы появляется и могучее Слово: «*Непамёрную сілу мае Слова! Яно стыняе кроў і наводзіць сон, авалодвае ветрам і насылае градабой, знаходзіць у нетрах клад і насылае процьму злыдняў, а таксама, бывае, выклікае нябожчыкаў. Ёсць Слова веішчае і Слова нядобрае, якое, сказанае ў пэўны час, абвернеца няшчасцем. О, як іх вучылі ў храме адчуваць ч а с д л я і д л я п р а м а ў л е н н я! Але вучылі не шкодзіць, а дапамагаць, адводзіць зло» [5, с. 14].*

Своим потомком жрица передает завет Любви к ближнему, к природе, к родной земле. Сила такой Любви даёт *жизнь* всему окружающему и помогает победить зло, горе и смерть. «Говорящее» имя **Живена** играет немаловажную роль в раскрытии идеи возрождения способности наших предков видеть душу всего, что *живёт* во внешнем мире.

Вера наших предков в связь имени человека и его судьбы проявилась в обычае давать младенцу имя божества, которое будет охранять носителя прозвания. Князь **Велеслав**, герой романа З. Дудюк «Велеситы», был назван в честь **Велеса**: «*Ён носіць імя бога, які спрадвеку апекуеца іхнім родам і гаспадаркаю*» [1, с. 53]. В тяжелые минуты жизни Велеслав просит поддержки у могущественного бога: «*Магутны Вялесе і духі продкаў, звяртаюся да вас з просьбаю. Дапамажыце мне ва ўсіх задумах і здзяйсненнях, дайце мудрасці і сілы*» [2, с. 21]. Следы поклонения наших предков языческим богам можно найти и в современном антропонимиконе. В сборнике эссе «Величайшее богатство» З. Дудюк замечает, что «*на Берасцейшчыне даволі пашыраныя прозвішчы Вялясевіч, Валасевіч, Волац, Валаско, Власюк, Волах, Валашанюк, Валюшка, Валюшчык, Валашчук, Волх, што паказвае на магчымую прыналежнасць уласнікаў гэтых прозвішчаў да племя, якое накланялася Вялесу*» [3, с. 22-23].

Дохристианские имена часто образовывались на основе названий растений и животных. Я. Станкевич отмечал пожелательный характер таких имён: «Давая такие и

похожие имена, родители высказывали свои пожелания ребёнку, желали, чтобы сын был крепкий, как медведь, тур, вол; хитрый, как лис; отважный, как орёл; чтобы дочка была красивая, как ласточка, цветок» [6, с. 96]. На страницах произведений З. Дудюк много языческих имён, созданных на основе названий живых существ. Носители таких прозваний якобы родственны тем животным, птицам и растениям, названия которых стали словообразовательной базой «говорящих имён». Основой имени *Соловей* становится название птицы, высоко ценимой за прекрасное пение. Человек с таким именем получает в наследство от предка-тотема свойство великолепно говорить и очаровывать своими речами соплеменников. В эссе «Путиами исконого слова» З. Дудюк пише: *«Захаваліся звесткі пра наўгародскага паганскага валхва, які так прыгожа і ўзнёсла ўмеў гаварыць прапаведзі, што за гэта быў празваны людзьмі Салаўём. Калі ж пачалося прымусовае хрышчэнне наўгародцаў, Салавей сабраў сваіх адданных вернікаў і пачаў помсціць князям. Ці не пра яго пасля была складзена быліна, якая называлася «Салавей-разбойнік» [4, с. 5].*

Таким образом, в произведениях Зинаиды Дудюк и Ольги Ипатовой нашли художественное отражение не только имена давней поры, но и ощущение нашими предками мира, отражённое в имени – неотъемлемом элементе личности, который программирует судьбу, связывает с тотемным предком, защищает человека от злых сил, объединяет с семьёй, родом, племенем.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Дудюк, З. І. Велясіты. Ч. 1 / З. І. Дудюк // Маладосць. – 2005. – №. 2. – С. 18–87.
2. Дудюк, З. І. Велясіты. Ч. 2 / З. І. Дудюк // Маладосць. – 2005. – №. 3. – С. 5–23.
3. Дудюк, З. І. Нямеранае багацце : эсэ / З. І. Дудюк. – Брэст : Альтэрнатыва, 2012. – 82 с.
4. Дудюк, З. І. Шляхамі адвечнага слова / З. І. Дудюк. – Брэст : Грамадская арганізацыя “Брэсцкі абласны цэнтр падтрымкі грамадзянскіх ініцыятыў “Вежа”, 2001. – 61 с.
5. Ипатава, В. Альгердава дзіда : раманы / В. Ипатава. – Мінск : Беллітфонд, 2002. – 378 с.
6. Станкевіч, Я. Хрышчоныя імёны вялікалітоўскія / Я. Станкевіч // Спадчына. – 1992. – № 6. – С. 96–101.

СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ НОВІТНІХ ТЕРМІНІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Вакулик Ірина Іванівна
доцент кафедри української та класичних мов
Національного університету біоресурсів і
природокористування України,
кандидат філологічних наук, доцент

Дослідниками термінів відзначалося, що переваги у вживанні терміноелементів класичного походження полягають в їх точності, недвозначності. Проаналізовані приклади підтверджують це. Описуючи лексико-семантичні

властивості термінів, такі, як полісемія, синонімія та антонімія, ми підійшли до проблеми симетрії – асиметрії знака у термінології. Оскільки реальне термінотворення відбиває складні умови функціонування термінів, симетрія двох сторін мовного знака (матеріальна та реальна) є лише бажаною.

Семантичні синонімічні зв'язки, в які вступають ініціальні терміноелементи в юридичній та економічній термінологіях, розглядаються у двох напрямках: теоретичному і практичному. Теоретично для будь-якої термінології синонімія і полісемія є небажаними, що виходить з дефініції терміна. Практично розглянуті групи термінів із ініціальними терміноелементами класичного походження показують, що полісемія властива термінології, і терміни можуть мати синоніми, які фіксуються у словникових статтях. Також підставою для виникнення синонімії можна вважати кальки (переклад грецьких слів латинською мовою або грецьких чи латинських слів засобами мов-реципієнтів) або паралельне існування латинських і грецьких префіксів із однаковим значенням.

Аналіз терміноелементів класичного походження, який застосовано до термінології юриспруденції та економіки сучасних європейських мов, дає можливість говорити про повне або часткове обрамлення сучасних термінів. Під повним обрамленням сучасного терміна розуміємо одночасне використання у моделях термінів префікса (чи префіксоїда) та суфікса (чи суфіксоїда) класичного походження (напр., *монодактилоскопія*). Часткове обрамлення сучасних термінів передбачає у моделях наявність одного терміноелемента класичного походження – префікса чи суфікса (напр., *квазідоговор*, *макрорівень*, *газифікація*).

При повному та частковому обрамленні сучасних термінів можлива поява так званих «гібридних» термінів, які представлені у варіантах:

1) інтернаціональний корінь + питомий суфікс (напр., *дивідендний*, *візований*, *агітувати*, *актування*, *амністування*, *анексований*, *автентичність*, *морганатичний (шлюб)*, *статистичний*);

2) інтернаціональний префікс (префіксоїд) + питомий корінь (напр., *антиробітничий*, *транскордонний*, *субрахунок*, *автоблокування*, *контрнапад*, *супервинахід*, *дезавування*, *субпідряд*, *макрозйомка*, *мікрорівень*);

3) питомий префікс + інтернаціональний корінь (напр., *підпункт*, *підкомісія*, *співоренда*, *підсистема*);

4) інтернаціональний префікс (префіксоїд) + питомий корінь + інтернаціональний суфікс (суфіксоїд) (напр., *неослов'янофіл*);

5) питомий префікс + інтернаціональний корінь + питомий суфікс (напр., *негарантований*, *міжпарламентський*, *малоавторитетний*, *опломбування*, *переасигнування*, *безапеляційний*, *безпроцентний*, *підкомітет*, *саморегулювання*, *висококваліфікований*, *довготерміновий*, *засекречення*, *завербування*, *перереформування*, *зарєєструвати*, *понаднормовий*, *безсуб'єктний*).

Розглянуті ініціальні терміноелементи греко-латинського походження у даному дослідженні можна згрупувати за такими семантичними групами:

1) група терміноелементів (за походженням прийменники і префікси давньогрецької та латинської мов) із просторовим значенням: *ендо-* «знаходження в середині», *епі-* «перебування над чимось», *інтер-* «знаходження між чимось», *ката-* «рух згори», *мета-* «проміжне становище», *про-* «передування чомусь», *транс-* «розташування за чимось»;

2) група терміноелементів, що має кількісне значення (представлена грецькими префіксоїдами): *макро-*, *мікро-*, *полі-*, *моно-*, *оліго-*;

- 3) група терміоелементів зі значенням заперечення: *a-* (*ан-*), *in-* (*ім-, іл-, ір-*);
- 4) група терміоелементів з ідентифікаційним значенням: *авто-* «без сторонньої допомоги», *анти-* «протилежності», *де-* «зменшення, втрата чогось»;
- 5) група терміоелементів зі значенням розладу функцій: *дис-* «зміна функції на протилежну», *ре-* «повторюваність дії»;
- 6) група терміоелементів класичного походження зі значенням інтенсивності ознаки: *супер-* «най...», *пан-* «всеохоплення», *гіпер-* «перебільшення норми», *гіпо-* «зменшення, нестача», *суб-* «підпорядкованість», *екстра-* «вихід за межі».

Визначати функціональне навантаження сучасних термінів допомагають етимологічні розвідки, тому у даному дослідженні ми зверталися до етимології сучасних термінів і визначали, які зміни відбулися на трьох рівнях – фонетики, семантики, словотвору. На рівні фонетики розглянуто асиміляцію префіксів *in-*, *dis-*, *sub-* у нових мовах. Ця асиміляція відбулася ще в латинській мові і була успадкована англійською, німецькою та іншими мовами при запозиченні. На рівні семантики описано, як поведуться семи термінів, тобто чи зберігається первісне значення термінів (напр., *авторитет*, *муніципалітет*, *полігінія*), чи здатні сучасні юридичні та економічні терміни розширювати (напр., *нобілітет*, *університет*) або звужувати свої значення (напр., *кандидат*, *магістратура*, *іммунітет*). Розглянуто шляхи та способи проникнення запозичень до систем різних мов – етапи проходження термінів або терміоелементів від мови до мови, тобто чи прийшли терміоеlementи з класичних мов безпосередньо до певної мови, напр., української (напр., *полігамія*, *поліандрія*), або через посередництво інших мов (напр., *натура*, *авторитет*, *оренда*, *кандидат*, *магістратура*, *муніципалітет*, *паритет*, *авансування*, *авуари*, *акциз*, *альтернатива*, *арбітраж*, *баланс*, *боніфікація*, *девизи*, *дисконт*, *маржа*, *імпічмент*, *депорт*, *суперконтроль* тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Новий англо-український та українсько-англійський словник [Текст] : 60000 слів / упоряд. В. Ф. Малишев, О. Ю. Петраковський. – Х. : ПП "ДИВ", 2005. – 576 с.
2. Вакулик І. І. Давньогрецька та латинська мови як джерело сучасної наукової термінології [Текст] : монографія / І. І. Вакулик. – Київ : НУБіП України, 2014. – 237 с. : табл.
3. Вакулик І. І. Лінгвістичні аспекти наукової комунікації у синхронії та діакронії [Текст] : монографія / І. І. Вакулик. – Київ : Прінт Сервіс, 2015. – 280 с.
4. Міжнародна термінологія у сфері міграції [Текст] : укр.-англ. тлумач. слов. / Посилення упр. міграц. процесами та співпраці з питань реадмісії у Сх. Європі (MIGRECO). – Київ : Бланк-Прес, 2015. – 99 с.
5. Українська наукова термінологія. Історія та сучасний стан [Текст] : матеріали наук.-практ. конф., 5 груд. 2015 р. / НАН України, Наук.-виробн. підприємство "Вид-во "Наук. думка" НАН України". - Київ : Наукова думка, 2015. - 117, [2] с. : рис., табл.

ОСОБЛИВОСТІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙСТРІВ ВИРОБНИЧОГО НАВЧАННЯ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

*Волосяк Тетяна Вікторівна,
Осадча Маргарита Володимирівна,
Авраменко Олександр Вікторович*
здобувачі кафедри педагогіки і методики технологічної
освіти Глухівського національного педагогічного
університету імені О. Довженка

Трансформація сучасної економічної реальності вносить суттєві зміни до змісту і характеру праці на виробництві. Поява інноваційних напрямків виробництва, постійне оновлення матеріалів, інструментів, технологій, зразків продукції ведуть до інтеграції будівельних професій, змістовних знань з екології і охорони праці відповідної галузі, збільшення частки розумової праці та збільшення потреби у висококваліфікованих кадрах, здатних задовольнити виклики мінливої сучасності. Стрімкий розвиток виробничої індустрії формує нові осередки освітньої політики щодо підготовки як технічних, так і педагогічних фахівців. Це вимагає у свою чергу пошуку шляхів модернізації змісту професійної підготовки, інтенсифікації освітнього процесу на основі застосування інноваційних підходів та підвищення престижності певної галузі зокрема.

Постає необхідність в актуалізації професійної діяльності сучасного майстра виробничого навчання як фундаментальної одиниці у системі професійної підготовки.

Специфіку підготовки майстрів виробничого навчання та умови підвищення їх професіоналізму вивчали: В. Олійник, Г. Жуков, О. Аніщенко; аспекти професійної підготовки фахівців будівельного профілю – Т. Гребеник, Т. Картель, Н. Литвинова та ін.

Закон України «Про професійно-технічну освіту» визначає професійно-технічну освіту як комплекс педагогічних та організаційно-управлінських заходів, спрямованих на забезпечення оволодіння громадян знаннями, уміннями і навичками в обраній ними галузі професійної діяльності, розвиток компетентності та професіоналізму, виховання загальної і професійної культури» [3, стаття 3].

За «Енциклопедією освіти», «майстер виробничого навчання – це педагогічний працівник професійно-технічного навчального закладу, який навчає учнів професії, зокрема формує в них виробничі вміння й навички, культуру праці, професійну компетентність. Спільно з викладачами, вихователями, іншими педагогічними працівниками спрямовує свою діяльність на розвиток особистості учнів, їхньої загальної культури, виховання самостійності й відповідальності» [2, с. 469].

Цікавою для нашого дослідження є думка О. Юртаєвої, яка вказує на специфіку діяльності майстра виробничого навчання, яка «потребує сформованих професійно важливих якостей і компетенцій, що дають змогу якісно організувати професійно-практичну підготовку майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю» [4]. Тобто майстер виробничого навчання має володіти не лише знаннями та вміннями спеціалізації, а й педагогічною майстерністю для ефективної взаємодії з учнями.

Аналіз освітньо-кваліфікаційної характеристики підготовки окреслених фахівців доводить, що у сфері праці розрізняють такі рівні професійної діяльності:

стереотипний (рівень використовувати налагоджену систему), операторський (уміння користуватись системою на структурно-функціональному рівні), експлуатаційний (знання методів аналізу функціонування системи та методів, пошуку та усунення пошкоджень), технологічний (знання методів синтезу та технологій розробки систем і способів їх моделювання) та дослідницький (уміння проводити дослідження систем). Рівень кваліфікації майстра виробничого навчання певного профілю підвищується в міру зростання рівня його професійної діяльності.

Аналіз навчального плану підготовки майстра виробничого навчання свідчить про його комплектацію дисциплінами професійно-практичної підготовки як педагогічного, так і фахового спрямування. Дисциплінарне забезпечення має на меті комплексне озброєння майбутніх майстрів виробничого навчання професійно-педагогічними знаннями та вміннями, необхідними для практичної самореалізації у майбутньому. Також фахова підготовка майстрів виробничого навчання включає у себе лівову частку навчальних, технологічних та педагогічних практик. Саме практична задіяність учнів є особливо ваговою у формуванні виробничих умінь майбутніх фахівців, тому проходження практики дозволяє закріпити й поглибити знання теорії та набуті вміння й навички, необхідні для майбутньої професійної діяльності. У рамках практичної діяльності формується готовність майбутніх фахівців до професійного самовираження, самовдосконалення та самоактуалізації у подальшій професійній діяльності.

Виробничі функції майстра виробничого навчання визначаються освітньо-кваліфікаційною характеристикою, а саме: проектувальна, організаційна, управлінська, виконавська, технічна. Широкий функціональний спектр діяльності фахівця вказують на складність та різносторонність його підготовки. Окреслена функціональна складова діяльності майстра виробничого навчання є передумовою забезпечення і високим рівнем самоорганізації професійної діяльності та можливості з мінімальними зусиллями та в найкоротші терміни досягати запланованих результатів у навчанні та вихованні учнів.

Акцентуючи увагу на педагогічній спрямованості діяльності майстра виробничого навчання технічного профілю, науковці (Т. Гребеник, О. Юртаєва) одностайні у твердженнях щодо необхідності розвитку педагогічної майстерності майбутніх фахівців. Т. Гребеник характеризує педагогічну майстерність як «вияв власного «Я» у професії, як самореалізацію особистості вчителя в педагогічній діяльності, тому визначається як вища творча його активність, що передбачає довільне використання методів і засобів педагогічного взаємовпливу в кожній ситуації навчання та виховання» [74, с. 70]. Зауважимо, що лише педагогічної компетенції недостатньо для фахової діяльності майстрів виробничого навчання; ваговою є теоретична та практична озброєність специфікою відповідного виробництва.

Ми розділяємо думку О. Юртаєвої, яка розглядає професійну компетентність майстрів виробничого навчання технічного профілю як високу фахову компетентність, що передбачає глибокі знання та ерудицію у будівельній справі, нестандартне творче професійне мислення, володіння інноваційними методами, технологіями та методами розв'язання різноманітних виробничих завдань [4].

Отже, особливість фахової підготовки майстрів виробничого навчання технічного профілю полягає у синхронізації теоретичної та практичної педагогічної озброєності, професійної компетентності у відповідній сфері виробництва та практичної орієнтації майбутніх фахівців. Подальшого дослідження потребує технологічне забезпечення процесу формування професійного іміджу майстрів

виробничого навчання технічного профілю як необхідна умова підвищення рівня їх професійної майстерності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гребеник Т. В. Формування управлінської компетенції майбутніх фахівців будівельної галузі (на прикладі Політехнічного технікуму Конотопського інституту СумДУ) / Т. В. Гребеник // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» – Додаток 4 до Вип. 31, Том II (10): Тематичний випуск «Міжнародні Челпанівські психолого-педагогічні читання». – К.: Гнозис, 2014. – С. 196-201.
2. «Енциклопедія освіти» / Акад. пед. наук України; головний ред. В. Г. Кремень. – К.:ЮрінкомІнтер, 2008. – 1040 с.
3. Закон України «Про професійно-технічну освіту» № 860–IV від 22.05.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 17-18. – 250 с.
4. Юртаєва О.О. Організаційно-педагогічні умови розвитку професійно-педагогічної компетентності майстра виробничого навчання будівельного профілю / Новітні комп'ютерні технології: матеріали VIII Міжнародної наук.-техніч. конф.: Київ-Севастополь, 14–17 вересня 2010 р. – Київ, 2010. – С. 208.

ЩОДО АКТУАЛЬНОСТІ ТЕОРІЇ ДЕМОГРАФІЧНОЇ ДЕГРАДАЦІЙНОЇ СПІРАЛІ В УКРАЇНІ

Воронаєв Віктор Георгійович

*аспірант Національної академії державного управління
при Президентові України*

У сьогоденнішніх умовах в Україні спостерігається наявність гострих соціально-економічних проблем сільського населення у сфері зайнятості, ефективного використання кадрового потенціалу і, зрештою, визначення перспектив розвитку сільського господарства України в цілому.

Негативні тенденції старіння сільського населення, перевищення смертності над народжуваністю, відсутність молоді в багатьох селах – результати неефективної державної управлінської політики на протязі 20 ти років незалежності України.

За останні п'ять років в усіх селах України народилось майже у два рази менше людей, ніж померло [1, с. 7]/

Деякі села Черкащини, Полтавщини, Херсонщини України приречені на вимирання, через відсутність молодого покоління.

Наше бачення: дихід із групи проблемних сіл, що деградують, може бути в напрямках: віднесення таких сіл до категорії безлюдних; зміна співвідношення між особами пенсійного і не пенсійного віку (так зване «омолодження села»).

На демографічні процеси сільських територій суттєво впливає міграція населення.

В Україні спостерігається деформація вікової структури населення, зниження природного приросту трудових ресурсів.

Експерти ООН прогнозують що, до 2050 р. кількість населення України може знизитись до 25-30 млн. осіб [2,с.2]

Враховуючи чинники, що впливають на демографічну ситуацію та посилюють демографічну кризу, вважаємо за необхідне запропонувати власне бачення закономірностей та тенденцій розвитку демографічних процесів в Україні в рамках теорії Демографічної деградаційної спіралі. Нами запропоновано авторське визначення поняття демографічної деградаційної спіралі.

Демографічна деградаційна спіраль – це демографічна модель встановлення та доказу ймовірності настання зупинки розвитку або невідтворення нації своїми внутрішніми фізіологічними ресурсами, тобто, проживаючим на території корінним населенням, здатності забезпечувати процес відтворення населення, за рахунок народжуваності та національних генетичних ресурсів.

Крім цього ми пропонуємо Демографічну духовно-культурну прогресивну спіраль, яка, на нашу думку, являє собою модель прогресивного відтворення населення, засновану на виховання духовності, віри, поваги до заповідей, що повинно стати основою відродження української нації.

Саме тому, з метою патріотичного виховання дітей та молоді, пропаганди християнських цінностей та підвищення загального культурного рівня молоді необхідно на державному рівні надати підтримку створення та розвитку церковно-приходським школам, запровадити дисципліни з духовної освіти як державну програму духовного виховання у загальноосвітніх школах, гімназіях, ліцеях та ВУЗах. При цьому бажано, щоб такі дисципліни викладались священниками церкви, (диплом про закінчення духовної семінарії), а не вчителями, далекими від проблем збереження духовного здоров'я і яких в імперативному порядку зобов'язали викладати факультативний курс християнської етики.

Сьогодні склалась надзвичайна ситуація, коли серед населення та особливо молоді засобами масової інформації пропагується та стимулюється змагання з накопичення матеріальних благ. Це зумовлює трансформацію духовних цінностей у матеріальні, збільшення емоційно-психологічного навантаження на психіку людини та стабільну депресивні настрої, із за неможливості досягти матеріального статку. Ми виклали дані проблеми та їх розвиток у моделі Демографічної побутово-фізіологічної деградаційної спіралі (ДПФДС) відображає негативні побутово-фізіологічні процеси, які впливають на зниження народжуваності та наближують населення Україну до «межі невідтворення».

Нестабільна фінансова ситуація родини та обґрунтоване бажання покращення побуту спричиняє масове отримання кредитів населенням, як уявний спосіб прискорення накопичення побутових благ; кредитні зобов'язання, стимулюють бажання постійного покращення побутових благ. Внаслідок цього відбувається занедбання стану здоров'я та зростання смертності, як правило небажання створювати сім'ю та народжувати дітей , що в певному часовому періоді гарантовано приводить до зупинки відродження етносу.

Проаналізувавши три різні спіралі ДДС, можна виділити основні принципи функціонування ДДС:

1. Зворотній розвиток процесів ДДС може бути зумовлений прийняттям системи стратегічно вірних – щодо управління та розвитком демографічних процесів органами державної влади. Це зумовить кількісне збільшення населення та розбудову держави.

2. ДДС суспільства з хибною катастрофічною системою управлінських рішень національного значення щодо відродження та розвитку населення – на підставі статистичних даних останніх 10 років , наочно демонструє темпи, якими Україна

прямує до межі невідтворення, і як наслідок зникнення української нації як народу – корінного етнічного населення України .

На окрему увагу заслуговує ДДС села, згідно статистичних даних Мінсоцполітики, оскільки в 7095 деградуючих , та 3455 вимираючих та 3640 занепадаючих селах постійно зростає смертність, що є наслідком проживання на їх територіях переважно осіб старше 60 років, та відсутність народжуваності, оскільки репродуктивна молодь постійно мігрує у місто (райони центри). [3,с.449]

На нашу думку, проаналізувавши ситуацію на селі та з власного досвіду ведення бізнесу в агровиробництві в Україні, основними чинниками, що зумовлюють ДДС села є

- 1.Розвиток агрокорпорацій.
- 2.Відсутність робочих місць або постійне їх скорочення.
- 3.Знищення малого та середнього бізнесу.
4. Деградація чоловічого населення.
5. Міграційні процеси (виїзд молоді до міст).
6. Відсутність державних програм щодо розвитку молоді та сім'ї.
7. Відсутність державних програм заселення сільських територій та повернення молоді у село.

ДДС являє собою систему пов'язаних між собою трьох складових ДДС, які розміщуються одна в одній, та відображають причинно-наслідковий зв'язок між тими явищами, що відбуваються у суспільстві та демографічною ситуацією (ДДС= ДТЕДС + ДДКДС + ДПФДС), та пояснюють причини досягнення населенням межі невідтворення. – відсутня логіка переходу між думками та абзацами.

Потрібно зазначити, що політична еліта менеджменту держави, якщо вона не хоче бути захоплена та заселена іншими етнічними групами, де «українці вимруть як динозаври” [4,с.449],повинна здійснювати цілеспрямовані виважені попередньо прораховані заходи щодо стимулювання народжуваності – лише народжуваності, а й глобальні рішення державотворчого напрямку- розвиток та розвиток і процвітання сіл України.

Висновки. Демографічна криза може перетворитись на демографічну катастрофу, [5,с.8] коли соціальний механізм відтворення нації вщент руйнується, а вся структура суспільного життя надовго втратить свою особливу системну (емерджентну) властивість, тобто здатність зберігати міру відтворення конкретно історичного населення як єдності досягнутої якості і кількості.

Втрата традицій багатодітності – загальна тенденція демографічної динаміки економічно розвинених країн. Але є та межа (межа невідтворення), якої не можна переступати, оскільки за нею – втрата передумов сприятливих демографічних перспектив країни. Україна давно переступила цю межу, про що свідчать показники вичерпаності плідності і розподіл народжених за чергою надходження – незрозумілі терміни.

Результатом аналізу сучасних демографічних явищ в Україні, стала розробка авторської теорії Демографічної деградаційної спіралі (ДДС).

Нове у дослідженні даної роботи полягає також у введенні терміну «демографічна деградаційна спіраль». В рамках даної теорії було запропоновано нами авторський термін: «деградаційна управлінська спіраль» – це система прийняття управлінських рішень, яка заснована на низькому рівні управлінської освіти і високому рівні корупції як невід'ємної складової, що унеможливує прийняття ефективних управлінських рішень, внаслідок лобювання інтересів великого та

середнього бізнесу, що є шкідливим для процесу державотворення. Ця спіраль надалі нами буде досліджуватись і вивчатися у різних напрямках, з метою зупинити деградаційний процес.

Подальшого аналізу потребують демографічні процеси в Україні, а саме, вивчення динаміки народжуваності та приросту населення та з'ясування чинників, що на неї впливають. На окрему увагу заслуговує дослідження проблеми бідності, урбанізації та неповернення населення у села та зв'язок цих соціальних процесів із рівнем народжуваності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статистична інформація / [Електронний ресурс] / Держ. ком. статистики України.– Офіц. веб-сайт.– Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
2. У Києві народжуваність за рік зросла у півтора рази// «Тиждень» від 29 грудня 2011// [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/38741/PrintView>
3. Демографічна криза в Україні. Її причини і наслідки// Збірник матеріалів парламентських слухань, - 2003 р. – 449 с.
4. Гошовський В. Українці вимруть, як ... динозаври / Демографічна криза в Україні. Її причини і наслідки// Збірник матеріалів парламентських слухань, - 2003 р. – 449 с.
5. Крючков Г. Демографічна криза в Україні: причини і наслідки: Із співдоповіді голови Ком. Верховної Ради України з питань нац. безпеки і оборони на парлам. слуханнях 21 трав. 2003 р. // Голос України. - 2003. - 3 черв. - С. 8.

ЗАМІНА ОСОБОГО ІМЕНІ В ОНОМАСТИЦІ

Гайдученко Наталія Леонідівна
студентка гр. ЗП-210
Інституту права імені В. Станіса
Класичного приватного університету

Специфікою онімної лексики є високі темпи її оновлення. На думку Ю. Карпенка, увесь рух онімів, зокрема власних назв людей, відбувається за рахунок зникнення, появи, зміни власних назв і перейменування [1]. Перейменування найчастіше визначають як повну заміну власної назви, причому це явище найчастіше фіксується щодо назв різних населених пунктів (наприклад, Єлисаветград – Зінов'євськ – Кірово – Кіровоград). Проте й у сучасній антропонімі такі випадки не є поодинокими, що зумовлює актуальність їх дослідження. Метою нашої розвідки є аналіз явища заміни особових імен як рушійної сили розвитку антропонімної системи.

На відміну від прізвищ, особові імена не успадковуються від одного члена родини до іншого, а присвоюються після народження. Утім за певних умов особа може замінити його.

В окремих країнах національна традиція вимагає вікової зміни імені, наприклад, після одруження жінка змінює особове ім'я [2, с. 181]. На Закарпатті в деяких селах був поширений звичай умовного продавання (чи купування) кволої дитини багатодітній знайомій, у якій діти здорові й не помирають, щоб відвернути згубну силу злого духа від рідної дитини. Під час такого обряду дитину

перейменовували, наприклад, з *Петрика* на *Василька*, і з того часу як домашні, так і сусіди називали дитину вже тільки цим новим для неї ім'ям. Досить часто таких дітей називали *Проданами*, і сучасні офіційні документи підтверджують таку заміну [4, с. 76–77].

Повна зміна імені й досі зберігається в церковній сфері. При постригу майбутній монах дає обітницю бідності, добродітності та слухняності духовному наставникові. Відходу від світського життя з давнини відповідає образ смерті: людина, що жила за звичаями світського життя, помирає. А той, хто народився для іншого життя, отримує нове ім'я. Відповідно до Святого Письма ім'я є не лише розпізнавальним знаком людини, але й виражає сутність та значення найменованого. Ім'я надається тим, хто здійснює постриг. Майбутній монах під час постригу вперше чує власне нове ім'я. З цього моменту він усвідомлює себе іншою людиною. Ім'я знову змінюють при постригу у велику схиму. Новий постриг накладає на монаха найбільш суворі правила. Це означає ще одне народження, що супроводжується зміною імені.

Цивільним кодексом України (ст. 201) ім'я визнається особистим немайновим благом, що забезпечує соціальне буття особи й охороняється цивільним законодавством. Воно належить фізичній особі від народження та тісно пов'язане з нею. Ідеться про те, що людина не може відмовитися від імені, проте згідно з чинним законодавством України має право змінити його. Зокрема, у ст. 295 Цивільного кодексу України зазначено, що повна заміна одного імені іншим можлива в кількох випадках [3]. Так, особа має право змінити ім'я на власний розсуд, якщо вона досягла шістнадцяти років. Зробити це раніше можна лише за умови досягнення чотирнадцяти років та лише за згодою батьків або одного з них у разі, якщо другий з батьків помер, визнаний безвісно відсутнім, оголошений померлим, визнаний обмежено дієздатним, недієздатним, позбавлений батьківських прав щодо цієї дитини, а також якщо відомості про батька (матір) дитини виключено з актового запису про її народження або якщо відомості про чоловіка як батька дитини внесені до актового запису про її народження за заявою матері. Якщо особа має піклувальника, вона також може змінити ім'я, але лише за його згодою й тільки після досягнення чотирнадцяти років. Також ім'я може бути змінено в разі усиновлення, визнання усиновлення недійсним або його скасування відповідно до закону.

Водночас є низка підстав для відмови в заміні імені: 1) здійснення стосовно заявника кримінального провадження або його перебування під адміністративним наглядом; 2) наявність у заявника судимості, яку не погашено або не знято в установленому законом порядку; 3) офіційне звернення правоохоронних органів іноземних держав про оголошення розшуку заявника; 4) подання заявником неправдивих відомостей про себе.

Отже, заміна особового імені є поширеним явищем в ономастиці, що виникає в результаті дотримання національних традицій або за власним бажанням носія, а також регулюється законодавчо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Карпенко Ю. А. Современное развитие русской ономастической системы / Ю. А. Карпенко // Актуальные вопросы русской ономастики : сб. науч. трудов / [отв. ред. Ю. А. Карпенко]. – К. : УМКВО, 1988. – С. 5–14.
2. Суперанская А. В. Личные имена в официальном и неофициальном употреблении / А. В. Суперанская // Антропонимика : сб. статей / [отв. ред. В. А. Никонов и А. В. Суперанская]. – М. : Наука, 1970. – С. 180–188.

3. Цивільний кодекс України (редакція від 01.04.2016 р.) // [електронний ресурс]. – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
4. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття [монографія]: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук. Київ – 1969 / П. Чучка. – Ужгород : ТОВ «Папірус», 2008. – 671 с.

ПРОБЛЕМИ ДОГОВІРНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ-ЮРИСТІВ У ВИЩОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

Галянич Микола Костянтинович

заступник директора з наукової роботи

Науково-дослідного інституту приватного права і

підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН

України, доктор юридичних наук, професор

Вищий навчальний заклад відповідно до ст.73 Закону України «Про вищу освіту» та свого статуту може надавати фізичним та юридичним особам платні послуги за умови забезпечення надання належного рівня освітніх послуг як основного статутного виду діяльності. Платні освітні та інші послуги надаються вищими навчальними закладами за умови відповідності матеріально-технічної бази вимогам законодавства, а у разі встановлення законодавством вимог щодо необхідності ліцензування або отримання дозволів для надання платної послуги. Типовий договір, що укладається між вищим навчальним закладом та фізичною (юридичною) особою на строк навчання, затверджений постановою КМ України від 19 серпня 2015 р. № 634

Договір про професійну підготовку фахівців-юристів у вищому навчальному закладі носить комплексний характер, хоча регулюється цивільно-правовим договором з публічними елементами, що вимагаються при підготовці фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти: молодший бакалавр; бакалавр; магістр.

Регулювання відносин між вищим навчальним закладом та особою, яка бажає навчатися здійснюється на підставі укладення цивільно-правового договору про професійну підготовку спеціаліста відповідного рівня. Сторонами договору про професійну підготовку виступають виконавець (вищий навчальний заклад) та фізична особа, що навчається, претенденти, студенти). Цей договір опосередковує однорідні за своїм змістом суспільні відносини.

Ототоження цих договорів є необґрунтованим, оскільки освітньо-кваліфікаційний рівень підготовки молодший бакалавр; бакалавр; магістр мають різний рівень фахівців, мету, галузі науки, вимоги, строки підготовки тощо. Загальними ознаками договорів є: можливість породжувати права та обов'язки для обох сторін. Виникнення прав і обов'язків сторін пов'язується з моментом досягнення згоди з усіх істотних умов. Підставою виникнення є складний юридичний склад: подання заяви, перевірка документів на відповідність чинному законодавству, складання вступних іспитів, видання наказу адміністрації навчального закладу про зарахування особи до складу студентів. Таке правовідношення виникає з юридичного складу, елементами якого є: публічне оголошення про набір вищим навчальним

закладом студентів; наявність у претендента (вступника, абітурієнта) повної загальної середньої освіти або відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня; волевиявлення вступника, оформлене заявою, про намір брати участь у вступних випробуваннях; видання адміністрацією ВНЗ наказу про допуск осіб, які подали заяви, до вступних випробувань; успішне проходження конкретними особами (претендентами) вступних випробувань, включаючи конкурсний відбір (якщо він проводиться); укладення договору про професійну підготовку виконавцем (ВНЗ) та замовником (студентом, іншою особою). Договір про професійну підготовку у вищому навчальному закладі породжує зобов'язальні правовідносини, причому, неоднорідні за типологічною приналежністю його умов такий договір носить змішаний характер.

До ознак договорів про професійну підготовку фахівців-юристів у вищому навчальному закладі належать: творчий характер послуг спрямованих на передання інформації; неможливість гарантованого отримання результату (алеаторний характер), оскільки вищий навчальний заклад не може гарантувати однаково високий рівень підготовки для усіх студентів; направленість на отримання результату. Основною метою такого договору є надання студенту належного рівня знань у певній сфері суспільного життя. Проведення педагогічної роботи щодо засвоєння відповідної інформації студентами має характер навчання.

За способом вироблення умов договір про професійну підготовку є договором приднання. Договір про професійну підготовку у вищому навчальному закладі є консенсуальним зобов'язанням з надання послуги. За характером виконання суб'єктами своїх обов'язків договір може бути договором на користь третьої особи. Договір на користь третьої особи, за яким виконання договору здійснюється сторонами, яка не уклала договір. Інтерес третьої особи за своїм змістом є самостійним і не залежить від інтересу особи, яка уклала договір на підготовку спеціаліста. Однак, незважаючи на самостійність інтересів як особи, яка уклала договір, так і третьої особи, між ними існує зв'язок, який полягає в тому, що виконання боржником обов'язку на користь третьої особи призводить до задоволення інтересів як особи, яка уклала договір, так і третьої особи.

Виконавцями за вказаними договорами можуть виступати: вищі навчальні заклади, у складі яких є або які мають у своєму складі подібні підрозділи. Правосуб'єктність виконавця визначається спеціальною правоздатністю, яка витікає з наданої йому ліцензії. Без наявності у навчального закладу ліцензії, яка підтверджує можливість здійснення підготовки фахівця. Акредитація пов'язана з визнанням з боку держави рівня якості здійснення професійної підготовки; матеріально-технічну оснащеність навчального закладу; рівень наявності у педагогічного складу наукових ступенів та вчених звань; дотримання методичних вимог про викладання дисциплін у певній послідовності та встановлених обсягах академічних годин; завершеність навчального процесу.

На стороні замовника можуть виступати і юридичні особи, для цільової підготовки фахівців, державні органи та органи місцевого самоврядування, якщо договір укладається на підставі державного замовлення. Тобто, замовником може виступати як сама фізична особа, що навчатиметься, так й інші, в тому числі і юридичні особи.

Правосуб'єктність замовника визначається загальними цивільно-правовими вимогами, виникає в момент отримання нею повної загальної середньої освіти (як правило, особа, яка здобула повну загальну середню освіту досягла від 16 до 18 років.

Неповнолітня особа у цьому віці може самостійно укласти договір про професійну підготовку, але зі згоди на це батьків чи інших законних представників.

Умови договору про професійну підготовку у вищому навчальному закладі класифікувати на істотні та інші, відносно яких було досягнуто домовленості сторін. До істотних умов договору слід віднести умови про предмет, строк та ціну договору. Під час виконання можуть мати місце як строки, так і терміни. Строк виконання поділяються на строки проведення навчання у цілому (загальний строк) і по етапах. Тому умови щодо загального строку є однією із істотних умов договору про професійну підготовку фахівців-юристів у вищому навчальному закладі.

Укладення договору про професійну підготовку у вищому навчальному закладі є юридичним фактом, що породжує цивільне правовідношення. Можливість здобуття професійної освіти юристами у вищому навчальному закладі, має визначатися, на мою думку юридичним профілем навчального закладу. В межах цивільно-правового зобов'язання з професійної підготовки основними обов'язками вищого навчального закладу є надання належних послуг, пов'язаних із проведенням аудиторних занять, а також здійсненням практичного закріплення знань, вмінь та навичок. Такі послуги можуть надаватися замовникові (чи іншій особі) у складі академічної групи або індивідуально. До обов'язків виконавців відносять також обов'язки з поточного та підсумкового контролю успішності навчання студентів., таким чином, наділений правом від імені держави здійснювати контроль професійної підготовки майбутніх своїх випускників.

Належність виконання обов'язків виконавцем (ВНЗ) визначається загальними цивільно-правовими вимогами (про реальне виконання зобов'язання; про виконання зобов'язання належним суб'єктом; про належні спосіб, місце та строки виконання) та спеціальними, які застосовуються до оцінки належності надання послуг. Специфікою договорів, що характеризуються сукупністю ознак, дають можливість відмежувати їх від предметів подібних договорів. Таким ознаками є відсутність якісної характеристики предмета договору на момент його укладення, творчий характер та можливість отримання негативного результату.

Основним обов'язком замовника є оплата професійної підготовки за договором, яка включає в себе оплату власне послуги. Розмір плати за весь строк навчання для здобуття відповідного ступеня вищої освіти, підвищення кваліфікації, а також порядок оплати освітньої послуги (разово, щороку, щосеместрово, щомісяця) встановлюються у договорі (контракті), що укладається між вищим навчальним закладом та фізичною (юридичною) особою, яка замовляє платну освітню послугу для себе або для іншої особи, беручи на себе фінансові зобов'язання щодо її оплати. Певну специфіку має укладення договорів на виконання за державним замовленням. Незважаючи на те, що укладення вказаних договорів здійснюється, зазвичай, на конкурсних засадах, на студента покладається обов'язок дотримання правил внутрішнього розпорядку ВНЗ та виконання навчального плану, результати роботи за договором, інші умови виконання роботи.

Зміна та розірвання договорів здійснюються на підставах та в порядку, передбачених законом або встановлених у договорі. У зв'язку з тим, що процес навчання є тривалим, та з огляду на особливості їх предмета, сторони, зазвичай, не можуть повністю оцінити всі обставини виконання таких договорів. Тому окремою підставою для зміни або розірвання договору є істотне зростання після укладення договору вартості послуг, що надавалися виконавцю, але ця підстава має встановлюватися сторонами в договорі.

Підстави притягнення до відповідальності сторін договору є загальними, але їм притаманні певні особливості. На нормативному рівні закріплені підстави для одностороннього розірвання договору. Так, в Законі України «Про вищу освіту» встановлюють деякі підстави відрахування студентів (академічна заборгованість, порушення правил внутрішнього розпорядку тощо.) Виконавець або замовник можуть бути притягнені до цивільно-правової відповідальності лише в тому випадку, коли вони є винними. Відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання договору можуть застосовуватися розірвання договору. Розірвання договору замовником можливе у разі істотного порушення договору виконавцем або істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні такого договору (ст. 651,652 ЦК України).

ВІДБІР КАНДИДАТІВ НА СЛУЖБУ В НАЦІОНАЛЬНУ ПОЛІЦІЮ УКРАЇНИ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРНЕТУ

Гарбузюк Костянтин Геннадійович
аспірант Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Зацікавленість роботодавця у швидкому заповненні вакантних посад задля отримання стабільного та високого результату детермінує оперативний пошук кандидатів на такі посади. Практика показує, одним із шляхів вирішення цього питання на соціальному етапі відбору кандидатів є використання Інтернету, на що вказує безліч сайтів з резюме та оголошень про вільні посади. Україна не є виключенням у цьому плані. Багато органів виконавчої влади публікують оголошення про конкурс, а сайт Українського центру оцінювання якості освіти [1] надає можливість школяру бачити себе у рейтингу, а навчальним закладам обрати кандидатів на навчання. Світовий ринок має і інші подібні пропозиції, наприклад, інформаційна система звітності для студентів, яку використовує Департамент освіти Арізони у США [2], чи «Kool» - система для школярів, їх батьків, адміністрації школи та місцевого самоврядування [3].

Досвід такого цільового використання Інтернету запозичило Міністерство внутрішніх справ України (далі - МВС України). За нашими спостереженнями з'ясовано, що наразі МВС України активно почало використовувати Інтернет вже не для оголошень про конкурс на вакантні посади, а для прийняття анкет на службу в поліцію [4] та пошуку учасників атестаційної комісії [5]. При цьому в останньому випадку, відбулось унікальне вирішення поставленого завдання з пошуку кандидатур – це застосування безкоштовних технологій від компанії Google у вигляді продукту Google Форми, за допомогою якого можна не тільки швидко зібрати анкети чи провести опитування, але і скласти список гостей, зібрати адреси електронної пошти для розсилки новин та провести вікторину.

Вивчаючи світовий та вітчизняний досвід електронного врядування можемо спрогнозувати, що подібні системи будуть його невід'ємною частиною. Проте, аналіз їх застосування свідчить, що серед інформаційних систем і мереж МВС України подібні бази даних або не проходили процес повідомлення про її ведення або ще не відображені з якихось причин серед володільців персональних даних, хоча формально персональні дані про особу збираються. Це підтверджено тим, що у відповідному

розділі сайту представника Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини у сфері захисту персональних даних [6], не відображається на запит інформація, яка нас цікавить.

Досліджуючи наявні доробки, у наше поле зору потрапив досвід Естонської Республіки, де запроваджено використання SAIS - інформаційна система вступу до навчальних закладів, яка має основну мету у вигляді надання послуги, за допомогою якої можна подати заяву про вступ до вищого навчального закладу, що бере участь в SAIS, через Інтернет, в електронній формі.

Її використовують 6 університетів, 6 вищих прикладних шкіл, в т.ч. Академія МВС, і 4 професійні училища. SAIS перебуває у віданні Естонської спеціальної установи по інфотехнологіям, а її фінансування здійснювалося Європейським фондом регіонального розвитку в рамках програми підтримки вищої освіти «Tiigiülikool» і програми «Створення інфосреди». Обробка інформації відбувається на основі законодавства про захист персональних даних. У систему можна увійти, наприклад, через «Портал громадянина», використовуючи для цього ID-карту або підтвердження особи через Інтернет-банк. Після подачі заяви про вступ система SAIS також допомагає організувати весь процес аж до вступу до вищої школи, у т.ч. обмін повідомленнями між кандидатом та вищим навчальним закладом, оформлення отримання навчального місця або відмови від нього і багато іншого.

У зв'язку з викладенням доцільно або ж провести законодавчу процедуру-повідомлення про ведення бази даних в МВС України або залучити існуючі програмні продукти чи створити власну комп'ютерну програму у встановленому порядку для відбору кандидатів на службу в режимі он-лайн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

5. Інформаційні сторінки [Електронний ресурс] // сайт Українського центру оцінювання якості освіти. — Режим доступу: <http://testportal.gov.ua/infopages/> (дата звернення: 11.11.15). — Назва з екрана.
6. Student Accountability Information System (SAIS) [Електронний ресурс] // сайт Департаменту освіти Арізони. — Режим доступу: <https://www.ade.az.gov/sais/> (дата звернення: 15.11.15). — Назва з екрана.
7. eKool помогает учиться и учить эффективнее [Електронний ресурс] // сайт eKool. — Режим доступу: https://www.ekool.eu/index_ru.html (дата звернення: 11.11.15). — Назва з екрана.
8. Анкета кандидата на посаду працівника патрульної служби [Електронний ресурс] // сайт МВС України. — Режим доступу: <http://profile.police.gov.ua/form/form.php> (дата звернення: 14.11.15). — Назва з екрана.
9. Анкета організації-учасника атестаційної комісії [Електронний ресурс] // сайт Google. — Режим доступу: https://docs.google.com/forms/d/1ViNaVzHoWQhA45PخانTXuQuCivRwIscQA8sIw_K4TzA/viewform?c=0&w=1 (дата звернення: 13.11.15). — Назва з екрана.
10. Інформація про підрозділ [Електронний ресурс] // сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. — Режим доступу: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/zpd/info/> (дата звернення: 13.11.15). — Назва з екрана.

СУТНІСТЬ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

Гребенюк Тетяна Вікторівна

*директор Політехнічного технікуму Конотопського
інституту Сумського державного університету, кандидат
педагогічних наук, доцент*

Питання стратегічного управління навчальними закладами належать до ряду значимих. «На сучасному етапі розвитку освіти актуальною є проблема ефективного функціонування навчального закладу як суб'єкта ринкових відносин та виробника освітніх послуг» [1, с. 138]. У навчальних закладах України теорія і практика стратегічного управління нині ще не використовуються у повній мірі. Якщо навчальні заклади IV р. а. цим питанням у більшості приділяють належну увагу, то I-III р. а., як і більшість загальноосвітніх шкіл, скептично ставляться до розробки стратегій розвитку.

«Ринкові відносини, на основі яких сьогодні здійснюється функціонування навчальних закладів, мимоволі занурюють їх в умови постійної мінливості нестабільного оточення. Як відомо, кожний суб'єкт для успішної діяльності в умовах нестабільного навколишнього середовища змушений вивчати характеристики цього середовища й у відповідності до них постійно знаходити фактори підсилення власних можливостей з урахуванням потреб та прагнути досягнення узгодженості між потенціалом освітнього закладу як виробника освітньої послуги і потребами споживачів у цих послугах» [1, с. 139]. Поділяючи думку цього автора, ми вважаємо, що забезпечити самодостатність та конкурентоздатність навчального закладу без застосування в управлінському процесі саме стратегічного підходу неможливо.

На проблемі стратегічного управління зосереджено увагу багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних науковців, а саме: І. Ансофф, Дж. Мексон, Г. Мінцберг, М. Портер, А. Чендлєрта ін. Ці питання в освітній галузі досліджували Г. Дмитренко, Г. Єльнікова, Л. Калініна, Л. Карамушка, В. Колпаков, В. Кремень, Б. Реньяк, Л. Юрчук та ін.

За цих умов особливої актуальності набувають питання як розробки стратегій навчального закладу, так і організаційно-педагогічного забезпечення даного процесу. Стратегічне управління – це «динамічний процес, який перебуває у постійному русі, його завдання полягає у пошуку шляхів покращення існуючої стратегії підприємства і контролю її виконання» [2, с. 56].

Доцільною є думка науковців, які досліджували це питання у виробничій галузі. В. Кубарева, характеризуючи сутність стратегічного управління підприємствами, зазначає, що у перехідних та ринкових умовах вони самостійно планують своє майбутнє, створюючи стратегічний план дій. Автор також зазначає, що саме українським підприємствам значно важче застосувати стратегічне управління у зв'язку із браком коштів для впровадження інновацій та складними умовами господарювання. Проте є такі підприємства, які мають чітко визначену місію і неординарний підхід до вирішення проблем, тобто успішно впроваджують стратегічне управління на підприємствах [2]. Аналізуючи результати дослідження В. Кубаревої, зазначимо, що формування майбутніх фахівців, у тому числі промисловості, зобов'язує працівників навчальних закладів при організації їх діяльності враховувати результати досліджень відповідних процесів за межами освітньої галузі. У зв'язку з цим надзвичайно важливо, на нашу думку, досліджуючи стратегічне управління

навчальних закладів користуватись всіма здобутками теорії та практики щодо стратегічного управління.

Досліджуючи стратегічне управління саме в освітніх закладах, Л. Щеголева відмічає, що «сучасна наука трактує стратегічний менеджмент як діяльність, що полягає у виборі напрямку дій для досягнення цілей організації в умовах нестабільного зовнішнього середовища, причому організація розглядається як система» [3, с. 239].

Треба звернути увагу на певну особливість: коли в зовнішньому середовищі наявні часті переривчасті зміни, то це вимагає від підприємства розвитку нових здатностей і стратегічного управління [4]. На наше глибоке переконання, таке трактування І. Ансоффа в повній мірі відноситься й до навчальних закладів. Звісно, «результати діяльності освітніх організацій відрізняються від результатів роботи організацій, які працюють в інших сферах, оскільки вони пов'язані з перспективними напрямками діяльності та розвитку особистості; відстрочені в часі і не передбачають відчутного, чітко вираженого зворотного зв'язку; не мають чітких матеріалізованих критеріїв оцінювання, показників тощо» [3, с. 238]. Однак, слід пам'ятати при цьому, що задля якісного виконання основної місії навчальний заклад має бути сильним гравцем на ринку освітніх послуг. Самодостатність закладу в супереч несприятливому зовнішньому середовищу завдяки стратегічному управлінню розвитком навчального закладу має бути досягнута. Інакше його погубить внутрішня руйнація, темпи якої зростатимуть на підґрунті спокою та бездіяльності.

«Основне призначення освітньої організації полягає в трансформації ресурсів у конкретні освітні послуги, придатні для споживання суспільством» [3, с. 239]. Є звісно певна специфіка в організації діяльності навчального закладу і в результативності його діяльності, але ми маємо розуміти, що інвестиції в освіту – це інвестиції в успішне майбутнє держави. У зв'язку з цим необхідно підкреслити, що «головною метою менеджменту є досягнення високої ефективності діяльності освітньої організації, становлення її як конкурентоспроможної установи» [3, с. 239]. Тому управління навчальним закладом як відкритою системою потребує від керівника «постійного аналізу факторів зовнішнього середовища, виявлення наслідків впливу позитивних і негативних чинників, умінь коригувати діяльність освітньої установи відповідно до змін у соціальному середовищі, враховуючи характеристики свого закладу та потреби споживачів освітніх послуг» [3, с. 239]. Керівник має розуміти, що в складних для освіти умовах сьогодення кадровий потенціал є найбільш цінним для успішного функціонування навчального закладу. Саме тому ігнорувати стратегії управління персоналом є професійним злочином.

Поділяючи думку В. Кубаревої, ми до пріоритетних стратегій управління персоналом відносимо: «балансування винагороди та прибутків із загальними та забезпечувальними стратегіями; добір і навчання: організація процесу навчання, організація аналітичних центрів добору та розвитку персоналу; стратегія управління персоналом: процес добору, найму, навчання, перекваліфікації, використання та стимулювання працівників, які б відповідали потребам, що зумовлені майбутніми організаційними змінами підприємства» [2, с. 60]. Спираючись на вищезазначене з огляду проблеми дослідження, вважаємо, що управління персоналом навчального закладу є одним з вагомих аспектів стратегічного управління.

Таким чином, «сутність стратегічного управління полягає у визначенні перспектив, довгострокових цілей, шляхів та організації колективу щодо їхнього досягнення» [3, с. 240]. У подальшому доцільно вбачається розробка моделі стратегічного управління навчальним закладом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гребеник Т. В. Стратегия управления персоналом высшего учебного заведения как один из аспектов его эффективного функционирования / Т. В. Гребеник // Психолого-педагогические проблемы на развитието на личността на професионалиста в условията на университетското образование: Сборник с научни доклади (първа книга). Том първи. Асоциация на професорите от славянските страни (АПСС) – Габрово: Издателство «ЕКС-ПРЕС». – 2014. – С. 138-143.
2. Кубарева В. С. Сутність стратегічного управління підприємством / В. С. Кубарева // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Логістика. – 2012. – №749. – С. 55-60.
3. Щоголева Л. Стратегічне управління освітнім закладом як соціальною системою / Л. Щоголева, В. Вознюк // Нова педагогічна думка. – 2014. – №2. – С. 237-240.
4. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; пер. с англ.; науч. ред. и авт. предисловия Л.И. Евенко. – М.: Экономика, 1989. – 519 с.

РОЗГЛЯД ДЕЯКИХ АСПЕКТІВ СЬОГОДЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Гуцалюк Олексій Миколайович

доцент кафедри гуманітарних та економічних дисциплін

ПВНЗ «Кіровоградський інститут

державного та муніципального управління

Класичного приватного університету»,

кандидат економічних наук, доцент

Аналіз сформованої законодавчої та іншої нормативно-правової бази про освіту дозволяє зробити узагальнююче визначення поняття “державна політика в галузі освіти України”.

Державна політика в галузі освіти – це складова частина (підсистема) загальнодержавної політики, що включає сукупність певної системи цілей, завдань, принципів, програм та основних напрямів діяльності органів управління освітою, спрямованих на організацію науково-методичного та впроваджувального супроводу стратегій розвитку системи освіти. Державна політика в галузі освіти і державне управління освітою взаємопов’язані. Державне управління є засобом (механізмом, інструментом) здійснення державної політики в галузі освіти.

За роки незалежності Україна зробила істотні кроки на шляху формування, вдосконалення та реалізації державної політики в галузі освіти – сформовано основне законодавче поле становлення та розвитку системи освіти, розроблено її нормативно-правову базу з урахуванням власного досвіду та світовими тенденціями.

Найважливішими досягненнями і втратами на шляху формування та реалізації державної політики в галузі освіти є:

Досягнення:

1. Розроблення нової методології розвитку української освіти (цілі та цінності демократичного суспільства, особистісного розвитку, спрямованість до європейського освітнього простору тощо).

2. Створення каркаса нового законодавства і нормативного поля функціонування освіти.

3. Визначення засад рівного доступу всіх громадян до якісної освіти всіх рівнів як магістральний напрям її розвитку.

4. Докорінне (або часткове) оновлення змісту освіти; запровадження механізму державних стандартів як важеля збереження єдиного освітнього простору та управління якістю освіти в країні.

5. Перехід до варіативної освіти, створення варіативних програм, підручників і навчальних посібників.

6. Використання нових форм і технологій контролю оцінювання навчальних досягнень учнів, студентів; запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та врахування його результатів при вступі до вищих навчальних закладів.

7. Впровадження нової методики, удосконалення атестації педагогічних і науково-педагогічних кадрів та державної акредитації навчальних закладів.

8. Поширення нових технологій (ІКТ, компетентнісна освіта, дистанційна освіта, інтерактивні методики тощо).

9. Рух до багатоканального фінансування галузі.

10. Створення національної педагогічної преси.

11. Розвиток професійних об'єднань, товариств, громадських організацій у центрі та регіонах, що сприяє розвитку державно-громадського управління.

Основні втрати:

1. Фактичне усунення центральних і регіональних органів влади від нагальних освітніх потреб, підміна системної науково обґрунтованої ідеології ситуативною політизацією освіти, слабкий вплив на освітній стан наукової, культурної спільноти, що негативно відбилося на культурному та освітньому рівні суспільства, зумовило втрату освітою своєї консолідуючої, культурно-творчої місії в українському суспільстві.

2. Згорання мережі дошкільних навчальних закладів унаслідок фактичного усунення влади від розв'язання проблем дошкільця, невміння прогнозувати демографічну ситуацію і потреби розвитку освіти в регіонах, відсутність правових засад щодо статусу землі та будівель, що зумовило неготовність до останнього часу забезпечити системну дошкільну освіту, зокрема перед шкільної для дітей старшого дошкільного віку.

3. Дотепер не визначено місця професійно-технічних навчальних закладів і технікумів у нових ринкових умовах, інноваційній економіці.

4. Унаслідок слабого контролю в центрі та на місцях процесу розвитку мережі вищих навчальних закладів різного рівня виникли ризики здобуття молоддю неякісної освіти, погіршився імідж української вищої школи за кордоном. Задавленість і масштабність проблеми спричиняють велике соціально-педагогічне й економічне напруження щодо її розв'язання в сучасних умовах, унеможливають корупцію і хабарництво.

5. Перехід до наступних етапів модернізації системи освіти без належного моніторингу якості попереднього стану призвів до системної безвідповідальності за їхні результати, загальмував розвиток економіки освіти, інноваційний рух до її нової якості тощо.

6. Педагогічна освіта стала аутсайдером вищої школи, її стратегія – наздогнати, а не випередити. Школа перестала бути реальним замовником змісту і результатів підготовки майбутнього вчителя. Навіть у педагогічних університетах

професія вчителя перетворилася лише на одну з-поміж інших. Учитель не виховується як суб'єкт сучасних цінностей.

Можливі шляхи вирішення вищезазначених проблем (шляхом удосконалення чинного законодавства про освіту):

- розширення переліку форм навчання в навчальних закладах, зокрема індивідуальною та дистанційною формами навчання;

- розширення повноважень спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі освіти науки, молоді та спорту (Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України) щодо забезпечення відбору на конкурсній основі, а також державного замовлення на придбання та поставлення навчальних програм, підручників, посібників, методичної літератури, засобів навчання для колекційної і реабілітаційної роботи з дітьми;

- уточнення процедур створення, ліквідації та реорганізації діючих загальноосвітніх, дошкільних, позашкільних навчальних закладів заснованих на державній та комунальній формі власності, а саме: їх реорганізація і ліквідація допускається лише за згодою відповідного органу місцевого самоврядування за погодженням зі спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у галузі освіти і науки, молоді та спорту, а реорганізація або ліквідація загальноосвітніх навчальних закладів допускається ще й за згодою територіальної громади (загальних зборів) села, селища;

- створення належних умов для навчання дітей, які потребують соціально-педагогічної допомоги та реабілітації, законодавче закріплення логопедичної допомоги в системі освіти та її кадрове забезпечення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України : [авт. В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін.]; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 303 с. (До 20-річчя незалежності України).
2. Красняков Є. В. Формування державної політики в галузі освіти України на загальнодержавному рівні / Є. В. Красняков // Вісник державної служби України. – 2010. – № 3. – С. 19–24.

РОЛЬ КОМЕНТАРІВ-ХАРАКТЕРИСТИК В ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЇ НА САЙТАХ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ

Гуць Аліна Олегівна

студентка I курсу гр. ДСР-115

ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління

Класичного приватного університету»

Вступ. Комунікація з допомогою коментарів у соціальних мережах тільки починає досліджуватись. Види коментарів описано не достатньо, зокрема потребує особливої уваги дослідників такий популярний вид коментарів, як коментарі-характеристики.

Між тим нещодавно вчені виявили, що коментарі суттєво впливають на поведінку користувача інтернету, зокрема негативні коментарі знижували рівень довіри до новинної замітки і змушували швидше її забувати. Що стосується великої кількості "лайків" і позитивних коментарів, то вони, на подив дослідників, не підвищували, але й не знижували переконливість статей. Коментарі на соціальних сторінках впливають також на самооцінку людини. Можна сказати, що позитивні і негативні коментарі до новин в соціальних мережах чинять на користувачів різний за силою вплив: негативні висловлювання знижують довіру до статті, водночас позитивні коментарі і велика кількість "лайків" істотного ефекту теж не дають[4].

Мета. Дослідити особливості коментарів-характеристик в інтернет-комунікації на сайтах на прикладі соціальної мережі ВКонтакте.

Комунікацію в інтернеті останнім часом активно досліджують в Україні [2], проте соціальні мережі поки що детально не вивчалися. Серед зарубіжних праць щодо аналізу спілкування на соціальних сторінках варто відзначити роботи М. Сустер, П. Едьош та А. Реньї [1], О. В. Курбан, С. Мелігрем, Я. Треверс [4] й інші.

Дослідивши близько сотні коментарів, ми встановили, що коментарі-характеристики одна з найбільш популярних груп, їх налічується 26% від проаналізованих. Зокрема цікаві такі однослівні коментарі-характеристики, що представлені прикметниками: «Гарна!», «Красива», «Мила!», «Вродлива!», «Неперевершена».

Серед коментарів-характеристик, репрезентованих іменниками, хочеться відзначити такий коментар: «Красуня!»).

Більшість коментарів цієї групи мають форму простих речень(наприклад: «Ти дуже гарна!»), ускладнені конструкції зустрічаються рідко (наприклад: «Ти дуже гарна, а особливо гарно виглядає, твоя зачіска!») і, як правило, свідчать про доступність і легкість створення цього коментаря.

Додаткові емоційні конотації створюються у коментарях-характеристиках за допомогою окличних та питальних речень (наприклад: «Неймовірна!!», «Звідки ви такі гарні?»)

Висновок. В результаті дослідження ми виявили, що для написання такого роду коментарю людині треба вжити мало слів, синтаксична структура таких коментарів проста, з точки зору морфологічного складу вони представлені переважно іменниками та прикметникам, часто їх подано в окличній чи питальній формі.

В аналізі маніпулятивного потенціалу коментарів у соціальних мережах вбачаємо перспективи нашого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Suster M. SocialNetworking: thepast / M. Suster // TechCrunch [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://techcrunch.com/2010/12/03/social-networking-past>.
2. Курбан О. В. PR у маркетингових комунікаціях : [навч. посібник] / О. В. Курбан. – Київ : Кондор, 2014. – 246 с.
3. Соціальні мережі – вільний обмін думками чи маніпулювання свідомістю? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://xpress.sumy.ua/article/society/5700>
4. Вчені з'ясували, як коментарі в соцмережах впливають на думку користувачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

МІСТА ДРУГОГО ПОРЯДКУ В СУЧАСНИХ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ

Демичева Алла Валеріївна

доцент кафедри соціології

Дніпропетровського національного університету ім. Олеся

Гончара, кандидат соціологічних наук

В умовах постсучасності у просторі міжнародних відносин (далі – МВ) міста одночасно діють як гравці різного типу. Так, з другої половини ХХ ст. все активніше виявляють себе у якості акторів МВ надвеликі (глобальні, світові) міста; в ролі агентів діють міста другого порядку (міста з будь-якою кількістю населення та ресурсною базою); ще одним учасником даного простору є міста – суб'єкти міжнародних відносин, тобто ті, що не відіграють активної ролі у МВ на будь-якому рівні.

Розглянемо міста у якості агентів міжнародних відносин. Головний атрибут агенту – залежність від середовища (системи). Агент виступає як провідник певних стратегій, норм, при цьому логіка системи визначає логіку дій агенту [3]. Тобто, місто як агент МВ не створює міжнародну політику чи власних міжнародних стратегій, а виступає на рівні міжнародної співпраці. В сучасному світі більшість міст не є незалежними суб'єктами міжнародного права чи активними творцями власних стратегій. Проте, вони підтримують між собою активні зв'язки та розвивають міжнародне співробітництво. Як зазначає український дослідник С. Ковальчук, в науковій літературі немає згоди щодо визначення такого поняття, як «міжнародне співробітництво між містами», що робить використання цього терміну дещо неоднозначним. Крім того, використовується безліч синонімів для характеристики цього явища – муніципальне партнерство, міжнародне співробітництво муніципалітетів, децентралізоване співробітництво, партнерства між містами тощо [2, с. 326]. Міжнародне співробітництво міст також отримало назву «дипломатія міст». Концепт «дипломатія міст» розуміється як інструмент місцевого самоврядування та їх асоціацій у просуванні соціальної інтеграції; запобіганні, врегулюванні конфліктів та постконфліктного відновлення з метою створення стабільної обстановки, в якій громадяни можуть жити разом у мирі, демократії та процвітанні [4, р.3].

Законодавчі положення, що легалізують міжнародні зв'язки органів місцевого самоврядування України, знайшли своє закріплення у ст. 15 «Форми добровільного об'єднання органів місцевого самоврядування» Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р.[1]. Тут міститься дозвіл органам місцевого самоврядування на об'єднання в асоціації всередині країни і входження в індивідуальному порядку або в рамках відповідної національної асоціації в міжнародні асоціації й інші добровільні об'єднання органів місцевого самоврядування. Аналогічні положення, але в більш розгорнутому вигляді, містяться у ст. 10 Європейської хартії місцевого самоврядування. З них випливає, що право на міжнародне співробітництво має бути неодмінно визнано державою як основне і надано органам місцевого самоврядування через закріплення в національному законодавстві. Значаються стратегічні цілі такого співробітництва – реалізація своїх повноважень і вирішення

завдань, що становлять загальний інтерес, а також захист і просування загальних інтересів органів місцевого самоврядування.

Формами міжнародного співробітництва міст можуть виступати включення міст у відповідні міжнародні мережі (організації), побратимські та партнерські відносини. Міста-партнери – це міста, локальні уряди (органи місцевого самоврядування) яких встановлюють між собою прямі контакти та на їх підставі формують відносини в будь-якій сфері, переважно економічній, фінансовій, захисту довкілля, соціальній сфері та на різних рівнях (між локальними урядами, органами місцевого самоврядування, навчальними закладами, неурядовими організаціями, підприємствами тощо). Партнерство спрямовано на реалізацію певного (чи декількох) проєктів.

Поріднення між містами зазвичай обумовлюється рядом причин, серед яких можуть виступати, наприклад, відповідність зовнішньополітичним інтересам держави, територіальна близькість, традиційні економічні чи культурні зв'язки між містами, певна мода на встановлення побратимства, стимулювання цього процесу з боку влади, престижність встановлення побратимства з певним містом (особливо для малих міст), особисті зв'язки між членами муніципалітетів (громади), що у подальшому трансформуються у поріднення (так звані «приватні контакти» локальних лідерів), випадкові причини поріднення міст. В.Зелінські стверджує, що вибір міст-побратимів є не випадковим процесом, він ґрунтується на низці критеріїв, в тому числі на історичних зв'язках, спільних економічних, культурних, рекреаційних, ідеологічних проблемах, аналогічних топонімах, і, певною мірою, географічною близькістю [5, р.12]. Поріднення може виступати і як результат бенчмаркінга, тобто на підставі порівняння результатів стратегічного аналізу власних можливостей та показників схожих за розміром (економічними показниками, рівнем розвитку тощо) міст, окреслюється певне місто, з яким міська влада бажала б поріднитися з метою оволодіння більш ефективними та результативними управлінськими (підприємницькими, освітніми та ін.) схемами.

Про рівень агентської активності міст у просторі міжнародних відносин можуть свідчити кількість міст-побратимів та міст-партнерів та інтенсивність цих зв'язків; присутність міста у відповідних міжнародних мережах чи організаціях; присутність у місті штаб-квартир чи відділень міжнародних організацій; наявність дипломатичних установ різного рівня; розвинута інфраструктура для здійснення міжнародної діяльності тощо. Наприклад, для того, щоб оцінити ступінь участі міст у МВ, наприкінці 2014 р. був створений пілотний Рейтинг міжнародної активності міст, який проводився поки що лише серед міст Євразії, але к 2017 р. планується вивести його на світовий рівень. Рейтинг міжнародної активності міст (РМАГ) являє собою ранжування муніципальних утворень в залежності від їх орієнтованості на міжнародну арену. Оцінювалися такі групи критеріїв як ділова активність міст (ступінь представленості міст на міжнародному ринку, інвестиційна привабливість міста тощо), міжнародна активність населення (туризм, обмінні програми, міграція), міжнародні організації та інститути (представленість міста в різноманітних міжнародних організаціях, кількість побратимських зв'язків), міжнародні заходи, інфраструктура (візові центри, консульства тощо) та об'єктивні характеристики міста.

Отже, «міста другого порядку» можуть виконувати певні міжнародні функції та бути включеними в різні міжнародні потоки (фінансові, транспортні, культурні, спортивні тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21.05.1997 № 280/97-ВР із змінами та доповненнями. [Електронний ресурс]. – Доступно на <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>
2. Ковальчук, С.І. Визначення сутності поняття міжнародного співробітництва між містами як однієї із форм міжнародної співпраці / С.І. Ковальчук [Електронний ресурс]// Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. С.326 - 330.Режим доступу:<http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11356/1/56.pdf>
3. Сафронова, О.В. К вопросу о генеалогии конструктивизма в теории международных отношений /О.В. Сафронова/ [Электронный ресурс] / Режим доступу: [http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990200_West_MO_2004_1\(2\)/10.pdf](http://www.unn.ru/pages/issues/vestnik/99990200_West_MO_2004_1(2)/10.pdf).
4. City Diplomacy: The Expanding Role of Cities in International Politics / Rogier van der Pluijm – The Hague, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, 2007. – 45p.
5. Zelinsky, W. The twinning of the world: sister cities in geographical and historical perspective /W. Zelinsky // Annals of the Association of American Geographers. – 1991. - Vol. 81, № 1. - P. 1-31.

УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ В РАМКАХ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБАЛАНСОВАНІСТІ ПРИРОДНО- РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ

Драган Ірина Василівна

*старший науковий співробітник ДУ «Інститут економіки
природокористування та сталого розвитку НАН України»,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

Дослідження в аспекті гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів в механізмі державного регулювання збалансованості природно-ресурсного потенціалу свідчать, що робота над створенням відповідного спеціалізованого модельного територіального комплексу має проводитись у двох аспектах. По-перше, це розвиток деяких основних понять системного моделювання, таких, як стан оптимуму системи державного регулювання, зовнішні і внутрішні взаємозв'язки елементів комплексу, поняття погодженого управлінського рішення, а також – місце механізму державного регулювання збалансованості природно-ресурсного потенціалу та наукових методів в процесі гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих цілей розвитку та ін. По-друге, власне розробка спеціалізованих модельних комплексів. Особливо важливий етап досліджень, на якому формується концепція, логічна структура комплексу та шляхи її програмної реалізації.

На макрорівні регіон має розглядатись як елемент територіальної організаційної системи, який впливає на темпи й пропорції сталого розвитку держави, з одного боку, і що випробовує вплив господарської структурної і регіональної економічної політики – з іншого. Для вивчення цих процесів можуть використовуватись різні типи міжрегіональних же регіональних моделей, наприклад

[1]. Основу регіональних блоків в них мають складати агреговані описи виробництва та споживання продукції з врахуванням міжрегіональних взаємозв'язків, балансів фінансових, трудових ресурсів, обмежень на використання наявних виробничих потужностей.

Для забезпечення гармонізації інтересів в механізмі державного регулювання збалансованості природно-ресурсного потенціалу, на мікрорівні регіон доцільно вивчати як складну систему взаємодії за територіально-господарськими зв'язками різного рангу, які доцільно описувати територіально-господарськими регіональними моделями з високим рівнем деталізації територіальних чинників та умов економічного і соціального розвитку [2].

Модельний комплекс має формуватися на основі інтеграції прикладних загальнодержавних, регіональних і місцевих моделей, структурованих масивів відповідної інформації, створення інформаційно-комунікаційного забезпечення. Узгодження результатів макро- та мікроаналізу регіонального розвитку забезпечується шляхом деталізації регіональних блоків моделей верхнього рівня, удосконалення моделей місцевого розвитку, розробки методики проведення взаємопов'язаних розрахунків. Проблематика узгодження загальнодержавних, регіональних та місцевих управлінських рішень далеко не вичерпується використанням відомих теоретичних схем і алгоритмів узгодження моделей, а передбачає:

- аналіз типів просторової організації соціально-економічного розвитку та вибір відповідної концепції системного моделювання;

- адекватний концепції модельний опис соціально-економічного розвитку як складної системи взаємодіючих регіонів;

- розробку комплексних сценаріїв просторового розвитку регіональної економіки та вибір методичних схем організації взаємодії, найбільш ефективних для аналізу конкретних проблем територіального розвитку а аспектах збалансованості розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Особливе значення у вирішенні завдання гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів в механізмі державного регулювання збалансованості природно-ресурсного потенціалу має надаватись інструментальним засобам. Організація взаємодії за рівнями управління повинна передбачати:

- взаємну адаптацію моделей, що призначались раніше для автономних режимів використання;

- узгодження вихідної інформації (базової та прогнозної);

- вибір методики узгодження результатів розрахунків;

- розробку програмних засобів, що ефективно реалізують обґрунтовану методику.

Особливо гостро питання гармонізації загальнодержавних, регіональних та місцевих інтересів в механізмі державного регулювання постає при оцінюванні крупних регіональних проектів, які є засобом реалізації державного регулювання. Тобто, на регіональному та міжрегіональному рівні існує значна кількість об'єктів досліджень, для яких необхідно мати всебічну оцінку їх розвитку, формування чи реалізації. До їх числа перш за все слід віднести регіональні та місцеві програми, великі територіально-виробничі комплекси, окремі значні економічні заходи. Для здійснення всебічної оцінки їх ефективності можуть застосовуватись близькі методичні підходи та прийоми в аспекті збалансованості розвитку природно-ресурсного потенціалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України: Монографія [Текст] / [Алимов О. М., І. В. Драган, Микитенко В. В. та ін.], ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». – К.: ДУ «ІЕПСР НАН України», 2013. – 45 с.
2. Системно-комплексне оцінювання потенціалу сталого розвитку України: Монографія / О. М. Алимов, В. В. Микитенко, І. М. Лицур, І. В. Драган, В. Ю. Худoley, О. О. Демешок, О. В. Гребенюк. – Київ: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2013. – 99 с.

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ВЛАДИ ЩОДО ЛІВОБЕРЕЖНИХ КОЗАКІВ В II ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Задорожня Інна Анатоліївна

студентка II курсу гр. ДП-114 ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

В останній чверті XIX – на початку XX ст. фіскальна система Російської імперії зазнала суттєвих змін. Для селянства загалом та козацтва зокрема, позитивним явищем являлося скасування соляного податку, зниження викупних платежів для державних селян, 1886 р. оброчний податок трансформувався на викупні платежі (однак його козаки за правом приватної земельної власності не сплачували), 1884 року підвищився поземельний податок. У 1889 році, указом від 12 липня ліквідовувалися губернські з селянських прав присутствія, 1885 р., припинив існування паспортний збір. Указом від 12 березня 1903 р. скасовувалася кругова порука [5, с. 10–15].

Знаковою та епохальною за свою важливістю для лівобережного козацтва стала інша подія, пов'язана з податковим законодавством імперії по відношенню до даної верстви населення. Через економічні негаразди всередині стану й неефективність та архаїчність податку, в 1885 році для лівобережних козаків скасовувалася подушна повинність. Указом від 28 травня 1885 р. зазначалося припинити збір подушного з 1 січня 1886 р.: «...в) с малороссийских казаков и других поселян, состоящих как на особых правах, так и на общин окладах» [1, с. 238].

Про важливість такого кроку, по-перше, говорить зубожіння й незадовільне матеріальне становище козаків, через що уряд змушений був піти до такого кроку. Статистичні дані від земств наводять яскраву картину необхідності подібного кроку. На початок 1880-х років у Миргородському повіті перебувало 27784 ревізьких душ. Серед казенних платежів вони сплачували подушний податок в розмірі 84161 рублів, державний поземельний податок 6675 руб. Загалом казенні платежі склали 93424 руб. Земські нараховували: губернський та повітовий в розмірі 38712 руб. На мирські (волосний та сільський збори) в рублях 11712. Тобто, козаки повіту сплачували 143857 руб. Недоїмка станом на 1883 рік становила казенних платежів 20442 руб., земських зборів – 9882, страхових – 5921 руб. У відсотковому значенні казенні займали 64,4% від усіх податків та зборів в рубльовому еквіваленті. Земські – 26,4%, мирські – 8,2%. В середньому на ревізьку душу припадало 5,2 руб. На окладну десятину землі – 1,6 руб [2, с. 190–191]. Тим самим подушне до скасування вбирало лівобережну частку усього

фіскального навантаження на козацьке приватне домогосподарство. А його відміна була покликана внести серйозні зміни в баланс стягнення з козаків різноманітних податків і платежів. Тим самим це дало б змогу вивільнити додаткові суттєві кошти задля поліпшення матеріального становища власного господарства лівобережних козаків. Земська статистика за 1909 р. надає такі цифри про фіскальні платежів в Полтавській губернії. Загалом тут знаходилося 4188216 десятин оподаткованої землі. Казенні платежі становили 623899 руб.; земські збори – 4464688 руб.; мирські – 888648 руб. (грошові) та 420092 руб. (натуральні в грошовому еквіваленті). Через скасування подушного казенні збори різко зменшили власну питому вагу серед загального рівня податкового навантаження [2, с. 127].

В господарсько-економічному огляді Кобелякського повіту Полтавської губернії наприкінці XIX ст. наводиться порівняння в податкових правах і обов'язках міщан, козаків та інших жителів села. Козаки завдяки правам приватної земельної власності нарівні з привілейованими верствами землевласників й містянами виплачували лише поземельний податок та земські та станові повинності; селяни казенного відомства та «собственники (быв. крепостные)» за отримані землі обкладалися викупними платежами, окрім інших податків і повинностей. До скасування подушного різниці також існувала – селяни, окрім того, сплачували оброчну подать за користування землею. У козаків, порівняно з містянами та селянами, зберігалася «...в наличности сумма, соответствующая выкупным платежам крестьянства. Этот порядок вещей, имеющий закономерные основания и вековую историю, создал для казачества и мешанства возможность накоплений и сбережений...» [4, с. 43–44].

Таким чином, в сучасних реаліях необхідно більш ретельно вивчати соціально-економічний та правовий досвід реформування фіскальної системи задля напрацювання нових ефективних моделей податкової політики держави, що призведе до економічного зростання та підвищення рівня матеріального забезпечення населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Об отмене подушной и преобразования оброчной подати. 28 мая 1885 // ПСЗРИ. – Собрание 3. – СПб., 1887. – Т. V. – № 2988. – С. 238–239.
2. Полтавский земский календарь на 1910 год. Издание Полтавского губернского земства. – Полтава: Электрическая типография «Дохман», 1909. – 238 с.
3. Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. Том III. Миргородский уезд. Собрано и обработано Статистическим бюро Полтавского губернского земства // Под редакцией Н. Терешкевича. – Полтава: Типография И. А. Дохмана, 1984. – 381 с.
4. Хозяйственно-экономический обзор Кобелякского уезда Полтавской губернии // Сост. и обработал В. И. Василенко. – Кобеляки: Типография Б. И. Брагилевского. – 142 с.
5. Берестовий А. І. Податкова політика російського царату в українському селі у другій половині XIX - на початку XX ст.: історичний аспект : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / А. І. Берестовий; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2011. – 20 с.

ПРАКТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ОЦІНЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКІВ МІСЦЕВИХ ДЕРЖАВНИХ АДМІНІСТРАЦІЙ

Зелінський Сергій Едуардович
директор ДНЗ «Центр перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників органів державної влади, органів
місцевого самоврядування, державних підприємств,
установ і організацій Кіровоградської ОДА»,
кандидат технічних наук, доцент

Оцінка ефективності державного управління, яка має бути юридично оформленою та правовою, вкрай важлива як для органів влади, так і для суспільства. Сьогодні особливо складна проблема вибору кількісно вимірюваних показників оцінки ефективності діяльності органів влади, а також створення єдиної системи управління ефективністю на різних рівнях державного управління. Залишається гострим питання побудови єдиної і наскрізної системи оцінки ефективності та результативності діяльності за ланцюжком «орган влади – структурний підрозділ – державний службовець».

Не так давно в Україні оцінка діяльності органів влади (та їх керівників) регламентувалась показниками, які були визначені постановою Кабінету Міністрів України від 09 червня 2011 року № 650 [1] та уточнені постановою Кабінету Міністрів України від 09 квітня 2012 року № 335 [2]. Відповідно до цих показників регіони могли додавати свої показники, які відображали б регіональні соціально-економічні програми. Наприклад, в Кіровоградській області для публічного доступу до визначених показників діяльності органів влади було розроблено автоматизовану он-лайн систему (<http://eco.kr-admin.gov.ua>), яка дозволяла мати постійний доступ до показників соціально-економічного розвитку районів та міст обласного значення [3]. При цьому, оцінка результатів діяльності районних державних адміністрацій і міськвиконкомів формується у вигляді рейтингової оцінки (ранжування) районів/міст за напрямками (в тому числі і власною програмою соціально-економічного розвитку) і загальної рейтингової оцінки в цілому.

В 2014 році постановою Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 654 [4] були скасовані постанови [1-2], які дозволяли проводити певну оцінку діяльності органів влади. І тільки наприкінці 2015 року з'явився новий нормативно-правовий і методичний інструментарій щодо оцінки діяльності органів виконавчої влади [5]. В постанові Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2015 року № 856 визначено 27 показників щоквартальної оцінки (за напрямками «Економічна ефективність», «Інвестиційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця», «Фінансова самодостатність», «Ефективність ринку праці», «Розвиток інфраструктури», «Відновлювана енергетика та енергоефективність») і 64 – щорічної оцінки (за напрямками «Економічна та соціальна згуртованість», «Економічна ефективність», «Інвестиційно-інноваційний розвиток та зовнішньоекономічна співпраця», «Фінансова самодостатність», «Розвиток малого та середнього підприємництва», «Ефективність ринку праці», «Розвиток інфраструктури», «Відновлювана енергетика та енергоефективність», «Доступність та якість послуг у сфері освіти», «Доступність та якість послуг у сфері охорони здоров'я», «Соціальний захист та безпека», «Раціональне природокористування та якість довкілля») [5].

Наприклад, в Запорізькій області при оцінці ефективності сталого розвитку цієї області в свій час було запропоновано розраховувати [6]:

- *стандартизовані індекси розвитку* – узагальнюючі показники, які сформовані на основі стандартизації основних індикаторів ефективного сталого розвитку регіону, що, в свою чергу, дозволяє характеризувати кожну сферу життєдіяльності області;
- *комплексні індекси розвитку* – узагальнюючі показники, які відображають стан сфер життєдіяльності області (соціальної, економічної та екологічної) на предмет відповідності загальноприйнятим ознаками стійкого розвитку регіону.

При цьому сформовано 3 базові стандартизовані індекси розвитку Запорізької області [6]: *соціального розвитку, економічного розвитку і екологічного розвитку*, на основі яких розраховується решта показників.

Останнім часом в Україні здійснено перехід до формування державного бюджету за програмно-цільовим принципом, коли фінансування діяльності органів влади здійснюється в рамках бюджетних програм. Суть цієї реформи полягає в переміщенні акцентів від управління витратами на управління результатами через підвищення відповідальності учасників бюджетного процесу й розпорядників бюджетних коштів у рамках чітких орієнтирів, які відображені в паспортах бюджетних програм [7].

Згідно із Концепцією застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі результативні показники поділяються на такі групи:

- *показники затрат* – визначають обсяги та структуру ресурсів, що забезпечують виконання бюджетної програми та характеризують структуру її витрат;
- *показники продукту* – використовуються для оцінки досягнення поставлених цілей. Це, зокрема, обсяг виробленої продукції чи наданих послуг у реалізації виконання бюджетної програми, кількість користувачів послуг, робіт, товарів тощо;
- *показники ефективності* в залежності від напрямів, що реалізуються в ході виконання бюджетної програми, можуть визначатися як: витрати ресурсів на одиницю показника продукту (*економність*); відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до визначеного обсягу фінансових ресурсів (*продуктивність*); досягнення визначеного результату (*результативність*); відношення максимальної кількості вироблених товарів (виконаних робіт, наданих послуг) до визначеного обсягу фінансових ресурсів (*продуктивність*);
- *показники якості* – сукупність властивостей, які характеризують досягнуті результати якості створеного продукту, що задовольняють споживача відповідно до їх призначення та відображають послаблення негативних чи посилення позитивних тенденцій у наданні послуг (товарів, робіт) споживачам за рахунок коштів бюджетної програми.

Принциповим є введення в посадові інструкції (регламенти) показників оцінки ефективності діяльності державного службовця. Тоді оцінка діяльності державних службовців (керівників органів влади і їх структурних підрозділів) може бути охарактеризована як процес визначення ефективності діяльності в ході реалізації цілей і завдань органу влади. Для оцінки ефективності та результативності службової діяльності керівника державного органу пропонується встановлювати не більш 30 показників ефективності та результативності, керівників структурних підрозділів – не більше 10 показників, інших державних службовців – не більше 5 показників [8-9].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про запровадження проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій [Електронний ресурс] постанова Кабінету Міністрів України від 09 червня 2011 року № 650. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/650-2011-%D0%BF>.
2. Про внесення змін у додатки 1 і 2 до Порядку проведення оцінки результатів діяльності Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 09 квітня 2012 року № 335. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/335-2012-%D0%BF>.
3. Зелінський С. Е. Автоматизовані системи управління діяльністю регіональних органів влади / С. Е. Зелінський // Збірник тез II Кіровоградського соціально-економічного форуму «Інформаційне суспільство і влада». – Кіровоград : 2013. – С. 44-48.
4. Про визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України від 9 червня 2011 року № 650 і від 9 квітня 2012 року № 335 : [Електронний ресурс] : постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 року № 654. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/654-2014-%D0%BF>.
5. Про затвердження Порядку та Методики проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2016 року № 856. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/856-2015-%D0%BF>.
6. Черкаська В. В. Методика оцінки ефективності механізмів державного управління розвитком регіону України: на прикладі Запорізької області / В. В. Черкаська // Вестник государственного и муниципального управления. – 2014. – № 1. – С. 229-237.
7. Планування місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу : навч. посібник / Під заг. ред. І. Ф. Щербини; ; 3-є видання. – К. : Нора-Друк, 2012. – 100 с.
8. Зелінський С. Э. Комплексное оценивание государственных служащих. Методическое обеспечение / С. Э. Зелинский. – Саарбрюккен: LAMBERT Academic Publishing, 2014. – 193 с.
9. Зелінський С. Е. Теоретико-методологічні засади комплексного оцінювання державних службовців : монографія / С. Е. Зелінський. – К. : НАДУ, 2016. – 296 с.

ФОРМУВАННЯ САМООСВІТНЬОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЗАСОБАМИ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Іващенко Марина Миколаївна
викладач Політехнічного технікуму Конотопського
інституту Сумського державного університету

Кардинальні зміни в способах поширення та використання інформації вимагають суттєвих змін у підготовці майбутніх фахівців. Це дає підставити констатувати, що еволюціонування освітніх технологій, які б сприяли реформуванню й стратегічному розвитку освітньої системи України в цілому, є неминучими.

За останні десятиліття суттєво змінилася система збереження й передачі знань, обсяг яких постійно зростає. Сьогодні не можна за період навчання у ВНЗ підготувати майбутнього фахівця до професійної діяльності на все життя, оскільки для теоретичної і професійної інформації характерні надшвидкі темпи оновлення.

Теоретичний аналіз проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця спонукає нас до визначення головних понять дослідження - «компетентність» та «самоосвітня компетентність». Оскільки компетентність є «діяльнісною характеристикою людини» [4, с.23], то структурно вона повинна відображати певний аспект діяльності. Готовність фахівця до такої діяльності полягає в «засвоєнні ним повного складу спеціальних знань, професійних дій і соціальних відносин, сформованості й зрілості професійно значущих якостей особистості» [3, с.56].

Самоосвітня компетентність ґрунтується на самоосвіті, яка є необхідною складовою виміру знань сучасного фахівця. Згідно з О. Чеботарьовою, «самоосвітня компетентність притаманна суб'єкту та реалізується ним не тільки в результаті діяльності, а й у ньому самому, перетворюючи себе в ній.

Таким чином, самоосвітня компетентність - це творіння людиною самої себе» [5, с. 185].

У контексті нашого дослідження цікавим є поняття «періоду підрозпаду компетентності». Одержані знання після закінчення навчального закладу, на думку Вульфсона Б.Л., протягом певного часу стануть застарілими в зв'язку з тим, що з'являється нова інформація. Тому компетентність фахівця в таких умовах знижується на 50 % [1]. Так, не набувши навичок самоосвітньої компетентності, майбутній фахівець не зможе в достатній мірі реалізувати себе в професійній діяльності.

З огляду на це актуалізується значення самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця як складової його професійної підготовки. Одним із шляхів створення умов для формування самоосвітньої компетенції фахівців є використання технологій дистанційного навчання.

Дистанційна форма навчання знаходиться у центрі уваги наукових кіл, і сучасні тенденції свідчать про подальшу активізацію досліджень у цій сфері. Зокрема, теоретичними, методологічними та методичними проблемами дистанційного навчання займалися такі науковці, як: В. Биков, Р. Гуревич, П. Стефаненко, М. Карпенко, Н. Корсунська, В. Кухаренко, В. Олійник, В. Жулкевська, Є. Машбиць, В. Robinson, L. Harvey, C. Wedemeyer, R. Delling, A. Kaye, D. Keegan, O. Peters, R. Mason, S. Nipper, G. Siemens, S. Downes та ін.

У сучасній педагогічній літературі існують дещо відмінні підходи до трактування поняття «дистанційне навчання». Однак всі дослідники одноставні у тому, що воно є інтегральною формою навчання, яка ґрунтується на використанні традиційних і сучасних інформаційних технологій і має на меті ефективну організацію пізнавальної діяльності на відстані.

Формування міжнародним освітнім товариством трьох поколінь дистанційної освіти (біхевіоризму, когнітивізму та конструктивізму), не вичерпують усіх можливих перспектив та підкреслюють ймовірність виокремлення альтернативних шляхів розвитку освітньої сфери.

У сучасному освітньому середовищі набуває значного поширення просування так званих “соціальних сервісів” або “сервісів web 2.0”. Крім того, з появою і розповсюдженням цих інструментів виникла нова теорія навчання - “connectivism”, поширення якої західні дослідники пов’язують із застосуванням у навчальному процесі та самоосвіті сервісів web 2.0.

Зазначимо, що у 2005 році канадський дослідник S. Downes висловив думку про виникнення нового покоління електронного навчання E-learning 2.0, яке безпосередньо пов’язане з поширенням використання web 2.0. Зокрема, дослідник зазначає, що:

- виростає нове покоління людей, які використовують Інтернет на новому рівні (цифрові аборигени). Ці люди народилися, коли Інтернет уже існував, вони сприймають його як природну якість життя, бо вони звикли бути в мережі;
- нове покоління поводиться з фотографіями, відео і звуком так само, як і з текстом;
- представники нового покоління працюють з великою кількістю джерел одночасно й потребують постійного зв’язку і реакції на свої дії з боку інших осіб;
- вони готові створювати свої власні джерела інформації і переробляти існуючі мережеві джерела [6].

Цікавою для нашого дослідження є думка М. Кастельса, який вказує на те, що навчання з використанням Інтернету - це не лише питання технічної кваліфікації: воно змінює характер освіти, що є необхідним для роботи в Мережі. Головним моментом тут є перехід від власне навчання до навчання тому, як учитися, бо велика частина інформації - це онлайн інформація, і тому дійсно необхідною якістю стає вміння приймати рішення відносно того, що саме треба шукати, як обробляти і як використовувати знайдене, щоб зуміти виконати завдання, що спонукало до пошуку відповідної інформації. Інакше кажучи, нова форма навчання орієнтована на вироблення вміння трансформувати інформацію в знання, а знання - в дії [2].

Підкреслимо, що в умовах сучасної інформаційно-технологічної революції, проблемою освіти стає не лише процес передачі знань, а й інноваційні якості особистості, які не можна розвивати і підсилувати без залучення сучасних комп’ютерних технологій. Уміння працювати в інформаційному полі на сучасному технологічному рівні є необхідним у системі знань, умінь і навичок майбутнього фахівця.

Залучення технологій дистанційного навчання в освітній процес сприятиме формуванню самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця. Слід зазначити, що дистанційні технології навчання створюють середовище широких можливостей, які б сприяли формуванню відповідного до суспільного розвитку рівня оволодіння сучасними інформаційними технологіями та здатності до самоосвітньої діяльності.

Більше того, саме в системі освіти формується майбутній фахівець, який буде створювати нове інформаційне середовище та жити в ньому.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування самоосвітньої компетентності майбутнього фахівця.

Перспективою подальших досліджень є уточнення компонентів структури самоосвітньої компетентності та з’ясування можливостей ефективного застосування технологій дистанційного навчання в стимулюванні самоосвітньої діяльності майбутнього фахівця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вульфсон Б. Л. Стратегия развития образования на Западе на пороге XXI века. - М.: Изд-во УРАО, 1999. - 208 с.
2. Кастельс М. Галактика Интернет : Размышления об Интернете, бизнесе и обществе / М. Кастельс. - Екатеринбург : У-Фактория, 2004. - 328 с.
3. Кравец В. В. Структура готовности будущего учителя к применению технологий открытого образования / В. В. Кравец // Вестник Воронежского государственного университета. Серия : Проблемы высшего образования. - 2003. - № 2. - С. 56-58
4. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Г. К. Селевко. - М. : НИИ школьных технологий, 2006. - Т. 1. - 816 с.
5. Чеботарева Е. С. Информационные технологии в развитии самообразовательной компетентности студентов / Е. С. Чеботарева // Вестник Московского городского педагогического университета : (материалы II Международной науч.-практ. конф. «Информационные технологии в образовании (ИТО-Черноземье-2008)» (8-11 декабря 2008 г., г. Курск). Серия «Информатика и информатизация образования»/ под ред. С. Г. Григорьева [и др.]. - М. - Курск : КГУ, 2009. - Вып. 6 (16). - С.185-186.
6. Downes Stephen E-learning 2.0 [Электронный ресурс]. - Режим доступа : <http://elearnmag.acm.org/featured.cfm?aid=1104968>

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ФІЛОСОФСЬКИХ І СУСПІЛЬНИХ РЕВОЛЮЦІЙ

Ігнат'єв Віталій Аркадійович

*завідувач кафедри гуманітарних та економічних дисциплін
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та
муниципального управління Класичного приватного
університету», кандидат філософських наук, доцент*

Суспільно-політичні цивілізаційні кризи як правило співпадали з фундаментально-філософськими революціями. Так, суспільно-економічна криза античного світу співпадає з кризою класичної філософії античного еллінізму, в результаті чого з'явилась християнська середньовічна філософія, що на півтора тисячоліття визначала суспільно-політичний розвиток європейської цивілізації. В свою чергу криза середньовічної філософії, що позначилась в епоху Відродження, історично корегується з політичними, економічними та військовими конфліктами не тільки між практично всіма християнськими країнами Західної і Східної Європи. В цей час відбувається пасіонарний вибух мусульманського світу, що як у військовому, так і в інтелектуальному сенсі переважав і завойовував європейський світ. При цьому внутрішня і зовнішня суспільно-політична криза європейських країн відбувалась на тлі нових пошуків філософського мислення. В результаті математика, що була вершиною мусульманського світу стала критерієм нової раціоналістичної філософської традиції періоду Нового часу, що проявилась науковою революцією Р. Декарта, І. Ньютона, Н. Коперника тощо. Почалась епоха науково-промислових революцій, що дало поштовх для всіх сфер соціального життя вже за межами європейських країн.

Друга половина XIX століття в історії європейської філософії позначається як початок тотального кризи класичного філософствуювання, що призводило до повного

заперечення і самої філософії як такої. Та реальний крах класичного світогляду людство відчуло в XX столітті, коли на тлі науково-технічного розвитку відбулися дві найкривавіші Світові війни. І хоч по її закінченню в другій половині XX столітті відбувається якісний стрибок науково-технічної сфери у формі комп'ютерних та інформаційних технологій, та оптимізм наукового-філософського світогляду раптово почав змінюватись апокаліптичними прогнозами у масштабах всієї цивілізації.

Як наслідок в кінці XX – на початку XXI ст. у філософії з'являється концепція постмодернізму, що в собі несе повне заперечення не тільки раціонального мислення, а істини як такої в будь-якій формі: філософській, науковій, релігійній, мистецькій, моральній тощо. Культура тлумачиться як такий собі хаос випадковостей. На зміну космосу, який означає гармонію, порядок, приходить поняття хаосмосу – відсутність будь-якої системи цінностей. Цей своєрідний нігілізм в ступені керується випадковою грою, калейдоскопом незначних і навіть банальних істин. В соціальному житті це стало визначатись як технологія керованого хаосу, який активно почали використовувати як в політиці так і економіці. При цьому політтехнологічна доцільність парадоксально змішується з ірраціональною випадковістю. Реальність починає змішуватись з віртуальністю. Цінність останнього призводить до інтелектуальної пасивності на тлі поширення валу інформації, яку не здатні осмислити не тільки широка верства суспільства, але й інтелектуальна еліта. Замість посилення культури критичного мислення, в якості запобіжника семантичного самовиживання особистості, розвивається масовий інтелектуальний аутизм, що в суспільно-політичній сфері навіть отримав термін – «вата», а по відношенню до індивідів – «ватники». Щира нездатність відрізнити істинну інформацію від хибної активно використовується соціальними агентами в політичній, економічній, науковій, релігійній та інших сферах. Науково-технічне досягнення сучасної цивілізації, а саме перший планетарний інформаційний ресурс Інтернет, за своєю ідею повинен стати евристичним поштовхом до цивілізаційного стрибка, але в сучасних реаліях використовується в кращому випадку як розвага, а в гіршому як механізм масової маніпуляції.

Руйнівна психологія стає нормою, а тому війна стає цінністю суспільного, державного та особистого життя. Та як відомо руїна починається в голові. А тому саме там цей хаос і може бути подоланий за умови формування культури мислення.

Подібно до Англії XVI - XVII ст., коли в період краху монархічного устрою була сформована основи сучасної філософсько-правової культури, або Франції XVIII - XIX ст., коли на тлі кривавих революцій, було започатковано філософію Просвітництва і, як наслідок створено науку соціологію та політологію. Не можна не згадати німецьку класичну філософію XVIII-XIX ст., що прямо і опосередковано впливала на світову філософію всього XX ст. Паралельно з цим на суспільно-державному рівні замість розділених пруських земель була сформована теорія національної держави і як наслідок потужна європейська держава – Німеччина. На початку XX ст. утворився потужний центр європейської культури на чеських землях. Чи існує просте співпадіння з тим, що до створення держава був причетний відомий чеський філософ і одночасно перший президент Чехословаччини Т. Масарик? Як не згадати досвід Російської імперії, де, попри суперечливий погляд на особистість, саме В. Ульянов (Ленін) став засновником Радянського Союзу, одночасно започаткувавши ленінізм як напрям марксистської філософії.

Можна ще досить довго перераховувати історичні приклади щодо майже прямого зв'язку ефективного подолання суспільно-політичних криз і ренесансом філософської культури.

В свою чергу необхідно зазначити що, протягом всієї історії України, можливо за відносним виключенням «золотого віку» Київської Русі, і аж по наш сучасний чвертьстолітній період незалежної української держави ніколи не створювалось умов для розвитку філософської культури. І попри існування такого прізвиська як Г. Сковорода, що на нашу думку треба сприймати скоріше як виключення, необхідно зазначити, що ми до цих пір не можемо похвалитися філософськими школами, напрямками.

Чи не тому ми маємо безліч геніальних українських особистостей в інтелектуальній сфері, які, нажаль, розкривали свої здібності і давали користь іншим культурам, націям і державам, залишаючись невідомими і, головне, непотрібними на Батьківщині? Чи не тому ми і досі намагаємось беззуспішно користуватись розумом інших при відсутності соціального ефекту його втілення?

Відсутність самостійної культури філософського мислення в суспільстві нагадує вершника без голови. Ми кудись летимо, але не тільки не розуміємо куди і навіть не намагаємось зрозуміти цього, але ще й свідомо виправдовуємо скорочення і вбивство філософії в освітньому, науковому і суспільному просторі. Відомий вислів першого німецького канцлера О. Бісмарка «той, хто економить на школах, будуватиме тюрми» можна перетлумачити – хто не творить свою філософію, той реалізує чужу. А тому всі позитивні якості нації (працьовитість, доброта, талановитість, тощо) в решті решт працюють на добробут інших народів та держав. На підтвердження цієї думки сучасна окупація українських територій супроводжується ефектом «ватної» філософії, яка при відсутності своєї думки досить активно користується тією, яку їй нав'язує інший, маніпулюючи свідомістю для своїх прихованих цілей.

Відсутність цінності філософії – це теж своєрідна філософія. Тільки філософія навпаки – коли цінністю стає не творчість, життя, а нігілізм, агресія, руїна або філософія смерті.

Отже, елементи філософської культури вимагають системного творчого синтезу, який і формує стратегічний цивілізаційний напрям. А тому одним із потужних засобів подолання суспільної кризи є підняття цінності інтелектуального статусу філософії в суспільстві.

СУЇЦИД ЯК СУСПІЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ ЯВИЩЕ

*Льяшенко Діана Олегівна
студентка II курсу гр. ДП-114
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»*

Суїцид – деструктивна поведінка людини, спрямована на навмисне позбавлення себе життя, а також відмова від реальних можливостей уникнути смерті в критичній ситуації.

Багато людей відчувають незручність при розмовах на тему суїциду через соціальне табу, тому що існує поширений міф на тему суїциду. Він свідчить: «Не можна розмовляти на тему суїциду у присутності людей схильних до депресії, так як такі розмови можуть посясти зерно роздумів в головах цих людей». Але більшість

психіатрів і психологів прийшли до думки, що особи, які страждають на суїцидні думки, можуть отримувати полегшення, розмовляючи про свої почуття.

Ставлення до суїциду змінювалося протягом століть. В античному Єгипті суїцид розглядався як спосіб уникнути нестерпних умов життя. У всі часи в Японії люди шанобливо ставилися до випадків характеру (ритуальне самогубство кинджалом), як до способу потерпілих невдачу або згнаних людей виправдати себе. Протягом II Світової Війни японські пілоти-камікадзе розглядали суїцид як високу честь для тих, хто здатен знищити ворога собою, або своїм літаком. В Індії звичай відомий як саті вказує на особливу здатність жінки спалити себе на ритуальному бенкеті в пам'ять про померлого чоловіка.

У багатьох інших культурах, однак, суїцид суворо засуджувався або оголошувався поза законом. Грецький філософ Платон суворо засуджував суїцид. Зазвичай, античні римські урядовці розглядали суїцид як небажане явище, тому що він призводив до втрати солдат і рабів. Суїцид досить ясно забороняє іудаїзм, правда, є один виняток: воїн, захоплений ворогом повинен вбити себе. Приклад цього, масовий суїцид в Моссаді.

Християнство взагалі засуджує суїцид як замах на святість людського життя. У IV нашої ери Святий Августин визначив суїцид як гріх. У Середні віки римська католицька церква заборонила ховати жертв суїциду в освяченій землі. Англійське законодавство розглядало суїцид як діяння, що заслуговує покарання конфіскацією майна безвідносно чи то був суїцид результатом божевілля чи то хвороби. Така точка зору на суїцид була також стверджена законом у деяких штатах колоніальної Америки.

Сьогодні, погодившись із сучасною точкою зору на психічні хвороби і піклуючись про права тих, хто вижив внаслідок суїциду, більшість традиційних релігій відносяться до жертв суїциду співчутливо і ховають останніх по традиційним обрядам. Хоча допомога в скоєнні суїциду, проте, розглядається в деяких штатах як діяння, що підлягає кримінальному покаранню.

Безпосередні причини, що штовхають людину на відмову від життя, як правило, тісно пов'язані з його найближчим оточенням – сім'єю, батьками, друзями. І, нарешті, головною ланкою у вирішенні питання «бути чи не бути» є сама людина, від якої залежить, як поведе вона себе в кризовому психічному стані, який вибір зробить, зіткнувшись з труднощами пристосування до складних життєвих ситуацій.

Ще одним важливим моментом безпосередньо пов'язаним з проблемою самогубства є відсутність стратегічних життєвих перспектив. А тому процес виправдання причин суїциду нерідко приводить в минуле своє або суспільства, в якому він живе. Невизначеність або безвихідь майбутнього часто явна ознака або причина прагнення до самознищення. Кризові явища суспільства можуть стати приводом виправдання суїциду і поштовхом до його скоєння.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблема саморуїнуючої поведінки серед населення України_Пилягіна Г. Я., Винник М. І. // *Новости медицины и фармации.* – 2007. – № 215. – С. 10-11.
2. Самогубство Тофтул М. Г. *Сучасний словник з етики.* – Житомир: Вид-во ЖДУ ім.І. Франка, 2014. – 416с.

БОРЬБА МЕДИЦИНСКОЙ ОБЩЕСТВЕННОСТИ С КУРЕНИЕМ В РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ НА РУБЕЖЕ XIX–XX ВВ.

Кежутин Андрей Николаевич
старший преподаватель кафедры
социально-гуманитарных наук ГБОУ ВПО «НижеГМА»,
(г. Нижний Новгород, Российская Федерация),
кандидат исторических наук

Борьба с социальными болезнями – алкоголизмом, туберкулезом, наркоманией имеет непреходящее значение для устойчивого развития любого общественного организма. Современный этап борьбы с этими недугами заставляет обратиться к историческому опыту дореволюционного периода, характеризовавшегося беспрецедентной по своему энтузиазму общественной активностью передовой интеллигенции. Для представителей медицинского сообщества дореволюционной России борьба с социальными болезнями была особенно важным направлением общественной деятельности.

Последняя четверть XIX в. характеризовалась всплеском социальных болезней в Российской империи, немаловажную роль среди которых играли наркомания и курение. Медицинские работники с тревогой наблюдали за ростом производства табачных изделий и объемами их потребления, рассматривая курение как «всеобщее зло», ведущее к подрыву здоровья всего населения. Особую активность в борьбе с курением проявляли доктора медицины А.И. Ильинский, Н.М. Догель, И.В. Сажин, Д.П. Никольский, И.И. Приклонский. Они впервые дали объективную картину распространения курения в России, определили причины массового недуга и дали рекомендации по общественной борьбе с ним.

Динамика к увеличению производства и потребления табака в XIX в. была стабильна в своем повышении. Производство табака непрерывно увеличивалось вплоть до Первой мировой войны. К примеру, если в 1878 г. было добыто 4,5 млн. пудов табака [4, с. 15], то в 1914 г. было собрано уже более 7 млн. пудов табака [1, с. 3]. Потребление табака за период 1815–1875 гг. увеличилось на 76% [2, с. 29]. В 1885 г. было изготовлено около 3 млрд. папирос, 85 млн. сигар и сигарет, что принесло казне 19 млн. руб. чистого дохода и еще 2 млн. руб. дохода от таможенного сбора [4, с. 21]. Если в 1882 г. в стране было 288 табачных фабрик, то в 1898 г. – 419 [3, с. 41].

Результатом подобной тенденции стало распространение курения как явления практически во всех слоях населения страны. Столичный доктор медицины А.И. Ильинский, обследовавший больных Санкт-Петербурге, отмечал, что из 1000 пациентов курят 900, потребляя часто не менее 20 папирос в день, многие начали курить в 12–15 лет. Постепенно курение переставало быть чисто городским явлением и захватывало сельское население. Медик писал: «Даже в деревнях теперь повсеместно курят ”цыгарки”» [2, с. 9].

Основными причинами массового распространения курения медиками виделись следующие: тяжелые условия жизни трудящихся при капиталистическом строе, чрезмерная изнурительная работа, плохие питание, жилище, охрана труда, неуверенность в завтрашнем дне, постоянное угнетенное настроение и др. Самостоятельной причиной была названа «привычка», в основе которой лежал пример подражания, постепенно приводивший к зависимости.

Меры борьбы, предложенные врачами, условно можно разделить на две группы: общесоциальные и конкретно-медицинские. К первым относились мероприятия по улучшению условий работы, охраны труда, быта, питания, организация доступного досуга и отдыха, а также пропаганда вреда курения во всех слоях населения. Вторую группу составляли психотерапевтические приемы лечения, самовнушение, групповые методы психотерапии. Однако при неисполнении первой группы мер, особенно пропаганды вреда курения, вся борьба с никотинизмом теряла свою социальную актуальность. В данной связи доктор медицины И.И. Приклонский призывал: «...желательно и в России учреждение таких обществ, которые ...устроивали бы публичные лекции, народные чтения и сообщали бы сведения о вреде курения» [5, с. 40].

На практике именно в реализации общесоциальных мероприятий возникли непреодолимые препятствия. Главным из них была заинтересованность Правительства в увеличении производства и продажи табака, как одного из источников дохода бюджета. Кстати, по той же причине закончилась накануне Первой мировой войны неудачей и борьба с массовым пьянством и алкоголизмом. Вместе с тем, отечественные врачи внесли существенный вклад в систематизацию статистики по потреблению табачных изделий, во вскрытие причин как индивидуальной зависимости, так и массового курения, предложили конкретные мероприятия по борьбе с народным злом.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Богинский, С.Н. Табак и его курение / С.Н. Богинский. – Нижний Новгород: Нижполиграф, 1925. – 11 с.
2. Бросьте курить! (О вреде курения табаку для здоровья). – Одесса: Типо-лит. Е.И. Фесенко, 1889. – 32 с.
3. Догель, Н.М. Табак как прихоть и несчастье человека / Н.М. Догель. – Казань: Типо-лит. И.О. Перова, 1898. – 62 с.
4. Какой вред приносит табак? – М.: Типо-лит. И. Ефимова, 1889. – 21 с.
5. Приклонский, И.И. Употребление табака и его вредное на организм человека влияние / И.И. Приклонский. – М.: К. Тихомиров, 1909. – 46 с.

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Корчагіна Віта Григорівна

доцент кафедри обліку і аудиту

Новокаховського гуманітарного інституту,

кандидат економічних наук

За сучасних умов функціонування суб'єктів підприємництва все більшої значущості та актуальності набувають питання підвищення вимог до формування інформаційного забезпечення управління розвитком підприємств, зокрема й обліково-економічної складової. Суспільні перетворення накладають відбиток і на процеси наукових досліджень - це відображається в наукових дискусіях щодо питань облікового характеру.

Існування наукових проблем у галузі бухгалтерського обліку пов'язано, насамперед, зі складністю бухгалтерського обліку – і як науки, і як практики. Наука про облік, з одного боку, ґрунтується на практичній діяльності суб'єктів господарювання, а з іншого – на економічній теорії, філософії, математиці, логіці тощо [2, с. 272].

Облік є досить непростю системою з різноманітними підходами та складною структурою, відповідно, даний процес потребує організації. Побудова організації обліку передбачає поділ на певні етапи для розподілу функцій та відповідальності кожного з них. Саме тому низка проблем у галузі бухгалтерського обліку торкаються дискусії щодо організації облікового процесу. Організація облікового процесу передбачає визначення умов та елементів організації обліку в єдиній інтегрованій системі управління підприємством.

Структура облікового процесу включає наступні складові:

- методичний (вибір способів та прийомів, що є основою для таких методів обліку як документування, синтетичні та аналітичні рахунки, подвійний запис, бухгалтерський баланс і звітність, інвентаризація, оцінка майна та зобов'язань, калькулювання. Саме на даному етапі проводиться вибір застосування конкретних елементів методу бухгалтерського обліку);

- технічний (вибір форми обліку, яка найбільш повно характеризуватиме та відповідатиме розміру підприємства та його галузі. Він полягає у виборі способу обробки облікових даних, розробці, переліку і форм облікових реєстрів, встановленні порядку здійснення записів в реєстрах і переносу даних в форми звітності);

- організаційний (забезпечує організацію процесу управління в бухгалтерії, тобто організацію роботи облікового апарату (на відміну від перших двох, які забезпечують організацію ведення облікових записів). На даному етапі здійснюється налагодження системи адміністративного управління в бухгалтерії) [2, с. 43-45].

В той же час технологія обліку з точки зору процесного підходу виділяє первинний, поточний та підсумковий етапи.

Перший етап полягає у тому, що господарський факт (явище або процес) має бути зафіксованим на носії, який має доказову силу. Цей етап пов'язаний з формуванням бази даних інформаційної системи підприємства. Перенесення даних первинного етапу обліку у облікові реєстри регламентується положеннями та правилами, встановленими в обліковій політиці підприємства, які характеризуються способом ведення записів, характером кореспонденції бухгалтерських рахунків, ступенем деталізації.

Другий етап – це процес систематизації господарських фактів згідно прийнятої на першому етапі системи класифікації та закладених алгоритмів обробки. На цьому етапі формуються усі бухгалтерські реєстри, таблиці розрахункового характеру та бухгалтерські довідки, що мають індивідуальний характер.

Третій етап – підсумковий, покликаний трансформувати облікові дані в інформацію, корисну для прийняття управлінських рішень внутрішніми та зовнішніми користувачами. На цьому етапі здійснюються процедури контролю, аналізу, планування, тобто виконання похідних від обліку функцій управління.

В умовах ручного ведення обліку третій етап прив'язаний до певної дати, визначеної законодавством або системою управління. Використання сучасних інформаційних технологій в управлінні змінює функції облікового апарату у виконанні процедур, притаманних другому та третьому етапам облікового процесу. За умов нормального функціонування системи обліковому персоналу немає потреби

втручатися у інформаційний процес на будь-якому його етапі шляхом відображення проміжних даних.

Отже, на стадії первинного обліку формується база даних підприємства. Використання єдиної інформаційної системи на підприємстві передбачає доцільність виділення у складі стадій облікового процесу вже не три, а два етапи: первинний та підсумковий. Завдання поточного етапу вирішуються на технічному етапі організації бухгалтерського обліку в комп'ютерному середовищі. Час, що витрачається бухгалтерами на обробку документів та формування звітів, значно скоротився і, відповідно, може бути використаний на удосконалення існуючої на підприємстві системи класифікації інформаційних ресурсів та на творче узагальнення та аналіз інформації, отриманої на різних етапах облікової обробки [3, с. 50].

За такого підходу облікова система формує інформацію, що володіє усіма ознаками корисності для управління. Всі необхідні дані відносно події зібрані у інформаційній системі підприємства, що зменшує невпевненість користувача при прийнятті конкретних управлінських рішень.

Конкретизація технології облікового процесу в кожному окремому випадку залежить від склад об'єктів управління, сукупності операцій, технічних засобів обробки та перетворення даних на систему показників.

Враховуючи, що облік окреслюється як узагальнена система, що базується на методах та способах впорядкування облікової інформації, однією із складових організації облікового процесу на підприємстві є правильно сформована облікова політика. Для досягнення цілей підприємства доречним є формування облікової політики в напрямі пристосування її до потреб апарату управління.

На законодавчому рівні облікова політика визначається як сукупність певних принципів, методів та процедур, альтернативно обраної підприємством для відображення своєї фінансово-господарської діяльності в межах чинного законодавства та з урахуванням своїх економіко-організаційних особливостей. У понятті «облікова політика» потрібно враховувати також організаційний аспект, оскільки саме організація умов для ефективного використання методики обліку відіграє важливу роль у подальшій організації обліку.

Отже, облік в системі управління підприємством передбачає отримання інформації для аналізу, контролю і регулювання, а також планування й прогнозування діяльності суб'єкта господарювання. Для досягнення ефективного функціонування облікового процесу необхідна кваліфікована організація обліку, регламентована наказом про облікову політику.

У цілому в бухгалтерському обліку на сьогодні залишається великий обсяг нерозв'язаних проблем, осмислення яких має важливе теоретичне значення і розв'язання яких у майбутньому дасть змогу поліпшити стан облікового процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бутинець Ф. Ф. Організація бухгалтерського обліку : підручник / За ред. Ф. Ф. Бутиця. – Житомир: Рута, 2006. – 528 с.
2. Корягін М. В. Основи наукових досліджень : навч. посібник / М. В. Корягін, М. Ю. Чік. – К.: Алерта, 2014. – 622 с.
3. Крутова, А. С. http://base.dnsgb.com.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&Z21ID=&I21DBN=DNSGB&P21DBN=DN SGB&S21STN=1&S21REF=5&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=10&S 21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Методологія та організація

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ЯК ФАХ МАЙБУТНЬОГО ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Косенко Володимир Дмитрович

*завідувач кафедри соціальної роботи
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та
муніципального управління Класичного приватного
університету», кандидат філософських наук*

Нині перед нашою країною, – яка вже достатньо тривалий час перебуває в епіцентрі різнопланових криз: економічної, політичної, духовної etc., що, у своїй сукупності та пронизуючій всі сфери суспільного життя дії, мають підсумком кризу соціальну, постає де-факто безальтернативний вибір – плідно використати власний потенціал та перейти до інноваційного розвитку в усіх сферах суспільного життя чи раз і назавжди залишитися на узбіччі в масштабах планетарного поступу. І в цьому контексті важливим нині видається розв'язання завдання пошуку тих рушійних сил, які зможуть вдало справлятися з викликами сьогодення у сфері соціальної підтримки, не продукуючи перманентні кризові явища, а в процесі самодіяльного становлення розв'язувати їх.

Без відповідальних, творчих, відкритих до, всесторонньої взаємодії і співпраці з різноманітними організаціями та клієнтами, соціальних працівників, – конструкторів майбутньої соціальної дійсності та реальності, – підготовка яких базуватиметься на досвіді, досягненнях провідних служб та організацій, що надають послуги з соціальної допомоги та ґрунтовній практичній підготовці, говорити про втілення потенційних можливостей з будівництва фундаменту вітчизняної соціальної сфери не доводиться.

Професіонал з соціальної роботи має являти собою не просто єдиною «виробленого» спеціаліста, але фахівця, який у процесі безперервної самоосвіти, діалогу з усіма соціальними суб'єктами (клієнтами, колегами, друзями тощо), засвоєнні нових інноваційних методик, продукує самого себе. Однією з вагомих підвалин професіоналізму має стати проектна діяльність, у процесі якої фахівець-практик не лише конструюватиме теоретичні моделі соціальних змін, але й стати безпосереднім наставником, за участі якого ці зміни будуть втілені в життя.

Відомий бразильський освітянин-гуманіст Пауло Фрейре писав: «справжній діалог неможливий без критичного мислення, – мислення, що обстоє нерозривну солідарність між світом і людьми й не визнає дихотомії між ними; мислення, що розглядає реальність як процес, як трансформацію, а не як статичну сутність; мислення, що не відділяє себе від дії» [2, С. 74]. Повноцінний професійний діалог з майбутніми соціальними працівниками, – в кращому випадку: полілогу, – якраз і має складати основу для освітніх програм, які, разом з фаховими компетенціями повинні розвивати різнопланові знання суб'єкта соціальної творчості: про навколишній світ та своє місце в ньому, про власну роль в конкретно-історичному хронотопі, особисті можливості для реалізації дійсних суспільних перетворень та шляхи їх втілення etc.

Справжнім же покликанням освітянина, який використовує інноваційні методики в перспективі має перетворитися на повноцінного партнера, який навчає самим методом та шляхам засвоєння знань молоде покоління. Основою для цього має стати така форма організації освітнього процесу, за якої у діалектичній взаємодії викладач-студент зворотний зв'язок стане вагомим чинником та визначатиме, якої саме проблематики будуть стосуватися отримуванні знання.

Кожна людина, – і соціальний працівник тут також не є виключенням, – у своїй практичній діяльності зустрічається з широким колом питань, від конкретної відповіді на які залежить її поведінка у відповідності до різноманітних життєвих можливостей та відповідного вибору шляхів, а це, в свою чергу, впливає на подальший успіх людини як фахівця. І чим більше усвідомлених мотивів для втілення власних спромог та можливостей буде знайдено, тим простіше буде здійснюватися саморозвиток та самовдосконалення кожного соціального суб'єкта.

Додатково ж підкреслимо, що не лише професіоналізм має бути дійсним мірилом соціального працівника, його сутнісним виміром. Освіта, фах, кваліфікація – це лише одна зі сторін, граней особистості, яка неодмінно має бути доповнена не менш важливими рисами: людяністю, гуманністю, почуттям поваги до оточуючих, відчуттям співучасті у загальнокорисних справах та, безумовно, творчій активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Фрейре П. Педагогіка пригноблених: Пер. з англ. / П. Фрейре. – К.: Юніверс, 2003. – 168 с.

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ УЯВЛЕНЬ ПРО СИСТЕМНІСТЬ ТА ЄДНІСТЬ СУЧАСНОГО ГЛОБАЛІЗОВАНОГО СВІТУ

Костючков Сергій Карпович
доцент кафедри соціальної роботи,
соціальної педагогіки та соціології
Херсонського державного університету,
кандидат політичних наук, доцент

Зародження і розвиток постіндустріального суспільства, а також пов'язане з ним проникнення в усі сфери людської діяльності інформаційних технологій активізувало не тільки масштабні зміни в суспільному бутті, але й модифікації світогляду, світосприйняття й світорозуміння, генерування нової комунікаційної стратегії міжособистісної та міжгрупової взаємодії. Реальність стрімко змінюється, й, будучи нерозривно пов'язаною з глобальним інформаційним простором, підвищує власну стохастичність, провокує прояви потужних контртенденцій у всіх сферах суспільного життя, дестабілізації усталених і упорядкованих систем, збільшує кількість інтерпретаційних сценаріїв та варіантів розвитку майбутнього.

Формування нових філософських ідей у сфері освіти зумовлені не тільки внутрішніми проблемами й протиріччями освітньої системи, але, ширше – масштабними трансформаціями в культурному житті суспільства, змінами його інтелектуального стану, модернізацією моделей соціальної взаємодії з урахуванням нових цивілізаційних викликів. Політика міжнародних відносин в умовах нового тисячоліття характеризується широким практичним впровадженням концепцій

апроксимації, сутність якої в симпліфікації – спрощенні важкозрозумілого, контамінованого, орієнтації на мінімізацію витрат, зокрема, в культурно-освітній сфері. Це дає можливість західній культурі ампліфікуватись у світовому просторі, долати бар'єри духовної алієнації, стати зрозумілою, свідомо прийнятною в різних країнах на всіх континентах, для різноманітних соціальних груп, реалізуючи, таким чином, функції об'єднання, коригування й навіть контролю світової спільноти.

Специфічною функціональною характеристикою сучасної вітчизняної філософії освіти в її практичному форматі є комплексне, системне з'ясування й дослідження передумов, закономірностей і особливостей розвитку та ймовірних наслідків кризових явищ в освітній системі. Якщо філософія освіти визначає сутність освіти як системи, імплікованої з суспільним організмом, її зміст і характер взаємовідносин з іншими соціальними інститутами, а також місце і роль в процесі виховання, то педагогіка узагальнює та конкретизує форми того, чому саме і як треба вчити, в контексті реалізації мети й завдань освіти. Актуальність докорінної трансформації, реформування, координування системи освіти з вимогами сучасного світу є невідворотною даниною глобалізованому світовому простору. Перед українською освітою XXI століття стоїть подвійне завдання: зберегти всі прогресивні тенденції й позитивні здобутки вітчизняного освітнього досвіду, а також збагатити його досягненнями та новачками закордонних освітніх систем, які організаційно, змістовно й сутнісно є конгеніальними українським.

Відповідно до цього слід додати, що філософія освіти має розглядатись як відрефлексоване сприйняття світу, пізнання й розуміння якого людиною відбувається шляхом засвоєння продукованого суспільством узагальненого світового досвіду. Філософія освіти здійснює пошуки нових освітніх парадигм у контексті уявлень про системність та єдність світу, сприяє науковому обґрунтуванню проєктів освіти майбутнього, допомагає формуванню індивідуального образу цілісного світу кожного суб'єкта педагогічного процесу, виробляє концептуальні пропозиції щодо модернізації сфери освіти й виховання. Слід зазначити, що подібні проєкти не обов'язково мають бути безумовно релевантними наявним політичним, економічним та соціокультурним ресурсам конкретної держави – вони повинні мати випереджальний характер, визначати як перспективні напрями розвитку освітньої системи, так і статус філософії освіти.

Сучасний етап розвитку суспільства актуалізує необхідність підходу до освіти, як до базового механізму репродукції суспільного інтелекту, підвищення якості національного інтелектуального ресурсу, потужність якого зумовлює відповідність процесу й умов освіти динамічним, таким, що постійно диверсифікуються, вимогам, інтенціям та запитам суб'єктів, задіяних у освітньому процесі. Подібні положення, з несуттєвими варіаціями та модифікаціями, закладені в освітні концепції практично усіх розвинених країн, зокрема, у вітчизняну Національну стратегію розвитку освіти, яка «визначає основні напрями, пріоритети, завдання і механізми реалізації державної політики в галузі освіти, кадрову і соціальну політику і складає основу для внесення змін і доповнень до чинного законодавства України, управління і фінансування, структури та змісту системи освіти» [2].

В. Кремень визначає, в найбільш загальному вигляді, основні загально цивілізаційні тенденції, які будуть визначальними в нинішньому столітті, визначати й зумовлювати розвиток практично всіх сфер суспільного життя. Суспільство стає дедалі більше людиноцентристським: індивідуальний розвиток особистості в сучасних умовах стає, з одного боку, визначальним індикатором прогресу, а з іншого –

головною передумовою подальшого розвитку суспільства. Саме тому, вважає дослідник, пріоритетними сферами суспільного життя в нинішньому столітті стають наука, як продуцент нових знань та освіта – як система, що «олюднює» знання та забезпечує індивідуальний розвиток людини [1].

Означені проблеми й тенденції дають підстави зробити наступні висновки:

1. У першій чверті XXI століття поглиблення специфіки філософії освіти в світовому науковому просторі продовжується, оскільки не втрачають актуальності проблеми співвідношення освіти, знання та інформації, транскордонність та інтернаціоналізація освіти, формування в соціумі громадянського суспільства, гуманізації та гуманітаризації освіти тощо.

2. В умовах реального народовладдя або демократичного транзиту в різних країнах культура й освіта мають набути нового статусу – культура повинна слугувати підґрунтям освіти, в той час як освіта набуває ознак одного з пріоритетних факторів процесу модернізації світового суспільства.

3. Зокрема, вища освіта повинна стояти на позиціях цілісного філософського світогляду, з яких людина розглядається в контексті гармонії фізичного й духовного, загального та партикулярного, чуттєвого й раціонального, в органічній єдності її з оточуючим світом, Космосом, Богом.

Отже, необхідність ґрунтовного, комплексного філософського розгляду стану сучасної системи освіти, а також ролі філософії освіти в процесі конструктивного й продуктивного розуміння напрямів і контенту її розвитку зумовлена не тільки чинниками політичного, економічного, культурного або соціального змісту, але й потребами самої філософії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кремень В. Філософія образования XXI века / В. Кремень // Персонал. – 2003. – №1. – С. 8-13.
2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки; [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

ПІДГОТОВКА СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ У КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ СЬОГОДЕННЯ

Котова Анастасія Сергіївна
студентка I курсу гр. ДСП-115
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління Класичного
приватного університету»

Економічні та соціальні потрясіння, що відбуваються в нашій країні з початку 90-х років XX століття, зумовили необхідність появи спеціальності соціальна робота та відповідної професії – соціальний працівник. Підготовка соціальних працівників як фахівців з окремого напрямку професійної діяльності почала здійснюватися в Україні на початку 1990-х років. У 1992-му році була створена Українська асоціація соціальних працівників та спеціалістів із соціальної роботи, протягом наступних років

були відкриті факультети, відділення, школи соціальної роботи, почала формуватися система спеціалізації.

Нині динамічно, та в той же час суперечливо, розвивається даний вид професійної діяльності, що одночасно є спеціальністю в системі вищої освіти. Передумовами її становлення на вітчизняних теренах стали загострення економічних і соціальних проблем, криза суспільної моралі; різке збільшення кількості людей, які виявилися неспроможними самостійно забезпечити нормальні умови життя; психологічна криза у широких верств населення внаслідок тектонічних суспільних перетворень. Соціальна робота має сприяти досягненню соціальної справедливості у найбільш можливій в конкретний момент часу мірі.

«Характер практичної діяльності вимагає від соціального працівника знання широкого кола питань: організації системи соціального забезпечення в цілому, відповідного законодавства, елементів соціології та економіки, конкретних прийомів індивідуальної роботи з людьми» – вважає науковець Ю. І. Волчелюк [2, с. 169]. Слід відзначити також велику роль індивідуальних якостей соціального працівника у його професійній діяльності. Серед них виділимо насамперед такі: гуманістична спрямованість, особиста та соціальна відповідальність загострене відчуття справедливості, власна гідність і повага до гідності інших людей, ввічливість, порядність, чесність, готовність зрозуміти внутрішньо-особистісні мотиви клієнта і прийти йому на допомогу, стриманість, адекватність самооцінки тощо.

Соціальний працівник має володіти великим масивом інформації, що стосується різних сфер соціального життя: юридичної, економічної, медичної, педагогічної, а також вміти адекватно їх застосовувати у відповідній життєвій ситуації, сприяти у вирішенні їх проблем і надати соціальну допомогу. Виключно компетентний в усіх вище перелічених питаннях соціальний працівник може ефективно сприяти вирішенню проблем клієнтів та надати своєчасну соціальну допомогу.

Компетенції соціального працівника повинні включати знання з психології, соціології, особливостей чинного законодавства, правових аспектів соціального захисту, і саме завдяки цим знанням він може надати кваліфіковану психологічну, моральну, юридичну допомогу тим, хто її потребує. Також працівник соціальної сфери повинен уміти спілкуватися та надавати інформацію, оцінювати потреби та представляти інтереси клієнта, розширювати його можливості та сприяти розвитку його потенціалу, розширенню кругозору особистості.

Соціальному працівникові доводиться надавати фахову допомогу, метою якої є вирішення проблем у різних сферах суспільного життя та досягнення достатнього рівня суспільної рівноваги: опікуватися фізичним і психічним здоров'ям, сприяти вирішенню особистих та групових конфліктів, допомагати у подоланні проблем із працевлаштуванням, займатися соціальною адаптацією різних категорій населення, профілактикою девіантної поведінки, юридичним супроводом тощо. При цьому, А. Бойко підкреслює, що «специфіка діяльності окремих категорій соціальних працівників, що впливає з їх спеціалізації, визначає і відмінності в їх підготовці» [1, с. 5].

Ми вважаємо за доцільне для України прийняти модель професійної освіти соціального працівника, в якій зберігався б розумний універсалізм змісту підготовки фахівця з виділенням конкретної його майбутньої практичної сфери діяльності. Хоча у соціальній сфері працюють фахівці з різних спеціальностей (психологи, юристи, лікарі, соціологи тощо), втім провідна роль належить саме фахівцям із соціальної роботи. Отже, на нашу думку, соціальна робота має сприяти самоорганізації,

самопізнанню, самоствердженню, налагодженню сприятливих умов життя, захисту прав та інтересів громадян. Вона формує простір для соціального партнерства. Соціальний працівник повинен дотримуватися етичних принципів соціальної роботи, бути завжди готовим допомогти і підтримати клієнта у скрутній ситуації, надати всеохоплюючу та своєчасну підтримку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бойко А., Грига І., Іванова О., Семигіна Т. Методика викладання соціальної роботи та соціальної політики. / А. Бойко, І. Грига, О. Іванова, Т. Семигіна. – К.: Логос, 2006. – 140 с. Карпенко О.Г підкреслює Актуальні проблеми теорії і практики соціальної роботи на межі тисячоліть: Монографія – К.: УДЦССМ, 2006, – 344 с.
2. Волчелюк Ю. І. Комп'ютерні технології як чинник соціалізації студентської молоді з особливими потребами / Ю. І. Волчелюк // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету "Україна". – 2009. – № 1. – С. 38-41.

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТРЕНАЖЕРІВ ПРИ РОЗВ'ЯЗУВАННІ ЗАДАЧ ЛІНІЙНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Кошолан Валентина Валентинівна

старший викладач кафедри гуманітарних та економічних дисциплін ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління

Класичного приватного університету»

При вивченні лінійного програмування, як і інших розділів математики, велику роль відіграють практичні аспекти – цикли практичних задач, лабораторних робіт та організація самостійної роботи студентів з розв'язування навчальних задач. Саме в цій частині навчального плану досягається формування практичних навичок та умінь.

Дуже часто непосильні завдання можуть підірвати віру студентів у свої сили і не дати позитивного ефекту. Тому робота викладача повинна будуватися з урахуванням поступового та цілеспрямованого розвитку творчих пізнавальних здібностей студента, розвитку його мислення.

На думку науковців, одним із основних принципів впровадження в навчальний процес систем комп'ютерної математики є принцип нових задач, який полягає в тому, що на комп'ютер не перекладаються традиційно сформовані прийоми й методи, а перебудовуються у відповідності з новими можливостями, що відкриваються при використанні в навчальному процесі систем комп'ютерної математики. На практиці це означає, що немає необхідності традиційно витрачати значну частину навчальних годин і, в першу чергу, аудиторних на набуття навиків громіздких рутинних обчислень, які можна виконати за допомогою комп'ютера. [1, с. 83-85].

З результатів роботи [2] випливає, що «навчальний Maple-тренажер є одним з ефективних сучасних засобів формування умінь і навичок розв'язування типової задачі вищої математики як елементів процедурної компетентності майбутніх інженерів-

механіків. Застосування навчальних Maple-тренажерів в сучасних умовах суттєво змінює роль і функції викладача та студентів, значно впливає на всі компоненти навчального процесу: змінюється сам характер, місце і методи спільної діяльності викладача та студентів; співвідношення дидактичних функцій, що реалізуються в системі «викладач – навчальний Maple-тренажер – студент»; видозмінюються методи і форми проведення навчальних занять. Впровадження в навчальний процес навчальних Maple-тренажерів неминуче тягне за собою суттєві зміни у структурі всієї педагогічної системи навчання вищої математики». Показано, що використання навчальних Maple-тренажерів у організації самостійної роботи студентів зумовлює активізацію пізнавальної активності студентів, розвиває їх пізнавальну мотивацію; стимулює проблемно-пошукову і самостійну навчально-професійну діяльність; створює передумови для скорочення часу на повідомлення традиційних навчальних відомостей; ініціює самоорганізацію практичної та дослідницької діяльності; дає можливість здійснювати самоконтроль. Завдяки цьому ефективність навчання значно підвищується.

Варто відмітити, що сучасні системи комп'ютерної математики здатні до розширення: в них можна вводити нові закономірності і зв'язки та досліджувати маловідомі або взагалі невідомі результати їх дії, що отримуються в результаті складних аналітичних перетворень. Так що цілком припустимо вважати такі системи певною мірою розумними і здатними допомогти користувачеві в створенні нових теоретичних положень і навіть наукових теорій. Важливий аргумент на користь деякої розумності сучасних систем символічної математики полягає в особливому призначенні прикладів їх застосування, яких в довідковій базі даних можуть нараховуватися тисячі. Тут доречно згадати вислів І. М. Гельфанда: «Теорії приходять і йдуть, а приклади залишаються». У всіх сучасних системах комп'ютерної математики приклади застосування «живі» – можна підшукати найбільш близький до розв'язуваної задачі приклад та перебудувати його під свої потреби. Звичайні книги і довідники такої можливості принципово не дають. Навчання на прикладах – один з найефективніших методичних прийомів. Кількість переходить в якість. Прикладів цього в природі безліч. Системи комп'ютерної математики за кількістю вбудованих в них функцій, правил перетворення і конкретних прикладів застосування вже вийшли за межі, які здатний оцінити індивідуальний користувач, навіть якщо він досить досвідчений математик. Наприклад, ядро Mathematica 4 зберігає дані про приблизно 5 тисяч інтегралів! Це говорить про те, що системи комп'ютерної математики знаходяться вже на порозі того, що їх кількісні характеристики переростуть у якісні. Серед них може опинитися і розум системи комп'ютерної математики – цього разу без будь-яких застережень.

Саме високий рівень інтелектуальної складової став запорукою успішного використання системи комп'ютерної математики для створення навчального Maple-тренажеру з розв'язування типових задач вищої математики.

Педагогічно виважене і доцільне використання сучасних систем комп'ютерної математики у навчанні лінійному програмуванню майбутніх економістів містить розробку низки навчальних задач нового типу. До вказаних задач належать нижченаведені типові задачі лінійного програмування:

1. Розв'язання загальних систем лінійних алгебраїчних рівнянь;

2. Розв'язання двовимірної задачі лінійного програмування графічним методом;

3. Розв'язання двовимірної задачі лінійного програмування симплекс-методом із наочною геометричною інтерпретацією основних понять на всіх ключових етапах процесу розв'язання;

4. Розв'язання симплекс-методом задачі лінійного програмування довільної розмірності з геометричною інтерпретацією основних понять на всіх ключових етапах процесу розв'язання;

5. Змістовна інтерпретація всіх етапів процесу розв'язування задач лінійного програмування, який може бути наданий у вигляді початкової умови, або отриманий автоматично за допомогою авторських навчальних Maple-тренажерів;

6. Складання та розв'язання симплекс-методом двоїстих задач лінійного програмування;

7. Знаходження розв'язку двоїстої задачі лінійного програмування на основі відомого розв'язку вихідної задачі із застосуванням теорем двоїстості;

8. Розв'язання задач лінійного програмування двоїстим симплекс-методом;

9. Графічний метод розв'язання цілочислової задачі лінійного програмування;

10. Розв'язання цілочислової задачі лінійного програмування методом

Гоморі.

Для свідомого відтворення всього розв'язування типової задачі лінійного програмування студент має добре орієнтуватися в ключових етапах методу, що опановується. У разі виникнення певних труднощів, студент у змозі використати відповідний навчальний Maple-тренажер і отримати весь хід розв'язання потрібної задачі з наявністю коментаря різної деталізації.

Важливо, що студент має можливість змінити умову задачі та прослідкувати за змінами у ході її розв'язання. Це, в свою чергу, відкриває нові можливості у реалізації проблемного навчання, дослідницького підходу та залучення ігрових форм навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Жукова В. М. Принципи впровадження комп'ютерних математичних систем у навчальний процес фізико-математичних факультетів / В. М. Жукова // Професіоналізм педагога в контексті Європейського вибору України: матеріали науково-практичної конференції, 18–20 вересня 2008 р., м. Ялта. – Ялта: РВВ КГУ, 2008. – Ч. 1.
2. Михалевич В. М. Розвиток системи Maple у навчанні вищої математики майбутніх інженерів-механіків: монографія / В. М. Михалевич, Я. В. Крупський. – Вінниця: ВНТУ, 2013. – 236 с. ISBN.–978-966-641-539-7.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Кравченко Тетяна Анатоліївна
професор кафедри державного
управління та земельного кадастру
Класичного приватного університету,
доктор наук з державного управління, професор

Основними законодавчими актами, що визначають сьогодні правовий статус,

порядок утворення та діяльності органів самоорганізації населення в Україні, є Конституція України [1], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [2], Закон України «Про органи самоорганізації населення» [3]. В багатьох регіонах питання організації та функціонування органів самоорганізації населення (далі – органи ОСН) врегульовується окремими розділами чи статтями статутів територіальних громад.

Організація та діяльність органів самоорганізації населення базується на відповідних принципах, які можна систематизувати:

по-перше, принципи, в яких знайшли своє відображення загальні принципи місцевого самоврядування, притаманні всім елементам його системи, в тому числі й органам самоорганізації населення. До них можна віднести принципи законності, гласності та виборності;

по-друге, спеціальні принципи, притаманні лише органам самоорганізації населення, які виражають їх специфічні риси, що дає змогу відрізнити органи самоорганізації населення як від органів місцевого самоврядування, так і від громадських організацій: добровільності щодо взяття окремих повноважень сільської, селищної, міської, районної в місті ради (у разі її створення); територіальності; підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами; підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед жителями, які обрали орган самоорганізації населення; фінансової та організаційної самостійності [4].

Органи самоорганізації населення за своєю природою поєднують у собі риси як органу публічної влади, так і громадської організації.

Так, з органами публічної влади їх об'єднує те, що:

1) вони беруть участь у виконанні публічних (громадських, тобто таких, що мають суспільне значення) функцій, пов'язаних з вирішенням питань місцевого значення. Здійснення публічних функцій, у свою чергу, передбачає наявність в органу самоорганізації населення відповідних повноважень, якими він наділяється місцевою радою, що дає підстави характеризувати їх як владні структури, що мають певні спільні риси з органами місцевого самоврядування;

2) як і органи публічної влади, органи самоорганізації населення здійснюють свої функції виключно в межах відповідної території.

Водночас, подібно до громадських об'єднань, органи самоорганізації населення працюють на громадських засадах (за винятком керівника та секретаря органу, які за рішенням зборів (конференцій) жителів за місцем проживання можуть працювати в ньому на постійній основі з оплатою їх праці за рахунок коштів, переданих органу самоорганізації населення місцевою радою), їх діяльність базується на засадах добровільності щодо взяття на себе окремих повноважень органів місцевого самоврядування.

Під функціями ОСН науковці пропонують розуміти науково обґрунтовану систему напрямів та видів нормативно-регламентованої й організаційно-забезпеченої діяльності ОСН, які мають історичний ступінь розвитку, зумовлюються потребами територіальної громади, походять від факторів розвитку суспільства; відображають характер розвитку культури територіальної громади, мають взаємопов'язаний характер та визначають соціально-управлінське призначення ОСН.

Поділяємо думку дослідників, які виокремлюють наступні функції ОСН:

1) це основні напрями та види їх діяльності щодо здійснення права участі жителів – членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення;

2) охоплюють основні сторони їх соціальної спрямованості та призначення щодо реалізації завдань, що входять в коло питань місцевого значення;

3) відображають громадську природу муніципальної самоорганізації населення;

4) дають відповідь на питання, чим повинні займатися ОСН;

5) розкривають матеріальний зміст діяльності ОСН;

6) обумовлюються нормативною регламентованістю, організаційною забезпеченістю та безпосередньою залежністю структури механізму самоорганізації населення від системи функцій, які вона здійснює, тобто характеризують способи, засоби, методи, за допомогою яких забезпечується реалізація муніципальних можливостей та функціональних прерогатив ОСН [5].

Із моменту включення органів самоорганізації населення до системи місцевого самоврядування в Україні ще не вироблено єдиного послідовного підходу до нормативно-правової регламентації створення й діяльності органів самоорганізації населення. Це призвело до того, що нині в країні існують органи самоорганізації населення як із громадською, так і з публічною природою. На неї впливає передусім те, від кого виходила ініціатива їхнього створення, ким і на яких умовах вони фінансуються та наскільки їх члени є незалежними від органів публічної влади та їх посадових осіб.

Деякі дослідники феномену та практики самоорганізації населення пропонують переглянути їх концептуальні засади і запроваджувати більш ефективні форми. Цілком конструктивною та логічною виглядає думка, що актуальним є сприяння широкому впровадженню достатньо нового для України суспільного інституту, яким є ОСН, виходячи з того, що ОСН мають стати локальними осередками і інструментами громадянського суспільства, створеними самими жителями-сусідами, партнерами влади, а не анемічним, заорганізованим і залежним додатком державної машини; створення організаційно-правових і економічних засад для залучення жителів до повсякденної участі у суспільних справах за місцем проживання. Він зазначає, що існує необхідність у створенні, перш за все, правових засад діяльності менш одержавленої, більш «людської», більш багатофункціональної, більш дистанційованої і більш незалежної від влади форми існування структур самоорганізації населення за місцем проживання, яка має більш варіантну (багатоканальну) фінансово-економічну базу і більш чіткий механізм захисту від втручання з боку представників влади. Та однією з нових концепцій прояву органів самоорганізації населення вбачається створення «товариства сусідів» – не одержавлена форма прояву, захисту і вирішення спільних інтересів сусідів, тобто громадян, що волею обставин проживають по сусідству на сходовому майданчику, під'їзді, будинку, вулиці, мікрорайоні, куточку села чи селища тощо [6].

На часі серед завдань реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні за напрямком «Створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення виконання органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень» визначається два, які передбачають дії з активізації самоорганізації населення:

1) удосконалення процедури утворення органів самоорганізації населення, визначення чіткого порядку надання їм частини повноважень органів місцевого самоврядування, а також надання коштів для здійснення зазначених повноважень, витрачання ними таких коштів, звітування про їх використання;

2) поширення практики утворення органів самоорганізації населення,

зокрема у територіальних громадах, до яких належать жителі більш як одного населеного пункту [7].

Варто наголосити, що інститут територіальної самоорганізації населення як інститут безпосередньої демократії в системі місцевого самоврядування має надзвичайно важливе значення, особливо в наш час радикальних демократичних перетворень, які відбуваються в державі та суспільстві. Становлення дієвої громадянської самоорганізації спроможне забезпечити легітимність владних інститутів і представництво суспільних інтересів, що сприятиме подальшому демократичному розвитку української держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 – 1996 р., № 30, ст. 141.
2. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (із змінами та доповненнями; станом на 08.04.2016 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/print1456046503029282>.
3. Про органи самоорганізації населення : Закон України від 11.07.2001 р. № 2625-III (із змінами та доповненнями; станом на 08.04.2016 р.) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2625-14/print1456046503029282>.
4. Кольцова Д. В. Органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування : Автореф. дис... канд. наук з держ. упр. / Д. В. Кольцова; Донецьк держ. ун-т упр. – Донецьк, 2007. – 20 с.
5. Вишневський С. Ф. Функції органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / С. Ф. Вишневський; Маріуп. держ. ун-т. – Маріуполь, 2014. – 20 с.
6. Рубцов В. П. Про суперечності становлення інституту органів самоорганізації населення та нову концепцію їх створення / В. П. Рубцов // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sites.google.com/site/ngoildua/nasi-publikacii>.
7. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1.04.2014 р. № 333 [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80/print1434352933_096883.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОНЦЕНТРАЦІЇ (ДУБЛЮВАННЯ) ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ У СФЕРІ НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

Литвин Іван Іванович
директор ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»,
кандидат юридичних наук, доцент

Стаття 3 Конституції України визначає права і свободи людини, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю

[1]. До переліку основних прав і свобод людини та громадянина входить і право на освіту, яке визначено статтею 53 Конституції та реалізується під час надання навчальними закладами освітніх послуг. Слід зазначити, що освіта виступає дуже важливим компонентом життя людини виступає, оскільки прямим чином пов'язана з реалізацією процесу поширення знань. Нагальна потреба в підвищенні рівня знань обумовлює необхідність глибшого розуміння значення та сутності освітніх послуг, що надаються з метою формування наукового світогляду людини, більш чіткого та змістовного розуміння нею економічних і соціальних змін, що відбуваються.

Однак основою для встановлення сутності відносин саме у сфері освітніх послуг є комплекс властивостей які потрібно додатково дослідити, а саме розподіл і невідповідності, прогалини та дублювання функцій на різних рівнях та в різних гілках управління.

Безумовно, концентрація влади в руках державного органу і відсутність передачі повноважень явно є успадкованою від радянського способу керівництва, відмічають у своєму дослідженні О. Коловіцкова, Ю. Луковенко, В. Нікітін, Н. Слухай, С. Слухай, В. Якушик. До того ж, більшість повноважень, які бере на себе Міністерство освіти і науки згідно із Законом України «Про освіту», сформульовані як заборона для інших учасників брати на себе відповідні функції. Це суперечить проголошеним намірам щодо утвердження державно-громадської системи управління освітою, про що йдеться в Державній Програмі «Освіта» і в тексті Національної доктрини розвитку освіти [2].

У тексті Державної Програми «Освіта («Україна XXI століття»)» [3] серед стратегічних завдань реформування управління освітою зазначено «перехід від державного до державно-громадського управління; чітке розмежування функцій між центральними, регіональними та місцевими органами управління; забезпечення самоврядування навчально-виховних закладів і наукових установ». У проекті Національної доктрини розвитку освіти в розділі «Управління освітою» зазначено, що «модернізація управління галуззю» передбачає, крім усього іншого, також «ефективний перерозподіл функцій і повноважень між центральними органами влади та органами місцевого самоуправління». На жаль, як і в тексті Державної Програми «Освіта» («Україна XXI століття»), і в цьому документі не міститься аналізу існуючого розподілу повноважень, а також пропозицій щодо більш ефективного перерозподілу функцій в системі управління освітою.

Сумнів викликає доцільність такої концентрації влади (та ефективність всієї системи управління, побудованої таким чином) в нинішніх умовах. Функції Міністерства часто дублюють функції місцевих і регіональних органів влади. Невизначеним у Законі «Про освіту» також залишається горизонтальний розподіл повноважень і функцій щодо середньої освіти між різними відомствами.

Матеріально-технічне забезпечення навчального процесу перекладено на місцеві органи влади. Асоціація міст України має підсекцію, що займається питаннями шкіл, точніше бюджетів місцевих органів влади на освіту. До недавнього часу, коли бюджетні ресурси розподілялися через область, обласні державні адміністрації відігравали ключову роль у виконанні функцій держави щодо освіти. Зараз ця роль частково залишилася за обласними і міськими управліннями освіти. Зросло значення - але не зросла спроможність здійснювати нові функції - районних відділів освіти. Централізований контроль за територіальними одиницями був прерогативою Адміністрації Президента, її роль у наданні освіти на місцях і досі залишається достатньо вагомою. Звичайно, що при такій кількості «управлінських надбудов»,

координація між діями цих відомств дуже проблематична. Органи центральної влади дуже часто приймають рішення, не радячись між собою.

Недоліки в системі управління негативно позначаються на роботі галузі в цілому. Так, зокрема, у результаті існуючого розподілу повноважень немає жодного органу, який був би відповідальним перед громадянами за надання освіти на місцевому рівні. Недостатньо ефективне фінансування середньої освіти призводить до численних зловживань і непорозумінь.

Як свідчить наведене вище, істотна проблема - відсутність координації між різними центрами управління освітою. Хоча кожен суб'єкт освітнього процесу має свої легітимні інтереси, функції Міністерства освіти і науки і науки майже не стосуються забезпечення координації дії Міністерства фінансів, Міністерства праці та соціальної політики, Адміністрації Президента та регіональних і районних органів влади. Це не сприяє авторитету як самого Міністерства освіти і науки, так і ролі держави в цілому у наданні освіти, і негативно впливає на стан справ у середній освіті на місцевому рівні [2].

З метою максимального використання позитивного потенціалу сучасних глобальних тенденцій у розвитку освіти та подолання їх негативних наслідків, як влучно відмічає А. Ю. Іщенко, необхідною є реалізація низки заходів, зокрема, децентралізація системи вищої освіти, реальна автономізація вищих навчальних закладів (включно з економічною діяльністю), розвиток приватного сектора галузі вищої освіти з одночасним запровадженням ефективною системи оцінювання якості освіти, базованої на незалежних агенціях оцінювання якості [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Коловіцкова О., Луковенко Ю., Нікітін В., Слухай Н., Слухай С., Якушик В. / Проблеми і перспективи розвитку середньої освіти в Україні // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method/1032/>
3. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : Постанова Кабінету Міністрів України від 03 листопада 1993 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/896-93-п>
4. Іщенко А. Ю. Глобальні тенденції і проблеми розвитку освіти: наслідки для України / А. Ю. Іщенко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1537/>
5. Про освіту : Закон УРСР від 23 травня 1991 року // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991 - № 34. – Ст. 451.
6. Про вищу освіту : Закон України від 01 липня 2014 року // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 37-38. – Ст. 2004.

ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Ляшенко Анна Вікторівна

*викладач циклової комісії комп'ютерних технологій
Кіровоградського кооперативного коледжу економіки і
права ім. М. П. Сая*

У технологічному та інформаційному світі якість освіти є основним доказом розвитку людства. Потреба суспільства в освічених і висококультурних громадянах проявляється в постійному прагненні забезпечення такого рівня життя та професійної обізнаності людини, котрий задовольнив би її бажання до саморозвитку та самовдосконалення. Тому, в епоху інноваційного піднесення суспільства, очевидно, що підвищується необхідність у переході до гуманістичної, особистісно-орієнтованої моделі освіти з якісно новими освітніми технологіями.

"Традиційно, - спостеріг Є. Суліма, - при визначенні якості освіти виокремлюють три основні вектори - якість змісту освіти, якість освіченості особистості, якість освітніх технологій" [3, с. 11].

Специфіка технологічної підсистеми нинішньої системи освіти є причиною кардинальної її різниці з традиційною. Класична освіта спирається зазвичай на друковані матеріали та навчання за принципом «обличчям до обличчя». У сучасній же освіті значне місце займає саме навчання з використанням технології Інтернет та нових інформаційних технологій [1].

Вирішення основних проблем нинішньої освіти за рахунок запровадження нових інформаційних технологій можливе тільки тоді, коли інші підсистеми освіти також не стоять на місці. Педагогічна, економічна, організаційна, теоретична та методологічна підсистеми освіти повинні теж зазнати кардинальних змін. Розробка новітньої системи освіти, яка здатна забезпечити навчанням мільйонів людей при значних зменшеннях витрат на освіту, є причиною розвитку сучасних технологій. На ідею створення новітніх технологій навчання вплинули певні світові тенденції такі, як:

- піднесення світової інфраструктури виробництва;
- процес автоматизування галузей науки, технологій та техніки, а також їх інформатизація;
- переміна фахової організації суспільства та ставлення людини до праці;
- інформаційне об'єднання освіти у глобальну систему.

Отже, процес інформатизації освітньої системи розглядатимемо як процес орієнтований на зростання якості освіти, дослідження і запровадження більш ефективних технологій освіти. Основною ціллю інформатизації освітнього процесу є зростання ефективності якості освіти, яка погоджується з вимогами суспільства, вона складається з таких підцілей:

- зростання якості освіти;
- підвищення доступності освіти;
- сприяння до ефективної участі студентів в усіх сферах життя;
- інформаційне об'єднання національної освіти в глобальну структуру.

В інформаційному товаристві ціллю навчання є не тільки процес опанування знань, а й вивчення способів дослідження, використання та обміну інформацією, а також розробка образу навколишньої дійсності. Такий підхід не відкидає можливість застосування класичних джерел інформації. Використання комп'ютерної техніки у

даному підході до навчання є основною складовою, яка забезпечує не лише формування образних уявлень про навколишній світ, але і участь у її розробці.

Можна виокремити п'ять головних напрямків кардинальних змін освітнього процесу:

- Піднесення неформальної освіти, що зумовлено розвитком інформаційних технологій.

- Зростання особистісного характеру освіти, що дозволяє звертати увагу на можливості та потреби окремого індивіда.

- Схвалення самоосвіти, самонавчання як основної форми освіти.

- Спрямованість на освіту, що творить знання.

- Створення системи безперервної освіти, тобто освіти протягом усього життя.

В наш час для навчання доцільно використовувати наступні засоби інформаційних технологій:

- комп'ютерні навчальні програми;

- навчальні системи на базі мультимедіа-технологій;

- інтелектуальні та навчальні експертні системи;

- розподілені бази даних за галузями знань;

- телекомунікації;

- електронні бібліотеки [2, с. 7].

Підсумовуючи, можна сказати, що використання новітніх інформаційних технологій в освіті, сприяє зростанню якості освітніх послуг, однак потребує зміни змісту і методів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Желдаков М.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс / М.И. Желдаков. - Мн.: Новое знание, 2003. - 152 с.
2. Интернет-технологии в образовании: Учебно-методическое пособие. Ч.3 / [Р. Н. Абалуев, Н. Е. Астафьева, Н. И. Баскакова, Е. Ю. Бойко, О. В. Вязовова, Н. А. Кулешова, Л. Н. Уметский, Г. А. Шешерина]. - Тамбов: Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2002. - 136 с.
3. Суліма Є. Невідкладні завдання системи вищої освіти на новому етапі Болонського процесу / Євген Суліма // Вища освіта. - 2010. - С. 5-13 .

ТЕНДЕНЦІ ТА ЗАСОБИ ДОПОМОГИ ЛЮДЯМ ПОХИЛОГО ВІКУ

Маренко Анастасія Анатоліївна

студентка I курсу гр. КСР-215

Коледжу ПВНЗ «Кіровоградський інститут

державного та муніципального управління

Класичного приватного університету»

Допомога людям похилого віку - це процес спрямований на допомогу саме таким громадянам, які не можуть розраховувати на підтримку від будь-кого, хоч і потребують її найбільше. Вікова категорія людей, які потребують допомоги, коливається приблизно від 63 до 86 років і це відбувається переважно наслідок погіршення стану їхнього здоров'я. Люди похилого віку є особливою категорією,

оскільки вона несе для нас історичну цінність та почуття гідності за їхні героїчні вчинки. Тенденція до зростання кількості літніх людей і людей похилого віку вимагає глибокого вивчення демографічних процесів. В першу чергу це: проблеми людей похилого віку, особливостей їх розвитку, біологічних і соціальних можливостей, їх потреб, соціального захисту і допомоги, а також докорінної зміни соціальної політики стосовно цієї, найбільш соціально незахищеної категорії суспільства.

На зміну кожному поколінню приходять наступні покоління меншої чисельності; частка дітей і підлітків у суспільстві неухильно знижується, що викликає відповідне зростання частки осіб старшого віку, які все більше потребують соціальної допомоги та використання якісних засобів співпраці із ними.

Метою статі є теоретичне обґрунтування проблеми людей похилого віку, напрямків проведення соціальної роботи з людьми похилого віку.

Серед пенсіонерів по праці абсолютна більшість належить пенсіонерам по старості. Саме старі люди не можуть реалізувати свої потреби в необхідній їм соціальній допомозі, а те, що вона їм необхідна, особливо при вирішенні матеріальних і побутових труднощів, не викликає сумніву. Одна з причин виникнення цього почуття - недостатнє фінансування державою соціальних послуг і пільг для малозабезпечених шарів населення, відсутність строгого обліку адресності соціального захисту. Диференційований підхід повинний стати обов'язковим у соціальній роботі з людьми похилого віку. Особливої уваги заслуговує ставлення самих людей похилого віку до цієї допомоги, яку здійснюють соціальні працівники.

Соціальні працівники повинні бути підготовлені до того, щоб бути терплячими й турботливими до будь-якого, навіть до дуже примхливих і докучливих людей похилого віку. Головним є те, що кожна людина в літах є особистістю і це має найбільше значення. Особистість - серцевина людського буття, його почуттів, переживань і дій. Основні якості особистості визначають поведінку людини і в процесі старіння. Людина вступає в контакти з навколишніми його людьми, створює з ними тривалі або короткочасні зв'язки, підтримує їх або відкидає; у ході цих контактів виникає приязнь або ворожість, довіра або недовіра [1, с. 34].

Серед напрямків проведення соціальної роботи з людьми похилого віку можна виділити наступне: соціальне забезпечення, соціальна допомога, створення необхідних матеріальних і фінансових умов для підтримання нормальної життєдіяльності; догляд і соціальна допомога в стаціонарних установах Міністерства соціальної політики України; догляд і соціальна підтримка на дому [2, с. 8].

Соціальна допомога людям похилого віку – це забезпечення у грошовій чи натуральній формах, у вигляді послуг чи пільг, які надаються із врахуванням законодавчо закріплених державою соціальних гарантій із соціального забезпечення [1, с. 61].

На проблеми людей старшого покоління не можна закривати очі. Вони прожили своє життя заради майбутніх поколінь, і заслужили нашу повагу, підтримку і реальну допомогу. У старості людині складно контролювати себе і свої дії. Елементарні побутові турботи можуть перетворитися на каторгу. Надати допомогу людині похилого віку може кожен. Ось кілька реальних кроків для цього:

- 1) відвідати літню людину – просто прийти і поспілкуватися по-людськи, без акцентування уваги на проблемах (розповісти щось хороше, поділитися радістю);
- 2) подарувати емоції – погуляти з літньою людиною, провести їй екскурсію, супроводити на культурний захід (концерт, кіно, виставу);

3) купити потрібні ліки та гігієнічні засоби – високі комунальні тарифи і низька пенсія ставлять стареньких на межу виживання; коштів на нормальну їжу, не кажучи вже про ліки і товари першої необхідності, у них не завжди вистачає;

4) привезти подарунки до свят, а до подарунків обов'язково докласти красиві листівки або дитячі малюнки;

5) допомогти з ремонтом або прибиранням [1, с. 13].

Якщо людина внутрішньо готова сприйняти свій вік, змістовно і результативно прожила попередні роки, має дружню родину, зберегла інтерес до спілкування, посылних для її віку занять і не позбавлена змоги щодо їх задоволення, то і в старості вона відкриватиме нове у світі і в собі, радітиме життю, успіхам своїх рідних і близьких, збагачуватиме їх своїм досвідом, відчуватиме свою потрібність і цінність для них, від чого, попри всі неминучі вікові проблеми, почуватиметься щасливою. Завдання справжнього професійного соціального працівника – допомогти літній людині якомога довше відчувати себе потрібною, сильною і важливою особистістю для рідних та (або) суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Іванова І.Б. Соціальна робота (теорія і практика): навч. посібн. [для студ. вищ. навч. закл. - К. : ВМУРОЛ «Україна», 2004. – 408 с.
2. Психологічна допомога людям похилого віку, або практикум з геронтопсихології // Практична психологія та соціальна робота: науково - практичний та освітньо-методичний журнал: [гол. ред. О.В. Губенко]. - 2007. - №1 (94). – С.11-16.

ІНСТИТУТ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Маринич Анастасія Петрівна

*студентка II курсу гр. ДП-314ПВНЗ «Кіровоградський
інститут державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»*

Інститут аліментування, маючи виключне соціальне значення, являється одним із найбільш деталізованих правових інститутів сімейного права, його норми відображають усталені віками етичні вимоги до сімейних відносин, заснованих на взаємній матеріальній підтримці. В міжнародному масштабі проблема належного виконання обов'язку з утримання членів сім'ї загострюється за рахунок суттєвого неспівпадіння сімейного законодавства більшості країн світу.

Вагомий внесок у дослідження історичного розвитку інституту утримання зробили такі видатні вчені як А. Гойбарг, Г. Шершеневич, В. Звекон, С. Вольфсон, Ф. Енгельс, Д. Грім, В. Корецький, А. Менгер.

Історію інституту утримання можна вважати відносно молодою, якщо порівнювати його з інститутом шлюбу. Адже, в прадавніх формах шлюбу у вигляді, наприклад, групового шлюбу питання утримання нащадків не ставилось як таке із зрозумілих причин – через відсутність конкретного суб'єктного складу таких «шлюбів». В добу матріархату жінка користується всебічним соціальним пріоритетом, зокрема: виступає єдиним землеробом (хліборобом) та монополієм власником всіх предметів харчування та вжитку, єдиною спадкоємицею майна. В разі припинення

такого шлюбу діти слідували за матір'ю, і утримувались вони без допомоги біологічного батька.

Перехідними ланками до моногамії була парна, а потім патріархальна сім'я з притаманним їй єдиновладдям чоловіка [1, с. 80].

Загалом, на стадії еволюції шлюбу – від первісного групового і парного до цивілізованої моногамії – підтримка (як прототип аліментів) існувала всередині роду і носила, більше колективний, ніж суб'єктивний характер. Натомість, більш детальне регулювання відносин спадкування дозволяло одночасно зберігати та концентрувати майно в межах конкретного роду, а також частково нагадувало функцію аліментування дітей у вигляді виділення майна [2, с. 23-84].

Подібно до того, як дружина потроху виходить з-під всеохоплюючої її особистість, так само виходять з-під неї і діти. Діти починають розглядатись як суб'єкти, особистість дитини береться під захист права, котре встановлює ряд обмежень для батьківської влади: заборона вбивства чи продажу. Одночасно закріплюється уявлення про те, що владі батька відповідають важливі обов'язки по відношенню до дітей, на кшталт, виховання та утримання, внаслідок чого самі ці відносини набувають в значній мірі двостороннього характеру. [3, с. 189].

Поступово поняття батьківської влади уступає місце ідеї батьківського піклування: батьківські права вже розглядаються в якості зворотного боку батьківських обов'язків, а сам батько визнається природнім опікуном власних дітей. Такий напрям розвитку відносин з утримання відмічається у різних народів. Аліменти були добре відомі римському праву, вони мали назву «аліментарного зобов'язання» – обов'язку з утримання [4, с. 170].

За римським правом аліментарне зобов'язання існувало в силу закону між близькими родичами. Відповідний обов'язок покладався насамперед на батька, потім на матір і, нарешті, на родичів по висхідній лінії з боку батька чи матері по відношенню до дітей; з іншого боку, і діти були зобов'язані по відношенню до батька, матері і родичів по висхідній лінії [5, с. 173].

При розлученні з вини чоловіка майно переходило у власність дружини як штрафна компенсація, що найбільше нагадувало застава на випадок розірвання шлюбу. В разі смерті дружини чоловік отримував кошти на утримання дітей – п'яту частину на кожну дитину. При розлученні за ініціативою дружини чоловік міг утримати шосту частину приданого на кожну дитину, але не більше половини від всього посагу. Право власності чоловіка на плоди, отримані з приданого, розглядалось як справедливий наслідок обов'язку з утримання родини [5, с. 327– 333].

Головною умовою для виникнення аліментарного зобов'язання вважалась відсутність достатніх засобів для існування з одного боку, і наявність таких з іншого боку. Розмір грошового зобов'язання визначав суд відповідно до положення в суспільстві і розміру майна зацікавлених осіб. Право на утримання втрачалось у разі недостойної поведінки зацікавленої особи в сенсі порушення останньою своїх родинних обов'язків.

Тривалий час питання, хто і як повинен утримувати позашлюбних дітей, взагалі не було врегульоване в чистому римському праві. Проте, виходячи із судової практики, вже в класичний період такі діти отримали право на аліменти від матері та її родичів. Якщо це стосувалось народжених у конкубінаті, – то їх можна було забезпечити аліментами і спадком з боку батька, за умови, що він не мав нащадків у шлюбі. Діти мали право на догляд та виховання, отримання приданого в разі укладення шлюбу або отримання спадку. Батько в свою чергу міг вимагати від дітей

утримання, коли вже «був не в змозі утримувати себе самостійно» [6, с. 133]. Право на утримання дружини закріплювалось законами Шаріату: «Коли жінка передає себе під охорону свого чоловіка, то з цього моменту він забезпечує її їжею, платтям, помешканням незалежно від того, буде вона мусульманкою чи невірною, тому що це встановлено Кораном, звичаями, і утримання є формою компенсації за примушування, що накладаються подружніми узами» [7, с. 330]. Утримання повинно було реально відображати суспільне положення і рівень статків подружжя: «...якщо обидва заможні, то чоловік повинен утримувати дружину пишно; якщо обидва бідні, то й утримання надаватиметься відповідне; якщо він багатий, а вона бідна, тоді утримання має бути помірним – нижче заможного і вище бідного» [7, с. 331].

Якщо жінка заможна, і її чоловік бідний, він надавав утримання відповідно своїх статків, а все інше (різниця) вважалось його боргом.

Щодо утримання дітей, то позиція законодавця видається однозначною: батько повинен надавати своїм малолітнім дітям встановлене утримання на підставі кровного споріднення. Навіть приналежність матері або дитини до іншої віри (не мусульмани) не звільняє його від цього обов'язку. Єдиним виключенням був випадок, якщо дитині належало окреме майно – тоді батько звільнявся від сплати аліментів [7, с. 344]. Обов'язок утримувати своїх повнолітніх дітей покладався на батьків і складався з трьох рівних частин, з яких дві третини надавав батько, а одну третину – мати, відповідно до їх часток у спадковому майні, які їм належатимуть в разі смерті дітей.

Таким чином, правовий статус утриманців та міра захисту їх інтересів як слабкої сторони суттєво змінювались протягом століть, відображаючи правову позицію більшості відповідної епохи. Однак, цілком очевидним було переважне замовчування чи нехтування проблемою незахищеності дітей, народжених поза шлюбом, та їх матерів, адже питання стосувалось в першу чергу чоловіків пануючих класів і можновладців. Проти вирішення проблем утримання незаконних дітей свого часу енергійно виступало середньовічне церковне право, судове право Германської імперії, але остаточну перемогу ця тенденція отримала в законодавстві європейських країн XVIII-XIX століття і утримувалась до початку XX століття.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вольфсон С. Я. Семья и брак в их историческом развитии / С. Я. Вольфсон. – СОЦЭК – ГИЗ. – М., 1937. – 246 с.
2. Фридрих Энгельс. Происхождение семьи, частной собственности и государства / Фридрих Энгельс – М.: Издательство политической литературы, 1980. – 207 с.
3. Покровский И. А. Основные проблемы гражданского права / И. А. Покровский. – М.: Статут (в серии «Классика российской цивилистики»), 1998. – 353 с.
4. Підпригора О. А. Основиримського приватного права: підручник для студентівюрид. вузів та факультетів / О. А. Підпригора. – К.:Вентурі, 1997. – 336 с.
5. Гримм Д. Д. Лекции по догме римского права / Д. Д. Гримм – М.: Издательство «Зерцало», 2003 г. – Воспроизводится по пятому изданию – С.–Петербург, 1916 г. – 352 с.
6. Пухан И., Поленак-Акимовская М. Римское право (базовый учебник). Перевод с македонского проф. В. А. Томсинова и Ю. В. Филиппова / ИвоПухан, МирьянаПоленак-Акимовская; под ред. В. А. Томсинова. – М.: Издательство ЗЕРЦАЛО, 1999. – 340 с.

7. Бурхануддин Маргинани. Хидоя : комментарий мусульманского права (Шариата) – 12 в. н.э. – юрид. памятник ислама / Хидоя. Комментарии мусульманского права : в 2 ч., Ч. 1 Т. I-II / Маргинани Бурхануддин ; под ред. Н. И. Гродекова; предисл. А.Х. Саидова. – М. :ВолтерсКлувер, 2010. – 808 с.

НОВЫЕ ПОДХОДЫ В ГОСУДАРСТВАХ-УЧАСТНИКАХ СНГ В ПРАВОВОМ РЕГУЛИРОВАНИИ ОХРАНЫ И ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПАМЯТНИКОВ ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЫ

Мартыненко Игорь Эдуардович
заведующий кафедрой гражданского права и процесса
Гродненского государственного университета имени Янки
Купалы (г. Гродно, Республика Беларусь),
доктор юридических наук, профессор

После провозглашения независимости в бывших союзных республиках приступили к формированию законодательства об охране памятников истории и культуры.

В период 1992–2000 гг. были приняты национальные законы об охране культурного (историко-культурного) наследия. В некоторых государствах за основу приняты модельные акты и международные соглашения, а в других государствах (Казахстан, Кыргызстан, Таджикистан, Туркменистан, Узбекистан) определенное время доминировала советская концепция охраны памятников истории и культуры, которая была уточнена в 2010–2016 гг., а в некоторых странах - пересмотрена (например, в Молдове сформировала принципиально новое законодательство). В результате в научный и практический оборот были введены новые термины и определения, но длительное время еще продолжали действовать устоявшиеся правовые категории. Как следствие - возникли определенные проблемы с определением и разграничением следующих понятий: «культурные ценности» (используется в международно-правовых актах, заключенных в рамках ЮНЕСКО, а также в законодательстве ряда стран региона в целях таможенного регулирования перемещения через границу), «памятники истории и культуры» (использовалось в законодательстве Союза ССР и союзных республик, а также в настоящее время в законодательстве Азербайджанской Республики), «памятник культуры» (используется в законодательстве Украины), «памятник» (используется в законодательстве Армении), «историко-культурное наследие» (используется в законодательстве Беларуси, Казахстана, Кыргызстана, Туркменистана, Узбекистана), «объекты культурного наследия» (используется в законодательстве Российской Федерации, Модельном законодательстве государств-участников СНГ), «национальное историко-культурное наследие» (используется в законодательстве Таджикистана и Туркменистана), «историко-культурные ценности» (используется в законодательстве Республики Беларусь), «культурная собственность» (используется в международно-правовых актах, заключенных в рамках Совета Европы и УНИДРУА), «культурное достояние» (используется в законодательстве Туркменистана). Для их научного анализа и сравнения мы обращались к работам Акуленко В.И. [1], Богуславского М.М. [2], Катковой Т. Г. [3], Клебанова Л.Р. [4], Мельничук О.И. [5]. Исследовал эту проблему и автор статьи [6].

Как показало исследование, в государствах–участниках СНГ правовое регулирование отношений в области культуры основано на общих законах о культуре, то есть таких законодательных актов, предмет регулирования которых составляют в целом отношения в сфере культуры, а не только отдельные направления в этой сфере. В **Азербайджанской Республике** действует Закон «О культуре» (2012 г.); в **Республике Армения** – Закон «Об основах культурного законодательства» (2002 г.); в **Республике Беларусь** – Закон «О культуре» (1991 г.), планируется принятие в 2016 г. Кодекса о культуре; в **Республике Казахстан** – Закон «О культуре» (2006 г.); в **Кыргызской Республике** – Закон «О культуре» (2009 г.); в **Республике Молдова** – Закон «О культуре» (1999 г.); в **Российской Федерации** – «Основы законодательства Российской Федерации о культуре» (редакция от 21 июля 2014 г. с изменениями и дополнениями, вступившими в силу с 1 января 2015 г.); в **Республике Таджикистан** – Закон «О культуре» (1997 г. с изменениями от 28 июня 2011 г.); в **Туркменистане** – Закон «О культуре» (2010 г.); в **Украине** – Закон «О культуре» (2010 г.).

Тенденцией является принятие документов стратегического характера, в которых также отражены вопросы охраны, использования и восстановления культурного (историко-культурного) наследия. Так, в **Молдове** принята *Стратегия развития культуры «Культура 2020», утвержденная Постановлением Правительства Республики Молдова от 9 апреля 2014 г. № 271*. В **Республике Казахстан** разработана «Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства», изложенной в Послании Главы государства народу Казахстана от 14 декабря 2012 г., общенациональный план мероприятий по реализации Послания утвержден Указом Президента Республики Казахстан от 18 декабря 2012 г. № 449. Указом Президента Республики Казахстан от 4 ноября 2014 года № 939 утверждена Концепция культурной политики Республики Казахстан, в рамках реализации которой предусмотрены меры сохранения, восстановления и использования объектов национального культурного наследия. В **Кыргызской Республике** постановлением Правительства от 26 января 2015 г. № 23 утверждена *Концепция по охране и использованию историко-культурного наследия Кыргызской Республики на 2015-2020 годы*. В **Республике Таджикистан** постановлением Правительства от 3 декабря 2011 г. № 577 утверждена *Государственная Программа охраны и использования историко-культурного наследия на 2012 - 2020 гг.* В **Республике Узбекистан** постановлением Кабинета Министров от 21 июля 2014 г. № 200 утверждены дополнительные меры по дальнейшему совершенствованию охраны и использования объектов материального, культурного и археологического наследия и образована Правительственная комиссия по координации вопросов охраны и использования объектов культурного и археологического наследия.

В **Республике Беларусь** реализуются: *Государственная программа «Культура Беларуси» на 2016–2020 гг.*, утвержденная постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 4 марта 2016 г. № 180; *Государственная программа «Замки Беларуси» на 2012–2018 гг.*, утвержденная постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 6 января 2012 г. № 17. В 2016 г. ожидается принятие **Кодекса о культуре**. Кодификация данной сферы является закономерным результатом непрерывного развития и совершенствования законодательной базы, результатом объективной потребности в регулировании конкретной области общественных отношений. В силу своей юридической природы кодекс способен полно и системно представить сферу отношений, которые сегодня складываются в предмет сфере культуры. Кодекс как принципиально новый комплексный акт имеет

несомненные преимущества перед нормативными правовыми актами других видов. Он позволит системно и логично объединить имеющийся законодательный массив и максимально сократить количество нормативных правовых актов и отсылочных норм, в том числе путем включения предписаний актов различной юридической силы, имеющие стабильный характер. С принятием Кодекса о культуре прекращается действие законов: «О культуре в Республике Беларусь», «О библиотечном деле в Республике Беларусь», «О народном искусстве, народных промыслах (ремеслах) в Республике Беларусь», «О творческих союзах и творческих работниках», «О кинематографии в Республике Беларусь», «О музеях и Музейном фонде Республики Беларусь», «Об охране историко-культурного наследия Республики Беларусь». Основные положения данных нормативных правовых актов вошли в данный кодекс. В результате нормы кодекса прямого действия будут регулировать соответствующие общественные отношения без их конкретизации в других актах (отдельные отсылочные нормы будут содержаться только в части общественных отношений, для которых присуще частые изменения в относительно короткие промежутки времени).

По результатам анализа нормативных правовых актов, принятых в государствах СНГ в сфере культуры, приходим к **выводу** о том, что кодификация является одним из эффективных способов упорядочения законодательных актов об охране и использовании объектов культурного наследия (памятников истории и культуры). Как предполагается, включение нормативных правовых актов в сфере культуры в единый законодательный акт позволит: во-первых, обеспечить всестороннее системное правовое регулирование общественных отношений в сфере культуры (историко-культурного наследия); во-вторых, преодолеть системные недостатки и вывести правовое регулирование общественных отношений в сфере культуры (в том числе в области охраны и восстановления историко-культурного наследия) на принципиально новый уровень, определив основные приоритеты и цели государственной политики в данной сфере на современном этапе; в-третьих, провести ревизию законодательства о культуре (об охране историко-культурного наследия) в целях уточнения и унификации терминологии, исключения устаревших и недействующих норм, устранения пробелов и противоречий в правовом регулировании сферы культуры, выведения правового регулирования отдельных общественных отношений в сфере культуры на более высокий уровень, обеспечения гармонии нормативных правовых актов о культуре между собой и с другим законодательством.

Этот опыт кодификации законодательства о культуре может быть заимствован и использован в ходе упорядочения нормативных правовых актов об охране культурного наследия (культурной спадщины).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Акуленко, В.І. Охорона пам'яток культури в Україні (1917–1990) / В.І. Акуленко. – Київ, 1991. – 274 с.
2. Богуславский, М.М. Культурные ценности в международном обороте: правовые аспекты / М.М. Богуславский. – М.: Инфра-М, 2-е изд., 2012. – 416 с.
3. Каткова, Т.Г. Права охорона культурної спадщини в Україні / Т.Г. Каткова. – Х.: Право, 2008. – 216 с.
4. Клебанов, Л.Р. Памятники истории и культуры: правовой статус и охрана / Л.Р. Клебанов; под науч. ред. А.В. Наумова. – М.: Норма ИНФРА-М, 2012. – 176 с.

5. Мельничук О. І. Статус Всесвітньої культурної природної спадщини людства в міжнародному праві: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.10. – К., 2006. – 19 с.
6. Мартыненко, И. Э. Правовая охрана историко-культурного наследия в государствах Таможенного союза в рамках Евразийского экономического сообщества : монография / И. Э. Мартыненко. – М. : РИОР ИНФРА-М, 2014. – 287 с.

MODUS LOGOS В СУДОВОМУ ДОВЕДЕННІ

Невельська-Гордєєва Олена Петрівна

*доцент кафедри логіки Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат філософських наук, доцент*

Метою судового доказування є встановлення істини. Якщо теоретики права стверджують, що «весь процес доказування – логічний процес, за допомогою якого органи кримінального переслідування приходять до висновку про існування чи не існування тих чи інших фактів, явищ, дій, відносин, зв'язків тощо» [4, С. 8], то теоретики риторики говорять про те, що публічний виступ для ефективного переконання присутніх зобов'язаний гармонійно поєднувати в собі всі три модуси публічного доведення: *modus logus*, *modus ethos* і *modus pathos*. А фахівці-психологи будуть стверджувати, що спочатку атракція, й тільки потім – аргументація. Атракція – це виникнення позитивного емоційного ставлення при сприйманні іншої людини, формування симпатії аудиторії до доповідача. Юристи про атракції знали давно, ще в 19 ст. прокурор С. С. Хрульов вказував, що присяжні засідателі схильні «...охочіше вислуховувати тих... до кого вони ставляться з більшою довірою» [5, с. 11].

Три модусу переконливого доказу, проаналізовані ще давньогрецькими риториками, – *modus logos*, *modus ethos*, *modus pathos* – повинні бути гармонійно представлені в публічній мові юристів [2, с. 149-160]. У цьому ключі ідеальними прикладами є судові промови юриста Сергія Аркадійовича Андрієвського (1847-1919рр.), який вважав, що адвокат повинен бути за «промовистою» письменником, і художня література є в цьому основною вчителькою. Проаналізувавши виступи С. А. Андрієвського легко побачити гармонійне поєднання всіх трьох необхідних модусів.

Так, у відомій промові адвоката на захист Андрєєва, який вбив свою дружину [8], є *modus ethos*: «Андрєєв залишався вірним чоловіком у самому точному змісті слова. Розмаїття у жінок він не шукав, не любив і навіть не розумів. Він був із породи «однолюбів». ... Я назвав Андрєєва «однолюбом», а тепер ніби впадаю в протиріччя... Як же «однолюб», якщо «друга молодість»? Але люди цілком чисті в статевому відношенні вельми рідкісні. Тобто, звичайно, є на світі бездоганні жінки, які не знали нікого, крім свого чоловіка. Бувають і чоловіки, які залишаються вірними своїм дружинам, вступаючи з ними в шлюб після усілякого deboширства. Але навряд чи коли-небудь досі була така подружня пара, яка і з'єдналася при обопільній невинності, і залишилася непорочною до гробу. Тому Андрєєв, знав протягом 30 років всього двох жінок, може бути названий чоловіком цнотливим, чистим, схильним до однолюблю» [8]. Надзвичайно яскраво виражений пафос: «В житті Андрєєва відбулося щось на зразок землетрусу, зовсім як у Помпеї або на Мартініці. Чудовий клімат, всі блага природи, ясне небо. Раптом показується слабке світло, димок. Потім чорні клуби диму,

гар, кіптява. Все густішим. Ось вже і сонця не видно. Полетіло каміння. Розливається вогненна лава. Загибель загрожує звідусіль – ґрунт коливається. Безвихідний жаж. Нарешті несподіваний підземний удар, тріск, і – все загинуло. Все це від початку до кінця тривало протягом жажливих дванадцяти днів. «А знаєш? Я виходжу заміж за Пистолькорса» [8].

І, нарешті, *modus logus*. С. А. Андрієвський віртуозно опанував розділові докази (побудову розділово-категоричного силлогізму): «Що тут було? Ревнощі? (А) Злість? Запальчивість? (В) Ні, це не годиться. Гостра ревнощі була вже підкорена, так як Андреев міг діловито перемовлятися зі своїм суперником (не А). Злість і запальчивість знову-таки не в'яжуться зі справою, тому що Андреев був добрий і витривалий до останньої можливості (не В). Якщо хочете, тут були жаж і відчай (С) перед раптово відкритими Андрееву жорстокістю і бездушністю жінки, якій він безповоротно віддав і серце, і життя». Структура розділово-категоричного силлогізма:

1. A V B V C

2. не А Δ не В

Отже, С.

Проте є судові захисти, в яких адвокат (або прокурор) застосовує тільки *modus logus*. Адвокат Олександр Якович Пассовер (1840-1910) використовував у своїх промовах виключно *modus logos*, за що газетярі називали його «холодний силлогізм». Розглянемо відомий випадок з його практики, коли в Харкові адвокат захищає таганрозького контрабандиста, купця першої гільдії Марка Опанасовича Вальяно. Захист було побудовано винятково на раціональному обґрунтуванні неможливості застосувати до підсудного правову норму. «Вальяно ввозив товари, не оплачені зборами, на турецьких фелюгах? Так, пан прокурор це блискуче довів, і я, захисник, спростовувати ці дії підсудного не збираюся. Але чи складають ці дії злочин контрабанди, ось в чому питання, панове судді та панове присяжні!» [6].

Далі А. Я. Пассовер цитував напам'ять роз'яснення судового департаменту сенату з вичерпним переліком всіх видів морської контрабанди: човни, баркаси, плоти, шлюпки, яхти, рятувальні катери. Згадувалися в якості засобів для перевезення контрабанди навіть рятувальні пояси і уламки корабля, а так само порожні бочки з-під рому, але про турецьких плоскодонних фелюгах нічого не було сказано.

– Між тим, панове судді та панове присяжні, – наполягав Пассовер, – вам добре відомо, що роз'яснення сенату носять вичерпний, так, саме вичерпний характер і розповсюджені в тлумаченні не підлягають. А тому... оскільки підсудний Вальяно перевозив свої вантажі, на чому особливо наполягав пан прокурор, саме на турецьких фелюгах, а не в бочках з-під рому, наприклад, в його діях немає, з точки зору роз'яснення сенату, ознак злочину морської контрабанди, і він підлягає виправданню [6].

А. Я. Пассовер наполягає на каноні права *esceptio unius, exclusio deterius* («включення одного виключає інше»): якщо в тексті закону перераховується те, до чого він відноситься. Тим самим виключається все, що в ньому не згадано [3, С. 114]. І якщо б прокурор у полеміці з захисником залишався б на модусі логосі, то він міг би навести як аргумент інший канон, а саме: *jusdem generis* («того... ж роду або класу») слова, що входять в узагальнюючу формулу після перерахування («і т. д.», «тощо», «інші») повинні тлумачитися як що відносяться до того ж роду предметів або властивостей, що і зазначені в перерахуванні [3, С. 113]. Роз'яснення Сенату було потрібно не для того, щоб пояснювати видові поняття родового – «плавзасоби», а для того, щоб віднести до плавзасобів і такі поняття як «порожні бочки з-під рому»,

«останки загиблих кораблів», «фрятувальні пояси», тобто не звужувати обсяг поняття «плавзасоби», а, навпаки, розширити його обсяг шляхом додавання інших, можливо, неспецифічних, видових понять. Однак, як відомо, прокурор залишив логічний модус докази і перейшов на *modus ethos* і *modus pathos*. М. А. Вальяно був виправданий.

Отже, судове доказування, як пошук істини, припустимо при застосуванні тільки одного модусу публічного доведення – *modus logos*.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андриевский С.А. Речь в защиту Андреева // viperson.ru : рейтинг персональных страниц. 2015. URL: <http://viperson.ru/articles/delo-andreeva> (дата звернення: 12.09.2015).
2. Ведение в культурологию. Курс лекций / Под ред. Ю. Н. Солонина, Е. Г. Соколова. СПб., 2003. – 167 с.
3. Соболева А.К. Топическая юриспруденция. – М.: "Добросвет", 2001. – 225 с.
4. Соркин В.С. Особенности процессуального доказывания в уголовном судопроизводстве: Монография. Гродно: ГрГУ, 2002. – 95 с.
5. Хрулев С.С. Суд присяжных: очерк деятельности судов и судебных порядков. С-Петербург: типография Правительствующего Сената, 1886. – 231 с.
6. Шуйская Ю.В. Судебная аргументация в статусе определения // iPages.ru, 2015. URL: http://www.ipages.ru/index.php?ref_item_id=5993&ref_dl=1 (дата звернення: 17.09.2015).

МЕТОД СТАТИСТИЧНИХ ГРУПУВАНЬ

Пантілєєва Людмила Анатоліївна

студентка II курсу гр. ДОА-114 ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»

В статистичній науці групування виступає як один з найважливіших методів наукової обробки інформації, одержаної в процесі статистичного спостереження. Під ним розуміють розподіл на групи за будь-якою істотною ознакою усієї сукупності інформації про суспільні явища, зібраної в процесі спостереження. Залежно від того, які ознаки були покладені в основу групування, якими принципами керувалися дослідники при розподілі сукупності на групи, можна одержати різні, іноді протилежні результати.

Ідея групування у вітчизняній статистиці з'явилася ще у XVIII ст., коли російський вчений О. М. Радищев (1749 – 1802) вперше запропонував при дослідженні судової статистики провести групування кримінальних справ за видами злочинів.

Ще більшого значення методу групування надавав відомий вітчизняний статистик Д. П. Журавський (1810 – 1856), який визначав статистику, як науку «категорійного обчислення», і вважав, що головне в статистиці – це метод групування, підсумовування різноманітних явищ за їх категоріями. На його думку, усі явища соціального життя мають бути поділені на однорідні та одновидні частини, і обов'язково підсумовані за кожним видом, категорією окремо і в сукупності. В своїх наукових працях він підкреслював, що статистика повинна обчислювати ці показники по усіх досліджуваних фактах.

Статистичні групування – метод розчленування складного масового явища на істотно різні групи за ознаками, яким притаманні кількісні та якісні властивості даної сукупності, з метою дослідження його стану, розвитку та взаємозв'язку. [1,с.116]

Залежно від складності досліджуваного явища та мети дослідження може бути одна, дві і більше групувальних ознак. Тому залежно від кількості ознак, за якими виконуються групування, розрізняють такі види групувань, як прості, складні, комбінаційні і багатомірні. [2,с.149]

В економічному аналізі за допомогою групувань вирішують наступні завдання: виділяють однорідні соціально-економічні типи; виявляють структуру і структурні зрушення в часі та просторі; досліджують взаємозв'язки між явищами.

Відповідно до того, які завдання вирішують за допомогою методу статистичних групувань, вони діляться на три типи: типологічні, структурні та аналітичні. Слід зазначити, що виділені типи статистичних групувань певною мірою умовні, тому що при виконанні одного й того ж групування одночасно вирішується декілька завдань: виділяються типи, структура статистичної сукупності, встановлюються зв'язки між ознаками, покладеними в основу групування і розрахованими для характеристики тих же груп.

Для того, щоб обґрунтовано провести групування, забезпечити надійність та об'єктивність висновків і пропозицій, які роблять на підставі групувань, треба дотримуватись певних принципів і правил, а саме: мінімальна кількість одиниць спостереження не повинна бути меншою 20; в усіх видах статистичних групувань (крім типологічних) статистична сукупність має бути однотипною; групувальні ознаки повинні точно і повно відображати внутрішні особливості досліджуваних явищ; необхідно забезпечити принцип рівності об'єктивних чинників виробництва, насамперед, природних та економічних умов. [1,с. 118]

Групування, які дають можливість виділити із загального масиву інформації типові явища і процеси, називаються типологічними. За їх допомогою вивчаються розподіл підприємств за формами власності, розподіл населення за суспільними групами, вкладників за видами внесків та ін.

Типологічні групування завжди передують структурним групуванням. На основі типологічних групувань визначають структурні співвідношення окремих типових груп, на основі чого утворюються структурні групування. За

допомогою структурних групувань можна вивчати віковий склад населення; віковий склад злочинців або осіб, які вчинили конкретний вид злочину; склад сімей за кількістю осіб, за кількістю дітей, за розміром доходу тощо.

Якщо структурні групування проводять за територіальною ознакою або в територіальному розрізі, то такі групування називають територіальними.

Найбільш дієвим методичним інструментом при обробці економічної інформації є аналітичні групування, які застосовуються для вивчення взаємозв'язків між явищами, впливу однієї ознаки на іншу. Масштаби практичного застосування аналітичних групувань ставлять їх в число пріоритетних методів економічних досліджень. За допомогою аналітичного групування можна з'ясувати залежність випуску валової продукції від вартості основних виробничих фондів, тобто від розміру підприємства.

Якщо первинне групування не задовольняє потреби дослідника, то застосовується вторинне групування. Вторинне групування – це утворення нових груп на базі існуючих, які були побудовані раніше. Існує два способи їх побудови: 1) укрупнення інтервалів у варіаційних групуваннях; 2) часткового перегрупування, який

застосовується в першу чергу при типологічних і аналітичних групуваннях. Необхідність в застосуванні вторинного групування виникає, по-перше, у випадках необхідності утворення більш крупних груп, в яких чіткіше виявляються реальні тенденції, по-друге, при необхідності порівняння двох і більше групувань, які побудовані в різних регіонах із різними інтервалами. Але, завжди краще, якщо ми маємо первинні дані, побудувати нове групування на їх базі.

Статистичне групування є центральним моментом будь-якого зведення, завдяки чому матеріал статистичного спостереження приймає систематизованого вигляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кальман О. Г., Христич І. О. Правова статистика: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти. – Харків: Право, 2004. – 304 с.
2. Статистика для економістів: навч. посіб. / Р. М. Моторин, Е. В. Чекотовський. – К.: Знання, 2009. – 430 с.

ПРОБЛЕМА ГУМАНІЗАЦІЇ ТА ГУМАНІТАРИЗАЦІЇ ВИЩОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

*Печериця Тетяна Вікторівна
професор кафедри гуманітарних та
економічних дисциплін ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління Класичного
приватного університету»,
кандидат історичних наук, доцент*

На сучасному етапі становлення української державності, на нашу думку, на особливу увагу заслугоує процес формування концепції філософії вищої спеціальної освіти. На сьогоднішній день у вищих навчальних закладах України сформувався такий підхід, згідно з яким головна увага приділяється спеціальним дисциплінам (близько 85 % всієї кількості годин), в той час як гуманітарні навчальні дисципліни вважаються другорядними (відповідно 15 % годин). Наслідком цього стало панування культу спеціальних дисциплін у системі вищої освіти України. Не заперечуючи прагматичних досягнень такого підходу до вищої спеціальної освіти, необхідно зазначити, що він не забезпечує духовного і морального розвитку особистості. Орієнтація вищої спеціальної освіти на вузький професіоналізм призводить до випуску спеціалістів з обмеженим культурним світоглядом, обділених духовно і не сформованими моральними рисами особистості. Слід не забувати, що формування особистості майбутнього професіонала є вкрай важливим елементом у професійній освіті[3,с.39].

Досвід США у сфері вищої освіти в системі якої довгий період часу панувала так звана американська модель університетської освіти – ідеалом якої був професіонал *homofaber*, свідчить, що вже на початку 80-х рр. XX ст. вона почала призводити до масового занепаду культурологічного і гуманітарного рівня спеціалістів з усіх напрямів підготовки. З метою виправлення цієї ситуації в кінці 80-х рр. XX ст. в США було розпочато реформування вищої освіти бік її гуманізації. Отже, американський

досвід в сфері університетської освіти повинен застерегти України і особливо її педагогів від бездумного копіювання американської університетської моделі, яка може призвести до занепаду духовного потенціалу української нації, до утвердження бездуховності, втрати людського в людині.

Соціальне замовлення сучасності – це всебічно розвинена особистість, здатна діяти в умовах невизначеності. На нашу думку, найкращою базою для розвитку і виховання сучасного професіонала (будь-якого напрямку – юридичного, економічного тощо), формування його як особистості є такі навчальні дисципліни як філософія, соціологія, історія, психологія, культурологія, етика та інші.

Поставлена автором в статті проблема гуманізації та гуманітаризації вищої спеціальної освіти не є новою, вона вже отримала всебічний аналіз в працях як вітчизняних так і зарубіжних вчених серед яких І. Бех, Е. Лузік, Л. Буряк, О. Барно, М. Каган тощо. Однак, не зважаючи на підвищення уваги до цієї проблеми, вона, на жаль, все ще не отримала свого остаточного теоретичного а головне практичного вирішення.

Процес дегуманізації у вищій спеціальній освіти в СРСР свій крайній прояв отримав у 20-х рр. XX ст. коли із навчальних планів вищих навчальних закладів були виключені всі гуманітарні науки, а суспільствознавчі зведені до викладання «Короткого курсу історії ВКП(б)». Такий підхід досить швидко призвів до формування спеціфічної культури, основи якої становив технократизм. Слід зазначити, що характерною особливістю технократичного мислення, технократичної духовності є те, що в ній відсутній людський вимір.

Процес гуманізації і гуманітаризації вищої освіти в незалежній Україні розпочався ще в 90-х рр. XX ст. Уряд нашої держави прийняв ряд законів і вдався до конкретних заходів, яка сприяли підняттю рівня вищої освіти, зокрема, поглибленому вивченню рідної мови, патріотичному вихованню молоді тощо. Однак, в цей же період перехід України до ринкових відносин в середині 90-х рр. XX ст. індивідуалізував життя людини, раптово перемістив її в ситуацію самотності серед великої кількості людей, що конкурують один з одним. В результаті, людина щоб вижити в тих умовах змушена була нівелювати в собі людське, суб'єктивне. При цьому слід враховувати той факт, що необхідність боротьби за фізичне і соціальне виживання здатна звести особистість до рівня існування, близького до тваринного, поступово знижуючи її моральну сутність.

Отже, економічна криза, труднощі в соціально-економічному житті суспільства сприяють і, на жаль, продовжують сприяти формуванню стійкої негуманітарної мотивації при виборі професії. Наслідком цього стало те, що університети України почали стрімко втрачати все те особливе, що з самого початку їхньої історії було традиційним, невід'ємним, і перш за все втрачають свою сутність і призначення як центрів формування загальнолюдської культури.

Ще більше проблема гуманізації вищої освіти, і вищої спеціальної освіти, зокрема, загострилася у зв'язку з розвитком інформаційного суспільства. З прогресом технічної і технологічної цивілізації розпочався розвиток медіативної культури, яка становить собою примітивну модифікацію культури класичної. Класична ж культура все більше набуває ознак другорядності. Як наслідок цього навчання сучасного студента дедалі більше стає зведеним до виконання певних відпрацьованих технічних навиків пошуку інформації в Інтернеті, як правило подальшого простого її озвучення на семінарських заняттях. Студенти здебільшого взагалі вважають за не потрібне

вивчати інформацію, адже її при необхідності завжди можна віднайти в Інтернеті. Звідси і починається не лише інтелектуальна, але й духовна деградація молоді.

Отже, ми сьогодні є свідками поступового потрапляння людства і, зокрема, студентів, в цілковиту залежність від технічних засобів, і як наслідок поступову втрату найголовнішого досягнення людства – гуманності. Якщо людство свідомо незупинне цей процес, то фантастичні передбачення про повстання роботів і встановлення їхньої гегемонії на Землі стане цілком реальним. І найжахливішим буде те, що штучний інтелект роботів ніколи не зможе досягнути поняття – людяності, гуманності, а, отже, людство буде приречене до поступового винищення.

Оскільки в даний період часу світ в цілому не може похизуватися надлишком гуманності, постає завдання спеціального формування відповідної установки у великої кількості людей. Виклики сьогодення як зовнішні, так і внутрішні як нині переживає Україна, також не сприяють гуманізації соціуму.

Отже, щоб людство в буквальному розумінні не стало пост людським, необхідні механізми збереження людяності через стабільний розвиток гуманітарних основ соціального життя. На наш погляд, Україна як європейська держава повинна відродити європейську модель університету – яка формувалася і розвивалася під егідою однієї основної дисципліни – філософії. Відповідно теоретичні дисципліни довгий період часу залишалися домінуючими в університеті. Одночасно університет завжди брав на себе функції професійної підготовки, однак, практична функція університетів в Європі завжди була лише другорядною [2, с. 52 – 53].

Серед сучасних концепцій філософії освіти, на нашу думку, найбільш прогресивною є концепція педагогіки духовно значимої діяльності особистості, яку розробив академік АПН України І. Бех. В її основу закладені закони, серед яких:

1) закон випереджаючого морально-духовного розвитку по відношенню до розвитку інтелектуального. Дотримання даного закону унеможливить використання людиною свого розуму антигуманно, на шкоду іншому;

2) закон, згідно з яким основною мотивацією навчання повинні бути головні сенсоціалістні орієнтири (кінцева життєва мета), а не лише пізнавальні інтереси;

3) закон розвитку вищих емоційних переживань(моральних, етичних, інтелектуальних) як перепона нижчим біологічним.

4) закон оволодіння знаннями в контексті людської культури[1,с.11].

Таким чином, гуманізація і гуманітаризація всіх рівнів освіти є об'єктивним і неминучим процесом в історико-генетичному плані. У людства не має іншого надійного засобу гармонійного розвитку цивілізації, окрім як поступового і послідовного виховання справжніх особистостей методами класичної гуманітарної підготовки. А найвищою метою освіти і виховання всіх рівнів та напрямів повинен бути не просто професіонал, а гармонійно розвинена, духовно збагачена особистість – патріот і громадянин, демократ і гуманіст.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бех І. Законопростір сучасного виховного процесу // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 10 – 13.
2. Буряк Л. Гуманітарні інновації Національної академії управління // Вища освіта України – 2003. – №4. – С.51 –56.
3. Печерица Т В. Значение гуманитарной подготовки в системе юридического университетского образования // Проблемы правоохранительной деятельности.

ГУМАНІТАРНИЙ ВИМІР І ФАХОВА ВІДПОВІДНІСТЬ АВТОРЕФЕРАТИВ З ПРАВА НОРМАМ МОВИ

Пивоваров Василь Миколайович
доцент кафедри культурології Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат філологічних наук, доцент

У вищих навчальних закладах підготовка спеціалістів і педагогічних кадрів здійснюється відповідно до стандартів вищої освіти, ухвалених у новій редакції Закону України «Про вищу освіту». Однією із важливих вимог, які висувуються до фахівців, є досягнення необхідного рівня компетентності, що визначається як динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність [7]. Показником якості вищої освіти виступає рівень здобутих особою знань, умінь, навичок.

У сучасній освіті важливе місце повинен посісти гуманітарний цикл навчальних дисциплін, з-поміж яких – мовознавчі. Слово «гуманітарний» походить від фр. *humanitaire*, від лат. *humanitas* – людська природа, освіченість [9, с. 209].

Ізольованість мовної підготовки від спеціальної освіти негативно впливає на становлення особистості фахівця, який не володіє знаннями щодо духовної спадщини і не має навичок екстраполяції досягнень у галузі інших наук на сферу своєї діяльності [6, с. 124]. Саме гуманітарна освіта багато в чому визначає інтелектуальний і творчий потенціал особистості, якість її професійної діяльності, конкурентоспроможність на ринку праці.

Метою гуманізації освіти є істотне підвищення рівня підготовки фахівців найвищої кваліфікації – кандидатів і докторів юридичних наук різних спеціальностей: адміністративного права і процесу; фінансового права; інформаційного права; земельного права; аграрного права; екологічного права; природо ресурсного права та ін. В основу вимог до змін у сфері вищої освіти

покладені виклики ХХІ століття. Зміни у вищій школі повинні відповідати змінам у юридичній системі, і насамперед це повинно відбутися в процесі підготовки фахівців вищого рівня – здобувачів наукових ступенів з права.

Поставлено завдання – виявити відповідність якості наукових досліджень щодо мовного оформлення нормам мови та встановити рівень лінгвістичної обізнаності юриста.

Для аналізу використано автореферати зі спеціальностей: 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право; 12.00.06 – земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. Захист дисертаційних робіт відбувся 2015-2016 роках.

Невід’ємною складовою підготовки кандидатів наук юридичного спрямування, як і будь якого іншого, є досконале володіння державною мовою, якою

затверджена на правовому рівні українська мова, постійне дотримання норм мови на всіх рівнях, використання тих лексем, які становлять суть текстів наукового стилю.

Аналіз текстів авторефератів з права дав змогу виявити чимало прогалин щодо глибинних знань правописних норм, уміння правильно добирати слова залежно від їх значення, вимогливо вживати ті лексеми, які становлять суть наукового стилю та його різновидів.

У юридичній сфері особливу увагу слід приділяти правильному написанню слова, точному уживанню термінів, щоб точно передати зміст поняття. Так, в авторефераті «Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України» зазначено: «Забезпечення недоторканості права приватної власності є однією із головних конституційних гарантій суб'єктивного права будь-якої особи, що є засадничою основою правової держави» [5, с. 3]. У Конституції України в статті 3 визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [3, с. 3]. Отже, відзначається фахова помилка в авторефераті у слові «недоторканість», бо насправді йдеться про «недоторканність». В українській

мові є два абстрактні іменники: недоторканість і недоторканність зі значенням якості, властивості, які утворені від дієслівних прикметників недоторканий і недоторканий за допомогою суфікса -ість. Академічна граматика української мови [2, с. 48–49] лексичне значення таких відприкметникових іменників не відрізняється від лексичного значення вихідних для них прикметників. Таке пояснення надається в тлумачних словниках української мови: недоторканий – 1) якого ніхто не торкався, не чіпав тощо; 2) до якого ніхто не приступав, за якого ніхто не брався (про роботу); 3) перен. непорочний, чистий, цнотливий (наприклад, недоторкана дівчина); недоторканність – 1) якого закон охороняє від посягань з боку кого-небудь; 2) якого не можна псувати, знищувати, паплюжити через значимість, важливість тощо. [1, с. 758]. Отже, ці слова істотно різняться значенням, а тому насправді мова йде в авторефераті про недоторканність, тобто те, що захищає держава.

Типовою помилкою є «в ході дослідження». Відповідно до норм української мови помилковим «у ході дослідження», «у ході обговорення» відповідають правильні форми «у процесі дослідження», «під час обговорення» [4]. До цього переліку можна додати такі помилково вживані складені прийменники, як: у залежності від (треба залежно від), у відповідності до (треба відповідно до), у порівнянні з (треба порівняно з), у силу (треба через, з огляду на, у зв'язку з).

У мові авторефератів вживаються два слова-синоніми – проблема і питання. Проблема – це складне теоретичне або практичне питання, що потребує вирішення, вивчення, дослідження [1, с. 1143]; питання – положення, справа, предмет, які вимагають розв'язання, обговорення, уваги та ін. (приклад – болюче питання, гостре питання) [1, с. 944]. Пошукувач стверджує, що в «теорії земельного права залишається низка невизначених проблем і багато принципових питань, які не отримали наукового обґрунтування» [5, с. 3]. До вживання словосполучення «невизначених проблем» зауважень немає, а щодо «принципових питань» – не зрозуміло їх використання. Очевидним є не розрізнення значень цих слів. У Словнику синонімів української мови зазначено:

«питання – те, що вимагає уваги, обговорення, розв'язання тощо» [8, с. 193]. У авторефераті можна було обмежитись одним словом, і таким чином уникнути повтору.

Наступна неточність у слововживанні – «не отримали наукового обґрунтування». Слово «отримати» тлумачиться як: 1) брати, приймати те, що надсилається, надається, вручається та ін.; отримувати. || Діставати на руки заробіток, винагороду та ін. || Здобувати звання, посаду, становище та ін. || Заслужувати певну оцінку на уроці або екзамені. || Діставати дозвіл на користування чим-небудь; 2) приймати для виконання; 3) здобувати, діставати що-небудь певними зусиллями, якимись діями та ін. || Виробляти, вирощувати. Одержати високий урожай; 4) рідко . Здобувати, діставати перевагу в боротьбі, змаганні та ін.; 5) зазнавати на собі певної дії кого-, чого-небудь [1, с. 827]. Стосовно наукового обґрунтування, то його найвірогідніше повинно було б здобути чи дістати. Так само не можна «отримати згоду» [5, с. 6].

Часто вживаними є конструкції «на сьогодні», «до сьогодні», «на сьогоднішній день». Значення слово «сьогодні» 1) У цей, нинішній день (між учорашнім і завтрашнім днем). || У нинішній час; зараз, тепер. 2) Нинішній день; теперішній час, сучасність. || Те, що існує, відбувається тепер, у даний момент [1, с. 1423]. У текстах наукового стилю доречними є конструкції «на цей час», «дотепер», «нині». «На сьогоднішній день» взагалі має тавтологію, оскільки «сьогоднішній» містить корінь «дн» – «сього дня». У текстах досліджених авторефератів більше семи разів ужито слово «сьогодні».

Найпоширенішими синтаксичними помилками є: «розроблено автором особисто», «автором сформульовано завдання правового виховання». Присудкова форма на -но, -то – безособова форма з нейтралізованою пасивністю, не має закінчення, яке б указувало на конкретного діяча. Отож у реченні діяча у формі іменника в орудному відмінку не називаємо. Наведені вище помилкові конструкції потрібно перебудувати в активну: автор особисто розробив; автор сформулював завдання правового виховання.

Отже, наведені приклади не вичерпують усіх лексичних і граматичних помилок, але навіть такий перелік змушує більш уважно ставитися здобувачам наукових ступенів до лінгвістичного оформлення наукових праць, уживати лексичні та граматичні саме наукового стилю, оскільки підтвердження наукового ступеня кандидата наук передбачає бездоганне володіння державною мовою відповідно до затверджених вимог Національної рамки кваліфікацій до набутих компетентностей науковців.

Отже, у підготовці наукових кадрів перелік необхідних знань з мови, умінь і навичок залишається вагомим. Фах юриста вимагає високої мовленнєвої підготовки, уважного ставлення до слова, термінологічної компетентності, що є невід’ємною складовою його мовно-професійної культури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
2. Вихованець І. В. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К. : Унів. вид-во «Пультсари», 2004. – 400 с.
3. Конституція України; Прийнята 28.06.1996 р. (зі змінами згідно із Законом України № 2222-IV від 08.12.2004 р.).

4. Мейзерська І. В. До питання про нормативне вживання складених приєменників у сучасній українській літературній мові // *Культура слова* – 2010. – № 73. – С. 134-137.
5. Наконечний А.Б. Примусове відчуження земельних ділянок за законодавством України. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право. / Наконечний Андрій Богданович ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – Х., 2016. – 24 с.
6. Олійник О. Особливості гуманітарної підготовки і професійної компетентності студентів у технічному ВНЗ / О. Олійник // *Донецький вісник наукового товариства ім. Т. Шевченка. Мовознавство.* – 2009. – Т. 26. – С. 123–132.
7. Про вищу освіту: Закон України // *Голос України.* – 2014. – 06 серпня.
8. Словник синонімів української мови : В 2 т. / А.А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К. : Наук. Думка, 1999–2000. – Т 2. – 960 с.
9. Словник української мови / Кер. В. В. Німчук та ін. / Відп. ред. В. В. Жайворонюк. – К. : ВЦ «Просвіта», 2012. – 1320 с.

ПЕРЕВАГИ ТА РИЗИКИ ВИКОРИСТАННЯ ХМАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

***Підгорна Наталія Вікторівна**
менеджер з продажів Компанії EVNE Developers*

Хмарні технології являються одним з основних чинників світового розвитку, вплив якого з кожним роком все більше зростає. Україна, як країна, з дуже розвинутими інформаційно-комунікаційними процесами, не може залишатися осторонь.

Розглянемо переваги використання хмарних технологій. Безперечно, що архітектура хмари є більш лаконічною, продуктивнішою та дешевшою у порівнянні з ґрид-системами[3] та «проводово-апаратними» мережами попереднього покоління.

Перш за все, хмарні сервіси дають змогу значно зменшити витрати на центри обробки інформації, мережеве та сервісне обладнання, програмні та апаратні засоби, а також на адмініструванні та персоналі.

Другою перевагою є те, що хмара надає можливість швидко міняти конфігурацію ІТ-інфраструктури з урахуванням поточних потреб, використовуючи тільки ресурси, що потрібні в даних момент. Хмарних ресурсів звичайно досить для замовлення віртуального «суперкомп'ютера» або інфраструктури для великої корпорації, і немає проблем з сумісністю ОС чи оновленням програмного забезпечення.

Третьою перевагою можна вважати мобільність. Користувач має доступ до свого віртуального комп'ютера незалежно від місця знаходження, для цього йому потрібен мобільний термінальний пристрій та доступ до мережі Інтернет.

Наступна перевага це - постійно зростаючий спектр послуг, які пропонують провайдери та виробники хмарних технологій[2].

Сформувалися чотири головні моделі хмарних сервісів. Розглянемо їх.

Приватна хмара (Private cloud). Хмарна інфраструктура, яка обслуговує потреби окремої організації. Управління здійснюється або власними силами організації, або стороннім провайдером.

Спільна хмара (Community cloud). Хмарна інфраструктура, що використовується декількома організаціями, які дотримуються однакових принципів при розробці ІТ-інфраструктури.

Публічна (громадська) хмара (Public cloud). Хмарна інфраструктура, що створюється для великих груп і різних категорій користувачів та є загальною доступною. Управління здійснюється тільки стороннім провайдером, що надає відповідний спектр послуг.

Гібридна хмара (Hybrid cloud). Хмарна інфраструктура, що складається з комбінації трьох попередніх моделей. Найпопулярнішою серед користувачів є саме гібридна модель. Ця модель спрямована на задоволення технологічних бізнес-потреб, вона поєднує в собі нормальний рівень безпеки та конфіденційності з невеликими витратами.

Серед недоліків хмарних сервісів та ризиків їх застосування для споживачів та організацій, можна виокремити три основних:

– Майже цілковита залежність хмари від підключення до Інтернет, причому – стабільного і, бажано, широкосмугового.

– Швидкість роботи програм може бути меншою, ніж на локальному комп'ютері.

– Рівень безпеки зберігання та передачі даних недостатній [1].

Підводячи підсумок, можна сказати, що хмарні технології є сучасним рішенням, одним з елементів революційної «третьої ІТ-платформи». Впровадження хмарних сервісів сприяє скороченню витрат, але в той же час наражає користувачів на ризик (недостатній рівень безпеки даних). Однак, хмарні технології не стоять на місці і постійно вдосконалюються. Тому безперечно є перспективним напрямком в ІТ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Волокита А., Мухін В., Стешин В. Специфіка інформаційних систем на основі технології cloud computing [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vndtu/2011_53/29.htm
2. Гнатюк С. Актуальні питання захисту персональних даних у віртуальному середовищі (на прикладі технологій та сервісів "хмарного" обчислення). Аналітична записка. [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/1090/>
3. Порівняльний аналіз ІТ-систем Grid і Cloud Computing див.: Волокита А., Мухін В., Стешин В. Специфіка інформаційних систем на основі технології cloud computing [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/vndtu/2011_53/29.htm

ПЕДАГОГІЧНА ДІАЛОГОВА ВЗАЄМОДІЯ СУБ'ЄКТІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Проценко Ірина Іванівна
доцент кафедри педагогіки
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С.Макаренка,
кандидат педагогічних наук, доцент

Процес педагогічної взаємодії викладача та студентів, дистанційованих у просторі, зумовлює нову освітню тенденцію, появу дистанційної форми навчання.

Дистанційне навчання передбачає специфічну педагогічну систему, для якої характерна наявність майже всіх способів організації взаємодії агентів навчального процесу, що мають форму діалогу. Ефективність організації педагогічної взаємодії агентів такого комунікативного акту зумовлена низкою факторів, а саме: змістом дисципліни (змістом та метою навчання), фоновими факторами (розміром навчальної групи, рівнем інтелектуального розвитку, етнічною приналежністю тощо), засобами комунікації (мовою діалогу, формою та якістю зв'язку), формою контролю. Низький рівень володіння механізмами комунікації стає причиною виникнення конфліктів, проблем, розчарувань і невдач як для самих студентів, так і їх викладачів. Адже, з одного боку, відсутність прямого очного спілкування між студентом і викладачем, коли поруч немає людини, яка могла б емоційно забарвити знання, є значним мінусом для процесу навчання. Сучасні електронні засоби комунікації надають широкі можливості взаємодії студентів із навчальним матеріалом. Навчальний матеріал постає об'єктом навчальної взаємодії, що зумовлює активну пізнавальну позицію студента як суб'єкта навчального процесу. Студентові доводиться самостійно конструювати свої знання, вести діяльність щодо пошуку необхідної інформації у системі Інтернет або на спеціалізованих носіях (компакт-дисках, в електронних бібліотеках), а також самостійно її аналізувати. Після отримання студентом потрібного йому навчального матеріалу, він приступає до опанування одержаної інформації, що відбувається через взаємодію із віддаленими співрозмовниками (суб'єктами навчального процесу). Тут важлива роль належить викладачеві, якому слід допомогти студенту організувати його діяльність та вмотивувати її, надати консультацію, відповісти на всі питання та оцінити досягнення студента після проведення тесту, певної роботи щодо творчого проектування тощо. Процес педагогічного спілкування з викладачем має стимулювати бажання студента продовжувати діалог з метою досягнення певної навчальної мети. Викладач також ініціює дискусії між студентами з навчальної теми, які можуть відбуватися у формі форумів, конференцій, чат-дискусій тощо. Важливою метою педагога у процесі його взаємодії із студентами стає надання можливості кожному із учасників навчального процесу поставити запитання, а також запропонувати свої коментарі, запитання або зауваження у відповідь. Проте, діалог як партнерська взаємодія може відбуватися не тільки з викладачем, а й з іншими агентами навчального процесу. Взаємообмін досвідом навчання, участь у відеоконференціях, дискусіях, листування електронною поштою – усе це розвиває у студента універсальні комунікативні вміння, безумовно корисні для подальшої професійної діяльності.

Також одним із важливих факторів використання інформаційних технологій є незалежний контроль успішності навчальної діяльності студента, що відбувається без присутності екзаменатора. А це, з одного боку, зменшує стресове напруження, а з іншого, сприяє об'єктивності оцінювання. До того ж, оскільки взаємодія в інформаційній мережі відбувається за законами взаємодії між людьми, робота в системі Інтернет формує у студентів навички спілкування на відстані, ділового листування, що особливо важливо в часи всесвітньої ком'ютеризації та поширення міжнародних зв'язків. Певна річ, що у зв'язку із широким використанням інформаційних технологій змінюється роль навчальної книги. Підручник повинен уже бути не головним джерелом навчальної інформації, а гідом, який веде до творчості, мистецтва та бажання до самоосвіти. Тому, природно, що традиційна парадигма освіти «викладач – підручник (інформація) – студент» у сучасній вищій школі доповнюється

новою схемою «студент – телекомунікаційні технології –викладач», що тенденцію до опосередкованих форм організації педагогічної взаємодії і, водночас, пропонує творчий підхід до пошуку та аналізу запропонованої інформації для вирішення педагогічних завдань. Викладач у процесі навчання, розмістивши в інформаційній базі певний навчальний продукт – інформацію, створює авторизовану веб-сторінку, на якій розміщені методичні матеріали для конкретного освітнього процесу. Студент, у процесі виконання завдання, створює свій продукт і розміщує його у тій же інформаційній базі, наділяє своїми ознаками, створюючи свою авторизовану сторінку. Педагог має можливість контролювати і коректувати роботу студента при необхідності, працюючи з ресурсом, створеним окремим студентом або групою студентів.

Агенти системи впливають один на одного у процесі інтерактивної взаємодії, а в потрібний момент викладач коригує процес у позитивному напрямку. Такі освітні електронні портали являють собою структуровану інформаційно-освітню систему. Її основні функції – це інтеграція освітніх ресурсів регіону всіх рівнів освіти. В основу структури такого порталу покладена найпростіша модель комунікації, що окреслює рух інформації від суб'єкта до об'єкта через діяльність суб'єкта, де суб'єкт – це автор інформації, вид діяльності – це діяльність агента, а адресна група – це об'єкт, на який спрямована діяльність. Усі три компоненти об'єднані інформаційним ресурсом. Пропонована модель дозволяє визначити основні шляхи та умови організації опосередкованої форми взаємодії учасників навчального процесу у відкритій системі освіти за допомогою електронних технологій.

ДО ПРОБЛЕМИ ЗАГАЛЬНОГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ

Пузиренко Ярина Василівна

*доцент кафедри культурології Національного університету
біоресурсів і природокористування України, кандидат
філологічних наук, доцент*

У сучасних умовах соціоекономічного розвитку держави у контексті глобалізації розвиток науки є одним із найважливіших завдань. А формування наукового потенціалу нації є серед пріоритетів освітньої галузі.

У цьому зв'язку особливо актуальними стануть проблеми якості підготовки студентів у вищих навчальних закладах. При чому дуже важливою є не тільки спеціальна, але й загальногуманітарна підготовка студентів. Нині це питання стоїть особливо гостро через виведення відповідних навчальних курсів із переліку обов'язкових, що призводить навіть до вилучення із навчальних планів.

Питання важливості гуманітарної підготовки студентів перебуває в полі зору науковців, зокрема і нами розглядалося це питання у роботі [4]. Ми звертали увагу на те, що чимало студентів-першокурсників недавніх випускників шкіл мають досить низький рівень культури спілкування, не завжди дотримуються етикетних норм і правил, погано обізнані із здобутками української культури. Тобто «вищі навчальні заклади України стикаються із пониженням загальнокультурного рівня студентів, що є відображенням сучасного незадовільного стану культури в державі» і тому

«навчальний заклад має надолужувати те, чого не доробили школа, сім'я і суспільство» [4, с. 94].

Із цією проблемою прямо пов'язана інша – освітній рівень випускників шкіл, зокрема їх загальногуманітарна підготовка. Тут ми маємо на увазі не стільки наявність конкретних знань із тієї чи іншої дисципліни гуманітарного циклу, скільки загальну ерудованість. А вона стрімко падає з кожним роком. Досвід роботи зі студентами-першокурсниками свідчить, що вони можуть не знати елементарних очевидних речей. Як ми зазначали в інтерв'ю, деякі студенти «не знають шкільної програми, не знають широковживаних термінів іншомовного походження. Скажімо, питають, що таке «нівелювати»? Буває, не можуть розрізнити поняття «авторитарний» і «авторитетний» [1]. Проблема в тому, що викладач навіть не здогадується, що студенти його не розуміють.

На нашу думку, однією з причин є не стільки пониження рівня викладання в середній школі, скільки падіння культурного рівня в суспільстві загалом. Раніше студенти могли активно інтелектуально розвиватися поза шкільним процесом так би мовити «у фоновому режимі» - прослуховування радіопередач, перегляд телепрограм, читання, нехай і принагідне, газет, які передплачувала родина. То нині такий спосіб підвищення освітнього рівня практично відсутній. Що студент може почути з радіо ефіру? Про який інтелектуальний рівень теле-шоу може йти мова? Яка інформація подається в популярних серед молоді жіночих і чоловічих журналах?

Та і технологічний розвиток не завжди допомагає в опануванні знань. За нашими спостереженнями, як не парадоксально, але інтернет замість засобу прогресу може ставати гальмом на шляху освоєння знань, більше того сприяє зниженню їх якості. Ми розглядали, зокрема, такі аспекти: проблема довіри до джерел інформації (хоча вона актуальна і для друкованих видань, але в інтернеті вона стоїть особливо гостро.); проблема розвитку мислення (за допомогою інтернету студенти шукають не матеріал для розкриття заданої теми, а готові відповіді, вони не перчитують літературу, щоб вибрати потрібну інформацію, а бездумно її копіюють, знайшовши потрібне за ключовими словами); проблема плагіату (серед студентів, на жаль, не вважається непристойним видати чийсь науковий роботи за свої) [5]. Тому, на нашу думку, перш за все необхідно на першому курсі (а в ідеалі, ще в школі):

- навчати студентів навичкам ефективного пошуку інформації;
- знайомити з критеріями верифікації інформації, визначення її валідності хоча б на елементарному рівні;
- вводити / застосовувати покарання за плагіат.

Ще один важливий аспект гуманітарної підготовки студентів-першокурсників – розвиток творчих здібностей. Цьому сприяє заохочення участі студентів у діяльності аматорських колективів, гуртків і студій. Важливим є також залучення до розв'язання творчих завдань під час навчального процесу. Наш досвід свідчить про ефективність цієї роботи, зокрема при викладанні таких дисциплін, як сімейно-побутова культура, українознавство, декоративна флористика [2,3,6]. Адже творча діяльність сприяє формуванню гнучкості мислення, вміння знаходити неординарні шляхи розв'язання проблем і приймати нестандартні рішення, що дуже важливо для майбутнього фахівця, майбутнього науковця.

Таким чином, якісна загальногуманітарна підготовка студентів, яка провадиться більшою мірою на перших курсах вищих навчальних закладів сприятиме формуванню зацікавленості студентства у творчій діяльності, що на старших курсах переросте до залучення в наукову діяльність.

Отже, гуманітарна складова у вищих навчальних закладах не залежно від їх профілю має посідати важливе місце і це повинно знаходити відображення в навчально-виховному процесі і закріплюватися у навчальних планах підготовки фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Музиченко Я. Навіщо студентам культура? // Україна молода. 30 червня 2013. №077. Режим доступу <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2277/174/81094/>
2. Пузыренко Я.В. Виховний потенціал дисципліни «декоративна флористика» // Матеріали 11-ї Міжнародної міждисциплінарної науково-практичної конференції 29 квітня – 09 травня 2011 р. / Харківський національний університет ім. В.Н.Каразіна. – Харків, 2011. – С. 275-276 с.
3. Пузыренко Я.В. Розкриття творчого потенціалу студентства при викладанні дисципліни „Сімейно-побутова культура і домашня економіка” // Реформування системи вищої освіти в Україні: досвід і перспективи. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. 21 квітня 2005 р. Національний аграрний університет. – Ч. II. – К.: НАУ, 2005. – 268 с.
4. Пузыренко Я.В. Якого фахівця має готувати вищий навчальний заклад? (до проблеми гуманітарної підготовки студентів) // Проблеми інтеграції національних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища: Збірник матеріалів Міжнародної науково-методичної конференції. Том 2. «Сучасні підходи до забезпечення якості вищої освіти». – Харків: Вид-во «Форт», 2012. – С. 93-94.
5. Пузыренко Я.В. К вопросу о влиянии интернета на качество подготовки студентов// Перспективы развития высшей школы: материалы V Международной науч.-метод. конф. – Гродно: ГГАУ, - 2012. – С.12-13.
6. Пузыренко Я.В. Раскрытие творческого потенциала студенчества при преподавании дисциплины «украиноведение» // Перспективы развития высшей школы: материалы III Международной науч.-метод. конф. – Гродно: ГГАУ, 2010. - С.476-477.

МІСЦЕ ОСВІТНЬО-ІНФОРМАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩИХ ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Рахманов Віталій Олегович

*доцент кафедри педагогіки та психології професійної
освіти гуманітарного інституту*

*Національного авіаційного університету,
кандидат педагогічних наук, доцент*

Проникнення інформаційних технологій у навчальний процес вищих технічних навчальних закладах дозволяє викладачам змінити зміст, методи, організаційні форми тощо. Застосування освітньо-інформаційного середовища у навчанні сприяє прискореному процесу адаптації студентів як майбутніх фахівців до його професійної діяльності, підвищує якість його підготовки, надає можливість вільно орієнтуватися у сучасному житті в цілому та у сфері професійної діяльності.

Все це веде до перегляду організаційних форм навчальної роботи, що склалися за рахунок збільшення самостійної, індивідуальної роботи, зростання об'єму діяльностей пошукового та дослідницького характеру, позааудиторні заняття, які будуть складовою частиною цілісного навчального процесу [2].

Застосування освітньо-інформаційного середовища у навчальному процесі вищих технічних навчальних закладах веде до передачі таких функцій викладачу як контроль, корекція, моніторинг, прогнозування, тренінг тощо. Особливу увагу потребує створення відповідних методик, які були б орієнтовані на розвиток особистості майбутнього фахівця, наприклад:

- швидкий зворотній зв'язок;
- візуалізація навчальної інформації;
- архівне збереження інформації з можливістю передачі та доступу;
- автоматизація процесу навчання тощо.

Важливо для кожного студента є здатність до неперервного пошуку нових, актуальних знань, грамотного здійснення інформаційних процесів (пошуку, збереження, переробки, розповсюдження) – одна з професійних компетентностей фахівця в будь-якій галузі, що визначає успішність його особистого зростання. Тому одним із основних завдань організації навчально-виховного процесу у вищих технічних навчальних закладах є пошук шляхів підвищення активності і самостійності навчання студентів [3]. Особливої уваги потребує мотиваційне та технологічне забезпечення самостійної аудиторії та позааудиторної пізнавальної діяльності студентів. Значна роль в процесі самоосвіти відводиться сучасним технологіям навчання, педагогічній спрямованості змісту навчального матеріалу, а також умовам для самостійного навчання. Самостійна робота – це різноманітні види навчальної діяльності студентів, що здійснюється на заняттях за завданням викладача, під його керівництвом та без його участі. Ефективність підготовки у більшості залежить від якісної організації процесу самостійного навчання, дидактичної якості матеріалів, що використовуються в навчальному процесі. З цією метою в процесі навчання студента у вищих технічних навчальних закладах необхідно сформувати систему професійно значимих якостей, які включають основні функціональні компоненти професійної діяльності: когнітивний, проектувальний, конструктивний, комунікативний та організаторський [1].

Розв'язання цих завдань значною мірою залежить від педагогічної майстерності викладачів, їхньої готовності до роботи з наростаючими потоками інформації, володіння методами представлення, пошуку та переробки інформації. Необхідною умовою розробки та впровадження нових форм і технологій навчання є підготовленість викладачів до роботи в освітньо-інформаційному середовищі. В зв'язку з цим, на нашу думку, важливим є формування освітньо-інформаційної компетентності студентів і викладачів [5].

Використання освітньо-інформаційного середовища сприяє реалізації педагогічних цілей, значно удосконалювати процес викладання і навчання. Враховуючи те, що важливим є самостійна навчальна діяльність, тому особлива увага приділяється застосуванню інформаційному моделюванню на основі широкого застосування мультимедіа та використання інтерактивної взаємодії. Розроблення тренажерів-імітаторів створюють всі умови для формування, здійснення і коригування професійних дій майбутніх фахівців. Створення віртуальних лабораторій надає додаткову можливість для підвищення якості професійної освіти [4].

Аналіз практичного досвіду використання освітньо-інформаційного середовища у навчальному процесі, методики його впровадження є основою підвищення професійної компетентності майбутніх фахівців. Вища освіта значно розширила здатність використання технологій, які пов'язані із всевітніми інформаційними мережами. Це займає важливе місце у навчальному процесі вищих технічних навчальних закладів, вони стають необхідним інструментом майбутнього фахівцю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : монографія / В.Ю. Биков. – К. : Атака, 2009. – 684 с.
2. Деркач Т.М. Інформатизація викладання хімії: від теорії до практики: монографія / Т. М. Деркач. – Д.: Вид-во Дніпропетр. нац. ун-т, 2011. – 244 с.
3. Рахманов В. О. Методичні засади формування освітньо-інформаційного середовища у вищому технічному навчальному закладі / В.О. Рахманов // Вісник Національного авіаційного університету. Серія : Педагогіка. Психологія: зб. наук. праць. – К. : НАУ, 2015. – Вип. 2(7). – С. 98-103.
4. Rutren N. The learning effects of computer simulations in science education / N. Rutten, W. R. van Joohngen, J. T. van der Veen Computers & Education. – 2012. – V. 58. – P. 136-153.
5. Renken M. D. Computer simulations and clear observations do not guarantee conceptual understanding / M. D. Renken, N. Nunez // Learning and Instruction. – 2013. – V. 23. – P. 10-23.

ВИЩА ЮРИДИЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ЗДОБУТКИ

Рябовол Лілія Тарасівна

доцент кафедри правознавства

Кіровоградського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка,

доктор педагогічних наук, доцент

Одним з основних завдань Національної програми правової освіти населення (далі – Програма) проголошено вдосконалення системи правової освіти, виконання якого має забезпечуватися такими шляхами: поєднання правової освіти із загальною середньою, професійно-технічною і вищою освітою; надання правової освіти навчальними закладами державної та інших форм власності на платній або безоплатній основі; всебічного міжнародного співробітництва з питань правової освіти. Відповідним напрямом реалізації Програми є надання правової освіти в усіх дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, вищих навчальних закладах [4].

Важливу роль для розвитку юридичної освіти відіграли такі положення документа: обсяг і зміст правової освіти у вищих навчальних закладах визначається потребою суспільства у вихованні правосвідомого громадянина та високими вимогами до освітнього, освітньо-кваліфікаційного рівня особи; правова освіта здійснюється із застосуванням сучасних інформаційних технологій, зокрема елементів дистанційного навчання.

Вища юридична освіта (далі ВЮО) – галузь фахової освіти, безперервний процес теоретичного і практичного навчання з метою засвоєння сутності і змісту права, набуття умінь і навичок застосування його положень у професійній правничій діяльності, який здійснюється у вищих навчальних закладах, де зосереджено висококваліфікований науковий і науково-педагогічний персонал, забезпечено поєднання навчального процесу з науково-практичною діяльністю, і готуються компетентні кадри у галузі права відповідно до стандартів вищої освіти [1].

Вища юридична освіта є складним і багатогранним явищем. З позицій системного підходу її можна розглядати як сукупність: 1) вищих навчальних закладів, їх структурних підрозділів, які надають відповідні освітні послуги; 2) юридичних дисциплін, які опосередковують її зміст; 3) взаємопов'язаних мотиваційно-цільового, процесуального результативного компонентів юридичної освіти як системи навчання. Аналіз сучасного стану ВЮО як системного утворення та співвіднесення його результатів з положеннями Програми дозволили визначити її проблеми і здобутки.

Науковці (Ю. Бошицький, М. Задояний, В. Комаров, В. Нор, І. Оксфом, О. Святоцький, А. Селіванов, В. Тацій та ін.), котрі розробляли питання модернізації вищої юридичної освіти у зв'язку із сучасними викликами суголосні в тому, що першочергового розв'язання вимагає проблема стихійного розвитку юридичних навчальних закладів, кількість яких постійно зростала протягом останніх 15 років. Як вказує В. Тацій, така розгалужена мережа юридичної освіти не відповідає не лише реальним потребам держави і суспільства, а й здоровому глузду. На його думку, це стало можливим унаслідок зниження вимог до ліцензування та акредитації, які слід підвищити [2, с. 10]. Зважаючи на те, що значна частина бажаючих отримати юридичну освіту набувають її на комерційній основі, вона стала елементом бізнесу, заробітчанства. Вищі просто заробляють великі гроші на дипломах про начебто набуту юридичну освіту, акцентує Ю. Бошицький [2, с. 14].

Як справедливо зазначає В. Комаров, модернізація вищої юридичної освіти вимагає розроблення принципово нових теоретичних, методологічних та організаційних засад [2, с. 11]. Врахування цього положення при обґрунтуванні мережі закладів, які надають юридичну освіту, передбачає врахування як потреби держави і суспільства у фахівцях-правовиках, так і вимог до рівня їх підготовки. Сучасний юрист має бути не тільки належно підготовлений, знати законодавство і вміти його використовувати, але й мати відповідну морально-етичну базу, вказує Ю. Бошицький [2, с. 14]. Юрист – чи не єдиний професіонал, від якого залежить забезпечення в суспільстві громадянських прав і свобод, розвиток процесів державотворення, акцентує В. Богатир [2, с. 12].

Юридична освіта сьогодні недостатньо орієнтована на ринок праці, на якому, крім безпосередньо професійних, актуальними сьогодні є й соціальні, комунікативні навички спеціаліста, наявність яких надасть йому переваги.

Оновлення потребує зміст вищої юридичної освіти. Вирішення цього питання пов'язане з розробкою державних стандартів вищої юридичної освіти і кваліфікаційних рівнів у контексті узгодженням їх з європейськими нормами. У свою чергу, це вимагає остаточного визначення на нормативному рівні переліку юридичних професій і видів діяльності. Його відсутність значно ускладнює формування державного замовлення на підготовку відповідних фахівців.

Відкритим залишається питання: якою має бути підготовка юриста – загальною чи вузькоспеціальною? Обговорюючи питання моделі підготовки юриста, фахівці схиляються до думки, що базова підготовка юристів всіх кваліфікаційних

рівнів має спиратися на підготовку юриста широкого профілю, що дасть змогу забезпечити академічну і професійну мобільність фахівця. Така модель повинна привести до формування у нього широкого світогляду, має бути зорієнтована, з одного боку, на певний рівень юридичної освіти, а з іншого, – охоплювати вимоги до обсягу знань і вмінь у певних видах юридичної діяльності.

Актуальною є і проблема підготовки викладачів для вищих юридичних закладів: фахівці з юридичною освітою, як правило, не мають спеціальної педагогічної підготовки, у то час, як знання про принципи, форми, методи навчання і контролю є необхідними викладачу для ефективної організації процесу навчання. Слід зазначити, що позитивні зрушення у цьому напрямку пов'язуються із уведенням у навчальний план підготовки магістра психолого-педагогічних дисциплін.

Зміст вищої юридичної освіти потребує удосконалення й з огляду на необхідність упровадження в нього здобутків юридичної науки. Сьогодні вона стає більш демократичною, відкритою для сприйняття класичної спадщини і новітніх ідей. Більшу увагу приділяє матеріальним і духовним потребам людини, її гідності, правому та політичному світогляду, правам і свободам громадян. Значно збагатився гуманістичний зміст сучасного вчення про державу і право зі сприйняттям ідей демократичної, соціальної, правової держави, громадянського суспільства [3, с. 13].

Не сприяє якісному поліпшенню змісту диференціація в традиційних галузях права. З'явилося, наприклад, комерційне, сімейне, договірне, повітряне, транспортне право тощо, але, де у нас новітня школа з підготовки юристів за такими напрямками, запитує А. Селіванов. Юридичні вузи до цього навіть не підійшли, оскільки навчальні плани перевантажені дисциплінами, які не мають практичного спрямування [2, с. 13].

Аналіз процесуального та результативного компонентів юридичної освіти виявив, що недостатня увага приділяється як дослідженню та розробці нових форм, методів, технологій навчання, у тому числі дистанційного, так і впровадженню відповідних напрацювань в освітню практику у той час, як задоволення потреби суспільства і держави у фахівцях-юристах нової генерації вимагає застосування у процесі їх підготовки активних, інтерактивних, інформаційно-комунікативних технологій, проблемного навчання. Модернізації потребує система контролю результатів навчання. Оновлення вимагає державна атестація, яка має спрямовуватися як на перевірку досягнутого студентами рівня теоретичних знань, так і практичних умінь і навичок, передусім навичок роботи з нормативно-правовими актами й використання їх положень для юридичного аналізу конкретних ситуацій, надання правової допомоги.

Разом з тим, не лише недоліками та проблемами позначився сучасний етап розвитку вітчизняної юридичної освіти. Її незаперечним здобутком є не лише збереження навчальних закладів та юридичних факультетів у класичних університетах, але і створення нових юридичних закладів різних форм власності, що значно розширило можливості набуття такої освіти. Збільшення кількості фахівців з вищою юридичною освітою, у свою чергу, сприяло формуванню ринку юридичних послуг, що більшою мірою забезпечує доступ громадян до правосуддя з метою захисту їх прав, свобод та законних інтересів.

Юридичні навчальні заклади, як правило, створюють достатні умови для забезпечення високого рівня фахової підготовки випускників. Значну роль у цьому відіграє належний рівень наукового потенціалу, науково-методичного і матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. Значна частина навчальних закладів має укомплектовані бібліотеки, комп'ютерні класи, лабораторії, юридичні клініки, що

створює умови для теоретичної і практичної підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності юриста, а також для їх наукової роботи. Сьогодні реалізуються програми обмінів, студенти мають можливості навчатися за кордоном, зокрема, за магістерськими програмами. Розпочато процес стандартизації вітчизняної юридичної освіти в контексті «Болонського процесу», однак, він потребує активізації. Затвердження державних стандартів вищої юридичної освіти та кваліфікаційних рівнів не втрачає своєї актуальності, так само, як і проблема співпраці з європейськими і світовими юридичними школами, інтеграції в міжнародну юридичну систему, демократизації вищої юридичної освіти, працевлаштування випускників тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Концепція розвитку вищої юридичної освіти в Україні // Юридичний журнал. – 2009. – № 11.
2. Сучасні аспекти модернізації вищої юридичної освіти // Право України. – 2009. – № 1. – С. 9-15.
3. Теорія держави і права. Академічний курс : підруч. / С. В. Бобровник, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко [та ін.] ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Указ Президента України «Про Національну програму правової освіти населення» від 18.10.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/992/2001>

ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КРИТЕРІЮ ДОГОВОРУ «МІНІМУМ-МАКСИМУМ»

Свічкарьова Ярослава Віталіївна
доцент кафедри трудового права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент

У зв'язку із постіндустріальним розвитком суспільства, процесами глобалізації та інформатизації виникли нові «нестандартні» трудові договори. В багатьох країнах Заходу були активізовані наукові дослідження, присвячені проблематиці регулювання нетипових трудових відносин, прийняті нормативні акти, що врахували їх специфіку. Однак, в нашій країні відносини по застосуванню нетипових форм праці залишаються поза увагою законодавця.

Питанням правової регламентації нетипової зайнятості приділяли увагу такі вчені-правознавці, як: В. Венедиктов, Н. Вишневська, С. Головіна, І. Кисельов, А. Лушніков, М. Лушнікова, Д. Морозов, О. Моцна, Н. Нікітіна, О. Процевський, О. Римкевич, В. Соїфер, О. Ярошенко. Робота за викликом була предметом дисертаційних досліджень зарубіжних фахівців М. Шабанової та О. Коркіна. Водночас існує низка проблем, які не мають достатнього висвітлення, а саме питання щодо особливостей відносин, які виникають при укладанні договорів «мінімум-максимум».

Відомий фахівець І. Кисельов зазначав, що сутність роботи за викликом полягає в тому, що «передбачається можливість наймача притягувати працівника за викликом у випадку необхідності із вказівкою або без вказівки тривалості робочого

дня» [1, с.198]. Таке визначення можна пояснити тим, що виконання роботи працівниками, в цілому, залежить від ступеня завантаженості роботодавця, його потреби у додатковій робочій силі, передбачити яку заздалегідь часом буває неможливо [2, с.119].

Одним із видів договорів про роботу за викликом є так звані договори «мінімум-максимум» (min-max contracts). Відповідно вказаних договорів роботодавець має право залучати працівника до роботи у разі необхідності, а якщо необхідності не було і працівник не залучався до роботи, роботодавець повинен оплатити працівникові обумовлений угодою мінімум робочого часу.

Прикладом законодавчого регулювання договорів «мінімум-максимум» може слугувати Німеччина. Так, у вказаній країні Актом від 01.05.1985 року були закріплені норми, що регулюють роботу за викликом. У параграфі 4 Акту міститься положення про обов'язок сторін при укладенні договору узгодити тривалість робочого часу за обліковий період. Роботодавець має право вільно викликати працівника в цей узгоджений період часу у відповідності зі своїми потребами. Якщо працівник і роботодавець не погодили тривалість роботи за викликом, то передбачається, що вона становить 10 годин на тиждень. Цей час підлягає оплаті в будь-якому випадку, незалежно від того, відпрацював його працівник чи ні. Встановити меншу тривалість в договірному порядку сторони не вправі [2, с.126].

Нетипові ознаки відносин, що виникають у разі укладання договору «мінімум-максимум», на нашу думку, слід проаналізувати у співвідношенні з ознаками трудових відносин, що виникають на підставі «класичного» трудового договору.

На протязі історії науки трудового права та трудового законодавства утвердились основні ознаки трудових правовідносин, що виникають на підставі трудового договору. Відомий фахівець – «засновник» галузі трудового права Л. Таль до таких ознак відносив: особа, яка наймається за трудовим договором, зобов'язується надавати свою робочу силу в користь чужого господарства; від цієї особи вимагається особисте виконання роботи; з трудового договору випливає обов'язок найманої особи – погоджувати свою поведінку з порядком, встановленим роботодавцем (господарем), і, в свою чергу, наймач повинен створити належні умови праці; наймана особа має право на винагороду за свою працю, і ця винагорода не залежить від того чи скористався господар плодами цієї праці чи ні [3, с. 84–116].

У теорії трудового права ці критерії узагальнені і отримали назву «особистісний», «організаційний» і «майновий». В. Скобелкин піддав критиці названу теорію, вказуючи, що не у всіх випадках застосування найманої праці в повному обсязі простежуються всі три критерії [4, с. 11–16]. В підтвердження такої думки, А. Лушніков та М.Лушнікова зазначили, що «вочевидь, не у всіх випадках застосування праці простежуються «в чистому вигляді» і повному обсязі всі три критерії...однак, ці винятки не хитають загального правила і можуть бути осмислені в рамках гнучкості і диференціації трудових відносин. Більш того, посилення гнучкості регулювання трудових відносин є однією з головних тенденцій розвитку трудового права ХХ століття, що викликало появу нетипових трудових відносин, які не вкладаються в рамки класичних [5, с.131].

Організаційний критерій у своєму класичному вигляді передбачає, що працівник підпорядковується правилам внутрішнього трудового розпорядку, а роботодавець зобов'язаний встановити умови праці, передбачені трудовим законодавством. Так, А. Ерделевський стверджує, що працівник за трудовим договором оплатно і особисто виконує в організації певну трудову функцію,

підпорядковуючися при цьому встановленим в організації правилам внутрішнього трудового розпорядку [6, с. 5–6]. С. Вишновецька вважає, що «організаційний (інтеграційний) критерій передбачає інтеграцію працівника в організаційну структуру підприємства. Підпорядкування правилам внутрішнього трудового розпорядку, чинним у даній організації, означає, що воляова діяльність працівника здійснюється в умовах кооперативної праці. Саме кооперативна праця визначає дію правових норм, які регламентують режим робочого часу і часу відпочинку, відповідальність за невиконання чи неналежне виконання трудових обов'язків, тобто правових інститутів, специфічних для трудового права» [7, с.94].

Отже, перебуваючи в класичних трудових правовідносинах працівник зобов'язується підпорядковуватися внутрішньому трудовому розпорядку (певним правилам поведінки), що містять, в тому числі, й режим робочого часу. Однак у випадку укладання договору «мінімум-максимум» за угодою між працівником та роботодавцем встановлюється особливий режим робочого часу, який полягає у встановленні мінімальної та максимальної кількості робочих годин за обліковий період, які повинен відпрацювати працівник у разі виклику. При цьому працівник заздалегідь не знає, чи відбудеться виклик роботодавця чи ні. А якщо й відбудеться, то з якої дати, котрої години та в якому обсязі робочих годин буде надана робота.

Вважаємо, що організаційний критерій трудових правовідносин дійсно змінюється, оскільки змінюється режим робочого часу працівника, однак саме такий режим встановлюється за угодою між працівником та роботодавцем при укладанні договору шляхом встановлення мінімальної та максимальної тривалості робочих годин ймовірної роботи. А вже конкретизація дати й часу початку і закінчення роботи, загальної тривалості робочого дня відбувається одноособово роботодавцем окремо при кожному виклику.

В сучасних умовах значно розширюється сфера договірного регулювання трудових відносин, що дозволяє працівникові брати участь у встановленні умов праці. На підтвердження цього в проєкті Трудового кодексу України (№1658 від 27.12.2014) [8] визначено, що у трудовому договорі зазначаються .....обов'язкові умови, без яких трудовий договір не може вважатися укладеним, і додаткові умови, наявність яких не є обов'язковою (ч.1 ст.32). Частина 2 вказаної статті визначає, що одними з обов'язкових умов трудового договору є режим праці та відпочинку, якщо він відрізняється від загальних правил, встановлених у даного роботодавця та умови оплати праці.

Отже, особливістю організаційного критерію договору «мінімум-максимум» є встановлення за угодою сторін своєрідного режиму робочого часу, згідно з яким встановлюється мінімальна та максимальна тривалість робочого часу, який працівник повинен відпрацювати. Правила внутрішнього трудового розпорядку, що діють на підприємстві, не поширюються на такого працівника взагалі, або поширюються з певним винятком, а розподілення робочого часу відрізняється істотною специфікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Киселев И.Я. Сравнительное трудовое право: учебник для ВУЗов [Текст] / И.Я.Киселев.– М, Велби: Проспект, 2005. – 360с.
2. Шабанова М.А.
http://library.gpntb.ru/cgi/irbis64r_simple/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=IBIS&P21DBN=IBIS&S21STN=1&S21REF=10&S21CNR=&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=Особенност

- и правового регулювання нетипичних трудових договорів [Текст] : Дисертація на соискание ученої ступені канд. юрид. наук:12.00.05 / М. А. Шабанова. - Ярославль, 2008. – 221с.
3. Таль Л. С. Трудовой договор: цивилистическое исследование / Л. С. Таль. – М. : Статут, 2006. – 374 с.
  4. Скобелкин В. Н. Трудовые правоотношения / В. Н. Скобелкин. – М., 1999. – 372 с.
  5. Лушников А.М., Лушникова М.В. Курс трудового права: Учебник: В 2 т. – 2-е изд., перераб. и доп. Т. 1. Сущность трудового права и история его развития. Трудовые права в системе прав человека [Текст] / А.М. Лушников, М.В. Лушникова – М.: Статут, 2009. – 879 с.
  6. Эрделевский А. М. Трудовой и гражданско-правовой договоры: сходство и различия / А. М. Эрделевский // Трудовое право. – 2003. – № 2. – С. 4–6.
  7. Вишновецька С.В. До питання про критерії розмежування трудового договору та договору про надання послуг / С.В. Вишновецька //Юридичний вісник.– № 3 (36). – 2015.– С. 90-94.
  8. Законопроект № 1658 від 27.12.2014 «Проект Трудового кодексу України» [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221

СВІТОВИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДОМЧИХ НАУКОВИХ УСТАНОВ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

***Серебрянський Дмитро Миколайович**
перший заступник директора Науково-дослідного
інституту фіскальної політики Університету
ДФС України, кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

***Вдовиченко Артем Миколайович**
завідувач відділу Науково-дослідного інституту фіскальної
політики Університету ДФС України,
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник*

Науково-аналітична функція притаманна всім фіскальним органам. У країнах, що є найбільш розвиненими в економічному та інституційному плані головний фіскальний орган містить в своїй структурі спеціальний дослідницький департамент або інститут, які формують власні наукові «рецепти» вирішення складних прикладних завдань.

Основними перевагами наявності власних наукових підрозділів в податкових адміністраціях є:

* концентрація кращих фахівців у сфері фіскальної політики та макроекономіки, з розумінням внутрішньої специфіки функціонування національних податкових систем;

* проведення якісного аналізу статистичних масивів податкових даних з використанням сучасного інструментарію;

* ефективний, незаангажований комунікатор (лобіст) податкових адміністрацій з бізнесом, різними владними та громадськими інститутами як в межах країни, так і за її межами;

* інтеграція сучасних концепцій фундаментальної академічної науки в реальну практику функціонування національних податкових систем.

Світовий досвід організації діяльності відомчих наукових установ у сфері оподаткування, дав можливість сформувати чотири форми організації наукової діяльності у фіскальних відомствах:

1. Відомчі установи з виключною функцією проведення наукових досліджень (Японія, Філіппіни);

2. Відомчі установи з основною функцією підготовки кадрів, другорядною - проведення наукових досліджень (Австрія, Китай);

3. Відомчі установи з поєднанням функції проведення наукових досліджень та підготовки кадрів (Іспанія);

4. Відомчі установи відсутні. Функція проведення наукових досліджень закріплюється за окремим департаментом (США, Великобританія, Кіпр, Данія).

Наведемо окремі приклади функціонування наукових підрозділів в структурі фіскальних органів влади.

Японія. В структурі Міністерства фінансів Японії передбачено Інститут політичних досліджень (Policy research institute). Даний інститут, який першопочатково мав назву «Інститут фіскальної та монетарної політики» (заснований у травні 1985 року), був реформований і введений в дію у червні 2000 року. Ціль установи – проведення широкого спектру опитувань та досліджень з орієнтацією на фіскальну політику в умовах значних соціо-економічних перетворень в сучасному світі та Японії. Основні сфери діяльності інститут наступні.

Проведення досліджень. Дослідницький департамент проводить діяльність по п'яти напрямкам:

1. Забезпечення проведення досліджень. Департамент організовує дослідницькі групи вчених та економістів-практиків, які проводять дослідження фіскальних та економічних проблем. Результати узагальнюються у звітах і публікуються.

2. Проведення міжнародних конференцій та симпозіумів.

3. Публікація журналу «Financial Review».

4. Публікація матеріалів для обговорення (discussion papers). Департаментом публікуються матеріали досліджень з фіскальної та економічної тематики, які проводяться спеціалістами з Міністерства фінансів Японії та вченими з Інституту політичних досліджень. Дані матеріали обговорюються на періодичних зустрічах чиновників і вчених.

5. Обмін поглядами.

Програма міжнародних обмінів. Відділ міжнародних досліджень і співробітництва виконує функцію міжнародних обмінів через два канали:

1. технічне співробітництво з країнами, що розвиваються – для допомоги у провадженні фіскальних реформ у транзитивних економіках даний відділ організовує семінари у таких країнах, надає експертів, приймає в себе осіб для підвищення кваліфікації та розробляє рекомендації щодо фіскальної політики;

2. обмін дослідниками з зарубіжними інститутами – разом із дослідниками із Південної Кореї та Китаю проводяться регулярні конференції на території даних країн

із залученням експертів із міжнародних фінансових організацій. Також організовується прийом іноземних вчених в інституті для проведення спільних досліджень.

Збір і публікація інформації. Департамент інформаційних систем є відповідальним за збір та аналіз інформації, що стосується фіскальних та економічних параметрів. Деякі результати розповсюджуються у формі звітів та аналітичних доповідей між іншими дослідними інститутами та університетами.

Даний департамент публікує: «Історію фіскальної та монетарної політики Японії» - видання, що описує повну історію рішень і дій Міністерства фінансів Японії у кожній сфері; «Збірник місячної статистики Міністерства фінансів», що є збірником фінансових показників; англomовні видання «Monthly FinanceReview» та «Financial Statistics of Japan».

Також за даним департаментом закріплено функцію формування бібліотеки Міністерства фінансів Японії, що по суті є спеціальним відділенням Національної бібліотеки і де акумулюються наукові, дослідницькі та нормативні документи у сфері фіскальної політики.

Статистичні дослідження. Департамент статистичних досліджень проводить регулярні опитування та збір статистичної інформації по корпораціям (активи, пасиви, основний капітал, прибуток, витрати тощо) для складання звіту «Фінансова статистика корпорацій по видам економічної діяльності».

Навчання. Департамент розвитку кадрів відповідає за різноманітні курси навчання для службовців центрального апарату Міністерства та локальних відділень Міністерства.

США. В структурі казначейства США передбачено два відділи, яка мають безпосереднє відношення до проведення наукових досліджень – відділ аналізу податкової політики (Office of Tax Analysis) та відділ фінансових досліджень (Office of Financial Research).

Відділ аналізу податкової політики виступає у якості дорадчого та допоміжного органу при Помічнику Держсекретаря з питань податкової політики. Відділ відповідає за розвиток, аналіз, впровадження змін до податкової політики та спеціальних податкових програм. Тут проводиться аналіз економічної ситуації з наступною розробкою пропозицій Адміністрації Президента щодо податків та оцінкою податкових ініціатив Конгресу. Відділ аналізу податкової політики включає: лабораторія міжнародного оподаткування та оподаткування бізнесу (The Business and International Taxation Division), лабораторія економічного моделювання та застосування комп'ютерних технологій (The Economic Modeling and Computer Applications Division), лабораторія дослідження особистих податків (The Individual Taxation Division), лабораторія дослідження доходів бізнесу і фізичних осіб (The Business and Individual Revenue Divisions).

Відділ фінансових досліджень є структурним підрозділом казначейства, що створений конгресом США і забезпечує аналітичну роботу Ради з нагляду за фінансовою стабільністю, забезпечуючи якість, прозорість та доступність фінансової статистики та інформації. Відділ концентрується на проведенні і фінансуванні досліджень, що стосуються фінансової стабільності та впровадження найкращих практик ризик-менеджменту в діяльність фінансових органів.

Польща. В складі міністерства фінансів Польщі діє Департамент фінансової політики, досліджень і статистики, завданням якого є, серед іншого, проведення макроекономічного аналізу та прогнозів, активна участь у діяльності щодо підвищення ролі науки в соціально-економічному житті. Забезпечується доступ до експертних

знань і результатів розробок провідних польських аналітиків, організовуються семінари. Всі інформаційно-освітніх матеріалів викладаються департаментом на власному сайті.

БАЗОВІ МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ТА СВОБОД ІНВАЛІДІВ

Соболь Євген Юрійович

завідувач кафедри правознавства

Кіровоградського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка,

доктор юридичних наук, доцент

Публічна адміністрація в Україні здійснює свої повноваження щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів з урахуванням норм Конституції України та розгалуженої системи законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів. У переважній своїй більшості останні є узгодженими між собою, виконані з дотриманням усіх належних юридично-технічних процедурних аспектів, а також піддаються постійному доповненню та змінненню, виходячи із об'єктивних потреб держави і суспільства.

Водночас світовою спільнотою вироблено вимогу на рахунок того, що створення та прийняття будь-якого національного законодавчого акта, особливо у сфері захисту прав та свобод людини і громадянина, має відбивати зміст норм міжнародно-правових актів. Таким чином, виникає необхідність з'ясувати міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів.

Не вдаючись до полеміки щодо сутності реалізації державами-учасницями через свої органи публічної влади загальних питань захисту прав і свобод людини та громадянина, закріплених у базових міжнародних актах (Загальна декларація прав людини, Міжнародні пакти про права людини тощо), акцентуємо увагу виключно на спеціалізованому масиві документів, що присвячені особам з інвалідністю. Так, насамперед зауважимо, що Конвенцією про права інвалідів, 2006 р. сформовано загальнообов'язкова до виконання вимога, відповідно до якої держави-учасниці зобов'язуються забезпечувати й заохочувати повну реалізацію всіх прав людини й основоположних свобод всіма інвалідами без будь-якої дискримінації за ознакою інвалідності.

З цією метою національні публічні адміністрації, максимально залучаючи наявні в них ресурси, а у випадку необхідності – удаючись до міжнародного співробітництва, за допомогою законодавчих, адміністративних та інших відповідних заходів систематично та на постійній основі мають у такий спосіб реалізовувати свою компетенцію:

– забезпечувати легальними організаційними та управлінсько-розпорядчими діями та методами здійснення та захист прав інвалідів, що визнаються у міжнародних актах і договорах;

– змінювати чинне законодавство, а також громадську думку у суспільстві, які є дискримінаційними стосовно інвалідів;

– враховувати в усіх стратегіях і програмах захисту прав людини інвалідів, а також їхню думку при створенні таких стратегій і програм, особливо пропозиції та рекомендації організації інвалідів, згідно п. 12 Декларація про права інвалідів [1], 1975 р. та п. 6 Резолюції 58/132 Генеральної Асамблеї ООН від 22.12.2003 р. «Реалізація Всесвітньої програми дій відносно інвалідів: суспільство для усіх в XXI столітті» [2];

– вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації за ознакою інвалідності з боку будь-якої фізичної чи юридичної особи, а також підприємств, установ, організацій різної форми власності;

– надавати інвалідам доступну інформацію про засоби, що полегшують мобільність, обладнання та допоміжні технології, зокрема нові технології, а також інші форми допомоги, у тому числі, первинної правової допомоги, допоміжні послуги та об'єкти [3].

Розуміючи багатофункціональність та складність структури будь-якої національної публічної адміністрації, у Всесвітній програмі дій стосовно інвалідів ООН, 1982 р. акцентується на завданнях різних елементів публічної влади, що у поєднанні спрямовані на досягнення однієї мети – реалізацію і захист прав та свобод інвалідів. Зокрема, основною керівною ланкою, що несе відповідальність перед світовою спільнотою є Уряди держав-учасниць та всі органи виконавчої влади. Вони зобов'язані запроваджувати й реалізовувати державну політику, програми розвитку і заходи щодо популяризації доцільності залучення інвалідів до всіх сфер соціального, економічного й політичного життя. Більше того, повинні також забезпечити, щоб особи, які стають залежними в результаті інвалідності мали можливість досягти однакового зі своїми співгромадянами рівня життя.

Державні та недержавні організації та установи, а також місцеве самоврядування мають сприяти органам виконавчої влади у вирішенні вказаних завдань шляхом виявлення потреб, пропонуванням прийнятних управлінських рішень й наданням додаткових адміністративних, соціальних та інших необхідних послуг інвалідам [4].

Окреслені завдання публічної адміністрації є загальними та універсальними, однак не конкретизуються у різних сферах життєдіяльності інвалідів. Саме тому, наприклад, у Резолюції 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів» було викладено концепції щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів з боку органів публічної влади відповідно до галузей застосування [5].

У положеннях Європейської соціальної хартії, 1996 р. закріплено зобов'язання публічної влади у розробленні та реалізації загальних програм щодо забезпечення інвалідам орієнтування, освіти та професійної підготовки, а також сприяти їхньому доступові до роботи та ін. [6].

Вищевикладене свідчить про те, що останніми десятиліттями у світі вироблялися та вдосконалювалися загальнообов'язкові та рекомендаційні міжнародні стандарти діяльності публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав та свобод інвалідів. Основним на сьогодні з поміж такої діяльності є:

1) забезпечення визнання у суспільстві рівності прав і свобод інвалідів з іншими співгромадянами на державному та регіональному рівнях;

2) заборона дискримінації за ознаками інвалідності та впровадження відповідальності за такі дії;

3) створення належних соціальних, політичних, правових і економічних засад життєдіяльності інвалідів;

4) залучення всіх ланок публічної адміністрації до реалізації і захисту прав та свобод інвалідів;

5) активізація з боку державної влади місцевого самоврядування, недержавних установ і організацій до сприяння реалізації і захисту прав та свобод інвалідів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація про права інвалідів від 09.12.1975 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_117.
2. Осуществление Всемирной программы действий в отношении инвалидов: общество для всех в XXI веке : Резолюция 58/132 Генеральной Ассамблеи ООН от 22.12.2003 г. : [офіційний веб-сайт ООН] // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/russian/disabilities/default.asp?id=1069>.
3. Конвенція про права інвалідів від 13.12.2006 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 17. – Ст. 799.
4. Всесвітня програма дій стосовно інвалідів від 03.12.1982 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_427.
5. Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів : Резолюція 48/96 Генеральної Асамблеї ООН від 20.12.1993 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_306.
6. Європейська соціальна хартія від 03.05.1996 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 40. – Ст. 2660.

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ ВЛАДНИХ ВІДНОСИН

Соколов Олег Олегович

студент I курсу гр. КДП-185

Коледжу Класичного приватного університету

Характер сучасних політико-владних відносин з їх нестабільністю та непослідовністю по-новому і гостро ставить питання якості персоналу державного управління. Саме державні службовці, незважаючи на безперервні політичні пертурбації, що лише перешкоджають приходу до влади професійно нових управлінців та політичної еліти, мають визначити стратегічні пріоритети й цілі розвитку держави та нації, знайти ті чинники, що дадуть можливість суспільству об'єднатися навколо національної ідеї, спрямованої в майбутнє. Тому особливого значення набувають дослідження впливу державної кадрової політики України на процеси демократизації державного управління, модернізації всіх його ланок, формування нового якісного кадрового корпусу управлінців, здатних професійно вирішувати складні виклики сьогодення.

Проблема якості персоналу державної служби тісно пов'язана з ефективністю державного управління, що безпосередньо впливає на вирішення проблеми конкурентоспроможності нашої держави. Існує пряма залежність ефективності

державного управління від якості діяльності його кадрових служб та стану законодавства, що регулює трудові відносини в державній службі.

Найбільш важливою і актуальною з усіх проблем, що гостро стоять сьогодні перед українським суспільством, є проблема влади.

Поняття «влада» має багато сенсів і різноманітних підходів до їх розуміння. Влада є однією з фундаментальних засад політичного розвитку суспільства. Вона має правовий, економічний, духовно-ідеологічний характер, існує скрізь, де наявні будь-які стійкі об'єднання людей, тісно пов'язана з політичною сферою, є засобом здійснення і способом утвердження певної політики.

Влада в суспільстві – це засіб організації відносин між соціальними групами, знаряддя і спосіб управління реальністю інших людей. В Конституції України підкреслюється, що «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування».

Проблемою влади в Україні є те, що при переході у самостійний, тобто у системно якісно інший, новий для неї стан, фактично не відбулося зміни суб'єкту та якості української влади. Але ж саме це і являється неодмінною умовою будь-якого якісного соціального перетворення. Причому, незалежно від того, чи відбувається воно революційним або еволюційним, реформістським шляхом. Єдиним шляхом вирішення цієї проблеми, невирішеність якої якраз і сприяє наростанню процесу всебічної та прискореної деградації нашого суспільства, може стати тільки відсторонення мирним і конституційним шляхом від влади класа пострадянської неонеменклатури. Саме це, є законним правом українського народу.

Для вирішення проблеми владних відносин в Україні необхідно створити сильну президентську владу, яка дасть змогу Україні побудувати ефективне політичне життя, позбутися загрози саморозпаду і катастрофи. Водночас, з'являється реальна перспектива – за допомогою сильної президентської машини поєднати стратегію і тактику реалізації соціальних, економічних та політичних реформ.

Вищим суб'єктом влади в Україні на ділі має стати український народ. Він у дійсності, а не лише за формальним визначенням у чинній Конституції, є «носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні». Тому саме він, народ, як справжній Суверен, має своєю найвищою волею безпосередньо вирішувати всі важливі питання життя суспільства, визначати головні засади і шляхи його подальшого розвитку, встановлювати такий державний лад, котрий йому потрібен для вільного, щасливого, заможного і повноцінного життя. Наступним шляхом у вирішенні владних відносин має бути зміни в системі суспільних відносин. Особливо це стосується відносин власності та розподілення суспільного продукту, який безумовно має належати тим, хто його виробляє. Потрібно назавжди усунути в Україні всі форми експлуатації людини ким то не було.

Одним з головних засобів подолання протиріч між гілками державної влади в Україні має бути пошук та впровадження нових варіантів консолідації українського політикуму у його взаємодії з суспільством. Основою такої консолідації можуть бути: укладання своєрідної угоди між основними політичними силами з метою виокремлення відповідального кола людей, розподілу державно-адміністративних зв'язків та ресурсів пропорційно впливовості кожної з них та введення політичної конкуренції у цивілізоване русло за допомогою певного морального кодексу; нормативне закріплення інституційних засад політичного спілкування.

Отже, влада в Україні є напівприхованою, з мафіозними каналами розподілу ресурсів, з високим ступенем корумпованості владних структур, з поєднанням правових і насильницьких форм примусу, з дуже низьким ступенем легітимності. Саме на це у першу чергу й мали б бути скеровані увага і зусилля всіх свідомих та відповідальних сил нашого суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року.
2. Долгальова О. М. Теоретико-методичні засади оптимізації діяльності регіональних органів влади / Електронний ресурс // режим доступу <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2010-1/doc/1/02.pdf>.
3. Мельник А. Ф. Державне управління : навчальний посібник. – Київ : Знання-Прес, 2003. – 343 с.

ПУБЛІЧНЕ АДМІНІСТРУВАННЯ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

*Соколова Світлана Володимирівна
старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права,
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»*

Аналізуючи проблеми та перспективи розвитку публічного адміністрування на регіональному рівні ми розкриваємо проблему формування державної інноваційної політики сталого розвитку в регіональному аспекті.

Мета роботи полягає в дослідженні теоретико-методологічних засад щодо формування державної інноваційної політики сталого розвитку в регіональному аспекті.

До теперішнього часу відчувається певний дефіцит досліджень щодо забезпечення державної інноваційної політики в умовах переходу до сталого розвитку: не створено досконалої теоретичної моделі такої політики, не повною мірою визначено змістовні, структурні та функціональні особливості, не розроблено концептуальний механізм її формування та здійснення.

Актуалізується проблема системно-структурного впорядкування регулюючих норм та механізмів, зафіксованих у стратегічних державних політико-правових актах, забезпечення відповідності заходів та інструментів державного управління змісту та особливостям соціально-економічних реформ, зокрема в особливих (кризових) умовах [2, с. 38].

Сьогодні, в умовах глобалізації, та завдяки швидким технологічним змінам, межі інноваційної політики розширюються і до неї залучаються все більше учасників. Крім того, вона перетинається з багатьма іншими державними політичними напрямками, формуючи так звану горизонтальну структуру, забезпечуючи реалізацію стратегічних програм всіма урядовими та державними організаціями [1, с. 23].

Незважаючи на велике значення та своєчасність «Стратегії інноваційного розвитку в Україні на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів» та проекту Закону України з цього питання, потреби в координації, узгодженості та інтеграції інноваційної політики, що проводять різні органи управління недостатньо висвітлені у вищезазначеному документі [1, с. 25].

Сучасний стан регулювання інноваційної діяльності поки не відповідає повною мірою вимогам сьогодення і не має Державна інноваційна політика щодо розвитку регіонів та її вплив на сталий розвиток країни набуває важливого значення. Новітня модель сталого розвитку має сприяти системним реформам економічного і суспільно-політичного буття України. Зусилля мають бути зосереджені на реформуванні реального сектору економіки, причому зміни повинні розпочинатися з сільського господарства. Подальші дослідження необхідні спрямовувати на пошуки альтернативних моделей сталого екологозбалансованого, екологобезпечного та інноваційного розвитку регіонів. В основу має бути покладено концепцію переходу від галузевої до регіональної системи управління, доповненої державними цільовими програмами стимулюючого характеру та спрямованими на реалізацію найважливіших чинників сталого розвитку.

Система регіонального управління має свою структуру, яка включає її елементи: місцеві органи державної влади та місцевого самоврядування, ресурси, наявні на території регіону та залучені, суб'єкти господарської діяльності, об'єднання представників громадськості та інструменти розвитку.

Характеристика системи регіонального управління була б неповною без урахування того фону, на якому відбувається її функціонування. Цей фон можна визначити як зовнішнє і внутрішнє середовище.

З факторів зовнішнього середовища національного рівня слід виділити державну регіональну політику, яка визначає цілі регіонального розвитку. Відсутність чітких концепцій регіональної політики та адміністративно-територіальної реформи ускладнює цілепокладання.

Мета це сукупне уявлення про деяку моделі майбутнього результату розвитку. Чітко визначена мета сприяє ефективному здійсненню управлінських дій, вона сприяє грамотному оцінюванню роботи регіональної влади. Якщо мета чітко не визначена, управління стає хаотичним, зводиться лише до вирішення поточних проблем, втрачається стратегічна складова управлінських дій.

Велику роль в цілепокладанні регіонального розвитку має «Програма економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» [3] і «Національний план дій на 2013 рік» щодо виконання цієї програми [4]. «Стратегічна мета і сутність нової Програми, полягають не тільки в тому, щоб прискорити зростання макроекономічних показників. Це важливо, але підпорядковане завдання. Її основна мета – змінити саму модель соціально-економічного розвитку України, перевести національну економіку на рейки інтенсивного випереджального зростання за рахунок впровадження інновацій, розкриття інвестиційного потенціалу» [5, с. 19].

У той же час Президент відзначив, що поки ще не прийнятий Закон «Про засади державної регіональної політики», ще тільки розробляється «Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 р.», досі «не визначено територіальну сферу впливу місцевого самоврядування, оскільки законодавчо не встановлено просторові межі територіальної громади» [5, с. 140-141]. Все це не сприяє чіткому визначенню мети регіонального розвитку та моделі майбутнього стану

регіону. Серед факторів, що характеризують внутрішнє середовище, головним є фактор трудових ресурсів, в більш широкому розумінні, людський капітал.

Основою для швидкого просування реформи системи регіонального управління має стати затвердження нового тексту Конституції України. Як відомо, проект концепції змін Конституції України передбачає повну зміну моделі управління державою, віддаючи частину президентських повноважень Верховній Раді. Автори концепції пропонують також збільшити роль народовладдя – ввести інститути народної законодавчої ініціативи і народного вето. У той же час, за словами М. Ставнійчук, відповідального секретаря Конституційної асамблеї, ще будуть уточнюватися найважливіші положення, які були озвучені, зокрема парламентсько-президентська, парламентська чи президентська модель управління буде існувати в Україні, а також пропозиція про двопалатний парламент.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Інноваційна політика: європейський досвід і рекомендації для України. – Том 3 – Інновації в Україні: пропозиції до політичних заходів. – К.:Фенікс, 2011. – 76 с. (Проект ЄС «Вдосконалення стратегій, політики та регулювання інновацій в Україні»).
2. Саркісян Л. Г. Концепція сталого розвитку у контексті досліджень регіональної системи / Економічний простір № 56 / 2, 2011, с. 97-102.
3. Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» // http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.
4. Національний план дій на 2013 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентноспроможна економіка, ефективна держава» // www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/128/2013.
5. Послання Президента про внутрішнє та зовнішнє становище України у 2013 р. // www.niss.gov.ua.

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Ступак Оксана Юрївна
керівник підрозділу наукової роботи студентів, старший
викладач кафедри управління навчальними закладами
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»,
кандидат педагогічних наук

В умовах жорсткої конкурентності між вищими навчальними закладами постає питання покращення якості освітніх послуг вищів. Одним із критеріїв якої є підвищення наукової спроможності, міжнародна співпраця вищих навчальних закладів, їхня конкурентоздатність у європейському освітньому просторі. Наукова та науково-технічна діяльність (ННТД) є невід'ємною складовою діяльності вищих навчальних закладів, що забезпечує інтеграцію освіти і науки. Підвищення якості організації наукової роботи вищих навчальних закладів сприяє налагодженню системи ефективного управління, що забезпечує впровадження європейських орієнтирів у системі вищої освіти.

При організації та проведенні ННТД виші керуються Конституцією та

Законами України, указами та розпорядженнями Президента, Кабінету Міністрів, Міністерства освіти і науки України, статутом навчального закладу, положенням про організації наукової та науково-дослідної діяльності. Важливим чинниками запровадження змін у системі вищої освіти виступає законодавче регулювання, що відображає європейську інтеграцію вищої освіти в змінах у Законах України «Про вищу освіту», «Про наукову та науково-технічну діяльність».

Відповідно до Закону України «Про наукову та наукову технічну діяльність», *науково-технічна діяльність* – це наукова діяльність, спрямована на одержання і використання нових знань для розв'язання технологічних, інженерних, економічних, соціальних та гуманітарних проблем, основними видами якої є прикладні наукові дослідження та науково-технічні (експериментальні) розробки [2].

Основною метою ННТД вишів є одержання і використання нових наукових знань з метою створення суспільно корисних наукових результатів, забезпечення якісної підготовки фахівців для відповідних галузей економіки, наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації; розв'язання комплексних задач у сфері наукового, технологічного розвитку; впровадження та використання в Україні і на світовому ринку наукових і науково-практичних результатів.

До основних завдань вищих навчальних закладів (ВНЗ) у галузі наукової і науково-технічної діяльності можна віднести:

- розвиток фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних та гуманітарних наук з метою їх подальшого використання для розвитку пріоритетних напрямів науки і техніки, суспільного розвитку та розбудови економіки країни;
- дослідження і розробка теоретичних та методологічних основ формування й розвитку вищої освіти, підсилення впливу науки на вирішення завдань освіти та виховання, збереження й зміцнення визначального характеру науки в розвитку суспільства, культури, економіки;
- здійснення заходів щодо підтримки наукових досліджень молодих учених та обдарованих студентів, залучення їх до наукових шкіл та ін.

ВНЗ здійснюють наукове співробітництво з навчальними закладами, організаціями та фондами зарубіжних країн, інші види співробітництва відповідно до чинного законодавства України.

Міжнародне наукове та науково-технічне співробітництво вищих навчальних закладів спрямовано на:

- укладання та виконання угод про співробітництво із закордонними вищими навчальними закладами, фондами та іншими організаціями;
- залучення коштів закордонних замовників та інвесторів, міжнародних фондів і грантів для фінансування ННТД;
- одержання конкурентоспроможних на світовому ринку науково-прикладних результатів, розробку високоєфективної науково-технічної продукції;
- трансфер на світовий ринок наукової та науково-технічної продукції, здійснення маркетингу, участь у міжнародних виставках та ярмарках та ін.

Із метою ефективної організації наукової роботи у вищих навчальних закладах створюються певні підрозділи, що відповідають за планування, організацію та контроль наукової діяльності. Так, підрозділ наукової роботи виступає структурним підрозділом ВНЗ, створений з метою організації науково-дослідної роботи студентів, аспірантів, молодих вчених, науково-педагогічних працівників; координації діяльності кафедр і факультетів з питань планування й виконання обсягу науково-дослідної роботи, вирішення актуальних наукових завдань для забезпечення реалізації державної

політики у сфері науки, науково-технічної, інноваційної діяльності в системі Міністерства освіти і науки України.

До основних завдання та функції підрозділу наукової роботи ВНЗ відносяться:

1. Організація та координація фундаментальних і прикладних наукових досліджень у галузі природничих, гуманітарних, психолого-педагогічних, соціально-економічних наук з метою їх подальшого використання для розвитку пріоритетних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок, наукового потенціалу та залучення додаткових коштів.

2. Моніторинг і координація наукової діяльності кафедр, організація щорічної звітності з наукової та науково-технічної діяльності ВНЗ.

3. Проведення рейтингової оцінки наукової діяльності кафедр та викладачів ВНЗ.

4. Організація державної реєстрації науково-дослідних робіт, які виконуються в Університеті і фінансуються з коштів державного бюджету, та подання інформації про виконання робіт у відповідні органи.

5. Організація впровадження результатів досліджень і розробок у виробництво та навчальний процес.

6. Комплектування щорічного плану проведення конференцій, семінарів на базі Університету, складання звітів.

7. Забезпечення участі студентів ВНЗ у Всеукраїнських і Міжнародних олімпіадах та конкурсах студентських наукових робіт.

Створення правових і соціально-економічних умов для залучення талановитої молоді до роботи у науковій сфері, стимулювання професійної діяльності студентів і науково-педагогічних працівників у вітчизняних наукових установах та вищих навчальних закладах, підвищення фахового рівня і реалізації їхньої творчої та професійної активності.

Водночас, одним із структурних елементів організації наукової роботи у виші є діяльність Ради молодих учених. Основною метою якої є забезпечення системності науково-дослідної роботи студентів, аспірантів, молодих вчених (молодших за 35 років) під керівництвом провідних викладачів кафедр, а також сприяння усвідомленню необхідності займатися науково-дослідною діяльністю, що становить важливу умову підготовки висококваліфікованого спеціаліста.

Таким чином, організація наукової діяльності вищого навчального закладу як невід'ємна складова його функціонування забезпечує якісне використання наукового потенціалу з метою формування конкурентоспроможних якісних освітніх послуг на шляху до європейської інтеграції системи вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про вищу освіту : закон України від 1 липня 2014 року № 1556-VII // Урядовий кур'єр. – 2014. – N 146 (13 серп.). – С. 7-18.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26 листопада 2015 р. ;№ 848-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 3. – Ст. 25.

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Тернавська Тетяна Анатоліївна
доцент кафедри соціальної роботи
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління»
Класичного приватного університету»,
кандидат педагогічних наук

У сучасних умовах розвитку та вдосконалення методів і технологій навчально-виховного процесу вищої школи, в межах підвищення якості підготовки майбутніх професіоналів, дуже гостро постає питання формування розуміння сутності ефективного спілкування, його складових, особливостей офіційного спілкування в умовах діяльності соціального працівника, розвитку комунікативних навичок та прищеплення навичок відповідальності у спілкуванні, елементів корпоративної культури.

Комунікативна функція є першою та найважливішою функцією діяльності соціального працівника. Її актуальність у діяльності професіонала у сфері соціальної роботи визначається: по-перше, у потребі інформації з офіційних джерел клієнтами соціально-виховної сфери, в умовах прямого спілкування в межах певної організації; по-друге, як засіб передавання інформації і є певним інструментом управління життєдіяльністю клієнта.

Комунікація – це процес передавання інформаційного, емоційного та інтелектуального змісту [1, с. 74].

Ефективною комунікацією можна назвати процес якісного обміну змістом інформаційного, емоційного та інтелектуального наповнення.

Провідною формуючою ефективною комунікацією та пізнавальною діяльністю умовою виступають демократичні взаємини між учасниками навчального процесу. Для успішного засвоєння знань будь-якої дисципліни, під час якого створюється база для ефективного спілкування, необхідне створення сприятливих умов для навчальної діяльності, спільна продуктивна діяльність, педагогічний оптимізм, об'єктивний контроль знань. Так формування продуктивної пізнавальної діяльності та ефективного спілкування студентів спеціальності «Соціальна робота» під час практичних занять курсу «Соціальна педагогіка», здійснюється шляхом формуванням вмінь і навичок сприймати навчальну інформацію і пов'язувати її з реальним життям. Одним із суттєвих завдань початкового періоду у вивченні предмету є застосування системи методичних прийомів, спрямованих на формування і вдосконалення цих вмінь і навичок.

Другим етапом в формуванні ефективного спілкування є розвиток вмінь і навичок шляхом рішення проблемно-ситуаційних завдань та вільним обміном інформацією – доповнювати викладені їм знання в своїй уяві певними життєвими прикладами. Для того, щоб правильно навчати студентів основ, необхідних для формування пізнавальних дій під час вивчення дисципліни, потрібно знати сутність цих дій у пізнавальній діяльності студентів.

Успішне спілкування під час рішення проблемно-ситуаційних завдань базується на таких компонентах: психологічне вміння і майстерність у спілкуванні;

правила активного слухання; позитивна невербальна комунікація; використання «Я» – висловлювань; конструктивний шлях вирішення конфліктів.

Третім етапом формування продуктивної пізнавальної діяльності є наявність у студентів системи опорних теоретичних понять з педагогічної, соціологічної і психологічної дисциплін, вміння застосовувати їх під час практичних занять вже на «Соціальної педагогіці», і надалі в проектних та дослідницьких роботах.

Одним із найцікавіших для студентів методів, які використовуються під час практичних занять, є метод кейсів – особливий метод організації тренінгів, який дозволяє активно залучити всіх учасників в групову роботу за рахунок моделювання ігрової ситуації, відповідно спеціальності учасників групи. Групова гра, яка задана інструкціями з кейсу, як правило, обмежена за часом і має параметри, які в ході обговорення і аналізу результатів гри свідчать про те, наскільки був успішний і ефективний кожний із учасників.

Наприклад, під час вивчення підтеми «Комунікативні особливості діяльності педагога» на практичному занятті використовуються завдання вправ «Ціннісно-пізнавального» тренінгу, метою якого є розкриття характеру професійної ідентифікації на рівні ціннісних орієнтацій через формування і корекцію системи професійно-значущих цінностей і формування сприйняття себе як цінності на рівні осмислення життя, а також коригування самооцінки особистості. Так, наприклад, вправа «Мої цінності» передбачає такі завдання: згадайте свої невдачі в професійній сфері. Яких професійних якостей ви тоді не мали? На тлі яких індивідуальних особливостей проявлялися ці якості? (наприклад на тлі сором'язливості, балакучості, загостреної чутливості). Які професійні якості найцінніші для вас, тобто які зможуть забезпечити вам успіх у професійній діяльності? Які цінності має знайома вам людина, найуспішніша в професійній діяльності, і чи допомагають їй ці цінності реалізувати професійні програми?

Практичні заняття з дисципліни «Соціальна педагогіка» передбачають також виконання студентами методики діагностики педагогічного мовлення. Завдання на переадресування передбачає аналіз типу слухача (вік, стать, освіта, ступінь обізнаності з предметом), вміння поставити себе на місце слухача, прогнозувати ступінь складності і тривалість розповіді, форму побудови і характер мовних засобів передачі змісту. Крім цього, розповідь повинна була відрізнятися виховною спрямованістю. Аналіз складених розповідей здійснюється на основі таких показників: обсяг, наявність тлумачень, доступність і переконливість, інтерес до розповідей у слухачів обох типів, наявність прийомів орієнтованості інформації на слухача, збереження теми при розповіді, збереження суті розповіді.

Заключним етапом вивчення теми «Соціально-виховні інститути в системі соціалізації особистості» є завдання: «Рекламою яких психологічних властивостей Ви могли б виступити?», де студенти мають зазначити в усній формі провідні характеристики своєї особистості. Характерним є те, що ці характеристики не обов'язково позитивні, але, можливо, саме вони і яскраво характеризують особистість студента. Аналіз об'єктивної кризової ціннісно-сміслової сфери особистості через конструювання казкових сюжетів дає можливість пережити динаміку значущості ціннісних орієнтацій для кожного учасника групи.

На практичному занятті на тему «Соціально-педагогічна робота по подоланню різних форм дезадаптації підлітків та молоді» студентам пропонується одне з творчих завдань з подальшим його обговоренням. Так, наприклад, обговорювалося гумористичне запитання «Як Ви думаєте, чому Колобок хотів від усіх

піти?». Студенти мають дійти до висновку, що кожна, хоч яка дивакувата особистість має право на розвиток (хотів самовиразитись, прагнув змінити себе і все навколо), самоповагу (шукав когось краще, ніж дідусь і бабуся; відчував себе чимось важливішим, ніж шматок прісного тіста; не хотів, що його сприймали їжею), само сприйняття (відчував себе потворою), креативності в розв'язання проблем в умовах кризи (колобок прагнув відтягти час своєї смерті, спрацював інстинкт самозбереження), гнучкості поведінки (не сиділося на місці; егоїстично втік до «своїх»), пізнавальних потреб у навчальній діяльності (подивитися на світ і себе показати; хотів робити все самотужки) тощо.

Формування пізнавальних вмінь і навичок є невід'ємною частиною розвитку мислення і необхідною умовою ефективної комунікації у будь-якій галузі знань. Отже, саме формування комунікативних вмінь та навичок може здійснюватись лише під час вивчення того матеріалу, для пізнання якого вони потрібні та мають практичне застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Соціальна педагогіка: підручник: 5-е вид., переробл. та доп. [за ред. А.Й. Капської]. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 488 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ЗЕМЕЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ ЛІВОБЕРЕЖНИХ КОЗАКІВ В II ПОЛОВИНІ XIX СТ.

Цигульський Сергій Миколайович

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та господарського права ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»,
кандидат історичних наук*

В сучасній Україні питання організації ринку продажу земель сільськогосподарського призначення залишається вкрай актуальним. Історико-правовий досвід діяльності влади Російської імперії відносно правового статусу земель такої верстви населення, як лівобережні козаки, можливо використовувати задля глибинного та системного аналізу важливих соціально-економічних та правових проблем сьогодення.

Через існуючі на той час правові заборони на продаж спадкових козацьких земель, різноманітні труднощі та великі податки підчас процедури продажу сільськогосподарських угідь тогочасне населення усілякими методами намагалося «обійти» закон. В другій половині XIX ст. практику купівлі-продажу земельної нерухомості в земствах описували таким чином: «Так как закрепление земли за новым владельцем прямым путем (купчая крепость) обходится слишком дорого, то житейская практика вызывает целый ряд сделок и договоров для закрепления земли иными, более дешевыми и простыми способами. Так, по Миргородской волости мобилизация земель совершается отчасти под видом аренды на 9 лет и 11 месяцев (постает риторичне питання про подібну практику в наші часи. – С. Ц.). Но независимо от этой формы купли-продажи найдены... семь договоров о передаче земель по векселям. В тексте договоров одной редакции мнимый кредитор (в сущности покупатель земли)

обязывается, при представлении векселя к взысканию, ограничиться с указанием лишь земельного участка, служащего предметом сделки или договора; другая же редакция, предусматривая кроме того продажу с публичного торга, дает кредитору право воспользоваться исключительно той землей, которая служит предметом договора» [1, с. 1.].

Таким чином, «Благодаря обилию всяких дельцов и советчиков... приходится весьма часто видеть в руках селян, на одну и ту же землю, троякого рода акты: 1) партикулярную продажную расписку, 2) вексель, 3) арендный контракт или одну из упомянутых выше сделок. Лишь более состоятельные люди обладают формальными крепостными актами на земли, приобретенные от землевладельцев посторонних сословий; казачьи же земли почти всегда переходят к состоятельным приобретателям по исполнительным листам, посредством фиктивных публичных продаж» [1, с. 2]. Таким чином, населення регіону знаходило шляхи, як оминути закон та продати власні земельні ділянки навіть такі, котрі продажу не підлягають.

Отже, в пореформений період існування Російської імперії козацьке право на приватну земельну власність чітко класифікувалося на такі ділянки, які протягом століть перебували всередині стану, та були набуті шляхом операцій купівлі-продажу в представників інших верств населення (селян-господарів та ін.). Право на приватну власність спадкової землі, котра знаходилася протягом століть у володінні такої групи населення, як лівобережне козацтво, таким чином обмежувалося певними нормами, що затверджувалися імперським законодавцем в першій половині XIX ст. В пореформений період законодавча база остаточно закріплена наступним чином. У «Своде законов о состояниях» в статях 698–702 встановлювалися чіткі правові рамки. Ст. 698: «Земли, дошедшие к Малороссийским казакам от предков их, малороссийских же казаков, до 25 июня 1832 года, остаются навсегда казенными, хоть бы владелец оных приобрел службою или иным образом права другого сословия. Сих земель Малороссийские казаки не могут продавать кому либо иному, кроме лиц своего сословия, за исключением случаев, указанных в статье 700» [2, с. 205]. У разі переходу козака в інші податні чи неподатні стани, він зобов'язувався «свои крепостные казачьи земли непременно продать казакам же» [2, с. 206].

Статтю 700 лівобережним козакам «... дозволяется земли, принадлежащие, по происхождению их, к казачьим, продавать лицам не казачьего происхождения, единственно в видах уничтожения мелкой череполосности, в следующих случаях: 1) когда участок казачьей земли находится между землями владельцев иного сословия; 2) когда продавец будет иметь в другом месте необходимую, для обеспечения как средств существования его с семейством, так и исправного взноса податей и отправления повинностей, землю, в количестве по крайней мере пяти десятин удобной земли на семейство, или же когда он может на деньги, выручаемые от продажи, приобрести себе пространство земли, равное тому, которое передает, и 3) когда подлежащий продаже участок незначителен и заключает в себе не более трех десятин» [2, с. 206]. Козаки мали змогу обмінювати з поміщиками чи іншими верствами населення козацькі за походженням землі на інші задля уникнення черезсмузжя. Землі, набуті подібною операцією, також зраховувалися до козацьких спадкових.

Натомість землі, куплені козаками «по купчим крепостям от дворян и разночинцев», характеризувалися повним змістом права приватної власності – право володіння, користування і розпорядження (головним чином, козацькі за походженням землі обмежувалися в розпорядженні, оскільки можливість відчуження земельного наділу дозволялося лише у виключних випадках). Однак перед правочином на продаж

землі слід було пред'явити акт, який підтверджував, що вона придбана козаком або його пращуром від осіб іншого стану, чи мати свідоцтво, де зазначалося – земля не є козацькою за походженням.

Таким чином, дослідження досвіду правової бази та тогочасної дійсності дає змогу дійти до висновку, що певні заборони та необґрунтовані податки, які суперечать об'єктивній реальності економічного життя населення призводить до негативних явищ, коли люди намагаються певним чином «обійти» існуюче законодавство. Можливо, слід більш ретельно вивчати історичний досвід минулого задля формування сучасної правової бази регулювання різноманітних суспільних відносин ефективною та дієвою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Сборник по хозяйственной статистике Полтавской губернии. Том III. Миргородский уезд. Собрано и обработано Статистическим бюро Полтавского губернского земства // Под редакцией Н. Терешкевича. – Полтава: Типография И. А. Дохмана, 1984. – 381 с.
2. Свод законов о состояниях (Св. зак. т. 9, изд. 1899 г. по прод. 1906 и 1908 гг.): с предм. указ. и с позднейшими узаконениями по день выхода в свет // Саатчиан А. Л. – СПб, 1911, – 506 с.

НАУКОВО-ОСВІТНЄ ПРАВО ЯК ОСНОВА ГУМАНІТАРНОГО, А ОТЖЕ І ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Цимбалюк Віталій Степанович
завідувач відділом теорії та історії інформаційного права
Науково-дослідного інституту інформатики та права
Національної академії правових наук України, доктор
юридичних наук, старший науковий співробітник

У порядку постановки проблеми в загальному вигляді пропонується звернути увагу на актуальність теоретико-методологічного розгляду законодавчого забезпечення науки у єдності з освітою в Україні в умовах такого різновиду Інформаційного суспільства як Суспільство знань.

Наука у єдності з освітою завжди були, є і будуть визначальними чинниками гуманітарного, а отже й економічного розвитку будь-якої країни, цивілізації та людства в цілому. Враховуючи зазначене у передових економічно розвинутих країнах завжди приділялося, приділяється та буде приділятися увага науці у єдності з освітою як невід'ємних складових інноваційного виробництва речей, енергії та інформації для постійно зростаючих потреб й інтересів людини, громадянина, суспільства у складі державної політики. Як свідчать дослідження, економічно передовими є лише ті держави де існує високий рівень розвитку науки, а її результати активно, широко-масштабно впроваджуються через освіту, особливо вищу освіту.

Для системного забезпечення спеціалізації, синхронізації, стандартизації впровадження інноваційних здобутків науки через освіту у практику важливу роль у державній політиці відіграє їх правове регулювання, зокрема на рівні законодавства країни та підзаконних нормативно-правових актів органів виконавчої влади з

урахуванням кращих традицій, що склалися у практиці інших країн і знайшли відображення в міжнародному праві.

Мета даної публікації полягає у поданні на розгляд зацікавленої наукової громадськості та практиків окремих результатів наукового моніторингу правового забезпечення науки і освіти в Україні, що проводиться в Науково-дослідному інституті інформатики і права Національної академії правових наук України за темою «Теоретико-правові основи формування і розвитку інформаційного суспільства». Зазначена тема є продовженням багаторічних наукових досліджень пов'язаних з систематизацією, а також у її складі інкорпорацією, консолідацією та кодифікацією законодавства України щодо інформації за її видами, у правових статусах прояву у відповідній сфері суспільної діяльності [1;2].

Виклад окремих, основних результатів досліджень пропонується розпочати із сформованих методологічних, концептуальних та доктринальних положень теорії і практики правового регулювання суспільних відносин у галузі науки і освіти. Як свідчать проведені дослідження у юридичній науці існувала певна історично зумовлена невизначеність щодо розуміння доктрини правового регулювання стосовно науки та освіти. Це знайшло вираз у ряді виявлених проблем практики хаотичного правового регулювання, зокрема на рівні окремого, спеціального законодавства, що зумовило його неузгодженість, суперечливість, неоднозначність у застосуванні.

Для подолання проблем правового регулювання стосовно науки та освіти перш за все були визначені структурні складові їх на засадах системно-комплексного підходу. При цьому наука і освіта як ключові прояви гуманітарного та економічного існування й розвитку суспільства були визначені за сутністю як тісно взаємопов'язані підгалузі спеціальної частини інформаційного права, що мають єдиний предмет – знання. Тобто, розміщення їх у складі інформаційного права пов'язано з видом прояву інформації – знаннями. Під знаннями пропонується розуміти – форму відповідним чином систематизованих суспільно-корисних відомостей, даних, що є результатом інтелектуальної, творчої діяльності окремої людини для наступного відтворення у задоволенні своїх потреб та інтересів, а також реалізації потреб та інтересів інших у суспільстві (структурі його спеціальних суб'єктів).

Отже, враховуючи єдність предмету правового регулювання науки та освіти як спеціальних різновидів інформаційної діяльності, вони були структуровані за видовою сутністю, змістом у одній категорії «науково-освітнє право». При цьому конструкція цієї категорії починається з терміну «наука» не випадково. Адже саме наука визначає змістове наповнення якості освіти, що консолідує складовою має вищу освіту. Від вищої освіти формуються і наступні прояви етапів (рівнів) освіти: дошкільна, шкільна, позашкільна, професійна, спеціальна тощо.

Сутність науково-освітнього права пропонується розглядати за моделлю його триєдності прояву норм правил поведінки у суспільних відносинах: як спеціальну підгалузь гуманітарної (загальнокультурною) у єдності з виробничою (економічною) та іншою діяльністю певних суб'єктів; як напрямок комплексних, міжгалузевих наукових досліджень; як навчальну дисципліну.

Зміст науково-освітнього права, з точки зору системно-комплексного підходу, визначається за об'єктною ознакою як спеціальний вид інформаційної діяльності, а саме: наукою, що визначається і проявляється у єдності з освітою.

У ході дослідження сутностей науково-освітнього права були визначені ряд висновків, пропозицій, рекомендацій методологічного, концептуального та доктринального спрямування для удосконалення державного управління,

правотворчості, правозастосування та правової освіти і просвіти різного спрямування при підготовці фахівців для окремих галузей народного господарства:

1. Окремим політикам, представникам органів державної влади, перш за все, слід подолати власний комплекс меншовартості стосовно значення, ролі та якості української науки, освіти та їх функцій у інноваційному розвитку економіки країни. Вивчення світового досвіду лідерів в економічному і політичному сенсі країн свідчить, що як і будь-яка галузь суспільного виробництва наука і освіта може бути якісною, продуктивною в економіці країни при умові належного фінансування із державного бюджету за принципом поступового щорічного зростання з урахуванням правових засобів додаткового фінансування з різних суспільних, приватних джерел економічної підтримки.

2. При формуванні державної політики щодо науки і освіти слід відмовитися розглядати їх за концепцією переважно як амортизаторів безробіття, перш за все молоді. Зазначене як функція науки і освіти є далеко не найважливішим для суспільства. Зазначена концепція, як домінуюча, була сформована недалекоглядними політиками та нав'язана ними суспільству в Україні за часів перших суспільних економічних криз державної незалежності. При цьому організаційно в країні наука була штучно розірвана з освітою. Фінансування їх здійснювалося за залишковим принципом, що і викликало ланцюгову реакцію подальшого занепаду економіки держави в цілому та зумовило ряд гуманітарних криз. Як свідчить народна мудрість: бідність є результат нерозумності (відсутності чи недостатності належних, якісних знань, пізнань, науки, наочності, освіти, просвіти).

3. З точки зору структурно-коплексного підходу в теорії гіперсистем у юриспруденції, науково-освітнє право рекомендується розглядати за парадигмою великої, складної підгалузі у спеціальній частині інформаційного права. Тобто спеціальні норми правил суспільних відносин щодо науки і освіти мають базуватися на консолідованих засадах загальної та особливої частин інформаційного права з екстраполяцією на основні положень провідних галузей права (конституційного, цивільного, адміністративного, кримінального), а також інших комплексних та спеціальних галузей права з урахуванням кращих традицій в інших країн та міжнародного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : Монографія. / В. С. Цимбалюк. – К.: « Освіта України », 2010. – 388 с.
2. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства : Монографія. / В. С. Цимбалюк. – К.: « Освіта України », 2011. – 426 с.

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЕТИМОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ОСОБОВИХ ІМЕН

Чорноус Оксана В'ячеславівна

*доцент кафедри гуманітарних та економічних дисциплін
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та
муниципального управління Класичного приватного
університету», кандидат філологічних наук, доцент*

Одним із виявів специфіки пропріальної лексики є її кількісний показник. У лексичному складі будь-якої мови функціонує величезна кількість власних назв, причому навіть за відсутності абсолютно точних підрахунків деякі вчені налічують понад 200 млн. онімів [1, с. 5]. І що важливо, цей показник постійно збільшується, зокрема внаслідок запозичення онімів із різних мов.

Наразі визначення походження імені та його фонетичних і семантичних зв'язків з іншими словами тієї самої та споріднених мов – один із пріоритетних напрямків досліджень з антропоніміки. Водночас етимологічний аналіз особових імен часом пов'язаний зі значними труднощами. Відсутність точних відомостей щодо часу виникнення окремих імен, необхідність застосування додаткової інформації про причини їх появи, характер ономастичної ситуації, мотиви номінації, а також ризик недооцінки багатьох дрібниць під час аналізу імен із непрозорим значенням можуть вплинути на правильність міркувань дослідника [4, с. 71–73]. Окрім того, у сучасній ономастиці значної актуальності набули розробки теоретичних аспектів етимологічного аналізу пропріальних лексем, що тривалий час лишалися поза увагою науковців.

У зв'язку з цим виникає потреба окреслити найбільш суттєві теоретичні питання етимологічного аналізу особових імен.

Складність етимологічного дослідження та багатовимірність істини неодмінно викликають зацікавленість багатьох вітчизняних та зарубіжних ономастів. Про це свідчить активізація наукових розвідок, присвячених теоретичним питанням ретроспективного аналізу онімів загалом та антропонімів зокрема, а також проблемам етимологізування окремих власних імен людей. У вітчизняній ономастиці склад особового іменника за походженням неодноразово був об'єктом уваги багатьох дослідників. Етимологічні групи імен сучасного корінного українського населення Закарпаття ґрунтовно проаналізовані П. Чучкою. Спостереження над етимологічним складом імен німців представлені в наукових статтях Н. Головчак, Й. Шульцхайс, А. Назарова. Виявлено та проаналізовано етимологічні групи особового іменника м. Тернополя та історичної антропонімії м. Луцька. Але центральне місце посідають насамперед мовознавчі розвідки, присвячені різним аспектам аналізу особових імен певної етимологічної групи, наприклад, дослідження онімів слов'янського, грецького та латинського походження тощо.

Акцентуючи увагу на проблемі іншомовних елементів в українській антропонімії, П. Чучка зазначає, що найпершою вимогою будь-якого етимологізування є встановлення того, чи аналізоване слово своє чи запозичене [7, с. 141]. Але у зв'язку із цим виникають труднощі, оскільки антропонімний матеріал реалізує дещо відмінне втілення понять «своє», «чуже», «питоме» і «запозичене».

За спостереженням Ю. Карпенка, «своє» в мові визначається як питоме, споконвічне, а «чуже» – як запозичення [3, с. 86]. Водночас дослідник звертає увагу на

те, що поділ на питоме й запозичене в мові часом не збігається із поділом на чуже і своє, що може бути продемонстровано на прикладі особових імен *Іван* та *Марія*. Означені оніми сприймаються носіями як найрідніші й найуживаніші українські імена, хоча етимологічно вони належать до давньоєврейської мови. Натомість значна частина питомих, генетично своїх антропонімів на зразок *Малуша* чи *Біляна* залишилися поза увагою сучасних носіїв. Та й навіть такі поширені серед українців імена, як *Володимир*, *Святослав*, *Людмила* перебувають на значно нижчих щаблях частотності вживання, ніж деякі запозичені.

Ця ситуація пояснюється специфікою ономастичного матеріалу. Як зазначає П. Чучка, «ступінь пристосованості й видозміни іншомовних антропонімів у нових національних умовах настільки різноманітний, що не дозволяє провести однозначного поділу антропонімів на «своїй» й «не своїй», тобто запозичені» [7, с. 141]. З метою розв'язання цього питання дослідник пропонує розмежовувати два поняття – етимологію найближчу та етимологію кінцеву [6, с. 118–119]. Під кінцевою етимологією мається на увазі визначення мови, в якій певне слово виникло як власне особове ім'я, і того апелятива, з яким це ім'я співвідносилось на початку функціонування. Наприклад, ім'я *Юрко* за кінцевою етимологією грецьке (розм. вар. Георгій, що став оф. – гр. Georgios < гр. georgos «землероб», «хлібороб» < ге «земля» і ergon «робота») [5, с. 86, 408]. З'ясування найближчої етимології передбачає аналіз конкретного національно-мовного середовища, у якому остаточно оформився певний іменний варіант. Наприклад: варіант *Юрко* – українське утворення від усіченої іменної основи *Юр* за допомогою демінутивного суфікса *-ко*.

Більшість сучасних досліджень з антропоніміки, а також словники власних імен людей пропонують кінцеву етимологію чоловічих та жіночих наймень. Саме за цим принципом виокремлюємо такі основні етимологічні групи особового іменника української мови, як:

- 1) імена, що належать до слов'янського антропонімного фонду;
- 2) імена, запозичені з різних західних та східних мов;
- 3) імена-новотвори.

Кожна з них є строкатою, розгалуженою системою, у межах якої можна виділити підгрупи. Наприклад, найдавніші слов'янські автохтонні особові імена найчастіше поділяють на три групи, хоча ця класифікація може бути більш розгалуженою: імена-композиції (*Ярополк*, *Ростислав*), усічені відкомпозиційні оніми (*Радко*, *Божій*), імена відапелятивного походження (*Здоровко*, *Неждан*) [2, с. 68].

Отже, процес етимологічного аналізу особових імен пов'язаний зі значними труднощами, що найчастіше зумовлено специфікою реалізації онімами понять «своє» і «чуже» у мові.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Головач Н. Розмаїтість імен німців у інтернетічному просторі Закарпаття / Н. Головач // Проблеми слов'янської ономастики : зб. наук. пр. – Ужгород, 1999. – С. 30–32.
2. Демчук М. О. Українські автохтонні власні особові імена праслов'янського походження / М. О. Демчук // Мовознавство. – 1983. – № 1. – С. 68–74.
3. Карпенко Ю. О. Своє і чуже в українській мові / Ю. О. Карпенко // Маргічне слово імені (До 75-річчя професор П. П. Чучки) : Studia slovakistica 3. : зб. наук. ст. / [упоряд. і відп. ред. С. М. Медвідь-Пахомова]. – Ужгород, 2003. – С. 86–89.

4. Теория и методика ономастических исследований / [отв. ред. А. П. Неподкупный]. – М. : Наука, 1986. – 256 с.
5. Трійняк І. І. Словник українських імен / І. І. Трійняк. – К. : «Довіра», 2005. – 509 с.
6. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття [монографія]: дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук. Київ – 1969 / П. Чучка. – Ужгород : ТОВ «Папірус», 2008. – 671 с.
7. Чучка П. П. До проблеми іншомовних елементів в українській антропонімії // Питання ономастики Південної України : зб. статей. – К. : Наукова думка, 1974. – С. 41–149.

ОСВІТНЯ СОЦІАЛІЗАЦІЯ СТУДЕНТІВ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НАУКИ

Чугасва Наталія Юрївна

доцент кафедри філософії Національного університету харчових технологій, кандидат психологічних наук, доцент

Базовим чинником розвитку сучасної науки є вища освіта: підвищується роль підготовки студентів – майбутніх конкурентноспроможних фахівців до виконання постійно зростаючих вимог професійної діяльності. В цьому контексті особливого значення набувають психологічні дослідження освітньої соціалізації, що тісно пов'язані з оптимізацією навчально-виховного процесу вищого навчального закладу.

Різнобічний аналіз сучасної проблематики ефективної освітньої соціалізації в умовах здобування знань в університеті дозволяє визначити освітню соціалізацію як процес педагогічної взаємодії студента і викладача, результатом якої виступає особистісний розвиток студента з позиції становлення його соціальних ролей, соціально значимих норм і цінностей.

У вітчизняній науці питання освітньої соціалізації розглядаються в руслі ідей про широку освіту (К.Д.Ушинський, І.А.Зязюн, Л.І.Новікова, А.В.Мудрик). Л.С.Виготський вважав, що освіта досягає продуктивних результатів лише тоді, коли педагог володіє вміннями управляти діяльністю учнів. Опора на особистісні якості учнів, на їх самостійність в діях, які органічно включені у спільну освітню діяльність, складає сутність такої співпраці (С.Л. Рубінштейн, С.Д. Максименко).

Провідною функцією діяльності сучасного педагога стає соціалізуюча функція, зміст якої полягає у створенні відповідних педагогічних умов для актуалізації у самосвідомості студентів смислів і цінностей обраної професії. З цією метою основна діяльність педагога зосереджується на формуванні своєрідного освітньо-комунікативного простору студентської групи, координатами існування якого мають стати фахові пріоритети життєдіяльності відповідної професійно зорієнтованої спільноти.

Отже, освітня соціалізація є ефективною, якщо формує у студента прийняття соціальної ролі особистості, орієнтованої на навчання та професійну підготовку. Таким чином, ми можемо зробити висновок про наявність взаємозв'язку: застосовуючи найбільш сучасні надбання світової науки, педагог здійснює позитивний соціалізуючий вплив на особистість студента та навчальні групи, в свою чергу в

процесі освітньої соціалізації майбутній фахівець набуває соціально-професійної компетентності і, тим самим забезпечує підґрунтя для наукових інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Чугаєва Н. Ю. Група студентів як об'єкт та суб'єкт освітньої соціалізації / Н. Ю. Чугаєва. – Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. / Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України; за ред. С. Д. Максименка. Т. XIII, част. 2. – К., 2011. – С. 447–455.

ТРАНСФОРМАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОЙ ЖИЗНИ И ЯЗЫК НАУКИ

Шедяков Владимир Евгеньевич
независимый исследователь,
доктор социологических наук, доцент

Язык – инструмент орудие сознания: индивидуального и социального. Речь – форма мысли. Ментальность же, как синкретичная форма восприятия не только базируется на конкретных ценностно-смысловых комплексах, но и отражает главные потоки как коллективного бессознательного, так и общественного сознания. Соответственно, метаязыки культурно-цивилизационных миров несли нагрузку социализации и аккультурации, включая в понятийный аппарат и общественный быт (по известному выражению, понятие пилы несёт знание о функции распиливания; тогда как в легенде о первобытном племени, табуировавшем слова предшествовавшего поколения, каждая последующая генерация была вынуждена каждый раз заново постигать ранее пройденное предками). Вместе с тем, наряду с кросс-культурным потенциалом метаязыка, культурно-цивилизационные миры создают / осваивают свои особенности жизнедеятельности и развития в т. ч. и в формах специализированных научных социологов.

А поскольку в социальных коммуникациях осуществляется передача не только «инструкций», но и «ценностей», «идеалов», «смыслов», то при этом формируются не только рациональные, но и иррациональные составляющие жизнедеятельности общества, связанные, в частности, с реализацией коллективного бессознательного и общественного сознания в разнокачественных формах базовых ценностно-смысловых комплексов культурно-цивилизационных миров. Именно нравственные стержни через традиции, устои, обычаи создают и оберегают общество и его экономику. Избирательность социальной памяти каждого культурно-цивилизационного мира определяется вырабатываемыми ценностно-смысловыми комплексами, цементирующими коллективное бессознательное и общественное сознание.

Для развития духовно-информационного влияния на логику социогенеза крайне важным является деление культуры на духовную и материальную, где духовное рассматривается как нематериальное. Кроме того, значение приобретает деление на культуру научную и художественную, а также научно-гуманитарную, в том числе обществоведческую, и научно-естественную, обладающие спецификами методологии и ресурсной базы. Если духовная (в частности, художественная) культура зиждется на ценностях, являясь эмоционально и эстетически интонированной и пронизанной нравственными оценками, то в интеллектуальной (прежде всего,

научной) развитие идёт за счёт постановки и решения возникающих проблем-головоломок (при разнокачественности состояния нормальной и парадигмальной науки). В области же духа преобладают вечные проблемы при трансформации их интерпретаций. Свойство научных результатов – их повторяемость, воспроизводимость, тогда как художественная культура развивается созданием заведомо штучных шедевров. В обществоведении наряду со свойственным естественным наукам языком, связанным с выделением общего и особенного, применением отвлечённых понятий и оперированием абстракциями, возрастает роль понимания не только закономерностей, но и конкретных ситуаций, требующая как одарённости, так и опыта.

Длительное время наука и образование были дополнительны к производительному труду, однако уже его промышленная стадия кардинально изменила отношение и требования к их качеству и роли. Дальнейшие же трансформации вели к превращению и образования (самообразования) в непрерывный процесс, и постнеклассической науки в первую (ведущую) производительную силу общества через положение непосредственной производительной силы, усиливая доминанту антропоцентричности и роль знаний в социуме. С развитием практики (в том числе – интеллектуальной) наука создает предпосылки для рационального освоения действительности. Однако вплоть до Нового времени, наполнение духовностью связывается, преимущественно, с религиозными практиками. Сегодня интеллектуальная культура (и одно из ее высших воплощений – культура научная) – не просто феномен культуры. Именно реализация и развитие научно-интеллектуального потенциала становится по мере роста объема и значения информационного обмена мощнейшим фактором жизни общества, партнерства и конкуренции культурно-цивилизационных миров. А информационная конкуренция, в свою очередь, выступает определяющим результатом условием их диалога.

Кардинальность трансформаций общественной жизни отражается в языке науки. Причём в момент сдвигов парадигмального уровня, при приближении к состоянию институциональной неопределённости, приходится не столько руководствоваться привычными регуляторными правилами, сколько ориентироваться, с одной стороны, на ценностно-смысловые комплексы своего культурно-цивилизационного мира (которые, реализуясь в формах традиций, обычаев, укладов и обеспечивают воспроизводство и развитие экономики и общества в целом), с другой же, – на общую логику исторического процесса и конкретные особенности: свои, своего положения и своих целей. Длительная эпоха приоритета гонки за уровнем удовлетворения растущих материальных потребностей на базе расходования простого труда зримо выявила свои пределы, связанные с неравномерностью концентрации возможностей и угрозами всей планетарной экосистеме. Причём достигнутый уровень потребления и отходов, характерный для привилегированных регионов, даже близко не может быть распространен на всех из-за уровня давления на среду обитания. На передний план выходит духовно-информационная мотивация жизнедеятельности. Нарастает значение морально-нравственных ориентиров и научно-интеллектуальной активности в осуществлении деятельности. При этом с одной стороны, качество управления знаниями зачастую предопределяет успех не только проведения в постсовременных условиях новой модернизации, но и создания надёжной основы дальнейшего социально-экономического развития. С другой же, – совокупные затраты на финансиализацию и сервисизацию хозяйствования, а также на создание анклавов

«умного общества», «новой экономики» далеко не всегда как соответствуют ожидаемым результатам так и становятся оправданными в историческом ракурсе.

Трансформации, принесённые процессами постмодернизации культуры, постглобализации мира, информатизации социокультурного пространства и формирования постнеклассической науки и непрерывной системы обучения реактуализировали ресурсно-методологические базы языка науки. В частности, усилились процессы интеграции и снятия междисциплинарных языковых барьеров, широкого распространения иноязычных (ныне – преимущественно англоязычных) терминов и выражений, сорезонирования эмоциональной и интеллектуальной составляющих, научно-интеллектуального и художественного освоения жизни, приближения к биографичности событий и повседневности отношений и т.д. При этом, с одной стороны, насаждение глобальными СМИ стереотипов стирает богатство культурно-цивилизационных миров и усиливает внимание не только к индивидуальной, но и к социальной психологии воздействия для создания и поддержания вектора толпо-элитарных подвижек, оборачиваясь избитыми, по существу социально нетворческими формами, с другой, – духовное творчество и овладение научной культурой селективно и позволяет отбирать в наследии разных веков и традиций именно то, что созвучно именно тебе. Вместе с тем, развитие языка науки стимулируется изменениями средств коммуникации, наиболее заметный отпечаток накладывая на взаимодействия научных сообществ с социумом. Движение коммуникации от модели «один к одному» (классический вариант) к «один ко многим» (масс медиа) и «многие со многими» (новые медиа) дополняется переходом от внетекстовых форм общения в первобытном обществе (наскальные рисунки, пещерные изображения и проч.) к устным текстам, текстам письменным, радио- и телеобращениям, а также интернетобщению – с возвратом к смайликовым (опять внетекстовым) формам.

ВЫДЕЛЕНИЕ СПЕЦИФИЧЕСКИХ ВЕКТОРОВ И НОВАЦИЙ В КРИЗИСНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Шибанова-Роевко Елена Аркадьевна

professor, Ph.D. in econ., UK Academy of Education (London, UK; Tver, Russia) (г. Тверь, Российская Федерация)

Пожалуй, будет правдой сказать, что в современном образовательном и научном мире для экономической теории отведена обидная ниша и роль. Цена теоретического экономического знания, приобретаемого на первых курсах вуза, крайне низка, и нередко уже на старших курсах студенты с трудом дифференцируют основные течения экономической мысли. Полезность же теоретического экономического мышления порой вообще отрицается, о чем свидетельствует распространенная ситуация, когда молодой специалист-выпускник слышит от руководителя цеха или отдела: «Забудь все, чему тебя учили, так как это была теория, а сейчас начинается практика».

Указанные акценты соотносятся с тем, что чаще всего экономисты и менеджеры подходят к познанию кризисов социально-экономической системы с позиций процессной управленческой концепции, подкрепленной и либеральным мейнстримом, и позициями неокейнсианцев. Скороспелым (за 36-72 а.ч.)

антикризисным следопытам как бы все ясно: общекризисным фазам – рецессии (замедления роста), фазе собственно (явного) кризиса и стагнации (депрессии) – соответствуют спад активности, обвалы рынка, сжатие гуманности и осознанности саморегуляции, совокупная деградация и тому подобные негативные и угрожающие тенденции. И, напротив, развитие воспринимается в виде тождества экономического роста, который, в свою очередь, провозглашается единой желанной целью, а в отдельных трактовках – обязательным условием существования. Цикл общественного воспроизводства – это возобновляющийся понижательно-повышательный (по Кейнсу) процесс, когда за кризисом, который рано или поздно пройдет, вновь следует оживление и бум. А в самом кризисном процессе, в общих традициях Economics, тоже нет особых затей: по какой-либо причине кризис зарождается, далее он развивается во времени и на определенных пространствах, затем сам процесс затухает, но еще какое-то время ощущаются кризисные последствия.

Однако современная экономическая жизнь демонстрирует более сложную картину бытия: значительная нестабильность и разнообразие типов экономической динамики все более обращают внимание исследователей к слабой идентификации и недостаточности набора изученных особенностей успешного развития. Сегодня примитивно понимать кризис только как однобокий регресс, неотвратимо несущий в себе гибель системы или ее нарушение и разрушение. Кризис как вариант общего гармоничного развития несет в себе также возрождение, становление нового и даже более сложного порядка. Так и экономический рост не тождественен непременно лишь успешному, «бесшумному» прохождению сложных, более высоких уровней.

Перед продвинутыми современными исследователями кризисной проблематики все острее встают задачи поиска специфических векторов выхода из кризисных ситуаций, но главное – определение контура новаций в вопросах прогнозирования и идентификации кризисных проявлений. Настоятельные запросы современности на мультидисциплинарный высоконаучный оборот антикризисного управления требуют дать «зеленый свет» исследованиям совсем новых областей кризис-ориентированной реальности – возможности объяснения элементарных взаимосвязей кризисов как отражению влияния технического прогресса, изучению роли и места трансакционных издержек в эскалации кризисов, кризисного статуса бифуркационных трансформаций в процессах воспроизводства, причем и в условиях спада, и в условиях экономического роста и ряда других направлений.

В свете заявленной темы как объекта статьи остановимся подробнее на пропедевтике одного из указанных предметов – кризисных бифуркациях.

Вне зависимости от экономических принципов и условий абстрагирования, очевидно, что развитие может происходить как по прогрессивному типу, так и по регрессивному (восходящее и нисходящее). Таким образом, возможность двух метавариантов как сценариев гармонии социально-экономической системы выдвигает наличие стерео-векторного пути развития не в ранг возможных эффектов, но – напротив – в условие адаптивно-мотивационных изменений. Это нашло отражение в том, что внутри фундаментальных парадигм (физической и эволюционной) и на их стыке совсем недавно оформились и исследуются такие кризис-ориентированные явления и понятия, как «флуктуации», «бифуркация», «фазовый скачок», «парадигмальный сдвиг», «экономическая энтропия», «кортеж вариантов» и др.

Понятие «бифуркация» пришло в социальное, а затем и в экономическое знание, как это часто бывало, из медицины и дословно означает «разделение органа на два потока, две ветви». Осуществив обзор 20-25 источников, прямо или опосредованно

связанных с предметом статьи, автор предлагает вниманию своеобразное понятийно-терминологическое меню к одному базовому ингредиенту «бифуркация». Это: поле выбора; поля альтернатив; система взаимных ожиданий; дуальная связь; дерево целей; двухмерная шахматная модель; межобъектный баланс ожиданий; зона выбора; дорожная карта; стратегическая конфигурация; разнovidность проекта будущих действий агента; модель прямых, косвенных и полных связей; стратегические маршруты; и даже – образ театрального спектакля со множеством самостоятельных действующих лиц, а также декораций, которые определяют условия и обстоятельства их взаимодействий.

Из данного перечня ясно, что по своей сути бифуркация – и в обыденной, и в научной трактовке – это надежда на спасение (что семантически возвращает нас к истокам – медицине), всегда предложение выбора, своеобразная оптимизационная схема.

Гносеологически прообраз бифуркации имеет глубокие метатеоретические корни: уже упоминаемые прогрессивная и регрессивная формы развития указывают на саму возможность двух метавариантов. Из этого следует, что векторы движения социально-экономической системы должны исследоваться не только в ранжире некой специфики, трендов (что превалирует сейчас, причем в ретроспективе), но главное – на предмет их соотношения с условием атрибутивности (т. е. основы) или акцидентальности (дополнения).

Затронем прикладные позиции бифуркаций. В процессе принятия решений в критических точках учеными выделены два базовых типа реакции: рациональная и адаптивная. Причем конструкция «или/или» неверна именно практически. Подчеркнем: типы реакции независимы от ординарного или патологического формата функционирования и развития. Формат сможет учесть лишь кортеж вариантов решений, который создаст объединенную и наиболее предпочтительную версию сценария развития. Теперь вдумайтесь, кортеж вариантов – это не что иное, как реактивный, прикладной прообраз бифуркации, основанный на следующем идейном континууме: прогноз строится на диагнозе; постановка диагноза основывается на анализе; анализ выявляет общее в патологии функционирования и развития.

Итак, понимая бифуркацию не как неожиданность, а как имманентное свойство воспроизводственных циклических процессов, мы получаем ряд простых, но жизненно важных для сложной системы познавательных возможностей: а) выбранный моно-путь не имеет гарантий полной гармонии и неизменности; б) стратегию как некую магистральную линию можно менять; в) план не есть догма; и главное – 4) совокупный взгляд на бифуркацию представляет ее в узком смысле как возможность двух и более альтернативных путей, включая случайные или искусственные (что уже немаловажно и не означает непременно гибель), и в широком смысле выдвигает бифуркацию в качестве условия движения к перестройке структуры или ее новому составу.

Жаль, что отсутствие значимого количества новационных исследований бифуркаций дополняется теоретическим сводом их неочевидности в развитии системы, как-то: а) в эволюционной парадигме для разговоров о бифуркации экономических целей предприятия нет опоры, ведь причинно-следственный конструкт связей, четкая иерархия целеполагания есть принципы физической экономики; б) тому же вторит объективный идеализм Гегеля, телеологическая этика; в) персонализм, холизм, психология, кибернетика и даже Марксова философия в освещении основ целесообразности скорее очерчивают строгие детерминанты, чем возможность

бифуркацій. Таким образом, нужно признать, что роль бифуркации пока скрыта для явного проникання.

СОЦІАЛЬНО-МОРАЛЬНІ ВИМІРИ ОСОБИСТОСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ЛІДЕРА

Шихненко Дмитро Вікторович

*аспірант кафедри державної політики та суспільного
розвитку Національної академії державного управління
при Президентові України*

При дослідженні сутнісних основ інституціоналізації інноваційного лідерства, нам видається важливим з'ясувати, якими є соціально-моральні та соціально-психологічні виміри особистості інноваційного лідера. Особистість – системна характеристика, що виникає та формується внаслідок залучення індивіда до системи суспільних зв'язків. Особистості не може існувати поза конкретними соціальними спільнотами, тому це – суспільний статус, обумовлений місцем, роллю індивіда в суспільстві, який досягається завдяки характерним проявам мислення, праці, мови.

Ми виходимо з того, що людський індивід від народження позбавлений будь-якої наперед заданої природи, що визначає його особистісне буття. Людина така, якою вона робить себе сама, а виходячи з цього – ні що інше, як проєкт самої себе, і існує лише настільки, наскільки сама себе здійснює.

У кожного індивіда самосвідомість підтримує єдність особистості, внутрішню стійкість різноманітних проявів власного «я». Регулювання комфортності, гідності, рівноваги перебування особи в людському співтоваристві здійснюється в результаті самооцінки, яка виконує функції захисного механізму особистості.

Особистість політичного лідера є складною та багатовимірною, що складається з численних взаємопов'язаних структурних елементів, основними з яких є:

- уявлення лідера про себе самого;
- потреби та мотиви, що впливають на політичну поведінку;
- система найважливіших політичних переконань;
- стиль прийняття політичних рішень;
- стиль міжособистісних відносин;
- психогенна стійкість.

Вітчизняний науковець В. М. Козаков підкреслює, що «діюча особа громадянського суспільства – людина, індивід як особистість з її певною системою цінностей, потреб, інтересів. Саме можливість зреалізувати ці цінності й прагнення перетворює цього індивіда на головного учасника суспільного розвитку» [2, с. 59].

Звертаючись до соціально-психологічних та соціально-моральних вимірів політичного лідерства, слід розглянути також роль самореалізації в інституціоналізації інноваційного політичного лідера. Особистість включає до себе прояви буття всіх суспільних відносин, а самореалізація – здійснення можливостей розвитку «я». Результатом цілеспрямованого розвитку людини є самоздійснення. У західній психологічній традиції термін «самоздійснення» (в оригіналі: self-fulfillment) здебільшого трактується як кінцевий результат самореалізації, повноцінне втілення

можливістей особистості. Самоздійснення може виражатися як прагнення людини до найбільш повного виявлення і розвитку своїх можливостей та здібностей тощо.

Переконання, характерні для інноваційного лідера, ми пропонує розділити на стратегічні і тактичні. Багато відомих дослідників людські переконання також характеризують як філософські та інструментальні. До філософських (стратегічних) політичних переконань відносяться наступні: про природу політики (конфлікт або гармонія), образ опонента (співробітник або ворог), образ союзника (діяти з ним автономно або здійснювати спільні дії), про контрольованість історії, про передбачуваність історичних подій, оптимізм (песимізм).

Інструментальними (тактичними) переконаннями є такі:

- вибір цілей за допомогою прагматичного вирішення проблеми або моралістичної ідеології, пріоритети (зовнішня або внутрішня політика), здатність контролювати ризик (висока або низька);

- вибір часу дії (переговори з позиції сили чи слабкості);

- вибір стратегії власної діяльності (активної або пасивної) [1, с. 116].

Говорячи про становлення політичного лідера, маємо зважати на визначальну роль базових принципів, що формують загальну стратегію поведінки. Принципи конкретного індивіда не обов'язково повинні бути моральними за своєю природою, і свідомий аморалізм також повинен вважатися рівноцінним принципом. Принципи можуть бути різноманітними та зважаючи на це слід ближче розглянути два види ідентичності: особистісну (персональну) та соціальну. Якщо особистісна ідентичність являє собою самовизначення в фізичних, інтелектуальних, моральних рисах індивіда, то соціальна ідентичність – це самовизначення в якості співвіднесення себе з певною соціальною групою.

На нашу думку, на противагу виявлення впливу вищенаведених компенсаторних концепцій слід пов'язувати усвідомлену мотивацію діяльності інноваційного політичного лідера з його прагненням за допомогою політичної діяльності втілювати певні соціальні ідеали. Багато відомих історичних діячів ставали на шлях політичної боротьби, слідуючи власним громадським переконанням, світогляду, ідеології, що можуть бути зведеними до особистих, егоїстичних потреб. Співвідношення особистих і суспільно-політичних мотивів в діяльності політичних лідерів носить яскраво виражений індивідуальний характер. У політичній сфері діють як жорсткі прагматики, так і люди з альтруїстичним типом поведінки, які не прагнуть домогтися будь-якою ціною влади і керовані силою власних переконань. Останні беруть на себе тягар влади заради блага інших. Очевидним є те, що діяльність лідерів таких типів виходить з принципово різної особистісної мотивації.

У вітчизняній політичній психології набула поширення концепція мотивації досягнення, цілісне бачення якої представлено в акмеології [3, с. 95]. Відповідно до акмеологічної концепції, політик відчуває потребу і вмотивований до продуктивної та творчої самореалізації, проявляючись як індивід, особистість, суб'єкт політики та неповторна індивідуальність. Така його спрямованість забезпечується завдяки сформованим переконанням, які визначають характер його саморозвитку і самореалізації в політичній сфері.

Очевидно, що мотивація визначається потребами, а останні можуть представляти достатньо широкий спектр того, що сприймається лідером, політиком як цілі політичної діяльності. Особливо слід наголосити на важливості зворотного зв'язку для здійснення інноваційного лідерства. Психологічно саме через цей механізм може здійснюватися громадський контроль, – звичайно ж, за умови наявності розвиненого

громадянського суспільства, а не його профанації, – за діяльністю кожного можновладця, державного діяча, інноваційного політичного лідера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Деркач А. А., Жуков В. И., Л. Г. Лаптев. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под общ. ред. А. А. Деркача, В. И. Жукова, Л. Г. Лаптева. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2003. – 858 с.
2. Козаков В. М. Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні: Монографія. / В. М. Козаков. – К.: Вид-во НАДУ, 2007. – 284 с.
3. Конфисахор А. Г. Психология власти. / А. Г. Конфисахор. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб.: Питер, 2004. – 235 с.: ил.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МІЖ РИНКОМ ПРАЦІ І РИНКОМ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Яцук Тетяна Анатоліївна

*старший викладач кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного
та муніципального управління
Класичного приватного університету»*

Національний ринок праці в Україні в даний час характеризується професійно-кваліфікаційним дисбалансом попиту і пропозиції робочої сили. Разом із цим постійно підвищуються вимоги до якості робочої сили та її конкурентоспроможності. У зв'язку з цим виникає проблема працевлаштування молоді та надання їй першого робочого місця. За даних обставин особливої актуальності набуває посилення взаємодії та взаємозв'язку між ринком праці та ринком освітніх послуг і залучення вищих навчальних закладів до вирішення проблеми зайнятості своїх випускників.

Актуальні наукові дослідження щодо сфери підготовки кадрів та взаємодії ринків освітніх послуг та праці наведені в працях таких вітчизняних учених, як: Н. Анішина, О. Балакірева, С. Бандур, Д. Богиня, І. Гнибіденко, А. Колот, Е. Лібанова, О. Новікова, та ін.

Сучасний розвиток економіки України, як і багатьох країн, що здійснили перехід до нової моделі соціально-економічної системи, відзначається небувалою швидкістю змін. Ринкові перетворення та структурні трансформації економіки цілком закономірно викликають переорієнтацію економічних запитів суб'єктів господарювання і змінюють структуру попиту на працю. Україна, прагнучи віднайти і зайняти своє місце у європейському освітньому просторі, і особливо, після підписання Болонської декларації, постала перед проблемою зміни як інституціональних форм надання освітніх послуг, так і самих підходів до організації вищої освіти.

Ідеальна модель, до якої прагнули реформатори, передбачала трансформацію університетів у освітні організації принципово нового типу, які були б зорієнтовані на глобальний ринок освіти і технологічних інновацій. Однак, на практиці просування до описаної моделі виявилось досить суперечливим і неоднозначним процесом. У переважній своїй більшості галузева структура України відповідає індустріальній

стадії розвитку і ще надто далека від рівня розвитку розвинутих країн, які успішно завершують перехід до постіндустріального суспільства. Тому знання, які отримують сьогодні українські студенти, виявляються не затребуваними в умовах вітчизняної практики.

Питанням розвитку освітніх послуг відповідно до вимог ринку праці останнім часом приділяється значна увага. Однією з проблем ефективного функціонування механізму кадрового забезпечення економіки є розрізненість інтересів бізнесу, держави та навчальних закладів. Це призводить до відокремлення ринку освітніх послуг від ринку праці. У підготовці кадрів навчальні заклади орієнтуються на запити абітурієнтів і їх батьків, а не роботодавців. Розбіжність рейтингу популярності спеціальностей із розподілом гарантованого працевлаштування призводить до того, що абітурієнти при виборі навчального закладу мало враховують фактор подальшого його працевлаштування. Через відсутність науково обґрунтованих прогнозних оцінок потреб у фахівцях на ближню і дальню перспективу попит на фахівців конкретних спеціальностей є невизначеним. У даному випадку з'являється ситуація незбалансованості попиту і пропозиції на ринку праці: надлишкова пропозиція одних професій та нестача інших.

Ринок освітніх послуг не може повністю задовольнити попит роботодавців та оперативню реагувати на зміни, що відбуваються на ринку праці. Звідси – різні оцінки якості підготовки в навчальних закладах, з одного боку, та роботодавців – з іншого [1].

У рамках реалізації плану заходів, вироблення нових підходів до встановлення механізму формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців для всіх сфер економіки відповідно до поточних і перспективних потреб ринку праці Мінекономрозвитку розроблено Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20.11.2012 р. № 5499-VI [3].

Сьогодні значною є невідповідність потреби ринку праці у фахівцях із вищою освітою обсягам їх підготовки, оскільки поширення вищої освіти орієнтується передусім не на потреби економіки, а на необґрунтований попит молоді на певні спеціальності.

Одним із важливих складників ринку праці є якість робочої сили. Роботодавці зацікавлені не тільки у фахівцях, а насамперед у висококваліфікованих працівниках, які володіють новітніми технологіями, знають сучасну техніку й обладнання.

Якість підготовки залежить від багатьох чинників. Це і стан навчальної бази, і професійний рівень викладача, і здібності та мотивація до опанування професійних навичок самого студента. Тому на державному рівні вкрай потрібно здійснити комплекс заходів щодо забезпечення економічних і соціальних гарантій діяльності педагогічних працівників, створення умов для підготовки фахівців відповідно до вимог ринку праці.

Безумовно, пріоритетною у відносинах на ринку праці є позиція роботодавців. Однак зараз більшість роботодавців розуміють її дуже вузько, вважаючи, що майже всі випускники вищих навчальних закладів є недостатньо кваліфікованими і не в змозі виконувати в повному обсязі на належному рівні поставлені виробничі завдання. Аргументом при цьому слугує недостатність у випускників практичних навичок, тим часом як самі роботодавці майже не вживають

заходів для надання можливості проходження студентами вищих навчальних закладів виробничої практики, не дбають про співпрацю з навчальними закладами.

В економічній теорії виділено декілька людей соціальної дискримінації на ринку праці. Одна із них - модель особистих упереджень Г. Беккера [2]. Ця модель дає макроекономічну інтерпретацію дискримінаційного вибору роботодавців, соціальні стереотипи яких є підґрунтям їх економічних рішень у процесі найму робочої сили.

Ураховуючи вищенаведене, вважаємо, що для ліквідації негативних протиріч слід забезпечувати взаємодію ринку праці та ринку освітніх послуг шляхом вивчення їх стану та розробки короткострокових прогнозів щодо можливостей працевлаштування. Для цього слід активізувати участь вищих навчальних закладів у вирішенні проблеми подолання дисбалансу ринку освітніх послуг та ринку праці, забезпечення економіки країни висококваліфікованою робочою силою. Як показує світовий досвід, маркетингові служби вищих навчальних закладів, котрі вивчають потреби ринку праці, вимоги роботодавців, мають стати невід'ємним складником структури управління вищого навчального закладу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мартякова Е.В. Инновационные технологии в системе гармонизации рынков труда и образования / Е. В. Мартякова // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2010. – № 2. – С. 160–169.
2. Becker G. The Economics of Discrimination. – Chicago, 1971/1971 // Цит. за : Р. Эренберг, Р. Смит. Современная экономика тр. – М., 2006. –С. 463–469.
3. Закон України «Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних та робітничих кадрів, підвищення кваліфікації та перепідготовку кадрів» від 20.11.2012 р. № 5499–VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5499-17>.

SYSTEM OCHRONNY I KONTROLNY PRZESTĘPCZOŚCI ZORGANIZOWANEJ

dr Paweł Łabuz

doktor nauk prawnych

Wyższa Szkoła Prawa i Administracji

Rzeszów – Przemysł Katedra Prawa Karnego

Przestępczość zorganizowana często określana przestępczością zawodową już na etapie jej zaistnienia i świadomości jej liderów i członków o swojej aktywności przestępczej zakłada kamuflowanie oraz ochronę swojej działalności.

Nowoczesna przestępczość zorganizowana przypomina swą konstrukcją sprawnie zarządzane przedsiębiorstwo, bardzo często o ściśle określonym profilu produkcyjnym lub usługowym. Wyraźnie podzielone zostają funkcje poszczególnych jego członków na ciało zarządzające (jednoosobowe lub kolegialne), dział wykonawczy (odpowiadający za produkcję danego dobra, dystrybucję lub realizację innych działań bezpośrednio skutkujących uzyskaniem aktywów), dział ochrony fizycznej, a często także i kontrwywiadu. Zaawansowane formy organizacyjne związków przestępczych wspierają swoją działalność poprzez powoływanie stałych działów ds. obsługi prawnej, legalizacji wypracowanego w

toku działania przestępczego kapitału, doradztwa ekonomicznego oraz innych, właściwych dla ambicji i celów funkcjonowania danej struktury [1].

Zorganizowanej przestępczości towarzyszą nieodłącznie cztery grupy przestępstw pospolitych:

Przestępczość warunkująca, to przede wszystkim fałszerstwa (głównie podrobienia) dokumentów, stanowiących główne i najważniejsze narzędzie wykorzystywane przy popełnianiu przestępstw. Wiele z nich można popełnić, osiągając gigantyczne zyski, bez uruchamiania jakiegokolwiek działalności gospodarczej, operując odpowiednio fałszywymi dokumentami, np. wyłudzenie «zwolnień celnych» na podstawie (za pomocą) poświadczeń fikcyjnego eksportu, reeksportu i tranzytu towarów; wyłudzenia zwrotu podatku VAT w trójkątach przygranicznych.

Przestępczość osłaniająca, to głównie *korupcja*. W stosunku do zorganizowanej spełnia ona (co najmniej) 4 funkcje:

- umożliwia «kupowanie» informacji ważnych dla efektywnej i nieuczciwej konkurencji z innymi podmiotami gospodarczymi oraz dla realizacji planowanych wysoko dochodowych przestępstw,
- umożliwia lub ułatwia popełnienie wielu przestępstw (np. wielki przemysł, wyłudzenie kredytów bankowych czy uzyskanie bezpodstawnych decyzji administracyjno – gospodarczych) – dzięki pomocy sprzedajnych («kupionych») celników, pracowników banków czy urzędników,
- chroni sprawców przed «wpadką» i odpowiedzialnością karną, m.in. dzięki wczesnemu ostrzeganiu przez skorumpowanych funkcjonariuszy organów ścigania,
- dzięki «kupionym koneksjom», stanowi swoisty «parasol ochronny» (towarzyski, polityczny, medialny, administracyjny, gospodarczy itp.) rozpostarty nad kierownictwem i działalnością wysoce zorganizowanych grup przestępczych.

Przestępczość «konsumująca», to legalne spożytkowanie nielegalnych dochodów, stanowiących owoc zorganizowanej przestępczości – poprzez ich wprowadzenie do legalnego obrotu finansowego. Formą tej legalizacji jest *pranie pieniędzy*.

W stosunku do zorganizowanej przestępczości gospodarczej spełnia ono rolę podobną do tej, którą paserstwo spełnia w stosunku do kradzieży. Jest ono następstwem specjalizacji przestępczej i podziału ról. Tak jak paserstwo nie jest kradzieżą, lecz jej następstwem.

Przestępczość «wzmacniająca», służy ona umacnianiu pozycji grup przestępczych na danym terenie lub danej sferze działalności (produkcyjnej, handlowej czy usługowej). Ma ona na celu pokazanie znaczenia i siły grupy przestępczej, działającej na danym obszarze – w stosunku do: o konkurencyjnych grup przestępczych («wojny gangów», «porachunki mafijne»),

- nielojalność członków grup i «zdemaskowanie wtyczek»,
- niesubordynowanych biznesmenów opornych we współdziałaniu z gangami (np. pomocy w sprzedaży «trefnego towaru», świadczeniu haraczy),
- niesolidnych dłużników,
- osób utrudniających (w przekonaniu kierownictwa grupy) działalność grupy przestępczej (np. funkcjonariuszy policji, straży granicznej, służb celnych itp.),
- organów władzy i administracji na danym terenie («my tu rządzymy», nielegalna władza).

Przykładem przestępstw należących przestępstw należących do omawianej grupy przestępstw satelitarnych mogą być m.in. szantaże, porwania i uprowadzenia osób w celach okupowanych; zabójstwa członków rodziny; tzw. terror bombowy (podłożenia i detonowanie

materiałów wybuchowych w lokalach, pod samochodami itp.); «demolki» lokali, podpalenia «magazynów» itp [2].

Działania kontrwykrywcze to ogół przedsięwzięć podejmowanych przez zorganizowane grupy przestępcze, które zmierzają do stworzenia warunków niezbędnych do popełnienia przestępstw, zwiększenia hermetyczności grup oraz ich możliwości operacyjnych. Przestępcy coraz częściej dostrzegają korzyści wynikające z działań kontrwykrywczych. Po części ich stosowanie jest reakcją obronną na prowadzone przez Policję specjalne działania operacyjne (działania pod przykryciem, zakup kontrolowany, przesyłka niejawnie kontrolowana). W działaniach kontrwykrywczych zastosowanie mają głównie zasady: maksymalizacji zysków, szybkości oraz efektywności. Działania kontrwykrywcze stosowane przez zorganizowane grupy przestępcze obejmują wiele zróżnicowanych form, metod i środków, które mogą być klasyfikowane według kryteriów. Podstawowym kryterium podziału jest ich złożoność (działania proste i złożone). Jednakże z punktu widzenia organów ścigania największe znaczenie ma podział dokonywany na podstawie kryterium ukierunkowania. Biorąc pod uwagę ukierunkowanie, działania kontrwykrywcze dzielą się na ofensywne, defensywne i uniwersalne. Działania ofensywne to z reguły najbardziej złożone przedsięwzięcia przestępcze, których celem jest zwiększenie potencjału operacyjnego zorganizowanej grupy przestępczej, wzmocnienie pozycji konkurencyjnej w stosunku do innych grup oraz osłabienie możliwości działania organów ścigania. Infiltracja jest znacznym zagrożeniem bezpieczeństwu wewnętrznego państwa. Potencjalnie na infiltrację przestępczą narażone są najbardziej organy i urzędy państwowe, instytucje kontrolne, agendy finansowe państwa, organy wymiaru sprawiedliwości oraz służby ochrony prawa (policyjne, celne, skarbowe czy ochrony granic) [3].

Analizując cały system ochronny i kontrolny grup przestępczych można stwierdzić, że występują cztery zauważalne cztery podstawowe aspekty działalności przestępczej w formie zorganizowanej, powodujące znaczące podwyższenie jej efektywności w stosunku do «zwykłej» przestępczości: organizacyjny (efekt synergii, uporządkowanego współdziałania), ochronny (dla uczestników grupy przestępczej przed działaniami organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości), demoralizacyjny (wpływ na postawy i mentalność członków grupy oraz przyciąganie nowych osób pozornie łatwym i dochodowym stylem życia) oraz korupcyjny (większe możliwości uwikłania w działalność funkcjonariuszy publicznych lub innych instytucji życia społecznego) [4].

BIBLIOGRAFIA:

1. K. Turaliński, Międzynarodowy obrót gospodarczy reglamentowany decyzjami politycznymi jako główne źródło dochodu polskich zorganizowanych grup oraz związków przestępczych, Radom 2008, s. 7.
2. H. Kolečki, Podstawowe zagadnienia..., w: Problemy..., red. E. Gruza, T. Tomaszewski, t. VIII, s. 19–20.
3. P. Michna, T. Safjański, J. Żelazek, Działania kontrwykrywcze zorganizowanych grup przestępczych, Prz.Pol. 2006, nr 4(84), s. 99–100.
4. J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, Kryminologia, Gdańsk 1999, s. 303.

PROGRAM PRZECIWDZIAŁANIA I ZWALCZANIA PRZESTĘPCZOŚCI GOSPODARCZEJ NA LATA 2015-2020

Irena Malinowska

doktor nauk społecznych

Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa w Poznaniu

Wydział Nauk Społecznych w Gdańsku

Na przestrzeni tysiącleci dostrzega się, iż badacze i ekonomiści próbują zgłębić przyczyny przestępstw gospodarczych, jak również zrozumieć motywy działania przestępców w «białych kołnierzykach» (Terminu «przestępczość białych kołnierzyków» (White-Collar Crime) jako pierwszy użył wybitny amerykański kryminolog Edwin Sutherland. W 1949 r. napisał pracę pt. *Przestępstwa w białych kołnierzykach.*) Skala oraz dynamika przestępstw gospodarczych na rynku polskim jest niezwykle trudna do określenia. Problematyka przestępczości gospodarczej nie jest zjawiskiem nowym. Również nie ulega żadnym wątpliwościom, że przestępstwa gospodarcze stały się niezwykle poważnym problemem, który wymaga podejmowania efektywnych działań [1].

Przestępczość gospodarcza (ekonomiczna) w ostatnich latach powoduje wysokie straty dla budżetu państwa (np. poprzez zmniejszenie wpływów, uzyskiwanie nienależnych zwrotów), a także dla sektora prywatnego, w tym przede wszystkim w kontekście rozwoju szarej strefy. Przestępstwom gospodarczym towarzyszą również inne rodzaje nielegalnej działalności, w tym przestępczość kryminalna, przestępczość korupcyjna, a także pranie brudnych pieniędzy. Zatem przestępczość ekonomiczna dotyczy nie tylko sfery bezpieczeństwa i porządku publicznego, ale również bezpieczeństwa ekonomicznego państwa.

Spraw gospodarczych niepokojąco przybywa. W 2014 r. liczba przestępstw gospodarczych kształtowała się na poziomie 163 080 i w porównaniu do 2013 r. liczba ta wzrosła ze 154 592, czyli o 8488 [2]. W wyniku przestępstw gospodarczych Skarb Państwa ponosi wielomiliardowe straty i kwitnie szara strefa.

Wobec takiej sytuacji, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych podjęło decyzję o przygotowaniu strategicznego dokumentu pod nazwą: Program przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej. Program powstał przy współpracy Ministerstwa Finansów i Prokuratury w ramach Porozumienia z dnia 30 stycznia 2014 r. zawartego pomiędzy Ministrem Spraw Wewnętrznych, Ministrem Finansów i Prokuratorem Generalnym o współpracy w zakresie wypracowania systemowych rozwiązań w odniesieniu do przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej [3]. Porozumienie przewiduje w szczególności m.in.:

- opracowanie katalogu najistotniejszych działań oraz kierunków zmian legislacyjnych, w kierunku wzmocnienia mechanizmów przeciwdziałania i zwalczania poszczególnych obszarów przestępczości gospodarczej;

- skuteczne ewidencjonowanie i zabezpieczanie zabezpieczonym mieniem pochodzącym z przestępstw oraz – przygotowanie koncepcji wspólnych specjalistycznych szkoleń obejmujących zagrożone obszary przestępczości gospodarczej.

W dniu 6 października 2015 r. Rada Ministrów podjęła uchwałę w sprawie «Programu przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej na lata 2015 – 2020» [4], zwanego dalej Programem. Założeniem Programu jest nie tylko zwiększenie zdolności właściwych służb, organów i instytucji odnośnie zwalczania i przeciwdziałania

przestępczości gospodarczej, lecz także utrudnianie działania sprawcom przestępstw, poprzez spieranie mechanizmów ograniczających ich sferę aktywności przestępczej.

Głównym celem Programu, wynikającym bezpośrednio z nadrzędnej Strategii «Sprawne Państwo 2020» [5] jest ograniczenie przestępczości gospodarczej i związane z tym trzy cele szczegółowe [6]:

- wzmocnienie przeciwdziałania przestępczości gospodarczej;
- zwiększenie skuteczności zwalczania przestępczości gospodarczej;
- wzmocnienie efektywności odzyskiwania mienia pochodzącego z przestępstw.

Cele szczegółowe Programu przekładają się na konkretne zadania ujęte w Planie działań. Istotne jest to, iż w Programie przyjęto mierniki oceny osiągnięcia celu głównego oraz dla celów szczegółowych. Cel główny i cele szczegółowe, jak również ocena efektywności Programu są mierzone poprzez [6, s. 29-30]:

- sprawozdawczość dotyczącą postępów we wdrażaniu konkretnych priorytetów Planu działań (Ibidem, Plan działań jest głównym narzędziem wdrażania Programu i jego bieżącego monitorowania – przedstawiony jako tabela nr 3 o nazwie: Zadania przewidziane do realizacji w ramach wdrażania Programu. Określa on przedsięwzięcia o charakterze legislacyjnym i organizacyjnym, które są kluczowe dla realizacji celu głównego Programu. Wskazano w nim również podmioty wiodące i współpracujące przy wykonaniu poszczególnych zadań.) – czyli miernik wyrażony jako procentowy udział zadań ujętych w Planie działań, których wdrażanie rozpoczęto od momentu przyjęcia dokumentu do końca rozpatrywanego roku;

- wzrost o 2% (począwszy od 2016 r.) liczby kontroli zrealizowanych w trybie administracyjnym przez urzędy kontroli skarbowej i Służbę Celną, w odniesieniu do przestępczości w zakresie wyłudzeń podatku VAT i akcyzy;

- liczbę osób skazanych na podstawie prawomocnych orzeczeń sądu w danym roku kalendarzowym do liczby aktów oskarżenia skierowanych do sądu w danym roku – dotyczy spraw o przestępstwa z art. 286 § 1 k.k. (oszustwo na szkodę interesów finansowych UE i RP), art. 299 § 1,2,5,6 k.k. (pranie pieniędzy), art. 297 § 1 k.k. (oszustwo kredytowe), art. 298 § 1 k.k. (oszustwo ubezpieczeniowe), art. 54-56 k.k.s. (uchylanie się od opodatkowania, firmanctwo, złożenie nieprawdziwej deklaracji podatkowej);

- liczbę międzyinstytucjonalnych działań o charakterze pilotażowym odnośnie zwalczania przestępczości gospodarczej (nie mniej niż 6 w danym roku obowiązywania Programu);

- wskaźnik skuteczności odzyskiwania mienia przy założeniu tendencji rosnącej jego wartości w kolejnych latach.

W Programie, za najważniejsze obszary przestępczości gospodarczej uznano m.in.: przestępczość podatkową (dotyczącą szczególnie podatku VAT i podatku akcyzowego), na rynku kapitałowym, bankowym i ubezpieczeniowym, hazardową i pranie pieniędzy.

Program wskazuje również na działania wspierające zwalczanie przestępczości gospodarczej. Mowa jest o gromadzeniu i wymianie informacji pomiędzy służbami i instytucjami oraz dostęp organów ścigania do informacji prawnie chronionych. Ważne też będzie wypracowanie skutecznego i efektywniejszego mechanizmu w zakresie odzyskiwania mienia z przestępstw. Stąd też uznano, iż niezbędne będzie usprawnienie działalności komórek zajmujących się tym zagadnieniem. Również istotne będzie rozwijanie współpracy służb i instytucji z sektorem prywatnym i z organizacjami międzynarodowymi.

W tym celu, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych przygotowało projekt w sprawie utworzenia Międzyresortowego Zespołu do spraw koordynacji wdrażania, monitorowania i ewaluacji «Programu Przeciwdziałania i Zwalczania Przestępczości Gospodarczej na lata

2015-2020». W skład zespołu mają wchodzić: przewodniczący – minister MSW i zastępca przewodniczącego – minister Finansów oraz 11 członków, tj. przedstawiciele następujących instytucji: ministerstwa sprawiedliwości, ministerstwa gospodarki, generalni inspektorzy informacji finansowej i kontroli skarbowej, szefowie ABW, CBA i Służby Celnej, komendanci główny Policji, Straży Granicznej i Żandarmerii Wojskowej oraz przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego.

Koordynatorem Programu, w imieniu Rady Ministrów, jest minister spraw wewnętrznych. Na podstawie informacji przekazywanych corocznie od podmiotów wiodących w realizacji poszczególnych zadań, w MSW opracowywany będzie raport odnośnie postępów w realizacji Programu. Raport ten będzie przedkładany Radzie Ministrów do 31 marca następnego roku.

Podsumowując – można mieć nadzieję, że Program, z uwagi na zintegrowane podejście do kwestii przeciwdziałania i zwalczania przestępczości gospodarczej, wpłynie na poprawę skuteczności działań prowadzonych przez państwo w tym zakresie.

BIBLIOGRAFIA:

1. Baładynowicz A., Zapobieganie przestępczości. Studium prawnoporównawcze z zakresu polityki kryminalnej, Wydawnictwo Primum, Wrocław 1998.
2. Rok 2014 bardziej bezpieczny, <<http://www.policja.pl/Pol/aktualnosci/107731,Rok-2014-...>>, z 25.10.2015 r.
3. Porozumienie o współpracy w zwalczaniu przestępstw «białych kołnierzyków», 30.01.2014 r., <<http://www.msw.gov.pl/.../11769.Porozumienie-o-wspolpracy-w-zwalczaniu-...>>, z 25.10.2015 r.
4. Program przeciwdziałania i zwalczanie przestępczości gospodarczej na lata 2015-2020, <<http://www.msw.gov.pl/pl/bezpieczenstwo/program-...>>, z 25.10.2015 r.
5. Rządowe Centrum Legislacji, Wykaz aktów oczekujących na ogłoszenie, 06.10.2015 r., <<http://www.rcl.gov.pl/wykaz/>>, z 24.10.2015 r.
6. Strategia „Sprawne Państwo 2020” – uchwała nr 17 Rady Ministrów z dnia 12 lutego 2013 r., Monitor Polski z 2013 r., poz. 136.

WPLYW TRANSFORMACJI SYSTEMOWEJ NA FUNKCJONOWANIE POLSKIEJ POLICJI

dr. Sławomir Franc
UMCS w Lublinie

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie istotniejszych zmian jakie miały miejsce w polskiej Policji w wyniku transformacji systemowej, która miała miejsce w naszym kraju w latach 1989-2004. Pojawienie się gospodarki wolnorynkowej, otwarcie granic oraz ogromny skok technologiczny doprowadziły do niespotykanego dotychczas rozwoju nowych form przestępczości, a nieprzystające do nowej rzeczywistości przepisy prawne dodatkowo utrudniały skuteczną pracę organom ścigania. Jednak pomimo tak wielu trudności zarówno legislacyjnych jak i czysto technicznych udało się – przynajmniej w stopniu dostatecznym – stworzyć formację policyjną odpowiadającą europejskim standardom, a fakt, iż Polska weszła w struktury Unii Europejskiej potwierdza tezę, że postawione przez wspólnotę zadania zostały spełnione.

Proces transformacji systemowej w Polsce zapoczątkowany był obradami Okrągłego Stołu w lutym 1989 roku które, dały początek wielu istotnym reformom [1]. Ukierunkowana została demokratyzacja systemu politycznego, urynkowiono stosunki ekonomiczne oraz stworzono społeczeństwo obywatelskie. Istota polskiej transformacji systemowej polegała na odejściu od zasad polityczno-gospodarczych epoki Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i zastąpieniu ich systemem opartym na pełnej swobodzie obywatelskiej [2].

Transformacja systemowa zachodząca w naszym państwie miała też niewątpliwy wpływ na decyzje dotyczące jego bezpieczeństwa, a zapoczątkowanym przekształceniom systemowym towarzyszyły zmiany w resortach mających z nim bezpośredni związek tj.: w Ministerstwie Spraw Zagranicznych, Ministerstwie Obrony Narodowej i Ministerstwie Spraw Wewnętrznych wraz ze służbami funkcjonującymi w jego ramach. Należy zauważyć, że istniejąca wówczas struktura organizacyjna systemu bezpieczeństwa regulowana była przepisami pochodzącymi jeszcze z okresu socjalistycznego, co w żaden sposób nie odpowiadało nowej, demokratycznej rzeczywistości [3].

Kluczowym elementem przeobrażeń politycznych w Polsce stały się zmiany w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych. W dniu 12 września 1989 roku powołano rząd Tadeusza Mazowieckiego, a podejmowane wówczas decyzje zmieniły nie tylko podstawy prawne, główne zadania, strukturę organizacyjną, ale także uregulowały politykę kadrową. Tekę Ministra Spraw Wewnętrznych w tym rządzie powierzono dotychczasowemu ministrowi - gen. Czesławowi Kiszczakowi.

Przemiany strukturalno-organizacyjne resortu, zapoczątkowane w 1989 roku, przeprowadzono przede wszystkim w roku następnym. Podstawowe znaczenie w tym zakresie miało uchwalenie w dniu 6 kwietnia 1990 roku nowej ustawy o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych [4], ustawy o Urzędzie Ochrony Państwa [5] oraz ustawy o Policji [6]. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że nowy rządowy projekt zmian w resorcie pojawił się już w lipcu 1991 roku. Nawiązywano w nim do rozwiązań z okresu Drugiej Rzeczypospolitej, zakładając likwidację Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i powołanie w jego miejsce cywilnego Ministerstwa Administracji Publicznej, którego szef nadzorowałby m.in. działalność Policji, Straży Granicznej i Straży Pożarnej [7].

Proces reform służb podległych Ministrowi Spraw Wewnętrznych, a w szczególności Policji przebiegał w Polsce – szczególnie w początkowym okresie – w sposób dosyć burzliwy i nieco chaotyczny, co negatywnie wpływało na system bezpieczeństwa wewnętrznego państwa. Od początku istnienia Policji pojawiały się trudności powodowane przede wszystkim złym finansowaniem, przedłużającą się reorganizacją strukturalną oraz weryfikacją, która z różnych przyczyn objęła kilka tysięcy funkcjonariuszy. Taki stan rzeczy w oczywisty sposób dezorganizował wewnątrz instytucję policyjną oraz niekorzystnie wpływał na jej wizerunek zewnętrzny. Wiele podejmowanych wówczas decyzji okazało się zupełnie oderwanych od rzeczywistości i odbiegających od europejskich standardów. Przykładem może być to jak np. w początkowej fazie tworzenia nowych struktur policyjnych zrezygnowano z pionów służących do zwalczania przestępczości gospodarczej, których zadania i obowiązki przejęły tzw. piony kryminalne. Pytanie, czy było to celowe działanie ówczesnych decydentów, czy też zbyt pobłażliwe potraktowanie tej formy przestępczości? – pozostawię otwarte [8].

Podobnych przykładów na przełomie tych kilkunastu lat można by przytoczyć jeszcze co najmniej kilka jednakże należy mieć świadomość, że podczas tak wielkiej reorganizacji nie da się uniknąć błędów. Ważne jest jednak to aby błędy te nie były celowym działaniem określonych środowisk.

W kolejnych latach transformacji systemowej proces zmian zachodzących w formacji policyjnej miał nieco mniej burzliwy charakter, a biorąc pod uwagę wszystkie przeciwności dotyczące m.in. sposobu finansowania, polityki kadrowej, zmian organizacyjnych itp. przebiegał stosunkowo sprawnie.

Proces transformacji systemowej w Polsce, poprzez otwarcie granic, globalizację, czy też wprowadzenie gospodarki wolnorynkowej prowadził do rozwoju zorganizowanych grup przestępczych, których działalność narastała wraz z przemianami ekonomiczno-gospodarczymi. Grupy te w swoich przestępczych procederach wykorzystywały wszelkie możliwe luki, zarówno te strukturalne jak i prawne, a organy ścigania miały «związane ręce» poprzez przestarzałe i niedostosowane do rzeczywistości przepisy prawa regulujące tą sferę przestępczości [9]. niesprawiedliwą byłaby jednak ocena, która w sposób negatywny odzwierciedlałaby pracę polskiej Policji. Pomimo tak wielu niesprzyjających okoliczności zarówno zewnętrznych jak i wewnętrznych formacja ta w miarę możliwości z «podniesionym czołem» stawała do nie zawsze równej walki ze światem przestępczym, co niejednokrotnie prowadziło do spektakularnych sukcesów, a co za tym idzie poprawy wizerunku w oczach opinii publicznej.

Datą zamykającą moje rozważania stanowi dzień 1maja 2004 roku, kiedy to Polska została przyjęta w struktury Unii Europejskiej, co z kolei symbolicznie zakończyło okres transformacji systemowej.

Mam świadomość, że transformacja jest procesem ciągłym, jednakże fakt, iż Polska weszła w struktury Unii Europejskiej bezspornie potwierdza tezę, że postawione przez wspólnotę zadania – również te stawiane Policji – zostały spełnione.

Przedstawiona w powyższym artykule problematyka jest jedynie nakreślona w stopniu minimalnym, gdyż trudno jest w kilku zdaniach zreferować całą jej złożoność. Zasygnalizowane problemy, ich pobieżna analiza i szcątkowa ocena stanowią jedynie przyczynek do dalszych ewentualnych rozważań dotyczących wpływu transformacji systemowej na zmiany w polskiej Policji. Ponadto należy w tym miejscu zaznaczyć, że zarówno sama transformacja, jak i instytucja Policji cały czas ewaluują i trudno mówić o definitywnym zakończeniu i doprowadzeniu do takiej sytuacji, o której będzie można powiedzieć, iż jest w pełni ustabilizowaną, dlatego też warto analizować procesy występujące w przeszłości, jednakże należy też pozostawać czujnym i analizować ich terażniejszy wymiar.

BIBLIOGRAFIA:

1. Zob. szerz. S. Franc, Wpływ przemian systemowych na działalność Policji w walce z przestępczością gospodarczą w Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1989–2004, Lublin 2014, s. 6.
2. Zob. szerz. P. Pochodyła, Policja i wewnętrzne służby specjalne w okresie transformacji systemowej w Polsce, Lublin 2006, s. 3-4.
3. J. Dzwonczyk, Bilans dwudziestolecia transformacji w oczach opinii publicznej, [w:] Transformacja polska – oczekiwania i rzeczywistość, J. Dzwonczyk, J. Kornaś (red.), Kraków 2011, s. 40-41.
4. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych (Dz.U. z 1990 r., Nr 30, poz. 181, z późn. zm.).
5. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Urzędzie Ochrony Państwa (Dz.U. z 1990 r., Nr 30, poz. 180, z późn. zm.).
6. Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz.U. z 1990 r., Nr 30, poz. 179, z późn. zm.).
7. Zob. szerz. S. Franc, Wpływ przemian systemowych ... dz. cyt. s. 6-9.
8. S. Franc, Wpływ przemian systemowych ... dz. cyt.s.102.
9. Zybala A., Droga na Zachód, [w:] Różnorodność procesów przemian, transformacja nie jedno ma imię, (red.) A. Szociński, Warszawa 2004.

СЕКЦІЯ № 4. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ МАТЕРІАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

ЗУПИНКА ТРАНСПОРТНОГО ЗАСОБУ: ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВІДПОВІДНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНИМ ЗАСАДАМ

Балануца Анастасія Володимирівна
студентка гр. ЗП-222
Інституту права ім. В. Сташиуса
Класичного приватного університету

Згідно з Основним Законом держави утвердження й забезпечення прав і свобод людини є її головним обов'язком [1]. Одну з основних «ролей» в означеному державою покладає на новостворений центральний орган виконавчої влади – Національну поліцію. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» вона повинна служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку [2].

Задля забезпечення означеного та виконання покладених на орган завдань держава наділила поліціантів можливістю застосування певних (таких, що обмежують права громадян) заходів примусового характеру.

Такими, що найбільше обмежують конституційні права і свободи людини, є заходи примусу та превентивні поліцейські заходи (наголосимо на тому, що згідно пункту 2 статті 30 Закону вони застосовуються виключно для охорони прав і свобод людини, запобіганням загрозам публічній безпеці і порядку або припинення їх порушення [2]). Доволі значна їх кількість, з одного боку, та до цього часу раніше не відомих законодавству з іншого, спричиняють обґрунтовані побоювання щодо забезпечення прав людини під час їх застосування.

На обмежений режим гарантій і недосконалість процедурної частини застосування заходів уже вказували європейські експерти ще відносно положень проекту Закону: «Так, Законопроект не передбачає матеріальних і процесуальних гарантій, пов'язаних із виконанням поліцейськими їхніх повноважень, зокрема щодо перевірок документів, огляду осіб, транспортних засобів, помешкань та іншої власності, заходів примусового повернення з України та поліцейських заходів під час мирних зібрань тощо» [3, с. 4].

На думку вітчизняних юристів-практиків, Закон України «Про національну поліцію» не передбачає щодо поліцейського заходу «огляд транспортного засобу» ні підконтрольність суду, тобто відповідного судового санкціонування, ні механізму поновлення порушеного права недоторканності володіння особи відповідно до ст. 8 Європейської конвенції із захисту прав людини та основоположних свобод, ні можливості оскарження таких дій. Відтак, зазначає Н. Олексюк, складається ситуація, коли деякі положення Закону України «Про національну поліцію» відповідно до ст. 33 Закону не відповідають положенням КПК України, що є порушенням принципу законності, закріпленого у ст. 9 КПК України [4].

Як бачимо, особлива увага приділяється таким заходам, як перевірка документів, огляд осіб та транспортних засобів, унаслідок проведення яких можуть бути істотно обмежені права та свободи громадян.

У межах нашої наукової роботи звертаємо увагу на такий превентивний поліцейський захід як зупинення транспортного засобу з позицій можливих порушень та обмежень конституційних прав і свобод пересічних громадян під час його застосування.

У ч. 1 ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію» визначено підстави застосування цього заходу: 1) якщо водій порушив Правила дорожнього руху; 2) якщо є очевидні ознаки, що свідчать про технічну несправність транспортного засобу; 3) якщо є інформація, що свідчить про причетність водія або пасажирів транспортного засобу до вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, або якщо є інформація, що свідчить про те, що транспортний засіб чи вантаж можуть бути об'єктом чи знаряддям учинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення; 4) якщо транспортний засіб перебуває в розшуку; 5) якщо необхідно здійснити опитування водія чи пасажирів про обставини вчинення дорожньо-транспортної пригоди, кримінального чи адміністративного правопорушення, свідками якого вони є або могли бути; 6) якщо необхідно залучити водія транспортного засобу до надання допомоги іншим учасникам дорожнього руху або поліцейським або як свідка під час оформлення протоколів про адміністративні правопорушення чи матеріалів дорожньо-транспортних пригод; 7) якщо уповноважений орган державної влади прийняв рішення про обмеження чи заборону руху; 8) якщо спосіб закріплення вантажу на транспортному засобі створює небезпеку для інших учасників дорожнього руху; 9) порушення порядку визначення і використання на транспортному засобі спеціальних світлових або звукових сигнальних пристроїв.

Як бачимо, Закон визначає доволі значну кількість підстав для зупинення транспортного засобу.

Ч. 2 ст. 35 Закону зобов'язує поліцейського поінформувати водія про конкретну причину зупинення ним транспортного засобу з докладним описом підстави зупинки, визначеної у цій статті. Звернемо увагу, що підстава зупинки повинна бути визначена в цій статті. Тобто перелік підстав до зупинки є вичерпним. Ані проведення планових або позапланових перевірок, ані автомобіль схожий з автомобілем, що розшукується, і тим більше для приїзду слідчо-оперативної групи для з'ясування якихось обставин в Законі не передбачено.

Звісно багато в чому тут залежить від правосвідомості конкретних виконавців, але навіщо зайвий раз провокувати правоохоронців на можливі порушення. У зв'язку з цим, пропонуємо додати до статті частину, у якій передбачити заборону зупинки в іншому, не передбаченому статтею, випадку та відповідальність поліцейського в разі такої зупинки згідно з чинним законодавством.

Окрім того, Закон не встановлює строку можливої зупинки. Звісно, можна припустити, що ідеться про час, необхідний для прийняття рішення щодо конкретної підстави. Але хто виступить гарантом того, що час буде визначатися саме обставинами, необхідними для з'ясування у конкретному випадку? На жаль, реалії говорять зовсім про інше. Трапляються випадки зупинки транспортного засобу на декілька діб без оголошення підстави, зазначеної у статті Закону, та без складання процесуального документа [5]. До того ж Закон не передбачає складання жодного документа за результатами зупинки транспортного засобу за ст. 35. А цей факт своєю чергою позбавляє «фактично затриману» особу на оскарження строку та підставу зупинення.

Отже, враховуючи викладене, пропонуємо доповнити ст. 35 Закону України «Про Національну поліцію» частиною третьою: «Не допускається зупинка транспортного засобу з підстав, не передбачених у ч. 1 цієї статті. За результатами зупинки складається протокол, копія якого вручається водієві».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : зі змінами та доповненнями: [прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради 28 черв. 1996 р.]. – Х.: Весна, 2015. – 48 с.
2. Про Національну поліцію : закон України (набирає чинність 07 листопада 2015 р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/article/257729>.
3. Висновок щодо проекту закону України «Про поліцію та поліцейську діяльність». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/odihr/131966?download=true>.
4. Олексюк Н. Закон України «Про Національну поліцію» – загрози окремих його норм. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/noleksyuk/article/18568.aspx>.
5. Как милиция Киева и ГАИ блокируют работу песчаного карьера. Дорожный контроль. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://roadcontrol.org.ua/node/2521>.

К ВОПРОСУ О НЕОБХОДИМОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РАЗЛИЧНЫХ ФОРМ ГИБКОСТИ РАБОЧЕГО ВРЕМЕНИ

*Березюк Лилия Анатольевна
преподаватель-стажер кафедры
государственно-правовых дисциплин
УО «Белорусский государственный
экономический университет»
(г. Минск, Республика Беларусь)*

В последнее время все более популярными и востребованными во всем мире становятся новые, гибкие формы занятости. К ним относятся не только неполное рабочее время, гибкое рабочее время, иные нестандартные режимы рабочего времени, используемые в Республике Беларусь, но и новые для нашего государства режимы рабочего времени. Возрастает число работников, для которых более приемлемой была бы переменная продолжительность рабочего дня, что достигается путем создания гибкого, а не фиксированного уровня нормального рабочего времени в течение различных учетных периодов. Во многих странах мира (например, таких как Германия, США) рабочее время под влиянием экономических, технологических и культурных предпосылок становится все более дифференцированным и гибким. Стандартная рабочая неделя уступает место сжатым рабочим неделям, стандартный режим рабочего дня уступает многоступенчатому порядку начала и окончания рабочего дня и уплотненному рабочему дню и т. д. Некоторые авторы уже давно поднимают вопрос, касающийся актуальности и уместности тенденции к сокращению рабочего времени [1, р. 10].

Вопрос о необходимости использования различных форм гибкости рабочего времени является несомненно актуальным и в Республике Беларусь. Это объясняется повышенным интересом нанимателей и работников к нетипичным режимам рабочего времени. Со стороны предприятий данное явление объясняется стремлением повысить эффективность использования ресурсов и активов, управлять человеческими ресурсами инновационными методами, снизить затраты на оплату труда, что позволит выйти на новый уровень развития экономики как на отдельном предприятии, так и на уровне государства в целом. Параллельно с указанными явлениями, происходят изменения и в составе работников, и в их интересах. К таким изменениям можно отнести произошедшие демографические изменения (это подтверждается, например, феминизацией рабочей силы), а также усиление стремления повысить качество жизни путем соблюдения баланса между личными интересами и интересами трудовыми. В общем, изменение характера и объема правового регулирования рабочего времени можно представить в виде необходимости достижения следующих целей: укрепление здоровья и безопасности; содействие выполнению семейных обязанностей; поощрение равенства мужчин и женщин; повышение производительности труда; упрощение процедуры найма работников и выбора ими режима рабочего времени.

Конечным результатом описанных выше тенденций является растущая децентрализация и персонализация режимов рабочего времени. По мнению И. Я. Киселева, многими исследователями указанная тенденция расценивается как важнейшая черта современного производства, как модернизированная организация труда, которая будет иметь далеко идущие последствия. Как предполагается, это будет характерным признаком использования рабочей силы в XXI в., когда наконец начнет учитываться специфика конкретного трудящегося (возраст, семейное положение, состояние психики, личные склонности, биологический ритм т. п.), на основании чего и будет определяться трудовая загруженность каждого работающего лица [2, с. 402].

В Республике Беларусь к урегулированным законодательством о труде режимам рабочего времени, обеспечивающих наиболее гибкую занятость, относятся нестандартные режимы рабочего времени (режим рабочего времени при разделении рабочего дня на части; режим гибкого рабочего времени; режим рабочего времени при вахтовом методе работы, сменная работа и др.), а также использование неполного рабочего времени и внеурочной работы как одних из отклонений от установленных норм и режимов рабочего времени. Однако, мировая практика показывает, что помимо вариантов использования рабочего времени, применяемых в Республике Беларусь, существует множество иных режимов, обеспечивающих гибкую занятость. К таким режимам можно отнести режим сжатой рабочей недели, многоступенчатый порядок начала и окончания рабочего дня, уплотненный рабочий день (т. е. работа с максимально коротким обеденным перерывом), режим сохранения рабочего времени («банк времени», «сохраненное рабочее время»), работа по вызову, использование «контрактов ноль-часов», разделение рабочего места и другие. Указанные режимы представляют несомненный интерес для исследования и, в случае определения положительного эффекта от их применения, закрепления их в нормах законодательства о труде Республики Беларусь.

В заключение отметим, что несмотря на то, что работники и наниматели стремятся иметь значительную свободу действий при организации рабочего времени, из этого не следует, что нет необходимости в общих правилах структурирования рассматриваемого процесса. К таким общеустановленным правилам можно отнести необходимость соблюдения ограничений на максимальное количество рабочего

времени в определенный промежуток времени; необходимость в урегулировании запрета на привлечение в конкретное время определенных категорий работников (например, беременные женщины, лица, воспитывающие детей, лица пенсионного возраста и т.д.), а также запрета на установление некоторых режимов рабочего времени для указанных лиц и т. п.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Hours of work. From fixed to flexible: Report of the Committee of Experts on the Application of Conventions and Recommendations (articles 19, 22 and 35 of the Constitution) / International Labour Office. – Geneva, 2005. – 139 p.
2. Киселев И. Я. Трудовое право России и зарубежных стран. Международные нормы труда: учебник. – [Изд. 3-е, перераб. и доп.] / И.Я.Киселев, А.М.Лушников; под ред. М.В.Лушниковой. – М.: Изд-во Эксмо, 2008. – 608 с.

ФОРМИРОВАНИЕ КОНЦЕПТА «ЕВРОПЕЙСКАЯ ОПОРА СОЦИАЛЬНЫХ ПРАВ» ЕС И ЗАДАЧИ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ УКРАИНЫ

Бурлай Татьяна Викторовна
старший научный сотрудник

*отдела экономической теории
Института экономики и прогнозирования НАНУ,
кандидат экономических наук, доцент*

В марте 2016г. Еврокомиссия дала официальный старт процессу общеевропейского обсуждения документа «*Европейская опора социальных прав*» («*European Pillar of Social Rights*») [3], направленного на выработку консолидированных принципов и расширение законодательно-правовой базы государственного регулирования в сфере построения эффективно функционирующих и справедливых рынков труда и систем социального обеспечения в странах еврозоны. К обсуждению, которое продлится до конца этого года, привлечены разнообразные политические институты, участники социального диалога, ученые и эксперты, все заинтересованные представители гражданского общества. Ожидается, что активные общественные консультации позволят уже в начале 2017г. представить итоговый документ «Европейская опора социальных прав» (ЕОСП), который будет играть стратегическую роль в формировании политики социального развития как стран-членов зоны евро, так и Евросоюза в целом, а также станет компонентом Белой книги о перспективах Экономического и валютного союза (ЭВС) ЕС.

История вопроса по разработке ЕОСП началась с выходом в июне 2015г. программного доклада «*Завершение создания Европейского Экономического и валютного союза*» под авторством Президента Еврокомиссии Ж.-К. Юнкера и нескольких других руководителей ключевых институций ЕС [1]. Фактически доклад содержит долгосрочную программу по усилению ЭВС объединенной Европы путем обеспечения экономической, социальной и структурной конвергенции (сближения параметров развития) стран, входящих в еврозону.

В докладе лидеры ЕС отмечают, что успех создания ЭВС напрямую зависит от справедливых и эффективных рынков труда и систем социального обеспечения во всех государствах зоны евро, а долгосрочные амбиции Европы связаны с получением

ею «социального рейтинга AAA», т. е. наивысшего рейтинга социального развития [1, с. 8]. В контексте реализации этих целей и со ссылкой на указанный доклад, глава Еврокомиссии в сентябре 2015г. объявил о начале формирования ЕОСП, которая должна стать идеологической базой для ускорения процесса социальных реформ в странах ЕС, а также «...служить компасом для возобновления конвергенции внутри еврозоны» [4, с. 10].

Для общественных консультаций Еврокомиссия подготовила несколько ключевых документов, которые комплексно и взаимосвязано представляют всю логическую цепочку формирования ЕОСП – начиная с необходимости и завершая ожидаемыми результатами ее разработки. Так, в отчете «*Ключевые тренды в сфере экономики, занятости и социального развития, лежащие в основе Европейской опоры социальных прав*» указано, что главными предпосылками ее формирования выступают: весомые различия среди стран ЕС в моделях соцобеспечения и уровнях социальных расходов; долгосрочные социетальные трансформации, касающиеся постарения населения, повышения уровня его образования, роста занятости женщин, изменений структуры семьи и др.; негативные последствия кризиса, проявляющиеся в остановке процесса межстрановой конвергенции в ЕС по индикаторам занятости, неравенства доходов, бедности и социального отторжения; влияние глобальных структурных и технологических изменений в экономике, а также на рынках труда; недостаточная устойчивость к шокowym воздействиям и нарастание тенденций социально-экономической дивергенции в еврозоне.

Чтобы выработать механизмы эффективного реагирования ЕС на эти и другие вызовы, в рамках подготовки ЕОСП проводится ревизия действующей законодательно-правовой базы в социальной сфере. Документ «*Правовое достояние ЕС в социальной сфере*» содержит общую характеристику актов первичного, вторичного и дополнительного права ЕС по ключевым вопросам социального развития, а также соответствующего международного опыта, и помогает оценить, насколько они способствуют в разрешении текущих проблем социального развития Евросоюза. При этом Еврокомиссия подчеркивает, что задача разработки ЕОСП – не переформулировать или значимо изменить существующую правовую базу ЕС в социальной сфере, а дополнить ее рядом важнейших принципов, которые помогут повысить эффективность социальной политики стран еврозоны и Европейского союза в целом.

Согласно предложениям Еврокомиссии, такие принципы при построении «Европейской опоры социальных прав» будут охватывать три сферы [3, с. 7-8]:

- 1) равные возможности и доступ к рынку труда;
- 2) достойные условия труда, установление надежного баланса прав и обязательств между работниками и работодателями;
- 3) адекватная и устойчивая социальная защита, а также доступ к высококачественным социальным услугам, включая такие основные как уход за детьми, здравоохранение и долгосрочный уход за больными или пожилыми людьми; гарантии обеспечения достойной жизни и защиты от рисков; помощь людям в полноценном присутствии в сфере занятости и общественной жизни в целом.

Конкретные предложения, касающиеся консолидированных принципов правового регулирования и развития социальной сферы ЕС, сгруппированные по 20-ти направлениям социальной политики, представлены Еврокомиссией в отдельном документе «*Первое предварительное изложение Европейской опоры социальных прав*». Они рассматриваются в качестве необходимого условия для более глубокого и

справедливого построения Экономического и валютного союза ЕС, обеспечения адекватной социальной защиты и полномасштабного использования потенциала людей, повышения устойчивости государственных финансов, а также мощности и гибкости государственного управления [2, с. 2].

Очевидно, желая упрочить позиции еврозоны и обеспечить реальную конвергенцию ее стран-членов, а также ускорить посткризисное экономическое восстановление и социальный прогресс на всем пространстве объединенной Европы, в последнее время Евросоюз делает системные шаги к выработке новой социальной доктрины своего развития. Проект «Европейская опора социальных прав» – прообраз такой доктрины, которая, без сомнения, окажет значимое влияние на процессы европейской интеграции и создание единого социального пространства ЕС. В этой связи Украина, как государство с законодательно закрепленными устремлениями получения еврочленства, должна соответствующим образом выстраивать политику европейской интеграции, уделяя необходимое внимание ее социальным аспектам, и учитывая, что именно социальные факторы, как показывает опыт новоинтегрированных стран Центральной и Восточной Европы, оказывают значимое влияние на динамику этого процесса [5, с. 37].

На наш взгляд, усовершенствование Украиной политики обеспечения социальной интеграции с ЕС должно осуществляться по двум ключевым направлениям. *Первое* – принятие эффективной антикризисной Стратегии социально-экономического восстановления страны, реализация которой позволит создать макроэкономическое «окно возможностей» для качественного улучшения ее социального развития. *Второе* направление связано с усилением институциональных ресурсов евроинтеграции в социальной сфере, в т.ч. за счет соответствующей коррекции и пролонгации Плана действий на 2014-2017 годы по имплементации Соглашения об ассоциации Украины и ЕС, утвержденного распоряжением Кабинета Министров Украины от 17.09.2014г. №847, а также поэтапного перехода от традиционной социальной политики к политике социального качества, учитывая опыт Евросоюза.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Completing Europe's Economic and Monetary Union. Report by Jean-Claude Juncker in close cooperation with Donald Tusk, Jeroen Dijsselbloem, Mario Draghi and Martin Schulz. – European Commission, June 2015. – 23 pp.
2. First preliminary outline of a European Pillar of Social Rights / COM(2016) 127 final. Annex 1. – European Commission, 8 March 2016. – 18 pp.
3. Launching a consultation on a European Pillar of Social Rights / COM(2016) 127 final. –European Commission, 8 March 2016. – 11 pp.
4. State of the Union 2015: Time for Honesty, Unity and Solidarity / Speech by Jean-Claude Juncker, President of the European Commission, to the European Parliament. – Strasbourg, 9 September 2015. – 14 pp.
5. Сіденко В. Р. Некономічні фактори розвитку європейської інтеграції: досвід країн Центральної та Східної Європи // Український соціум. – 2014. – № 4. – С. 27-42.

МІЖНАРОДНІ ГАРАНТІЇ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Ганзицька Тетяна Сергіївна
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Права і свободи людини є однією з ключових наукових проблем, які всебічно вивчаються з філософсько-гуманістичного погляду, в аспекті побудови правової держави та формування громадянського суспільства. Невичерпність прав і свобод людини є відображенням природи їх носія – людини, у зв'язку з чим їх слід аналізувати цілісно, комплексно, як категорію багатогранну та поліфункціональну. Універсальний характер прав і свобод людини визначає ту обставину, що вони є предметом дослідження всіх галузей суспільствознавства та ряду правових наук, кожна з них визначає певну галузь життєдіяльності людини. З удосконаленням системи прав та свобод людини суспільство пов'язує вирішення ряду внутрішніх, міжнародних та глобальних завдань. Юридична наука в галузі прав та свобод людини має свій складний спектр дослідження.

В умовах розвитку державності України, як демократичної європейської країни, ключове місце належить формуванню правової системи, в якій одним з основних елементів є права людини з позицій як внутрішньодержавного, так і загальносвітового значення. У зв'язку з цим актуальною проблемою є удосконалення законодавчої бази в напрямку розвитку та становлення інституту захисту прав людини як одного з основних пріоритетів правової держави. Якою б не була держава за своєю природою, який би режим не панував – права та свободи людини, їх взаємодія з державою завжди мали практичне значення, оскільки без урахування цієї взаємодії неможливо було б встановити в суспільстві порядок та баланс між різними онтогоністичними класами [1, с. 101]

Окрім того, Україна як незалежна держава впевнено ввійшла до міжнародної спільноти, тому дотримання сучасних міжнародних стандартів у забезпеченні прав і свобод людини є найважливішим обов'язком держави. Як член Ради Європи, Україна, відповідно до Паризької Хартії для нової Європи від 21 листопада 1990 р. взяла на себе обов'язки приєднатися до міжнародних стандартів у галузі прав людини, створити внутрішньодержавні гарантії їх здійснення, що ґрунтуються на загально визнаних міжнародно-правових гарантіях, закріплених у відповідних міжнародно-правових нормах [2].

Найважливішими міжнародними правовими актами, що знайшли своє відображення в Конституції України, є Загальна декларація прав людини прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 10 грудня 1948 року, Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Міжнародні пакти про громадянські і політичні права та про економічні, соціальні і культурні права прийняті резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 16 грудня 1966 року, Права людини при здійсненні правосуддя прийняті резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 20 грудня 1971 року, Підсумковий акт Ради по безпеці і співробітництву в Європі від 1 серпня 1975 року [3, с. 472].

Слід зазначити, що сучасний міжнародно-правовий механізм захисту прав і свобод людини, окрім нормативно-правових гарантій, охоплює міжнародні організації та установи, що безпосередньо розглядають питання, пов'язані з порушенням прав і свобод людини, а саме:

1. Центр з прав людини Економічної і Соціальної Ради ООН;
2. Комісію з прав людини ООН;
3. Спеціальні органи ООН – Комітет із прав людини (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права), Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права), Комітет з прав дитини (Конвенція про права дитини), Комітет із ліквідації расової дискримінації (Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації);
4. Верховний комісар ООН із заохочення і захисту всіх прав людини (з прав людини);
5. Європейський суд із прав людини [4, с. 464].

Так, в свою чергу Європейський суд з прав людини приймає до розгляду лише такі скарги, які пов'язані з порушенням прав, що гарантовані міжнародно-правовими документами. До них, зокрема, відносять права: на життя; на повагу до гідності; на свободу і особисту недоторканність; на законність обвинувачення і справедливості належного та безстороннього суду; підозрюваного, обвинуваченого на захист; на те, що відносно кожної людини закон не матиме зворотної сили, крім випадків, коли він пом'якшує чи скасовує відповідальність особи; засудженого на перегляд вироку; на компенсацію шкоди, завданої незаконним засудженням; на недоторканність житла; на таємницю листування; на свободу думки, совісті й релігії; на свободу виявлення поглядів; на свободу мирних зборів; на участь в асоціаціях (політичних партіях і громадських організаціях); та інші [3, с. 153].

Таким чином, можна зробити висновок, що питання захисту прав людини на міжнародному рівні, зокрема забезпечення їх гарантій, має актуальне значення. Це пов'язано з тим, що найголовніша практична цінність прав і свобод людини полягає в їх реальності, тобто в тому, якою мірою проголошені державою права та свободи здійснюються в їх практичному буденному житті. Водночас реальність гарантій прав та свобод людини і громадянина знаходить прояв, з одного боку, у їх нормативно-правовому закріпленні на міжнародному рівні, з іншого – у створенні спеціальних міжнародних інституцій, діяльність яких пов'язана з недопущенням будь-яких порушень та утисків прав і свобод з боку держави чи інших суб'єктів суспільних відносин. Окрім того, зазначимо, що здатність держави гарантувати захист прав та свобод людини і громадянина на основі міжнародних стандартів, а також їх виконання характеризує державу як соціальну, правову і демократичну, що має важливе значення для сучасного державотворення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Солоненко О. М. Сучасні міжнародні стандарти забезпечення прав і свобод людини в діяльності органів внутрішніх справ / О. М. Солоненко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2011. – №6. – С. 95-103.
2. Олейнічук О. М. Міжнародні гарантії захисту прав та свобод людини у контексті національного законодавства / О. М. Олейнічук [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://legal-science.at.ua/publ/mizhnarodni_garantiji_zakhistu_prav_ta_svobod_ljudini_u_konteksti_nacionalnogo_zakonodavstva/1-1-0-3.

3. Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : [монографія]. – К. : Алерта, КНТ, Центр навчальної літератури, 2008. – 472 с.
4. Рабінович П. М., Хавронюк М. І. Права людини і громадянина : Навчальний посібник. – К. : Атіка, 2004. – 464 с.

СУДОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: АКТУАЛЬНИЙ СТАН, ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Гвоздик Павло Олександрович

*суддя Вищого спеціалізованого суду України з розгляду
цивільних і кримінальних справ,
prof. WSHP w Sandomerzu,
доктор юридичних наук, доцент*

27 червня 2014 року було підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС. [1. с.83]. З оптимістичного погляду, така ситуація може бути використана нашою державою для проведення внутрішніх перетворень в судовій системі, які стануть базою для більш швидкої її інтеграції в правовий простір об'єднаної Європи.

Якщо вести мову про реформування судової системи згідно із європейськими стандартами, то воно має на меті утвердження верховенства права та зміцнення відповідних інституцій, зокрема у сфері правоохоронної діяльності та встановлення правосуддя, зміцнення судової системи, покращення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості.

Проте, потрібно чітко визначитися щодо актуального стану судової системи, її дієвості, існуючих проблем, та шляхів їх вирішення. Якщо визначити стан судової системи України як кризовий, то відповідно заходи щодо її реформування мають бути кардинальними.

Криза в судовій системі та необхідність кардинальних заходів по її реформуванню - це вже стереотип, кліше, сформульована загальна думка в суспільній свідомості. Саме в цій «всезагальності», «масовості» криється небезпека, яка може призвести до досить болочих наслідків для судової системи, правопорядку, держави в цілому. Реформування і знищення - це різні речі. Тому з великою обережністю слід ставитися до будь-яких радикальних реформаторських пропозицій. В цій ситуації потрібно зупинитися і подумати, що саме вимагає суспільство від судової системи, чого очікує. Для того щоб успішно провести судову реформу потрібно визначитися, які є питання до судової системи, які суспільні очікування від її здійснення. Суди мають своє визначене Конституцією України призначення - судовий захист порушених прав та інтересів осіб. Питання дієвості судової системи - це питання ефективності судової влади як гілки державної влади, а саме в такій якості вона також визначена Конституцією України. Для здійснення цих завдань судова влада повинна бути на ділену відповідними владними повноваженнями а її місце і роль чітко виписані у Конституції. Зміни у організації судової влади повинні носити системний, науково обґрунтований характер. В чому ж полягає особливість **системного підходу** до реформи судової системи? Дамо коротку відповідь. Це визначення її дефектних елементів, виявлення причин їх появи, їх усунення та попередження їх появи в майбутньому а також у визначенні засобів з допомогою яких судова влада може

впливати на стан справ в ній самій. Останнє зауваження дуже важливе, оскільки сьогодні ці важелі впливу знаходяться за межами впливу судової влади. Ось і виходить, що реформа судової влади задумана у кабінетах чиновників буксує а вина за це покладається на суддівський корпус який мовляв не хоче реформуватись.

Факторами ефективності судової влади є: ефективність законодавства, організація правосуддя, фактор персонального професіоналізму кожного судді, його моральні якості і все це на підставі наукового обґрунтування.

Ефективність законодавства в умовах коли приймаються сотні неузгоджених між собою законодавчих актів питання риторичне і таке, що не залежить від судової влади. Для створення системи реальних гарантій ефективного судочинства необхідно спрямувати законодавчу діяльність на: законодавче забезпечення правової визначеності в Україні, (яке не зводиться до перерозподілу повноважень між судовими інстанціями); державні гарантії антикорупційних заходів у сфері судочинства; забезпечення належної якості фінансування стосовно потреб судів, необхідних для належного здійснення правосуддя; внесення змін до процесуального законодавства з метою забезпечення зменшення необґрунтованого робочого навантаження на суддів; заохочення суддівського самоврядування; формування система державних гарантій для запобігання незаконному впливу на суддів.

Належна організація правосуддя мала б бути досягнута в процесі всіх попередніх етапів судового реформування. Проте, будь-яке реформування нашвидкоруч не тільки нічого не змінювало, але й прискорювало глибоку кризу в якій опинилась наразі державна влада, а з нею і судова система.

Проблема полягає також в тому, що судова система з кожним наступним реформуванням відтворює вже не засади побудови цієї системи в тому чи іншому вигляді, а неадекватні уявлення про неї суб'єктів політичного впливу, які не являючись професійними суддями і не розуміючи нормальних засад функціонування судової системи, намагались вибудувати модель залежності судової системи. Це замкнене коло. Реальних механізмів впливу судової влади на інші гілки влади у вигляді інструментів стримувань і противаги немає. Судді не мають впливу ні на законодавчу владу в частині законодавчої діяльності, ні на виконавчу в частині здійснення управлінських функцій із фінансового, матеріального забезпечення судів та суддів, апарату судів.

Недостатнє фінансування судової системи, залежність кадрового добору суддів від інших гілок влади, інформаційна політика, яка корегується залежно від політичних потреб..., ось лише частина факторів зовнішнього негативного впливу на судову систему. Це відбувається саме тому, що серед всіх гілок державної влади, судова влада володіє найменшим інструментарієм засобів стримувань і противаг, які забезпечують реальний розподіл гілок державної влади. **Без реальних владних повноважень** судова влада не може вважатися повноцінною гілкою влади.

Авторитет судової влади, повага до суду починаються із поваги до суду самої держави, органів державної влади. Наприклад, як можна оцінювати масове оскарження органами державної влади в усіх судових інстанціях судових рішень в тих справах, наприклад, із соціальних виплат, де існує чітка правова позиція щодо незаконності дій чи рішень органів державної влади. Перш за все як порушення законних прав громадян, а також, як оспорювання авторитету судової влади, яка є гілкою державної влади.

На цьому потрібно наголосити, адже повага до суду з боку інших органів державної влади в європейських країнах безумовна, і доходить до майже сакрального

сприйняття авторитету суду. Із змінами правосвідомості всі необхідні інституційні реформи матимуть позитивний ефект.

Перспективи розвитку судової системи України. Яке майбутнє може очікувати судову систему України. Перш за все маємо враховувати загальні, європейські тенденції розвитку судової системи. Нова структура інформаційного суспільства, яка в тому числі пов'язується із лібералізацією багатьох сфер життя людини, так чи інакше змінює систему судочинства.

Наприклад, навіть в таких стабільних європейських країнах як Франція, за рік кількість переглянутих в касаційному порядку вироків у кримінальних справах зменшується приблизно на 10 %. Зважаючи на повільний механізм касації, це дуже багато. В Україні тенденція зменшення обсягу кримінального судочинства чим далі тим буде проявлятися яскравіше. Це пов'язано із глобальними чинниками лібералізації кримінального судочинства, чинністю нового КПК.

Це вимагає вже сьогодні закладення підвалин нової структури судочинства, де переважаючою формою судового провадження буде позовне провадження і вирішення спору.

Побудова національного судочинства на засадах незалежності судової влади. Так само, критеріями членства в ЄС передбачається забезпечення державою-учасницею дотримання принципу верховенства права, що вимагає побудови національного судочинства на засадах незалежності судової влади. Незалежність судової влади беззаперечно є однією із найважливішою інституційною гарантією верховенства права, дотримання прав людини.

В Україні конституційні засади незалежності суду в основному відповідають європейським стандартам. В цьому випадку сам механізм внесення змін до Конституції слугує певним обмеженням для занадто різких законодавчих «євроінтеграційних реформ». Проблема незалежності суду, ефективності судочинства полягає не в Конституції.

Саме гострі питання співвідношення судового правозастосування і судової нормотворчості знову постають у зв'язку із черговим етапом реформування судочинства, який позиціонується як необхідний для успішної євроінтеграції судової системи України.

Складається враження, що декларуючи прихильність до західноєвропейських правових цінностей, необхідність реформи національного судочинства в контексті процесів євроінтеграції, реформатори не можуть відійти від «візантійського» типу правого мислення і розбудовують саме архаїчну, громіздку «візантійську» правову систему, послуговуючись набором її правового інструментарію. Зарегульованість, множинність підзаконних нормативно-правових актів - це зовнішні риси «візантійської» правової системи. **По суті - це не верховенство права, а верховенство інструкції, положення, рекомендації вищих інституцій, в тому числі й судових, нижчим.**

Чи потрібно суду касаційної, апеляційної інстанції надавати методичну допомогу судам нижчого рівня, в тому числі й шляхом надання рекомендаційних роз'яснень? Так, це вимога закону (стаття 32 Закону України «Про судоустрій і статус судів»). Але вибудовувати паралельну «квазінормативну» систему актів судової правотворчості у вигляді рекомендаційних роз'яснень, постанов пленумів вищих спеціалізованих судів, які до того ж мають невизначену правову природу, тощо, це цілком інша річ.

Основою єдності правової системи ЄС є історична, генетична правова єдність закладена римським правом. Тут в якості історичної бувальщини можна пригадати діяльність римських юристів, консультації, роз'яснення яких були найвагомішим джерелом римського права в класичний період його розвитку. Коли у третьому столітті римським юристам було заборонено надавати такі роз'яснення, а право офіційного тлумачення норм залишилось за імператором як найвищим судовим органом, почався занепад римського права. Шукати прямі історичні паралелі не потрібно, але ж закони розвитку людського мислення незмінні. І на жаль, це той випадок, коли історія не чить.

Необхідність дотримання єдиної судової практики - це стандарт якості судових рішень визнаний на міжнародному рівні. Вимоги Консультативної ради європейських суддів (КРЄС) (висновок № 1 (2008) щодо до якості судових рішень (п.48) орієнтують суди на практику найвищих судових органів, завданням яких є забезпечення єдності судової практики. Єдність судової практики, яка розкривається через юридичну визначеність і послідовність, це необхідний критерій забезпечення права на справедливий суд. Пунктом (і) заключної частини згаданого висновку КРЄС визначено, що при ухваленні рішення необхідно дбати про їх юридичну визначеність та послідовність. «Коли суд вирішує відійти від попередньої практики, у рішенні слід чітко вказати про це». Підкреслюємо мова йде саме про рішення суду, а не про якісь інші форми судової правоточності, судового правозастосування. Вважається, що правова позиція формується лише у рішенні суду, що ухвалюється іменем Держави. Звідси лише шляхом ухвалення рішень суду касаційної інстанції забезпечується єдність судової практики.

Конституція України не надає рекомендаційним роз'ясненням судів вищих інстанцій обов'язкового характеру. Це не джерело права. Але на практиці все відбувається дещо інакше.

Можемо навести такий приклад. В практиці діяльності ВССУ у зв'язку із зверненнями громадян, виникло питання роз'яснення правових наслідків Рішення Конституційного Суду України від 19 вересня 2012 року № 17-рп/2012 щодо офіційного тлумачення частини першої статті 61 Сімейного кодексу України. Суть цих звернень полягала в тому, що судами всіх інстанцій протягом тривалого часу приймалися рішення відповідно до яких, позивачам - суб'єктам права спільної власності подружжя, відмовлялось у визнанні права спільної власності на вартість частки у статутному капіталі товариства, учасником якого був другий із подружжя. Така позиція судів ґрунтувалася на роз'ясненні сформульованому у п. 28 Постанови Пленуму ВС України «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» від 21.12.2007 року №11, в якому зазначено, що виходячи зі змісту частин 2, 3 ст. 61 СК, якщо вклад до статутного фонду господарського товариства зроблено за рахунок спільного майна подружжя, в інтересах сім'ї, той із подружжя, хто не є учасником товариства, має право на поділ одержаних доходів. В зазначених випадках рішення судів ґрунтувалися не нормах ЦК України, а на роз'ясненнях ВС України.

Згідно із статтею 323 ЦПК України, ВССУ є судом касаційної інстанції у цивільних справах та надає правову оцінку ухваленим судовим рішенням лише у межах касаційного оскарження шляхом перевірки дотримання норм матеріального та процесуального права при вирішенні справи. Але, ж права осіб були масово порушені, без можливості відновити їх судовими рішеннями після відповідного Рішення КС

України. В зв'язку з цим виникає питання, яку правову оцінку можна надати роз'ясненням Пленуму ВС України, спеціалізованих судів, чи існує механізм упередження таких ситуацій в майбутньому. Як оцінити законопроектну конструкцію «невизначеність щодо правильного застосування норми права, що стало підставою для направлення до Верховного Суду України запиту про надання висновку щодо її правильного застосування», та більшість аналогічних конструкцій, які передбачають по суті **обов'язковий характер** роз'яснень Пленуму ВС України **рекомендаційного характеру**.

Інтеграційний рух України у ЄС стане поштовхом для запровадження реальної незалежності суддів та судової влади, лише у тому разі, якщо судова реформа матиме не виключно персональний, а інституційний, до того ж системний характер, врахує рівень міжнародних стандартів забезпечення статусу судді, буде проведена із врахуванням національних особливостей функціонування судової системи України та враховуватиме загальноєвропейські тенденції розвитку судочинства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Офіційний вісник України. 2014 р., №75, том 1, стор.83, стаття 2125

ПРАВОВЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ СОЗДАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО АНТИКОРРУПЦИОННОГО БЮРО УКРАИНЫ

Горлов Евгений Владимирович

*доцент кафедры отраслевых юридических наук
факультета права, гуманитарных и социальных наук
Кременчугского национального университета
имени Михаила Остроградского,
кандидат юридических наук, доцент*

О необходимости совершенствования национального законодательства в Украине по противодействию коррупции неоднократно заявляли первые лица государства. Так, в рамках визита в Харьковскую область Президент Украины Петр Порошенко публично пообещал, что лично будет отвечать за эффективность проведения антикоррупционной реформы: «За каждую реформу в команде будет отвечать один человек, конкретный человек. Причем я лично буду отвечать за борьбу с коррупцией» [1].

С целью усиления эффективности антикоррупционной деятельности Украиной активно используются международные механизмы борьбы с коррупцией. В частности, ратифицированы Конвенция Организаций Объединенных Наций (далее – ООН) против коррупции, Конвенцию Совета Европы об уголовной ответственности за коррупцию, Конвенцию Совета Европы об отмывании, поиске, аресте и конфискации доходов, полученных преступным путем, Конвенцию ООН против транснациональной организованной преступности. С 1 января 2006 года Украина официально стала полноправным членом Группы государств против коррупции Совета Европы.

За время независимости в Украине так и не удалось обеспечить создание действенной системы противодействия коррупции. До последней смены власти в Украине реформирование правоохранительных органов с целью улучшить эффективность борьбы с коррупцией не дали желаемого результата. Поэтому, вопрос о

создании отдельного и независимого антикоррупционного органа на сегодня, является очень актуальным.

Отдельные ученые считают, что в связи с особенностями коррупционной преступности, в Украине должна быть создана специальная система органов антикоррупционной юстиции, приспособленных для выполнения функции расследования именно коррупционных преступлений [2].

Согласно Концепции реформирования уголовной юстиции Украины, утвержденной Указом Президента Украины от 8 апреля 2008 года № 311/2008, предусмотрено создание специального органа досудебного расследования коррупционных правонарушений (антикоррупционный орган).

Необходимость создания антикоррупционного органа в Украине предусмотрено следующими правовыми актами:

- международными договорами (ст. 36 Конвенции ООН против коррупции и ст. 20 Уголовной конвенции Совета Европы о борьбе с коррупцией);
- рекомендациями Украине со стороны таких международных организаций как: Стамбульский план действий Организации экономического сотрудничества и развития; Группы государств против коррупции Совета Европы;
- Национальной антикоррупционной стратегией на 2011-2015 годы, одобренной Указом Президента Украины от 21 октября 2011 года № 1001/2011.
- Программой деятельности Кабинета Министров Украины от 1 марта 2014 года.

С целью реализации положений вышеперечисленных документов, утверждение новых основ государственной антикоррупционной политики и институциональной реформы органов, осуществляющих борьбу с коррупцией, 14 октября 2014 года Верховная Рада Украины приняла пакет антикоррупционных законов.

Из всего пакета ключевым является законопроект «О системе специально уполномоченных субъектов в сфере противодействия коррупции». Указанный законопроект предусматривает создание специального правоохранительного органа – Национального антикоррупционного бюро, которое будет проводить проверку и расследование потенциальных коррупционных деяний, а также будет способствовать осуществлению наказаний за них. На момент подписания Президентом Украины этого закона, то есть 14 октября 2014 года, было переименовано «О Национальном антикоррупционном бюро Украины», который вступил в силу 25 января 2015 года.

В пояснительной записке к законопроекту сказано, что существующий механизм противодействия коррупционным проявлениям в Украине неэффективен. Для повышения эффективности противодействия коррупции необходима институциональная реформа органов, которая обеспечит эффективное досудебное расследование и уголовное преследование по делам о коррупционных преступлениях. Поэтому парламент одобрил создание нового автономного органа (вне системы существующих правоохранительных органов), основной функцией которого будет выявление и расследование коррупционных преступлений, представляющих особую общественную опасность.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Порошенко: я лично буду отвечать за борьбу с коррупцией: [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://interfax.com.ua/news/political/228181.html> – Заглавие с экрана;

2. Корупція в Україні – загроза національній безпеці : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nbnews.com.ua/ru/blogs/130145/> – Заглавие с екрана.

ДЕЯКІ ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО АДМІНІСТРАТИВНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОСТУПКИ, ЩО ПОСЯГАЮТЬ НА ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН

Дубенко Олександр Іванович
доцент кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного
та муніципального управління»
Класичного приватного університету»,
кандидат юридичних наук

Удосконалення законодавства про адміністративні проступки нерозривно пов'язане з адміністративною реформою яка здійснюється сьогодні в Україні. Головними завданнями реформи є удосконалення системи державного управління, приведення норм адміністративного права у відповідність із положеннями Конституції України, забезпечення реалізації прав і свобод громадян у сфері державного управління, їх охорони і захисту адміністративно-правовими засобами.

Сказане безпосередньо стосується інституту адміністративної відповідальності. Чинне в наш час законодавство про адміністративні проступки було створено ще в період існування СРСР. В той же час стаття 1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КпАП) прямо визнає, що це законодавство має своїм завданням охорону прав і свобод громадян, однак виконання зазначеного завдання належним чином не забезпечено. Зміни, що вносяться до, істотно проблемою вирішити не можуть. Сьогодні потрібен докорінний перегляд чинного адміністративного-деліктного законодавства, приведення його у відповідність з Конституцією України.

Структура чинного КпАП на сьогодні не відповідає вимогам, які ставляться до кодифікованих нормативних актів. Необхідно переглянути структуру Особливої частини, яка на сьогодні не відповідає поставленим перед КпАП завданням; найгостріше це стосується поділу на глави. Так, стаття 1 КпАП ставить на перше місце охорону прав і свобод громадян, однак Особлива частина не містить жодної глави, яка була б присвячена тільки проступкам проти прав і свобод громадян. Тобто нема чіткого виділення цього виду адміністративних проступків, в більшості складів права громадян виступають додатковим об'єктом посягання поряд із встановленим порядком управління, громадським порядком та іншими суспільними відносинами. Створюється враження, що права і свободи громадян охороняються КпАП ніби побічно. Науковці під час розробки нового КпАП виділяють окремі глави, в яких пропонують об'єднати адміністративні проступки, що посягають на різні види прав і свобод громадян. Вже сьогодні, аналізуючи норми чинного КпАП, можна таким чином об'єднати адміністративні проступки, що посягають на трудові, житлові, політичні права громадян.

Але впорядкування системи складів адміністративних проступків, що посягають на права і свободи громадян, пов'язане з певними труднощами. Не всі

склади зазначених проступків внаслідок ряду причин може бути виділено в окрему главу. По-перше, одне і те ж право може належати і людині як невід'ємне, конституційне право, і іншим суб'єктам, в тому числі державі (наприклад, право власності, авторське право). Якщо виділити адміністративні проступки, що посягають на такий об'єкт, в главу, яка об'єднує норми, що охороняють права і свободи громадян, то одночасно стає необхідним створення норм для охорони аналогічних прав інших суб'єктів і розташування цих норм у відповідних главах, що зумовить надмірне збільшення КпАП.

Інша причина, через яку неможливо виділити склади деяких адміністративних проступків в окремі глави, полягає в тому, що об'єктом діяння, яке утворює склад проступку, одночасно є як права і свободи громадян, так і інші суспільні відносини, що охороняються законом. Наприклад, забруднення і засмічення вод (ст. 59 КпАП) посягає як на права громадян, так і на встановлений порядок управління в сфері охорони довкілля. Вирізнити окремо проступок, що посягає на права і свободи громадян, з таких складів не дозволяють особливості діянь і об'єктів посягання. Тому аналогічні за конструкцією склади раціональніше об'єднувати залежно від сфер, в яких вчиняються проступки (що посягають на екологічну безпеку, на дорожню безпеку тощо).

Виходячи зі сказаного, можна зробити висновок, що виділення в самостійні глави складів адміністративних проступків, що посягають на права і свободи громадян, можливе за дотримання певних правил. По-перше, право, що охороняється нормою, має належати тільки громадянину. По-друге, це право має належати до основних конституційних прав громадян, а не до спеціально наданих (право полювання, керування транспортними засобами, різні пільги тощо). По-третє, проступок повинен мати об'єктом лише права і свободи громадян. Однак, як виняток, можливе поміщення до цієї глави складів проступків, що одночасно посягають і на інші об'єкти. Це визначить права і свободи громадян як основний об'єкт посягання, що, в свою чергу, посилить їх правову охорону, встановить пріоритет прав і свобод громадян перед іншими відносинами, що охороняються законодавством про адміністративні проступки.

Виходячи з викладеного, можна резюмувати, що необхідність удосконалення адміністративної відповідальності з метою більш повного захисту прав і свобод громадян стосується як матеріальних, так і процесуальних норм. Процес реформування охоплює не тільки інститут адміністративної відповідальності, а й усю галузь адміністративного права в цілому. Крім того, він тісно пов'язаний з іншими галузями права, тому повинен здійснюватися в комплексі з ними. Упорядкування системи складів адміністративних проступків, що посягають на права і свободи громадян, упорядкування системи адміністративних стягнень, створення процедур, які дозволять реалізовувати матеріальні норми, є основними напрямками реформування законодавства про адміністративну відповідальність з метою забезпечення охорони і захисту прав і свобод громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Авер'янов В. Б. Адміністративна реформа і правова наука / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2002. – № 3. – С. 20.
2. Авер'янов В. Б. Нова доктрина українського адміністративного права : концептуальні позиції / В. Б. Авер'янов // Право України. – 2006. – № 5. – С. 11–17.

3. Бельський К. С. Адміністративна відповідальність: генезис, основні ознаки, структура / К. С. Бельський // Держава і право. – 1999. – № 12. – С. 12–20.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07 грудня 1984 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 51. – Ст. 1122.
5. Лук'янець Д. М. Адміністративно-деліктні відносини в Україні: теорія та практика правового регулювання. Монографія: Наукове видання. – Суми: Університетська книга, 2006. – 376 с.

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПРАВОВИХ ПРЕЗУМПЦІЙ

Зеленко Інна Павлівна

*доцент кафедри конституційного,
адміністративного та господарського права
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»,
кандидат юридичних наук, доцент*

Проблема дослідження місця презумпцій у механізмі правового регулювання має велике значення, тому що недостатнє знання природи правових презумпцій призводить до неефективності функціонування інших елементів права і безпосередньо позначається на розвитку всієї правової системи України. Вивчення презумпцій має не тільки теоретичне, але і важливе практичне значення, оскільки правова реформа, яка проводиться в нашій країні, вимагає кардинального вдосконалення правотворчої і правозастосовної діяльності.

У загальній теорії права дотепер немає переконливої концепції правових презумпцій. Відсутня єдність поглядів з приводу юридичної природи, класифікації, ролі й місця цього елемента правової системи в теорії права – презумпції розглядаються в розділах, присвячених видам правових норм, тлумаченню права, юридичній техніці. Майже не приділялося уваги дослідженню логічної структури правових презумпцій і механізму їх дії. Відсутні вітчизняні теоретичні дослідження, присвячені питанням ефективності й оптимальності.

Вивченню правової презумпції присвячені праці С. С. Алексєєва, В. К. Бабаєва, В. П. Воложаніна, Г. Ф. Дормідонтова, В. І. Камінської, Д. І. Мейера, Н. Ф. Качур, Н. С. Караніної, О. А. Кузнецові, В. А. Ойгензіхта, І. Г. Оршанського, Ю. А. Серікова, З. М. Черніловського, Д. М. Щокіна та ін.

У вітчизняній юриспруденції спроби класифікувати презумпції були зроблені О. М. Гаргат-Українчук, А. Й. Іванським, В. П. Феннич. Зокрема, О. М. Гаргат-Українчук досліджував питання класифікації презумпцій у кримінальному процесі України. Прямі та непрямі доказові презумпції судового судочинства аналізує В. П. Феннич. Наукові розробки А. Й. Іванського присвячені розгляду класифікації презумпцій у фінансовому праві.

Одним з важливих питань, що стосується правової презумпції є проблема її ефективності. Приєднуючись до погляду Н. С. Караніної, умови ефективності правової презумпції належать до трьох основних ланок механізму правового впливу: до безпосередньо правової презумпції (чинники вдосконалення законодавства або якості презумпції); до діяльності правозастосовних органів (чинники вдосконалення

правозастосовної діяльності); до особливостей правосвідомості поведінки громадян (рівень правосвідомості) [1, с. 164]

Однією з важливих умов ефективності правових презумпцій є також урахування в процесі нормотворчої діяльності специфічних закономірностей права та дотримання правил законодавчої техніки, до яких відносять внутрішню узгодженість, юридичну гарантованість, стабільність та динамізм [2, С.53].

Отже, ефективність правової презумпції визначається умовами її реалізації. На логічні властивості правових презумпцій у вигляді такої ознаки норми права як формально-визначеність вказували С. С. Алексєєв, В. К. Бабаєв [3, с. 134; 4, с. 152]. Наприклад, Бабаєв В. К. зазначав, що данні припущення базуються на реальних процесах і підтверджуються попереднім досвідом. В цьому виражається їх головне наукове та практичне значення, саме від того за допомогою яких засобів та в якій послідовності виражені припущення про наявність юридичних фактів, залежить ефективність правової презумпції та її місце серед інших презумпцій [5, с. 14]

Крім того, на ефективність правової презумпції впливає ступінь відповідності правових приписів об'єктивним закономірностям суспільного розвитку, суперечки між законами та підзаконними нормативно-правовими актами тощо. Іншими словами, поняття ефективності трансформується у площину дотримання законності як у правотворчій так і у правозастосовній діяльності [6, С.51].

Таким чином, виходячи із вищезазначеного це є основними умовами ефективності правових презумпцій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Каранина Н. С. Правовые презумпции в теории права и российском законодательстве :дис. ... канд. юрид. наук 12.00.01 / Н. С. Каранина, – М, 2006. – 164 с.
2. Пронина М. П. Эффективность правовых презумпций: понятие, критерии / М. П. Пронина // Юридический мир. – 2010. – № 7. – С. 51-55.
3. Алексєєв С. С. Социальная ценность права в советском обществе / С. С. Алексєєв. – М. :Юрид. лит, 1971. – 221 с.
4. Бабаєв В. К. Советское право как логическая система: учебное пособие / В. К. Бабаєв. – М. :Академия МВД СССР, 1978. – 211 с.
5. Презумпции в советском праве. Учебное пособие / Бабаєв В. К. – Горький: Изд-во ГВШ МВД СССР, 1974. – 124 с.
6. Толстой Ю. К. Совершенствованиегражданскогозаконодательства / Ю. К. Толстой //Советскоегосударство и право. – 1969.– № 11. – С. 50–54.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ НА МІСЦЕВОМУ РІВНІ

Золотоноша Олег Вікторович

здобувач Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Термін публічне адміністрування пішов з права та практики зарубіжних країн. Відповідно до глосарію ООН публічне адміністрування має багато визначень.

На думку деяких авторів публічне адміністрування полягає в централізованій організації виконання державної політики та програм, а також координації діяльності персоналу. Інші фахівці визначають, що публічне адміністрування пов'язане з втіленням у життя законів та інших норм, прийнятих законодавчими органами держави. Треті стверджують, що публічне адміністрування використовується в управлінській, політичній та правовій теорії і є процедурою у виконанні дій законодавчої, виконавчої та судової гілок влади з метою здійснення державного регулювання та надання послуг населенню [1]. За даними ООН публічне адміністрування має два тісно пов'язаних значення: 1) цілісний державний апарат (політика, правила, процедури, системи, організаційні структури, персонал тощо), який фінансується з державного бюджету і відповідає за управління та координацію роботи виконавчої гілки влади, і його взаємодію з іншими зацікавленими сторонами в державі, суспільстві та зовнішньому середовищі; 2) управління і реалізація всього комплексу державних заходів, що пов'язані з виконанням законів, постанов і рішень уряду та управління, пов'язаних з наданням публічних послуг [2].

Публічне адміністрування – регламентована законами та іншими нормативно-правовими актами діяльність суб'єктів публічного адміністрування, спрямована на здійснення законів та інших нормативно-правових актів шляхом прийняття адміністративних рішень, надання встановлених законами адміністративних послуг.

Адміністрування - це прерогатива виконавчих органів влади або чиновника (державний службовець) [3]. Публічна влада надає керівнику змогу в межах закону і власних повноважень приймати будь-які управлінські рішення. Здійснюючи ці повноваження, органи виконавчої влади видають підзаконні акти (наприклад акти уряду чи акти органів виконавчої влади органів місцевого самоврядування).

Публічна адміністрація - система публічних інституцій та їх діяльності. При цьому ядром поняття «публічне» є «спільне, доступне для всіх, яке служить всім». А слово «адміністрація», яке походить від латинського *ministrare* («служити»), вказує на підпорядкованість політичній владі та служіння публічним інтересам. Публічна адміністрація є сукупністю державних і недержавних суб'єктів публічної влади, ключовими структурними елементами котрої є, по-перше, органи виконавчої влади і, по-друге, виконавчі органи місцевого самоврядування.

Залежно від сфери, в якій здійснюється публічне адміністрування (економіка, національна безпека), ступінь проявів буде різний. Наприклад, якщо аналізувати публічне адміністрування у сфері економіки, то переважний характер має саме децентралізація, оскільки саме таким чином держава має змогу забезпечити реалізацію економічних прав людини. Водночас децентралізація не означає повної відсутності держави в тій чи іншій сфері життя. У сфері економіки втручання здійснюється у тому числі за рахунок адекватної системи оподаткування, обмеження монополізму, регулювання діяльності спеціальних економічних зон тощо - держава забезпечує рівні умови та правила гри. З іншого боку, в галузі національної безпеки прояви централізації є домінуючими [4, с. 53, 57]. Варто зазначити, що децентралізація як передача влади із центру на місця, є формою, зовнішнім вираженням процесу. Процес децентралізації є основним принципом регіонального (місцевого) розвитку [5, с. 80].

В системі регіонального (місцевого) публічного адміністрування визначну роль відіграють місцеві органи влади. Міське адміністрування – це законодавчо забезпечене право територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Лазор О.Д. та О.Я. Лазор О.Я. розглядають міське публічне

адміністрування як складний механізм, який об'єднує діяльність органів місцевого самоврядування та місцевих органів державної виконавчої влади на певній території, що є складовою частиною державного механізму публічного адміністрування [6].

До основних сфер впливу місцевого публічного адміністрування, які визначені й офіційно закріплені в Конституції та законодавстві України. Відноситься й публічне адміністрування у сфері економіки, як переконує практика, відносини між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування мають ознаки централізованої системи адміністрування. При цьому гострота протиріч між центром і місцевими органами у сфері економіки не зменшується, а в окремих регіонах навіть зростає. Слід наголосити на тому, що комплексний економічний розвиток регіонів України гальмується недосконалою структурою та наявними механізмами публічного адміністрування. Використовуючи загальноновизнані теоретичні підходи, публічне адміністрування у сфері економіки на місцевому рівні можна визначати як діяльність органів державної влади, а також інших суб'єктів у разі делегування їм публічних повноважень, спрямовану на виконання владних повноважень публічного змісту для виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних і нематеріальних благ на місцевому рівні. Основною метою публічного адміністрування в даній сфері є створення найбільш прийнятних умов для розвитку економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глосарій Програми розвитку публічного адміністрування ООН [Електро- нний ресурс] // <http://www.unpan.org/DPADM/ProductsServices/ Glossary/tabid/1395/ language/en-US/Default.aspx>
2. Босак О.З. Публічне управління як нова модель управління у державному секторі / О.З. Босак // Державне управління: теорія та практика: Збірник наукових праць. – Х.: Вид-во ”Магістр”, 2010. – № 2
3. Оболенський О. Ю. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни — Публічне управління: наукова розробка / О.Ю. Оболенський, С.О. Борисевич, С.М. Коник. – К.: НАДУ, 2011. – 56 с.
4. Стеценко С.Г. Адміністративне право України : навчальний посібник. - К. : Атіка, 2007. - 624 с.
5. Державне управління регіональним розвитком України : монографія І за заг. ред. В.Є. Воротіна, Я.А. Жаліла. - К. : НІСД, 2010.-288 с.
6. Лазор О.Д., Лазор О.Я. Місцеве управління: поняття, терміни, визначення [Текст]: словн.-довідн. / О.Д. Лазор, О.Я. Лазор; [наук. ред. М.Д. Лесечко]. – Львів: ЛРІДУ УАДУ, 2003. – 124 с.

СПІВІДНОШЕННЯ МАТЕРІАЛЬНИХ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИХ НОРМ У ПРАВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Каліущенко Ірина Миколаївна
доцент кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх
справ, кандидат юридичних наук

Одним із важливих напрямків реалізації Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом є гармонізація національного законодавства з правом ЄС. В

цьому ракурсі вкрай важливим та актуальним виявляється теоретико-методологічний аналіз питань співвідношення матеріальних та процесуальних норм у праві Європейського Союзу, насамперед, з точки зору уніфікації норм національного права з нормами права ЄС. Як справедливо зазначає К. Яценко, «розроблення єдиних правових норм дає змогу після їх прийняття державами замінити різнопорядкові положення національного права на уніфіковані матеріальні норми прямого застосування і тим самим усунути необхідність використання колізійного методу регулювання» [1, с. 22].

Важливо зауважити, що юридична класифікація норм права характеризується різноманітністю всіляких критеріїв для визначення їх видів. При самому скромному підрахунку можна виділити не менше трьох десятків підстав для класифікації норм права, проте багато з них несуть умовний характер і їх використання не здатне допомогти зорієнтуватися в різноманітті такого поширеного явища, як норма права. В науці теорії права розповсюдженою є така класифікація, як поділ норм права на матеріальні і процесуальні. За думкою М. Марченко, «норми матеріального права регулюють економічні, політичні, соціальні, ідеологічні та інші матеріальні відносини ... процесуальні норми права закріплюють лише процесуальні форми (процедуру, правила, порядок) здійснення і захисту, передбачених матеріальними нормами права» [2, с. 581-582]. У літературі загальновизнано, що процесуальні норми у відриві від норм матеріальних не мають сенсу, вони безпредметні, що життя процесуальних норм детерміноване потребою реалізації норм матеріального права. Більш того, норми матеріального права складають змістовну, сутнісну сторону правового регулювання, тоді як норми процесуального права відповідно встановлюють форму їх реалізації.

У кожній галузі права співвідношення матеріальних і процесуальних норм проявляється по-своєму. Цікавим є динаміка співвідношення матеріальних і процесуальних норм у праві Європейського Союзу, зважаючи на унікальність цього об'єднання та особливості формування його джерел в історичній ретроспективі. За своєю структурою право Євросоюзу поділяється на первинне та вторинне. До первинного права ЄС належать норми установчих договорів, які становлять правову основу для функціонування всіх складових елементів, що формують Євросоюз. Вторинне право ЄС являє собою більш складну підсистему норм, до якої відносять норми, що закріплені в актах органів Союзу.

Європейський Союз створений і функціонує на основі установчих договорів. Самі ці договори були вироблені в результаті співробітництва між державами-засновниками, підписані належним чином уповноваженими представниками відповідних держав, ратифіковані кожним з держав-членів на основі процедур, передбачених національним законодавством. Правові норми, закріплені в установчих договорах, мають усі ознаки *матеріального* права та утворюють конститутивну основу – фундаментальну базу Союзу.

Після впровадження положень Договору про реформу (Лісабонська угода 2007 р.), структура первинного права ЄС зазнала суттєвих змін. На сьогодні норми матеріального права ЄС кодифіковані у наступних угодах: 1) короткий і оновлений Договір про Європейський Союз і 2) більш об'ємний і деталізований Договір про функціонування Європейського Союзу (раніше мав назву Договір про Європейське співтовариство 1957 р.). Ці установчі договори містять у собі основні фундаментальні положення щодо цілей ЄС, його організаційної структури, *modus operandi* (порядку дії), а також основні принципи економічного права ЄС. Таким чином, вони встановлюють конституційну структуру життя ЄС, тобто становлять той кістяк, який доповнюється

законодавчими й адміністративними актами, що приймаються в інтересах співтовариства його органами. Матеріальне європейське право пов'язано з вивченням діючих в ЄС норм, які торкаються різних юридичних дисциплін і мають відношення до компетенції ЄС та інтегрованих у внутрішнє право країн ЄС. Таким шляхом поступово сформувалися спеціалізовані розділи європейського права: європейське торговельне, сімейне, соціальне, а також сільськогосподарське, банківське, транспортне право тощо.

На базі правових установлень первинного права формуються і вводяться в дію норми вторинного права. Вторинне законодавство складають регламенти, директиви, рішення, рекомендації та висновки органів Європейського Союзу. Вторинне право утворюють ті правові норми, що видаються як юридично обов'язкові розпорядження інститутами Європейського Союзу і які регулюють у рамках юрисдикції Союзу відносини між суб'єктами права ЄС. Видавані інститутами Союзу, вони обов'язкові не тільки для приватних осіб, як фізичних, так і юридичних, але і для держав-членів ЄС. За всіма ознаками, норми вторинного права ЄС є *процесуальними* нормами, вони вироблені на основі первинного, створюються автономно і приймаються інститутами Європейського Союзу.

Норми вторинного права діють і застосовуються в рамках Союзу відповідно до його цілей і принципів і в межах юрисдикції ЄС. Саме норми вторинного права забезпечують реальне функціонування інститутів Європейського Союзу, досягнення цілей і рішення задач, що постають перед ними. Інакше кажучи, вторинне право – це продукт життєдіяльності самого ЄС, результат правотворчості інститутів Союзу, створених на основі установчих договорів. Вторинне право включає основний масив норм європейського права. Головні відмінні риси їхнього правового режиму – верховенство стосовно національних правових установлень, пряма дія, інтегрованість у національне право і забезпеченість юрисдикційним захистом.

Таким чином, матеріальне право ЄС складають правові норми, закріплені в установчих договорах. Вони утворюють конститутивну основу, фундаментальну базу Союзу. Норми вторинного права ЄС мають ознаки процесуального права, вони вироблені на основі первинного, створюються автономно і приймаються інститутами Європейського Союзу. Співвідношення матеріальних та процесуальних норм у праві Європейського Союзу можна розуміти як співвідношення змісту та форми: установчі договори відповідають за змістовне наповнення Союзу, в той час як норми вторинного права встановлюють форму, що дозволяє виражати зміст права ЄС у взаємовідносинах між країнами-членами та суб'єктами міжнародного права. Саме такий механізм уніфікації буде застосовано по відношенню до норм національного права у разі набуття Україною повноправного членства в Європейському Союзі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яценко К. В. Гармонізація податкового законодавства України з законодавством Європейських Співтовариств про непряме оподаткування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / К. В. Яценко. – Київський національний економічний ун-т. – К., 2005. – 20 с.
2. Марченко М.Н. Проблемыобщейтеориигосударства и права: в 2 т. Т. 2./ М. Н. Марченко. – Право. –М. : Проспект, 2007. – 656 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ, НЕДОСТУПНИХ У ТОРГІВЛІ: НОВІТНІЙ ПОЛЬСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Комзюк Леонід Трохимович
доцент Київського національного
університету ім. Т. Г. Шевченка,
кандидат юридичних наук, доцент

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю європеїзації українського авторського права у процесі реалізації Угоди про асоціацію України з ЄС. Цьому сприятиме, зокрема, вивчення і висвітлення в роботі законодавства Польщі про використання творів, недоступних у торгівлі (польськ. «utwory niedostepne w obrocie handlowym», англ. «out-of-commerce works»), з метою запозичення польського досвіду в Україні.

Оскільки досі відсутні вітчизняні наукові праці, спеціально присвячені темі дослідження, автор спирався на наукові досягнення провідних польських науковців Я.Барти, Р.Маркєвіча, В.Махали, А.Невенгловського, Ю.Ожегальської-Трибальської, С.Станіславської-Клоц, Є.Щоткі та ін.

Причини недоступності примірників творів у торгівлі можуть бути як економічні (незацікавленість авторів чи інших суб'єктів майнових прав або видавців у перевиданні з огляду на ринкову кон'юктуру тощо), так і юридичні (ліцензія на опублікування твору ще чинна, але ліцензіат вже не має зацікавленості у відновленні видання тощо). У 2013 р. лише в Національній бібліотеці Польщі знаходилось близько 700-800 тис. назв творів, недоступних у торгівлі [1].

20 вересня 2011 р. в Брюсселі під патронатом Європейської Комісії (і за участі комісара ЄС з питань внутрішнього ринку і послуг Мішеля Барньє, який засвідчив текст своїм підписом) представниками провідних європейських організацій, які, зокрема, об'єднують авторів (Рада європейських письменників, Європейська федерація журналістів), бібліотеки (Асоціація європейських наукових бібліотек, Конференція європейських національних бібліотек), видавництва (Рада європейських видавців, Федерація європейських видавців), організації колективного управління правами (Міжнародна асоціація організацій репрографічних прав та ін.), було підписано Меморандум про взаєморозуміння [2]. Меморандум визначає основні принципи оцифрування і надання публічного доступу до творів, недоступних у торгівлі, на засадах Директиви 2001/29/ ЄС [3] з метою заохочення держав-членів ЄС до запровадження відповідного (досить м'яко гармонізованого) національного правового регулювання щодо творів (у формі книг чи преси), вперше розповсюджених в одній з країн-членів ЄС. Зокрема, в ньому закріплено можливість надання невиключних ліцензій організаціями колективного управління майновими авторськими правами на комерційне і некомерційне використання таких творів у державах-членах ЄС та на території третіх держав.

20 листопада 2015 р. набрали чинності зміни (так звана «велика новелізація») до польського Закону про авторське право і суміжні права від 4 лютого 1994 р. [4] (далі – Закон), що полягали, зокрема, у включенні до розділу 3 Закону нового підрозділу 6 «Деякі способи використання творів, недоступних у торгівлі», який складається зі ст. ст. 35-10 – 35-12. Тим самим було імплементовано основні положення зазначеного вище Меморандуму.

Відповідно до ч. 1 ст. 35-10 Закону творами, недоступними в торгівлі, визнаються охоронювані авторським правом твори, вперше опубліковані на території Польщі в книгах, газетах, журналах або в іншій друкованій формі до 24 травня 1994 р., якщо вони не є доступними для набувачів з дозволу осіб, яким належать майнові авторські права на їх відтворення чи на подання творів до загального відома публіки таким чином, що її представники можуть здійснити доступ до творів з будь-якого місця і у будь-який час за їх власним вибором, ані як примірники, введені в оборот в кількості, що задовольняє розумні потреби публіки, ані як твори, подані до загального відома публіки. При визначенні доступності творів не беруться до уваги їх примірники, на які відбулось вичерпання прав (після їх першого правомірного введення до обороту).

Заклади освіти, науки чи культури (архіви, бібліотеки та ін.) можуть на підставі угоди з уповноваженою організацією колективного управління (далі – ОКУ), визначеною (на строк, що не перевищує 5 років) шляхом конкурсу, організованого Міністерством культури і національної спадщини Польщі (далі – МКНС), відтворювати твори, недоступні в торгівлі, які знаходяться в їхніх фондах, і подавати їх до загального відома публіки..

За використання творів їх творці (чи правонаступники творців) будуть отримувати винагороду через уповноважену ОКУ. Це також стосується і тих творців, які не надали уповноваженій ОКУ дозволу на використання, але їх твір було внесено до відкритого переліку (wykaz) творів, недоступних у торгівлі, оскільки протягом 90 днів творець письмово не заперечив щодо внесення твору до цього переліку. Такий перелік в електронному вигляді вестиме МКНС. Відповідно до ч. 4 ст. 35-11 Закону виключення твору з переліку можливе й в подальшому за заявою творця.

До недоліків Закону можна віднести дещо перебільшену роль ОКУ у формуванні переліку творів, недоступних у торгівлі. Обмеження в Законі виключних прав авторів сформульовано дещо некоректно і незбалансовано. Зокрема, доцільно було б застосовувати правовий режим твору, недоступного в торгівлі (шляхом внесення його до відповідного переліку), лише після неправомірної (необґрунтованої) відмови автора (чи його правонаступників) надати відповідним закладам невиключну ліцензію на відтворення і подання до загального відома публіки таких творів. Варто було б передбачити й спрощений порядок досудового (позасудового) і судового вирішення спорів з цих питань, зокрема, в разі відмови автора (чи його правонаступників) від надання згаданої ліцензії. Нечітко врегульовано в Законі питання збору і виплати винагороди за користування зазначеними творами. Як вказують деякі дослідники, необхідність включати до зазначеного переліку окремо кожен газетну чи журнальну статтю (а не газету чи журнал у цілому) знижує ефективність обраного варіанту правового регулювання. Недостатньо обґрунтованим є виключення з цього переліку (згідно з ч. 5 ст. 35-10 Закону) перекладів польською мовою іншомовних творів.

Висновки. Оскільки є достатньо підстав вважати, що ситуація з недоступністю багатьох сотень тисяч творів в Україні аналогічна польській, то в процесі наближення авторського права України до права ЄС потрібно, творчо використавши, зокрема, досвід Польщі та орієнтуючись на зазначений вище Меморандум (схвалений ЄК), створити в національному законодавстві механізм відтворення (зокрема, оцифрування) закладами освіти, науки чи культури і подання до загального відома публіки творів, примірники яких не доступні в торгівлі. Все це сприятиме осучасненню вітчизняного авторського права в умовах формування інформаційного суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Odbyło się pierwsze Forum Prawa Autorskiego [електронний ресурс] // URL: <http://www.prawoautorskie.gov.pl/pages/posts/odbylo-sie-pierwsze-forum-prawa-autorskiego-144.php?p=30> (дата доступу 18.03.2016 р.).
2. Memorandum of Understanding. Key Principles on the Digitisation and Making Available of Out-of Commerce Works [електронний ресурс] // URL: http://ec.europa.eu/internal_market/copyright/docs/copyright-infso/20110920-mou_en.pdf (дата доступу 18.03.2016 р.).
3. Directive 2001/29/EC of the European Parliament and of the Council of 22 May 2001 on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society // Official Journal of the European Communities. – 2001. – L 167. – P. 0010 - 0019.
4. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej. – 2006. – Nr 90. – Poz. 631 (z późn. zm.).

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНИХ СЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Кондратенко Віталій Миколайович

*доцент кафедри конституційного, адміністративного та господарського права ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління Класичного приватного університету»,
кандидат юридичних наук, доцент*

У зв'язку з відсутністю професіональних кадрів державна служба в Україні на сьогодні досить неефективний інститут державного управління, оскільки не відповідає потребам суспільства, які гостро постають в умовах сучасного науково-технічного розвитку.

Актуальність вивчення досвіду соціального забезпечення організації та функціонування діяльності державної служби обумовлені зростанням ролі державного управління у здійсненні соціально-демократичних та політико-економічних перетворень. Тому теоретичний і практичний інтерес представляє досвід тих країн, державна служба яких функціонує ефективно, і авторитет службовців у суспільстві досить високий. Такими в даний час є державні служби розвинених країн – ФРН, Великобританії, Франції та США.

В міжнародній практиці можна виділити дві моделі побудови системи соціального забезпечення державних службовців. Перша характеризується невисоким рівнем грошового змісту зі значним соціальним пакетом (Франція, Німеччина), а друга – відносно високим грошовим вмістом, конкурентним на ринку праці і незначним за об'ємом соціальним пакетом (США, Велика Британія).

Основними рисами першої моделі є стабільність та високий соціальний пакет, який включає в себе безоплатне медичне обслуговування для державного службовця та членів його сім'ї, системи сімейних допомог, виплати на дітей, обов'язкове пенсійне та медичне страхування, але й непривабливість роботи на

державній службі для молоді, адже останні перш за все зацікавлені в високому матеріальному забезпеченні та кар'єрному рості, тому спостерігається постійне відставання від ринку праці, відтік кваліфікованих кадрів у приватний сектор.

Основними ж рисами другої моделі є привабливість роботи на державній службі для молоді, у зв'язку з високим посадовим окладом, перспектива кар'єрного росту, можливість залучати і закріплювати кваліфіковані кадри з приватного сектору, однак мінімальний соціальний пакет.

У Німеччині сьогодні немає поняття «державна служба», використовується термін «публічна служба», що охоплює три категорії осіб: чиновників, службовців і робітників. Матеріальне забезпечення чиновників складається з посадового окладу, територіальної надбавки, надбавок на дітей, за вислугу років, за звання. Розміри, структура та динаміка виплат регулюється Федеральним Законом «Про заробітну плату» від 23 травня 1975 року зі змінами та доповненнями, які набули чинності у 2010 році [4].

Відповідно до постанови уряду ФРН загальна кількість премій і надбавок за ефективністю праці, призначуваних наймачем протягом календарного року, не повинно перевищувати 15% від загального окладу службовців. При цьому виплата надбавок обмежена в часі і в разі низького рівня ефективності скасовується. Крім того, премії та надбавки за ефективністю не враховуються при визначенні розміру пенсії службовців.

Систему оплати праці чиновників у Великій Британії регулює Закон про загальний статус чиновників, прийнятий ще в 1946 році [1, с. 32-33]. При виборі показників преміювання важлива увага приділяється не тільки результатами діяльності, а й поведінки при виконанні посадових обов'язків, наприклад, ініціативності, готовності до прийняття рішень, комунікабельності, організаторським здібностями, а також вмінню керувати командою.

У Франції служити державі дуже почесно, в країні набув популярності високий соціальний пакет гарантій, що визначається загальним режимом соціального захисту працівників. У зв'язку з цим до заробітної плати державних службовців встановлено обов'язкові компенсації та виплати, які входять до системи соціального забезпечення чиновників [1, с. 77-79].

У Сполучених Штатах Америки державна служба розглядається як рівноправний вид діяльності на ринку праці. Державний службовець працює за контрактом без особливих привілеїв та соціальних преференцій, які зумовлені належністю до відповідної категорії державних службовців, вислугою років та іншими атрибутами європейської бюрократичної моделі – про ступінь успішності чиновника судять за ефективністю його роботи.

Досвід державної служби зарубіжних країн показує, що існують різні моделі соціального забезпечення державних службовців та різні системи оплати праці державних службовців. У зв'язку з цим, зміна існуючої системи оплати праці державних службовців на основі закордонного досвіду є однією із необхідних напрямів та умов реформування державної служби в Україні.

На сьогоднішній день відповідно до Закону України «Про державну службу» [3] державні службовці в Україні мають достатньо високий, порівняно з іншими категоріями працівників, рівень державного соціального забезпечення. Проте спостерігається відсутність реалізації зазначених норм закону, у зв'язку з фінансовими проблемами країни.

На прикладі Великої Британії, з метою якісної та ефективної державної служби, необхідно побудувати системи винагород за результати діяльності, формулювати цілі, на досягнення яких спрямовані винагороди державних службовців. На рахунок зазначеного В. Б. Авер'янов зауважував, що прийняття Закону України «Про заробітну плату державних службовців», у якому ретельно визначено всі види та рівні диференційованої оплати праці за окремими категоріями службовців, дасть змогу не тільки мати чітку нормативну базу, а й додаткову інформацію про правила та цілі просування по службі, що само по собі виступає додатковим стимулом до праці [2].

Окрім того, зважаючи на фінансову кризу і розуміючи, що підвищення матеріального забезпечення державних службовців до рівня європейських стандартів потребує тривалого часу, необхідно запропонувати інші способи

залучення молодих спеціалістів до державної служби, зокрема, такі як: можливість підвищення кваліфікації в навчальних закладах за кордоном, стажування в органах державної влади в країнах Європейського Союзу з метою отримання зарубіжного досвіду та підвищення рівня професійності, безоплатні систематичні курси та тренінги для всебічного росту та розвитку службовця в частині інноваційних та інформаційних технологій, з можливістю вивчення іноземних мов тощо.

Таким чином, соціальне забезпечення державних службовців повинно відійти від радянських пережитків й забезпечувати залучення молоді та професіоналів на державну службу, створювати умови для кар'єрного росту та постійного підвищення кваліфікації, конкурентоспроможну, в порівнянні з приватним сектором економіки, оплату праці державних службовців, з метою запобігання корупції, кардинального підвищення зацікавленості кадрів у продуктивній та ефективній діяльності для створення стабільної, професійної та престижної державної служби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василенко И.А. Административное государственное управление в странах Запада: США, Великобритания, Франция, Германия / И. А. Василенко. – М. : Логос, 2009. –212 с.
2. Виконачва влада і адміністративне право/ за заг. ред. В. Б. Авер'янова. – К.:Видавничий Дім «Ін-Юре», 2002. – 668 с.
3. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490 (з наступними змінами та доповненнями).
4. Федеральним Законом «Про заробітну плату» від 23 травня 1975 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.bmjv.de/DE/Home/home_node.html.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ

Кормош Оксана Іванівна
викладач юридичних дисциплін відділення «Правознавство»
ВНЗ «Кіровоградський технікум механізації
сільського господарства»

Основним правовим принципом захисту дітей є рівність прав усіх дітей. У ст. 1 Декларації прав дитини 1959 року ООН проголосила, що перелічені в Декларації

права повинні визнаватися за усіма дітьми, без будь-яких винятків та обмежень. Особливістю прав дитини є необхідність спеціального захисту цих прав, щоб були забезпечені можливості та сприятливі умови щодо вільного і повноцінного розвитку дітей. Якнайкраще забезпечення інтересів і потреб дитини – ось головний пріоритет у захисті прав дитини. Норми цієї Конвенції діють як складова національного законодавства України з 27 вересня 1991 року, тобто з часу її ратифікації Україною [7].

Ратифікація Конвенції означає, що уряди беруть на себе зобов'язання забезпечити дитині зростання у безпечних та сприятливих умовах, маючи доступ до високоякісної освіти та охорони здоров'я, а також високий рівень життя. Це означає, що уряди зголошуються захищати дітей від дискримінації, сексуальної та комерційної експлуатації та насильства, і особливо піклуватися про дітей-сиріт та біженців. Конвенція містить повний перелік прав дитини.

Раніше люди й гадки не мали про права дітей. Дитину розглядали як другорядний матеріал, з якого повинна утворитися повноцінна людина. До думок дитини не прислухались, бо вважали їх незрілими та нераціональними. Дорослі мали повну владу над дітьми, а дітям нічого не залишалось, як сприймати все це як належне, бо необізнаність населення про права та обов'язки дітей, необізнаність самих дітей завжди залишалась і залишається актуальною проблемою нашого суспільства [9, с. 7].

Зміни щодо основних підходів до визначення, осмислення та реалізації прав дітей в Україні пов'язані, перш за все, із зміною загальних пріоритетів держави, розробленням основних напрямів державної політики стосовно дітей і заходів щодо її реалізації. Значною мірою цьому сприяло те, що, ставши суб'єктом міжнародного права, Україна повинна зробити все можливе, щоб бути рівноправним членом світової спільноти. Одним із кроків у цьому напрямі є приведення норм національного законодавства у відповідність із нормами міжнародного права про права та свободи дитини. Передовою світовою громадськістю визнано, що такими міжнародними стандартами у галузі прав дитини є Декларація прав дитини (20.11.1959 р.) [1], Конвенція ООН про права дитини (20.11.1989 р.) [6], Всесвітня Декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (30.09.1990 р.).

Декларацією прав дитини проголошено, що батьки, місцева влада, національні уряди, шляхом законодавчих та інших заходів, повинні забезпечити дітям щасливе дитинство і користування для їх власного блага та блага суспільства правами і свободами, передбаченими Декларацією. Всесвітня Декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей закінчується тезою: не може бути шляхетнішого завдання, ніж забезпечення кращого майбутнього для кожної дитини. Отже, забезпечення та дотримання прав дітей – необхідність і потреба не лише сучасного етапу розвитку України, а й майбутнього нашої держави.

В цивілізованій правовій державі проблеми турботи про дітей повинні розглядатися та вирішуватися державою і суспільством, принаймні на п'яти рівнях: законодавчому, програмному, управлінському, виконавчому та освітньому. На вирішенні проблем у сфері дитинства саме законодавчим шляхом наголошує й О.Зубарева [4, с. 43].

Завданням законодавства про охорону дитинства є розширення соціально-правових гарантій дітей, забезпечення фізичного, інтелектуального, культурного розвитку молодого покоління, створення соціально-економічних і правових інститутів з метою захисту прав і законних інтересів дитини в Україні.

Законом «Про охорону дитинства» [10] закріплені найважливіші права та свободи дитини: право на життя та охорону здоров'я, право на достатній життєвий

рівень, право на захист від усіх форм насильства; право на виховання, право на державну допомогу; право на спілкування з батьками; право на освіту та ін. Вагомим здобутком цього Закону є включення до його змісту розділу щодо забезпечення прав дитини, яка перебуває у несприятливих та екстремальних ситуаціях.

Звичайно, розглядаючи питання щодо прав дитини, не можна не звернутися до положень Конституції України. Але, як це не прикро визнавати, норми Конституції [8] більшою мірою спрямовані на охорону прав і свобод людини та громадянина, і лише ст. 52 конкретизує незначну кількість належних саме дитині прав: рівність незалежно від походження; право на захист від насильства та експлуатації; право на піклування з боку держави.

Комплекс особистих і майнових прав дитини закріплено Сімейним кодексом України [11]. Проте ці права є певною мірою специфічними, оскільки їх здійснення забезпечується конкретно визначеними та зобов'язаними законом особами - батьками (іншими законними представниками). Сімейним кодексом передбачено право на сімейне виховання, на спілкування з батьками, право на ім'я, право на майно, на утримання від батьків тощо.

Законодавчими актами України передбачено широкий спектр різних прав дітей, різноманітні заходи щодо охорони цих прав. Серед таких актів слід назвати закони України «Про попередження насильства в сім'ї», «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям інвалідам» та ін. Захищає особисті немайнові та майнові права і Цивільний кодекс України.

Україна приєдналася до низки міжнародних конвенцій, які покликані захищати права дітей (особисті, майнові, трудові), ратифікувавши їх своїми законами «Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої)», «Про приєднання України до Конвенції про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей» (2006 р.) та «Про ратифікацію Конвенції про контакт з дітьми» (2006 р.), «Про ратифікацію Європейської Конвенції про громадянство» (2006 р.) [5]. І в першому, і в другому випадках, заповнити нішу відсутності таких знань – обов'язок навчального чи виховного закладу. Парадокс полягає і в тому, що батьки покладаються в цих питаннях на школу, а школа – на батьків. На питання: «Що ви знаєте про положення Конвенції ООН про права дитини?» більшість опитаних батьків із двох варіантів «це знають фахівці, які працюють з дітьми» та «це знає більшість батьків» обрали перший варіант [3, с. 38]. Безумовно, саме загальноосвітня школа повинна надати дитині можливість, навіть у самому загальному вигляді, ознайомитися із своїми правами.

Проблеми є й їх слід вирішувати. Вирішувати з тим, щоб проголошені права дітей ставали реальними правами, щоб наблизити рівень стану розвитку дитинства в Україні до загальноєвропейського рівня не теоретично, а практично.

Подолання негативних явищ у сфері забезпечення та охорони прав дитини – процес складний, але не безнадійний. І наявністю лише належної законодавчої бази ці проблеми не вирішити. Необхідно об'єднати зусилля держави, суспільства, сім'ї, батьків, бо саме сім'я, саме батьки, повинні бути заінтересовані в дотриманні прав дитини, у забезпеченні дітям належного дитинства. Іншими словами, тим кращим буде стан сфери виховання дітей, тим менше доводитиметься вести мову про недотримання прав дитини в нашій державі [2, с. 8].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_384 – Законодавство України. Офіційний сайт.
2. Дудка І. Проблеми порушення прав дитини в Україні / Ірина Дудка // Права людини. – 2009. – № 27. – С. 5-10.
3. Захист прав дитини: підсумки першого року діяльності Уповноваженого Президента України з прав дитини Юрія Павленка (серпень 2011 – серпень 2012) / О.М.Балакірева [та ін.]; ред. І.М.Ілляш; Адміністрація Президента України, Уповноважений Президента України з прав дитини. – К.: 2012. – 155 с.
4. Зубарева О. Законодавство про забезпечення прав дітей // Законність. – 2005. – № 6. – С.43-45.
5. Карпачова Н.І. Стан дотримання та захисту прав дитини в Україні: Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. До 20-ти річчя ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини. К., 2010. – 230 с.
6. Конвенція ООН про права дитини. – К., 1997. – 32 с.
7. Конвенція ООН про права дитини //Захист прав дітей: законодавство. – Випуск № 1. – 2008. – Жовтень-грудень.
8. Конституція України. Основний Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://portal.rada.gov.ua/rada/control/uk/index>.
9. Мироненко В. Забезпечення дотримання прав дітей в Україні нормами національного законодавства / В.Мироненко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 8. – С. 6-8.
10. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=2402-14> – Законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.
11. Сімейний Кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2947-14> – Законодавство України. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України.

ГЛАСНІСТЬ В СИСТЕМІ ЗАГАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ

Крижановська Анна Станіславівна
аспірантка кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

Організація і діяльність органів державної влади, вищих посадових осіб держави, їх взаємодія з громадянським суспільством здійснюється на основі різноманітних правових принципів – законності, гласності, публічності та ін. У науковій літературі всю сукупність правових принципів прийнято поділяти на загальні, міжгалузеві, галузеві та принципи підгалузеві та інститутів права. Зважаючи

на особливу значущість окремих принципів виокремлюють також основоположні принципи права (справедливість, рівність, свобода та гуманізм) [3, с. 397-398]. Метою цієї роботи є з'ясування місця гласності в системі принципів права, конституційно-правового його закріплення відносно Президента України.

У системі правових принципів теоретики-конституціоналісти принцип гласності відносять до міжгалузевих принципів, оскільки він діє в усіх галузях публічного права [4, с. 57]. Правознавці в галузі адміністративного права, надаючи оцінку конституційному статусу принципу гласності, відносять його як до загально-правових, так і міжгалузевих принципів, як до категорії соціально-правових принципів поряд з гуманізмом, соціальною справедливістю, демократизмом та ін., так і до категорії спеціальних принципів адміністративного судочинства, адміністративно-деліктного провадження та права в цілому [1, с. 113, 117, 139, 151].

З'ясування природи принципу гласності потребує встановлення відповідності ознакам принципів права як найбільш загальним і стабільним вимогам, до яких відносять: 1) спрямованість на утвердження, забезпечення та захист суспільних цінностей; 2) загальний, абстрактний характер (не є вичерпним і персоналізованим правилом); 3) визначають зміст системи права та її структурних елементів; 4) пріоритет над нормами права; 5) більша стійкість по відношенню до правових норм; 6) рівноцінність усіх конституційних принципів; 7) можуть знаходити зовнішній прояв у різних формах (джерелах) права (як в законі, так і поза законом); 8) дуалістична природа – є і змістом права, і формою (джерелом) права; 9) знаходять прояв не тільки в змісті права, а й у свідомості суб'єктів правотворчості та правозастосування [3].

Конституційно-правове регулювання принципу гласності, у тому числі в діяльності глав зарубіжних держав, знаходить свій прояв лише в окремих нормах основних законів, присвячених, зокрема, публічній процедурі інавгурації, принесенню присяги, зверненню до народу та реалізації політичного права громадян на отримання інформації про діяльність органів публічної влади та осіб, що виконують публічні функції, або в доступі до документів та участі в засіданні колегіальних органів публічної влади (Бразилія, Греція, Казахстан, Польща, Франція). Досить детально регламентацію реалізації публічною адміністрацією принципу гласності забезпечено в Конституції Бразилії.

В. П. Тимошук, А. М. Школик, аналізуючи зарубіжний досвід нормативного регулювання публічної служби, приходять до висновку про досить помірну кількість принципів публічної служби (верховенство права, законність, політична нейтральність та лояльність, стабільність, прозорість та відповідальність). Вітчизняні правознавці до принципів публічної служби відносять: верховенство права, демократизм, законність, рівного доступу до служби, служіння народу України, відкритості та прозорості, професіоналізму, компетентності, персональної відповідальності тощо [1, с. 106].

Для з'ясування спорідненості термінів «гласність» та «відкритість і прозорість» слід дослідити етимологічне їх походження. За вузького підходу гласність означає інформаційну відкритість діяльності органів публічної влади, тобто відкритість і доступність для громадськості. Тому у законодавстві вживаються обидва терміни. Слід також з'ясувати, чи є принцип гласності конституційним чи організаційним? Якщо виходити зі змісту Конституції України, то прямо цей принцип в ній не закріплено, що, на перший погляд, дає підстави теоретично вважати його організаційним принципом. Однак, в Основному законі зафіксоване положення про рівний доступ до поста Президента України (ст. 103), а це є однією з ознак принципу

гласності (за широкого підходу), що дає підстави вважати його обумовленим положеннями Конституції України.

Подальшу конституційно-правову регламентацію принцип гласності знаходить у ст. 104 Конституції України, якою закріплено відкритий та публічний порядок приведення Президента України до присяги народом України (Головою Конституційного Суду України на урочистому засіданні Верховної Ради України), а також у п. 3 ч. 2 ст. 11 Закону України «Про вибори Президента України», відповідно до якого виборчий процес здійснюється, зокрема, на засадах публічності та відкритості виборчого процесу, свободи передвиборної агітації, рівних можливостей доступу кандидатів на пост Президента України до засобів масової інформації. Це обумовлено конституційною вимогою обрання Президента саме народом України, перед яким він має бути відповідальним. Отже, реалізація принципу гласності відносно глави держави здійснюється в два етапи: до вступу на пост та під час виконання обов'язків на посту президента.

Крім того, аналізу також підлягає статус глави держави через з'ясування питання про належність чи неналежність його поста до посад публічної, зокрема, державної служби чи до посад політичної служби, про коректність вживання термінів «посада», «посадова особа» відносно глави держави, якщо відповідно до Конституції новообраний Президент вступає на пост (ст. 104). Новий Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 р. № 889-VIII не поширюється на Президента України (ч. 3 ст. 3), що дає формально-юридичні підстави не вважати його державним службовцем. Тим більше, що Конституція України прямо забороняє Президенту обіймати посаду в органах державної влади (ч. 4 ст. 103). Праці деяких вчених, що вийшли друком до прийняття нового закону про державну службу, обґрунтовували належність глави держави до категорії державних службовців [2, с. 52]. О. М. Литвак та О. Н. Рибалка вважають його вищою посадовою особою, що має займати політичну посаду [2, с. 61], хоча Конституцією України Президента України не визначено посадовою особою. Законодавець не вживає словосполучення «в інших органах державної влади», що дає підстави тлумачити його волю у розумінні статусу глави держави як вищої особи в державі, яка не відноситься до жодної з гілок влади та не є державним службовцем.

Отже, дія принципів державної служби не поширюється на Президента України. Принцип гласності є загальною вимогою організації діяльності глави держави, обумовлений конституцією, рівноцінним іншим конституційно-правовим принципам. Він знаходить свій прояв у конкретних формах та методах діяльності, вивчення яких може бути предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Коломоєць Т.О. Принципи адміністративного права / Тетяна Олександрівна Коломоєць, Павло Олександрович Баранчик : монографія. – Запоріжжя : поліграф. центр «Сору Art», 2012. – 203 с.
2. Литвак О.М. Правова природа інституту президентства / Олег Михайлович Литвак, Наталія Олегівна Рибалка : монографія. – К. : Атіка, 2010. – 168 с.
3. Погребняк С.П. Принципи права : доктринальні питання / С.П.Погребняк // Правова доктрина України : у 5 т. – Х. : Право, 2013. – Т. 1 : Загальнотеоретична та історична юриспруденція / В.Я.Тацій, О.Д.Святоцький, С.І.Максимов та ін. ; за заг. ред. О.В.Петришина. – С. 396-415.

4. Тодика Ю. Конституційний принцип гласності : поняття та сутності / Ю.Тодика, В.Серьогін // Вісник Академії правових наук України. – № 1. – 1998 р. – С. 50-58.

ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ

Мисаревич Наталия Валентиновна
заведующий кафедрой гражданского и международного
права ЧУО «БИП-Институт правоведения»
(г. Гродно, Республика Беларусь),
кандидат юридических наук, доцент

Отличительным признаком современного мирового хозяйства являются интеграционные процессы, показателем которых выступает экономическая интеграция, в результате чего более рационально используются сырьевые, топливные, трудовые ресурсы, углубляются всесторонние связи государств. Международное разделение труда, растущая интернационализация экономик, научно – технический прогресс оказывают влияние на процессы совершенствования национального законодательства, которое в современных условиях приобретает все более интегрированный характер.

Одним из приоритетных направлений государственной инвестиционной политики страны является привлечение и эффективное использование инвестиций. Министерство иностранных дел Республики Беларусь совместно с белорусскими загранучреждениями содействует формированию благоприятного инвестиционного имиджа Республики Беларусь за рубежом. Одним из направлений этой деятельности является участие нашей страны в международных договорах и добросовестное выполнение взятых на себя международных обязательств. Республика Беларусь является участником около 3900 международных договоров. Из них более 2200 – двусторонние и более 1650 – многосторонние договоры [1].

Следует выделить организационные и правовые аспекты улучшения инвестиционного климата в Беларуси. В республике работают Государственной учреждение «Национальное агентство инвестиций и приватизации» и Консультативный совет по иностранным инвестициям при Совете Министров Республики Беларусь. Одним из основных направлений работы данных структур в современных условиях является привлечение стратегического инвестора на предприятия пилотного проекта приватизации, реализуемого совместно с Всемирным банком.

Правовая сторона инвестиционной деятельности проявляется в принятии нормативных правовых актов, поддержание их в актуальном состоянии и обеспечение соответствия их положений международным договорам, участницей которых является Республика Беларусь.

В 2013 г. в Беларуси был принят закон «Об инвестициях», основной целью которого является привлечение инвестиций в экономику Республики Беларусь [3]. С точки зрения белорусского закона под инвестициями понимается любое имущество и иные объекты гражданских прав, принадлежащие инвестору на праве собственности, ином законном основании, позволяющем ему распоряжаться такими объектами,

вкладываемые инвестором на территории Республики Беларусь разрешенными способами в целях получения прибыли (доходов) или достижения иного значимого результата либо в иных целях, не связанных с личным, семейным, домашним и иным подобным использованием.

На территории Республики Беларусь инвестиции осуществляются следующими способами: созданием коммерческой организации; приобретением, созданием, в том числе путем строительства, объектов недвижимого имущества; приобретением прав на объекты интеллектуальной собственности; приобретением акций, долей в уставном фонде, паев в имуществе коммерческой организации, включая случаи увеличения уставного фонда коммерческой организации; на основе концессии; иными способами, кроме запрещенных законодательными актами Республики Беларусь [3].

Национальным законодательством предусмотрена возможность заключения инвестиционного договора с Республикой Беларусь. Это позволяет инвестору получить правовые гарантии защиты своего капитала и льготы при реализации инвестиционного проекта. Для опосредования данных процессов в 2013 г. был принят закон «О концессиях», реализация положений которого направлена на обеспечение прав и законных интересов инвесторов, Республики Беларусь и ее административно-территориальных единиц [4].

Для работы иностранных инвесторов на территории Беларуси созданы необходимые правовые условия. Всем инвесторам гарантирована равная, без дискриминации, защита прав и законных интересов, независимо от формы собственности и национального статуса. Гарантии зарубежным инвесторам предоставляются также в рамках двусторонних соглашений Республики Беларусь с другими странами. Иностранные инвесторы вправе создавать на территории страны компании с любым объемом иностранных инвестиций, в любых организационно-правовых формах, а также их представительства.

На высоком государственном уровне неоднократно обращается внимание на инвестиционную привлекательность Беларуси. Выделяются следующие основные моменты:

- размещение инвестиций в республике обеспечивает прямой доступ к рынку не только Беларуси, но и России, Казахстана, Армении (в рамках ЕАЭС);
- установление гарантий, льгот и преференций зарубежным инвесторам;
- отсутствие конфликтов регионального и национального характера и др.

Как отмечает министр иностранных дел Республики Беларусь В. Макей, «в Беларуси созданы благоприятные условия для крупных иностранных инвесторов. Формированию высокотехнологичных и конкурентоспособных производств будет способствовать деятельность Китайско-Белорусского индустриального парка «Великий Камень. По данным доклада Всемирного банка и Международной финансовой корпорации «Ведение бизнеса – 2015» (Doing Business – 2015), Беларусь занимает 57-ю позицию, опережая другие постсоветские государства» [2].

Таким образом, процессы глобализации заставляют все без исключения страны работать над адаптацией своей экономики к изменяющимся условиям мирового рынка, включая формирование и развитие новых партнерских отношений. В условиях растущей конкуренции на традиционных рынках белорусских товаров и услуг, ослабления значительной части этих рынков, возрастающих требований к качеству продукции и связанной с этим необходимостью технического перевооружения производства и поиска финансовых и технологических инвесторов

совершенствование инвестиционного законодательства является основой для создания привлекательного инвестиционного климата в Республике Беларусь.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Внешняя политика Беларуси [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mfa.gov.by/>. – Дата доступа: 30. 03. 2016.
2. Макей В. Внешняя политика на службе народа / В. Макей [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://mfa.gov.by/press/smi/efef954e802ad673.html>. – Дата доступа: 30. 03. 2016.
3. Об инвестициях: закон Респ. Беларусь от 12 июля 2013 г., №53-3 // Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр» Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.
4. О концессиях: закон Респ. Беларусь от 12 июля 2013 г., №63-3// Консультант Плюс: Беларусь. Технология 3000 [Электронный ресурс] / ООО «ЮрСпектр» Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

ЧИ ІСНУЄ НАУКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПОГЛЯД ІЗ МАЙБУТНЬОГО?

Митрофанов Ігор Іванович

доцент кафедри галузевих юридичних наук

Кременчуцького національного університету імені Михайла

Остроградського, кандидат юридичних наук, доцент

Сьогодні характеризується новими викликами, пов'язаними з активізацією кримінальної активності в Україні. Так, у 2013 році вчинено 5861, у 2014 році – 11466, у 2015 році – 8224, у лютому 2016 року – 3367 умисних вбивств. У зв'язку з чим виникає потреба у пошуках, у тому числі теоретиків кримінального права, дієвих засобів протидії злочинності в сучасних умовах життєдіяльності суспільства. На жаль, доктрина кримінального права не дає однозначних відповідей на багато запитань: що є нормою кримінального права, які відносини регулюються нею, що таке кримінальна відповідальність, чи існує механізм реалізації кримінальної відповідальності (далі – МРКВ) й яка галузь юридичної науки має опікуватися його розробкою тощо? Тому й виникає справедливе питання про існування сьогодні кримінально-правової науки.

Даючи оцінку науці кримінального права в цілому, описуючи її суттєві характеристики, необхідно вести розмову не про критерії, а про ознаки науковості, що не можна визнати абсолютними, оскільки вони є орієнтирами при дослідженні кримінально-правових явищ. Разом з тим не всі вимоги до знань впроваджуються в повному обсязі у науку кримінального права, однак для з'ясування її особливостей суттєвим визнається те, що наука на них має бути налаштована (інші види гносеології цього не потребують). Такими ознаками науки є: 1) спрямованість на пошук об'єктивного знання (у той час, як, наприклад, художнє пізнання орієнтовано на точку зору автора): намагання адекватно описати об'єкт з паралельним абстрагуванням від оцінок і мети діяльності; 2) обґрунтованість (на відміну, наприклад, від міфології, де явища описується як безсумнівне, а аргументації для не вимагається), що виключає бездоказовість умовиводів і оголеної критики, а заперечення повинні бути аргументованими; 3) орієнтація на з'ясування сутності явищ; 4) всебічність отриманих результатів (вироблення закономірностей як спосіб подачі знання); 5) системність,

внутрішня узгодженість знання; 6) теоретико-абстрактний рівень осмислення кримінально-правових явищ, власна кримінально-правова система термінів і категорій; 7) специфічність кримінально-правової методології, що уможливорює пізнання кримінально-правових явищ, за допомогою методів, які мають певні межі, коло об'єктів, до яких вони можуть застосовуватися; 8) доступність запропонованих пояснень, що зменшує кількість незалежних вихідних припущень: об'єктивно лише те, наявність чого підтверджено позитивними даними. Вимога доступності пов'язана з подачею аргументів, що ґрунтуються на устояних загальних закономірностях.

Кожна із розглянутих ознак може характеризувати й інші види пізнання, однак у своїй сукупності вони в повному обсязі описують лише наукове знання. Разом з тим юридична, у тому числі кримінально-правова, наука має певні особливості порівняно з природничими та технічними науками за своєю логіко-гносеологічною сутністю, що знаходить відображення у специфічності визначення їх критеріїв науковості знання для кожного різновиду науки. Розгляд таких критеріїв тісно переплітається з проблемою ненаукового знання про кримінально-правові явища, під яким розуміється система особливих форм пізнання, що зосереджені на підході до науки та відображають окремі з притаманних науці пізнавальних рис, але не відповідають критеріям науковості в повному обсязі. При цьому критерії науковості виглядають як набір стренерів, що розташовані в ряд, а ненаукове знання характеризується як знання, що не пройшли очищення не через всю систему стренерів.

Саме тут виникають проблеми з фальсифікацією знань. Якщо існує ненаукове кримінально-правове вчення про відносини, що регулюються нормою кримінального права, механізм кримінально-правового регулювання по-справжньому прийнято, не існує даних чи фактів, що, будучи встановленими, могли б її спростувати. Навіть внутрішнє спростування не призводить до його скасування. Ненаукові вчення створюються як такі, що не піддаються фальсифікації. Досягнення такого результату відбувається різними шляхами, наприклад, невизначеністю в описах, що припускають певні варіанти їхнього пояснення, збільшення масштабів застосування, неконтрольованих умов, що перевірити на практиці аж ніяк неможливо. У науці кримінального права таких вчень може бути багато, оскільки більшість визначень описують абстрактні категорії або процеси, які спростувати іноді доволі складно, а перевірити їх за допомогою математичних формул просто нереально.

Простота чи економія мислення абсолютно відсутня в ненауковому знанні. Таке знання ігнорує обмеження наукової думки кордоном до визнання епіфеноменів, припущенням про задіяння у явищах принципово нового феномену. Наука спрямована на існування в її знаннях мінімально необхідних припущень, а ненаукове знання користується максимально можливим, вищим бар'єром припустимого, використовуючи при цьому твердження «не можна виключити, що...», приймаючи його в подальшому як фундамент для висновку «а оскільки це так, то...». Саме тому, відкидаючи ненаукове знання, ми дійшли висновку, що норма кримінального право регулює суспільні відносини: 1) безпосередньо пов'язані з утриманням особи від вчинення кримінального правопорушення; 2) що виникають у зв'язку з вчиненням особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад кримінального правопорушення, передбаченого законодавством України про кримінальну відповідальність (далі – ЗУпКВ); 3) що виникають у зв'язку із наданням права особі на заподіяння шкоди охоронюваним законом інтересам людини, суспільства, держави та

людства за наявності певних юридичних фактів – обставин, що елімінують кримінальну протиправність діяння [1, с. 97].

При нами норма кримінального права розуміється як: 1) загальнообов'язкове правило щодо невчинення суспільно небезпечного діяння, передбаченого ЗУпКВ, і органічно пов'язаними з ним веліннями, дотримання яких забезпечується примусовим потенціалом засобів кримінально-правового впливу; 2) веління – обов'язкові вимоги (правила), що містяться в статтях Загальної й Особливої частин ЗУпКВ, і органічно доповнюють (уточнюють) зміст відповідної частини норми кримінального права або містять процедурні питання щодо її застосування та реалізації [1, с. 178].

Кримінальна відповідальність є системоутворюючим явищем, об'єднуючим всі засоби кримінально-правового впливу. Вона є оболонкою (формою), наповненням (змістом) якої слід розглядати зазначені засоби, що існують в об'єктивній реальності й їх система на сьогодні визнається істинною, оскільки чітко закріплена нормами кримінального права. З огляду на зазначене, необхідно вказати, що нами вже пропонувалося закріпити поняття кримінальної відповідальності в ЗУпКВ або відмовитися від вживання словосполучення «кримінальна відповідальність» в його нормах, як незакріпленої та невизначеної законодавчо кримінально-правової категорії. Це пов'язано з тим, що, як вказувалося вище, знання про кримінальну відповідальність будуть істинними тоді, коли вони повно та точно віддзеркалюють реальну дійсність, її життєво необхідні потреби й еквівалентно зафіксовані у нормах матеріального, процесуального та виконавчого кримінального права. Якщо цього не відбувається, то ми продовжуємо пошук істини, використовуючи системні утворення, якими є механізм реалізації кримінальної відповідальності для пояснення впровадження всього того, що закладено в нормах кримінального права, в поведінку суб'єктів регульованих суспільних відносин [3, с. 117–123].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Митрофанов І. І. Що ж регулюється кримінальним правом / І. І. Митрофанов // Наше право. – 2016. – № 1. – С. 92–98.
2. Митрофанов І. І. Кримінально-правова норма та пов'язані з нею веління / І. І. Митрофанов // Публічне право. – 2016. – №1 (21). – С. 172–179.
3. Митрофанов И. И. К вопросу о понятии уголовной ответственности и механизма ее реализации / Митрофанов И. И. // Вестник Самарской государственной академии. Серия «Право». – 2013. – № 1 (13). – С. 117–123.

ЕСТЕСТВЕННЫЕ МОНОПОЛИИ И ИХ ГОСУДАРСТВЕННОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ В РЕСПУБЛИКЕ БЕЛАРУСЬ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

Москалевич Галина Николаевна
доцент Белорусского государственного экономического
университета (г. Минск, Республика Беларусь),
кандидат юридических наук, доцент

Республика Беларусь интенсивно интегрируется в мировую экономику, являясь членом Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Однако Беларусь не ограничивается только этой формой сотрудничества, расширяя свои международные

связи и с западноевропейскими странами, в том числе и с Европейским союзом. Причем эти интеграционные процессы наиболее эффективно реализуются в сфере действия естественных монополий, учитывая, что предметом деятельности этого вида монополий являются объекты общественного пользования, которые выступают в качестве неотъемлемого фактора обеспечения цивилизованных условий жизни населения страны.

Стабильность экономического роста и конкурентоспособность национальной экономики Республики Беларусь в немалой степени зависят от возможности и способности государства эффективно управлять деятельностью субъектов естественных монополий. Повышение конкурентоспособности белорусской продукции непосредственно связано со способностью государства выгодно осуществлять внешнеэкономическую деятельность, совершенствовать всю систему государственного управления естественными монополиями.

Несмотря на очевидную важность данной проблематики и проявленный интерес к ней в отечественной и зарубежной научной литературе, вопросы эффективного государственного управления естественными монополиями далеки от окончательного решения. Пути и способы государственного регулирования естественных монополий, повышение эффективности применяемых с этой целью способов и методов регулирования разработаны недостаточно глубоко.

Эти вопросы приобретает особую актуальность в связи с подготовкой Республики Беларусь к вступлению во Всемирную торговую организацию.

Естественные монополии представляют собой особый монопольный сегмент экономики, который не может существовать без регулирующей роли государства.

Законодательством Республики Беларусь, регулирующим деятельность естественных монополий, установлены способы и меры регулирования, которые базируются главным образом на принципах прямого контроля с использованием механизмов ценового и неценового регулирования. На современном этапе развития национальной экономики Республики Беларусь данные способы и методы государственного регулирования уже не работают в полной мере; некоторые методы устарели, поскольку они использовались еще в советские времена – в иных условиях развития экономики, и они не соответствуют новым задачам, стоящим перед естественными монополиями сегодня. Это выражается в снижении эффективности деятельности естественных монополий, в их практически невосприимчивости к инновациям, ухудшении качества предоставляемых услуг.

От выбранных государством способов регулирования естественных монополий и эффективности их реализации зависят не только тарифы в данной отрасли, но и качество предлагаемого товара или услуги. Однако регулирование должно быть направлено как на пользу потребителю, так и на благо производителя данной продукции.

В процессе государственного регулирования следует учитывать особое положение, сущность и специфику естественных монополий, которая заключается в следующем:

– существование не одной монополии, а нескольких, конкурирующих между собой в ряде отраслей, никому не выгодно, поскольку предельные издержки ниже средних издержек, вследствие чего происходит экономия от масштаба; монополия в связи с этим выступает в качестве рыночной структуры, минимизирующей издержки за счет роста производства, [1, с. 183];

– конкуренция в данной отрасли отсутствует и более того – невозможна, в результате чего субъекты естественных монополий получают абсолютную власть в своей отрасли. Монопольная власть имеет возможность проявлять все свои негативные свойства, если она не регулируется государством;

– более эффективное удовлетворение естественными монополиями спроса потребителя на товары или услуги при отсутствии конкуренции в силу технологических особенностей производства товара или оказания услуги;

– наличие непреодолимых барьеров для входа в отрасль, поскольку монополия представляет собой такую отрасль, где вся информация сосредоточена «в руках» единственного производителя, продукция которого или оказываемые услуги уникальны, именно поэтому барьеры, стоящие на пути проникновения, являются непреодолимыми. Кроме экономических барьеров монополии обычно защищают барьеры правовые (легальные), причем нередко именно они играют решающую роль [2, с. 89];

– владение естественными монополиями на правах собственности (эти права – самый распространенный источник легальных барьеров) уникальными ресурсами, на основе которых и с помощью которых производится товар или предоставляется услуга, также становящиеся уникальными и незаменимыми.

Государство должно управлять экономическими процессами с помощью сочетания централизованного управления и рыночного саморегулирования. При этом необходимо не просто регулирование отдельно цены, производства или прибыли, способы регулирования должны охватывать всю отрасль, начиная с производства и заканчивая установлением «потолка» цен – с учетом того, что цена должна покрывать все издержки производства.

Государственное регулирование деятельности субъектов естественных монополий по законодательству Республики Беларусь осуществляется следующими способами:

– ценовое регулирование, осуществляемое посредством определения (установления) цен (тарифов) или их предельного уровня [3, ст. 8];

– определение категорий потребителей, подлежащих обязательному обслуживанию субъектами естественных монополий, и (или) установление минимального уровня обеспечения их услугами, относящимися к сфере естественных монополий, в случае невозможности удовлетворения в полном объеме потребностей в этих услугах [3, ст. 8];

– регулирование доступа к услугам, относящимся к сфере естественных монополий, в том числе установление в случаях, предусмотренных законодательством, платы за подключение (присоединение, использование) к таким услугам либо методологии ее определения [3, ст. 8].

Таким образом, можно сделать следующие выводы:

1. Естественные монополии играют значительную роль, не только в развитии национальной экономики Республики Беларусь, но и в развитии мировой экономики, которая без естественных монополий обречена на пассивную роль в общемировых экономических отношениях.

2. В связи с тем, что естественные монополии возникают в тех сферах, где конкуренция невозможна, осуществление антимонопольного государственного регулирования необходимо для защиты интересов потребителей, пресечения различных антимонопольных злоупотреблений.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ:

1. Баренбаум, Л. Н. Микроэкономика: учебное пособие / Л.Н. Баренбаум. – М.: Норма, 2006. – 563 с.
2. Бутыркин, А. Я. Естественные монополии: теория и проблемы регулирования / А. Я. Бутыркин. – М.: Новый век, 2003. – 148 с.
3. О естественных монополиях: Закон Респ. Беларусь 16 дек. 2002 г. № 162-3; Принят Палатой представителей 15 нояб. 2002 г.; Одобрен Советом Респ. 2 дек. 2002 г. (в ред. Закона Респ. Беларусь от 31 дек. 2014 г. № 227-3) // Эталон–Беларусь [Электронный ресурс] / Нац. центр правовой информ. Респ. Беларусь. – Минск, 2016.

ЩОДО ПЕРСПЕКТИВ ПЕНСІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Надієнко Олена Іванівна

*доцент кафедри кримінального,
цивільного та міжнародного права*

*Запорізького національного технічного університету,
кандидат юридичних наук, доцент*

Евроінтеграційні прагнення України, які зумовлені орієнтацією на вищий рівень задоволення соціальних потреб населення Євросоюзу, зокрема й у сфері пенсійного забезпечення (далі – ПЗ), потребують підвищення результативності механізму ПЗ. Для досягнення цієї мети необхідно розширити законодавчі та організаційні можливості стосовно сприйняття сучасних світових тенденцій розвитку пенсійної сфери. Розвиток законодавства у сфері ПЗ знаходиться у найтіснішому зв'язку з реформою пенсійної системи. Стан системи має принципове значення для визначення змісту і меж останнього, суттєво впливає на весь механізм державного регулювання. Саме зміни у пенсійній системі зумовлюють застосування відповідного арсеналу форм і методів державного регулювання ПЗ та діяльність суб'єктів, які виконують функції регулювання.

На реформування пенсійної системи України впливають економічні, інвестиційні, демографічні, правові, політичні, міжнародні та інші чинники. Такий обсяг комплексу факторів об'єктивно зумовлює необхідність постійного критичного осмислення, перегляду та вдосконалення концептуальних засад пенсійної реформи. Результати аналізу здійснених заходів з реформування системи ПЗ знаходять відображення у програмних документах, які визначають перспективи і свідчать про необхідність коригування процесів реформування з урахуванням набутого досвіду та соціально-економічного становища в країні. Подальше проведення пенсійної реформи планується здійснювати за такими напрямками: забезпечення стабільного функціонування пенсійної системи; забезпечення соціальної справедливості у солідарній системі; формування ефективної системи недержавного ПЗ; удосконалення та спрощення механізму функціонування та забезпечення прозорості пенсійної системи для громадян і роботодавців; забезпечення громадського контролю за функціонуванням Пенсійного фонду; уніфікація пенсійного законодавства [4]. Соціальний захист здійснюватиметься шляхом поступової заміни пільг і субсидій адресною грошовою допомогою, створенням умов для підвищення ефективності управління пенсійними активами, впровадження накопичувальної системи ПЗ.

Вже давно минули роки, протягом яких планувалось впровадження другого рівня пенсійної системи. Проте обов'язкове накопичувальне пенсійне страхування досі не працює. Відкладати запровадження накопичувальної складової і надалі вважаємо неприпустимим. Адаже загальновідомо, що розв'язати проблему належного ПЗ громадян лише за рахунок коштів солідарної системи неможливо. Своєю чергою, і керівництво країни вже підтвердило бажання запроваджувати другий рівень пенсійної системи [3].

Обговорення подальших кроків пенсійної реформи триває. Більшість фахівців погоджується із доцільністю подальшого функціонування в Україні трирівневої пенсійної системи та необхідністю прискорення повноцінного запровадження накопичувальної складової й стимулювання розвитку недержавного сектора ПЗ. Водночас у науковій літературі пропонується п'ятирівнева пенсійна система. Так, І. Оклей вважає за доцільне встановити перший рівень – базовий, який передбачає нарахування мінімальної пенсії на рівні прожиткового мінімуму за рахунок Державного бюджету. Другий рівень повинен становити умовно-накопичувальну систему обов'язкового страхування, яка ґрунтується на розподільному принципі її фінансування, однак розмір пенсії визначається внесками через систему індивідуальних умовно-накопичувальних рахунків, а також середньою залишковою тривалістю життя. Третій рівень становитиме накопичувальну систему обов'язкового державного пенсійного страхування, яка базується на засадах персоніфікованого накопичення та інвестування обов'язкових пенсійних внесків. Четвертий рівень становитиме систему недержавного ПЗ, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні додаткових пенсійних накопичень у недержавних пенсійних фондах, страхових компаніях чи банківських установах. П'ятий рівень – державна соціальна допомога, яка надається пенсіонерам у натуральній формі, а також у формі соціального та медичного обслуговування за рахунок Державного бюджету [2, с. 12].

Свій варіант п'ятирівневої моделі ПЗ пропонує О. Макаренко. Перший (базовий) рівень не передбачає сплати внесків, але забезпечує мінімальний соціальний захист за рахунок коштів Державного бюджету. Другий рівень – це обов'язкова державна солідарна пенсійна система виплат, яка формується з внесків осіб і працедавців та залежить від розміру попередньої заробітної плати та суми сплачених внесків. Третій рівень – обов'язкова накопичувальна система внесків, що дозволяє особі обрати пенсійну програму певного рівня доходності. Четвертий рівень передбачає добровільну участь громадян у накопичувальній системі приватного ПЗ. П'ятий рівень включає фінансову та нефінансову підтримку пенсіонерів безпосередньо в родині або молодшими поколіннями і охоплює значно ширший сегмент соціальної політики. На цьому рівні доцільно залучати приватний капітал, громадські, благодійні та релігійні організації [1].

Досить поширеною серед науковців є пропозиція кодифікації пенсійного законодавства. Твердження про необхідність прийняття кодифікованого акту підтримують В. Фещук, І. Оклей, Н. Тополенко, інші. Підтримуємо ідею і ми, вважаємо, що кодифікація спростить процедуру правозастосування. Кодифікований акт дозволить уникнути чисельних неузгодженостей, оскільки саме при кодифікації відбувається не механічне об'єднання правових актів, а їх аналіз, переосмислення і доопрацювання з метою найбільш логічного, повного і системного викладення в одному акті (наприклад, Пенсійному кодексі). У майбутньому кодифікованому акті слід виділити розділ, який би встановлював засади державного регулювання у сфері

ПЗ, перелік і повноваження суб'єктів, деталізував форми та методи їхньої діяльності. Особливу увагу слід приділити розробці норм щодо здійснення нагляду в системі накопичувального ПЗ та недержавного ПЗ. Все це позитивно вплинуло б на стан законодавчої регламентації ПЗ та практики правозастосування. У сфері соціального захисту має зростати питома вага законів, а не підзаконних актів, відповідно, управлінська діяльність має бути спрямована на їх реалізацію [5, с. 187]. Вважаємо, що на сучасному етапі варто активізувати стадію громадського обговорення законодавчих ініціатив, враховуючи не тільки внесені до парламенту законопроекти, а й нові, запропоновані фахівцями у цій галузі.

Слід підтримати положення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи, що для створення універсальної та зрозумілої для громадян законодавчої бази її необхідно уніфікувати за однорідними групами відносин, скасувавши практику врегулювання умов ПЗ деяких категорій громадян окремими актами. Це створить передумови для подальшої кодифікації [4].

Отже, з метою подальшого розвитку сфери ПЗ в Україні необхідно підтримати, як найближчу перспективу, пропозиції щодо прийняття окремих законів, спрямованих на покращення правового регулювання окремих складових зазначеної сфери, терміново розпочати запровадження загальнообов'язкового державного пенсійного страхування та роботу над єдиним кодифікованим актом законодавства у пенсійній сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Макаренко О. М. Державне управління пенсійним забезпеченням осіб похилого віку в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 «Теорія та історія державного управління» / О. М. Макаренко. – Х., 2003. – 21 с.
2. Оклей І. В. Правове регулювання пенсійного забезпечення та надання соціальних послуг в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 «Трудове право; право соціального забезпечення» / І. В. Оклей. – Х., 2008. – 20 с.
3. Пенсійна реформа в Україні / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pension.kiev.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=165&Itemid=14
4. Про схвалення Концепції подальшого проведення пенсійної реформи : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 жовтня 2009 р. №1224-р // Офіційний вісник України. – 2009. – № 81. – Ст. 2752.
5. Ярошенко І. С. Організаційно-правові форми соціального захисту людини і громадянина в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Ярошенко Ірина Станіславівна. – К., 2006. – 221 с.

ГЕНЕЗИС МІСЦЯ І РОЛЬ ПОЛІЦІЇ У РЕАЛІЗАЦІЇ ФУНКЦІЙ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ

Окопник Іван Сергійович
курсант II курсу факультету підготовки
фахівців для спеціальних підрозділів
Національної академії внутрішніх справ України

Розглядаючи державу як специфічний соціально-політичний орган, що виник на певному етапі розвитку суспільства з метою захисту його членів і забезпечення умов, що сприяють стабільному розвитку людської цивілізації, не можна не помічати, що державна діяльність має цілеспрямований характер. При цьому різні напрями діяльності держави реалізуються численними державними органами, що у сукупності утворюють державний механізм.

Механізм держави уособлює держава у цілому і являє собою його реальне матеріалізоване втілення. Поза державним механізмом немає і не може бути держави. На різних етапах розвитку держави існуючі органи, що забезпечують її функціонування, змінювалися: збільшувався або зменшувався їхній перелік, уточнювалася структура і повноваження. Існуючі раніше інститути мали різні назви. До них можна віднести й поліцію.

У середньовічний період, термін „поліція” означав, переважно, міську безпеку. Саме слово „поліція” – грецького походження. Колискою державного початку історично було місто – поліс. У полісі зосереджувалося все державне управління, назване Арістотелем „політія” [1, с. 59].

У державах Європи, після того, як виконавча влада, подолавши відцентровані елементи феодалізму, то зміцніла настільки, що могла розширити свою діяльність. Пізніше, у часи феодалізму, в Німеччині на позначення державної влади у сфері внутрішнього управління виникає термін „політія” або „поліція” (на відміну від діяльності тієї ж державної влади у сфері зовнішнього управління, тобто політики). Тому середньовічні німецькі міста можна вважати батьківщиною поліції як установи.

Термін „поліція” використовується в німецькій мові приблизно з другої половини XV ст., та належить до тих понять політично-правової мови, які зазнавали змін у своєму значенні відповідно до конституційно-правових і політичних перетворень у державі. До XVII ст. під „доброю поліцією” загалом розуміли належний порядок суспільного життя. На основі такого розуміння імперські положення про поліцію регулювали різні сфери суспільного життя [4, с. 64]. Камераліст фон Юсті описував „кінцеву мету поліцейських законів... як сприяння зміцненню й нарощуванню внутрішньої влади та сили” держави і приведення у відповідність добробуту громадян з тим, що є найкращим для всіх. Бергіус, також камераліст, вбачав завдання поліції, зокрема, у забезпеченні належного порядку, безпеки та добробуту підданих. Для покращання статку людей, поліцейська влада сприймалася як централізована та необмежена правом державна влада. Своєю „поліцейською владою” абсолютний монарх намагався впроваджувати економічні, соціально-політичні або громадсько-політичні програти, а також встановлювати соціальний порядок [4, с. 64-65].

Ще Деламар у своєму творі „Трактат про поліцію” (1772 р.) визначив поліцію як одне із адміністративних відомств, найбільш наближених до народу і зобов’язаних піклуватися про його безпеку та благополуччя [2, с. 96]. Вказуючи на те, що поліцейська влада держави може проявлятися в різних формах: у нагляді, дотриманні законодавства, управлінні та поліцейській юрисдикції, Г. Берг пропонує встановити певні межі цієї діяльності [4, с. 20]. Завданням поліції є забезпечення умов безпеки і благоустрою, причому безпека досягається спільною діяльністю поліції і юстиції, благоустроєм же займається винятково поліція.

Послідовником Г. Берга був Роберт фон Моль, який вважав, що завдання правової держави „пролягає в тому, щоб за рахунок розумної організації дати

можливість як окремому членові, так і другорядним життєвим гурткам розвивати всі свої сили та переслідувати свої розумні цілі, щоб допомагати та захищати їх у цьому”.

Сама ж поліція, на його думку, має долати всі перешкоди, які стоять на шляху до всебічного розумного розвитку людських сил і які не здатні усунути жодна особа чи дозволений союз окремих осіб [4, с. 21].

Що ж до російських та українських поліцейстів, то, наприклад, І.В. Платонов пішов далі Р. Моля, підкреслюючи, що поліцейська діяльність, яка має за мету благополуччя народу, повинна ґрунтуватися не стільки на примусі, скільки на створенні державою соціально-правових гарантів матеріального та морального розвитку народу. [4, с. 21].

Мюнхенський професор Пьоцль, у виданому в 1866 р. „Огляді лекцій про поліцію”, розглядав поліцію як таку галузь державної діяльності, що покликана охороняти існуюче від небезпек і порушень й піклуватися про добробут держави, оскільки це є необхідною умовою безпеки існуючого, за допомогою застосування урядового примусу”. Поліцію, вважає Пьоцль, потрібно відрізнити, з одного боку, від приватної влади і дисципліни, а, з іншого – від інших галузей державної влади, якими є юстиція, піклування держави про добробут і фінансова влада. Мету „піклування про добробут” він визначає як сприяння матеріальному процвітанню громадян, а також їх розумовому і моральному удосконаленню.

Під поліцією добробуту Пьоцль розуміє ту частину державних органів, які за допомогою примусу здійснюють заходи, направлені на зростання добробуту держави. Поліцію добробуту він поділяє на поліцію народонаселення, поліцію господарства і поліцію культури. Але оскільки він ще раніше відокремив від поліції „піклування про добробут”, то завданням поліції добробуту лишається забезпечення необхідного мінімуму в цій сфері для існування держави.

Аналіз робіт зазначених вище поліцейстів, дозволяє зробити загальний висновок про те, що широке трактування ними поліцейського права поряд з позитивними моментами мали й негативні, не дозволяючи інколи провести чітку межу між поліцією як органом держави і примусовою (поліцейською, у їхньому трактуванні) діяльністю виконавчої влади. А це, у свою чергу, не сприяло чіткому визначенню функцій, завдань і повноважень власне поліцейських установ.

Сучасні проблеми української поліції дуже щільно пов’язані з проблемами суспільства в цілому.

Таким чином, поліція України разом з суспільством пройшла дуже складний етап розвитку. Поліція позбулася необхідності брати участь у різних політичних акціях і мала зосередитись на виконанні своїх безпосередніх обов’язків з підтримки правопорядку, профілактики та розкритті правопорушень.

Навіть невеликий історичний екскурс становлення і розвитку поліції дає уяву про відсутність не тільки організаційної стабільності, але й чіткості виконання її функцій. Однак при всіх змінах цих функцій, вони завжди були функціями виконавчої влади та пов’язані зі специфічними формами, методами і засобами підтримки державно-правового порядку.

З часом структура поліції ставала все більш розгалуженою, з’являлися нові підрозділи, а діяльність її значно ускладнювалася. В сучасних умовах правоохоронна система України переживає складні часи. Однак, у керівництва держави і МВС є рішучість змінити стан на краще, позбавитись негативних рис у діяльності міліції та повернути органам внутрішніх справ України повагу й авторитет.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. История политических и правовых учений: Учебник для вузов / Под общ. ред. акад. РАН, д.ю.н., проф. В.С. Нерсисянца. – 3-е изд. стереотип. – М. : Издательство НОРМА, 2002. – 736 с.
2. Лошицкий М. Реабілітація поліцейського права / М. Лошицкий // Право України. – 2002. – № 7. – С. 95-98.
3. Національна поліція України: проблеми становлення та перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.-практ. конф. курсантів та студентів (м. Харків, 10 грудня 2015 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2015. – 192 с.
4. Приватне життя і поліція. Концептуальні підходи. Теорія та практика. – Авторський колектив / Відп. редактор: Римаренко Ю.І. – К. : КНТ, 2006. – 740 с
5. Про Національну поліцію: Закон від 02.07.2015. // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 40-41. – Ст. 379.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Окопник Олена Миколаївна

*завідувач кафедри конституційного, адміністративного та господарського права ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та муніципального управління»,
Класичного приватного університету»,
кандидат юридичних наук, доцент*

Упродовж останніх років в Україні спостерігається стійка тенденція до збільшення кількості адміністративних правопорушень, що є негативним явищем в суспільстві. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають проблеми забезпечення прав і свобод людини, чіткого правового регулювання, підвищення ефективності діяльності державних органів з попередження правопорушень, а також виявлення причин правопорушень, які враховуються при обранні запобіжного заходу [8].

За сучасних умов, коли злочинність невпинно поширює свій негативний вплив на суспільні відносини, дедалі більшого значення набувають профілактичні заходи щодо попередження цього явища з тим, щоб зупинити безупинний поступ криміналітету, а потім зменшити його показники до мінімальних рівнів. Таке практичне завдання повинно бути виконаним. Його передумовою має бути наукове дослідження, зокрема профілактично-попереджувальне зміцнення законності та правопорядку.

Профілактика правопорушень є пріоритетним напрямом для держави в боротьбі зі злочинністю й передбачає перехід від тоталітаризму й покарання до демократії та відповідальності. Профілактику правопорушень слід розуміти як діяльність органів і служб, спеціальних установ, спрямовану, з одного боку, на виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню правопорушень, а з іншого, на здійснення позитивного впливу на поведінку окремих осіб на території України, у її окремому регіоні, у сім'ї, на підприємстві, в установі чи організації незалежно від форм власності, за місцем проживання [4]. У зв'язку із цим головним засобом зміцнення правопорядку й громадської дисципліни у вихованні високої свідомості є розвиток профілактики, недопущення антигромадських вчинків.

У сучасних умовах з-поміж усіх чинників, які зумовлюють існування правопорушень, перше місце займають суб'єктивні причини – недоліки у сфері виховання, управління й планування, в організаційній роботі. Погоджуємося, що в боротьбі з правопорушеннями важливе значення має усунення об'єктивних умов, що сприяють їх скоєнню (безробіття, не виплата заробітної плати, погіршення житлово-побутових умов), однак, на нашу думку, найбільше увагу необхідно зосередити на виховній і організаційній роботі серед населення, всебічно сприяти розвитку соціальної сфери, праці, сім'ї.

З огляду на це зауважимо, що робота з правового виховання та попередження правопорушень не завжди є активною й послідовною: часто трапляється вузьковідомчий підхід, спостерігається недостатній зв'язок юридичних установ, служб з населенням, організаційними й господарськими заходами. Важливо також домогтися, щоб на правомірну поведінку людини впливало не тільки право, але й вимоги моральності, економічної доцільності й ефективності. Багатоаспектний, комплексний характер профілактики правопорушень потребує об'єднання зусиль юристів та економістів, психологів, соціологів, педагогів, медиків і демографів.

Реалізація заходів, спрямованих на подальшу гуманізацію й посилення ефективності покарання, потребує підвищення рівня виховної попереджувальної роботи як спеціальних органів, що ведуть боротьбу із злочинністю та правопорушеннями, так і всіх органів громадськості.

У профілактиці правопорушень важливо забезпечити вплив моральних, психологічних, економічних чинників на поведінку людей. З іншого боку, не можна ігнорувати специфічних вимог, що випливають із закону. Саме тому слід домогтися, щоб кожний громадянин знав основні вимоги закону, свої юридичні права та обов'язки, поважав і суворо дотримувався їх. Ця специфічна мета профілактики правопорушень загалом і правового виховання зокрема своєю чергою є основою для забезпечення моральної поведінки людей у суспільстві.

Широкий комплексний підхід до профілактики правопорушень порушує низку питань, розв'язання яких впливатиме як на розробку правильного підходу до здійснення поставлених державою завдань, так і на підвищення ефективності профілактичної діяльності.

На нашу думку, держава повинна завжди тримати в полі зору таку складну, багатоаспектну проблему, як попередження правопорушень. Успіх перебудови нашого суспільства, радикальної економічної реформи, послідовної демократизації органічно пов'язані із зміцненням законності та рішучою протидією будь-яким порушенням правопорядку.

Отже, під профілактикою необхідно розуміти соціально-управлінську діяльність, спрямовану на усунення, нейтралізацію криміногенних факторів, обмеження їх дії за допомогою спеціальних засобів. Не викликає сумнівів той факт, що на усунення негативних факторів, які зумовлюють правопорушення, значною мірою впливають об'єктивні умови: рівень розвитку виробництва, рівень і стан свідомості у вигляді суспільної думки, звичок, традицій та рівня культури. Основне завдання діяльності щодо профілактики правопорушень полягає у вивченні та ліквідації (нейтралізації) причин і умов, що сприяють їх вчиненню.

Правова система України повинна повною мірою відповідати новим умовам життя суспільства, надійно забезпечувати захист прав та інтересів людини, усіх суб'єктів суспільних відносин. А отже, необхідно розвивати правове виховання, яке є цілеспрямованим процесом, що передбачає озброєння вихованців правовими знаннями

та вміннями й формування на цій основі правосвідомості та правової поведінки законослухняного громадянина. А. Й. Капська визначає соціально-правове виховання як цілеспрямовану систематичну діяльність державних органів та соціальних інститутів, яка спрямована на здобуття дітьми та молоддю правових знань, перетворення їх на особисті переконання, формування на їх основі правосвідомості та правової поведінки [6, с. 328–346].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР // 1984. – № 51. – Ст. 1122.
2. Кондратьєв Я. Ю. Теоретичні, правові та оперативно-тактичні засади запобігання злочинам оперативними підрозділами кримінальної міліції : монографія / Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Нац. акад. внутр. справ України, 2004. – 444 с.
3. Ольховська С. М. Профілактика злочинів у сфері економічної злочинності / С. М. Ольховська // Попередження злочинів суб'єктами оперативно-розшукової діяльності : матеріали наук.-практ. конф. / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – С. 111 – 112.
4. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : Закон від 24.01.1995 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. – Ст. 35.
5. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 93. – Ст. 3389.
6. Соціальна робота: технологічний аспект : навч. посібник / за ред. А. Й. Капської. – К. : Центр навч. літ., 2004. – 352 с.
7. Черній В. В. Поняття запобігання адміністративним правопорушенням/ Черній В. В., Колмиков В. М. // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 73–77.
8. Шевчук В. Б. Сутність, причини та профілактика адміністративних правопорушень [Електронний ресурс] / В. Б. Шевчук, А. С. Киричук А. С. – Режим доступу до ресурсу: <http://intkonf.org/shevchuk-vb-kirichuk-as-sutnist-prichiti-ta-profilaktika-administrativnih-pravoporushen/>.

ДИРЕКТИВА РАДИ 98/83/ЄС ВІД 3 ЛИСТОПАДА 1998 РОКУ ПРО ЯКІСТЬ ВОДИ, ПРИЗНАЧЕНОЇ ДЛЯ СПОЖИВАННЯ ЛЮДИНОЮ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

Рябець Катерина Анатоліївна
професор кафедри теорії та історії держави і права
Київського національного університету культури і
мистецтв, кандидат юридичних наук, доцент

Покращення якості води в умовах євроінтеграції України впроваджується шляхом імплементації Директиви Ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною від 03.11.1998 року [1]. Її вимоги враховані при розробці Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної

для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10), затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 12.05.2010 року № 400 [2].

ДСанПіН 2.2.4-171-10 є обов'язковим для виконання органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності та підпорядкування, діяльність яких пов'язана з проектуванням, будівництвом та експлуатацією систем питного водопостачання, виробництвом та обігом питних вод, наглядом і контролем у сфері питного водопостачання населення, та громадянами.

ДСанПіН 2.2.4-171-10 містить розширений перелік показників епідемічної безпеки питної води, санітарно-хімічних показників її якості, визначає ступінь не тільки мікробіологічного, а й паразитологічного та вірусного забруднення води, а також гранично допустимі концентрації на ряд токсичних сполук.

Необхідно відзначити, що процес впровадження досліджуваного стандарту є достатньо важким та трудомістким. Саме тому його було поділено на три етапи. Перший розпочався з дня офіційного опублікування наказу. До другого етапу в Україні діяли 11 показників епідемічної безпеки питної води, 41 санітарно-хімічний показник, 6 показників радіаційної безпечності питної води. З 01.01.2015 року (другий етап) було введено 13 санітарно-хімічних показників, 10 з яких за вимогою Європейського Союзу. Третім етапом з 01.01.2020 року заплановано ввести додатково 12 показників, 7 з яких за вимогою Європейського Союзу, 5 – через пріоритетність в Україні.

У багатьох європейських країнах для деяких показників встановлюються жорсткіші нормативи, ніж в Директиві 98/83/ЄС. Наприклад, в світі спостерігається тенденція мінімізації канцерогенних тригалогенметанів у питній воді через те, що ставлять під сумнів нормативи цих речовин в директиві ЄС [3, с. 87].

Достатньо цікавим є той факт, що Директива Ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною містить ряд показників значно м'якших в порівнянні з національними, які відповідають гігієнічним нормативам, що були розроблені та затверджені у встановленому порядку в Україні. Так, наприклад, в ДСанПіН 2.2.4-171-10 вимоги до показників безпечності фасованої води (вміст бензо(а)пирену, броматів, кадмію, міді, 1,2-дихлоретану, ртуті, тощо) в багатьох випадках є більш жорсткими ніж вимоги Директиви Ради 98/83/ЄС.

На наш погляд, зазначене достатньо чітко відображає положення рекомендацій ВООЗ. А саме, при розробці національних стандартів питної води, заснованих на даному керівництві, потрібно враховувати низку екологічних, соціальних, культурних, економічних, дієтичних та інших умов, що впливають на потенційну дію. Це може привести к появі національних стандартів, що суттєво відрізняються від даного керівництва [4, с. 34].

Щодо негативних сторін та проблем запровадження ДСанПіН 2.2.4-171-10, відзначимо думку В.К. Семенович, Т.О. Шатаєвої, які відзначають відсутність вимог до контролювання вмісту поліциклічних ароматичних вуглеводнів (сума концентрацій бензо(б)флуорантена, бензо(к)флуорантена, бензо(ghi)перилена, індено(1,2,3-сd)пирен). Ці речовини відносяться до речовин I класу небезпеки і є дуже небезпечними для здоров'я людини. Не передбачено контролювання залишкового вмісту мономерів у воді під час контакту води з полімерними матеріалами (акриламід, епіхлоргідрин, хлористий вініл) [5].

Насамкінець зауважимо, що євроінтеграційні процеси у водному господарстві безперечно повинні мати позитивний результат, про що свідчить досвід європейських

держав. Проте, недостатньо лише приймати чи адаптувати вже чинні нормативно-правові акти вітчизняного законодавства до європейського, потрібно розробити чіткий механізм їх реалізації із забезпеченням достатнього фінансування, технічних засобів, наукових розробок тощо. Таким чином, в Україні вдасться подолати відсутність в лабораторіях водоканалів приладової бази, державних методик виконання досліджень та багато інших проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Директива ради 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною від 3 листопада 1998 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_963
2. Державні санітарні норми та правила «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною» (ДСанПіН 2.2.4-171-10), затверджених наказом МОЗ України від 12 травня 2010 року № 400 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0452-10>
3. Зоріна О.В. Імплементация в Україні Директиви 98/83/ЄС про якість води, призначеної для споживання людиною // Гігієна населених місць. – № 63. – 2014. – С. 85-93.
4. Руководство ВООЗ по обеспечению качества питьевой воды (третье издание). – Том 1. Рекомендации [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.who.int/water_sanitation_health/dwq/gdwq3ruprelim_1to5.pdf
5. Семенович В.К., Шатаєва Т.О. Вимоги до показників якості та безпечності питної води, призначеної для споживання людиною, що запроваджені в Україні та Європейському Союзі з метою захисту здоров'я людей від будь-яких ризиків забруднення вод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://test.org.ua/usefulinfo/food/info/168>

ЩОДО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Скорупо Володимир Олегович
студент I курсу гр. ДОА-115
ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління
Класичного приватного університету»

Сторонами у правовідносинах можуть виступати не тільки фізичні особи, але й юридичні. Юридичні особи займають важливе місце в різних сферах людської діяльності – від виробничої, торгової сфери, сфери надання послуг до органів публічної влади, суб'єктів благодійної і політичної діяльності, діяльності зі створення творів науки і мистецтва [1, С.21]. Хоча існує багато теорій, за допомогою яких правознавці намагалися дати відповідь на запитання: що ж становить сутність юридичної особи; виявити її суттєві ознаки, слід констатувати, що повною мірою їм це не вдалося. Це пов'язано з тим, що юридична особа залежно від тієї соціально-економічної формації, у якій вона функціонує, постійно трансформується, змінюючи свої основні функції [2, с. 259].

На думку С. Л. Лисенкова суб'єкти правовідносин (суб'єкти права) – це учасники правових відносин, які мають взаємні суб'єктивні права та юридичні обов'язки [3, с.214].

Юридичні особи найчастіше є суб'єктами цивільних правовідносин, тому ми розглянемо поняття правосуб'єктності юридичної особи у цивільному праві.

Суб'єктом цивільних правовідносин може бути не лише фізична особа, й юридична особа, тобто організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку (ст. 80 ЦК) [4].

Для того, щоб бути суб'єктом правовідносин юридична особа повинна мати правосуб'єктність.

З погляду О. І. Зозуляк сучасна цивілістика розглядає правосуб'єктність як соціально-правову можливість особи бути учасником цивільно-правових відносин, яка забезпечується і гарантується державою. Це твердження ґрунтується на різноманітних поглядах вчених, зокрема [5, с. 12–13]: 1) ототожнення правоздатності та правосуб'єктності (С. М. Братусь); 2) основоположність правоздатності у правосуб'єктності та доповнення останньої дієздатністю (О. О. Красавчиков); 3) правосуб'єктність як складова правового статусу (С. С. Алексєєв); 4) відображення правосуб'єктності суб'єктивного складу у правових інститутах і можливість бути як суб'єктом права взагалі, так і конкретних прав та обов'язків (Я. Р. Веберс).

Юридична особа здатна мати такі ж цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ст. 91 ЦК) [4]. Наприклад, право на життя, здоров'я, честь, гідність тощо. При цьому, окремі види діяльності, перелік яких встановлюється законом, юридична особа може здійснювати після одержання нею спеціального дозволу (ліцензії). Іноді за рішенням суду обсяг цивільної правоздатності юридичної особи може бути обмежено. Цивільна правоздатність юридичної особи виникає з моменту її створення і припиняється з дня внесення до єдиного державного реєстру запису про її припинення (ст. 91 ЦК) [4].

Цивільна дієздатність юридичної особи виникає одночасно з виникненням у неї цивільної правоздатності. Цивільна дієздатність юридичної особи здійснюється або через систему органів юридичної особи, або, у випадках, встановлених законом, через своїх учасників. Орган або особа, яка відповідно до установчих документів юридичної особи чи закону

виступає від її імені, зобов'язана діяти в інтересах юридичної особи, добросовісно і розумно та не перевищувати своїх повноважень (ст. 92 ЦК) [4].

Як можна бачити, законодавець не використовує поняття «цивільна правосуб'єктність» або ж «цивільна деліктоздатність». Натомість передбачено, що юридична особа здатна мати такі самі цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність), як і фізична особа, крім тих, які за своєю природою можуть належати лише людині (ч. 1 ст. 91 ЦК України), а отже, рівні цивільні права та обов'язки (ч. 1 ст. 26 ЦК України), що забезпечує принцип рівності учасників [6, С. 86].

Що ж до цивільної деліктоздатності юридичної особи, то юридична особа самостійно відповідає за своїми зобов'язаннями всім належним їй майном, тобто учасник (засновник) юридичної особи не відповідає за зобов'язаннями юридичної особи, а юридична особа не відповідає за зобов'язаннями її учасника (засновника), крім випадків, встановлених установчими документами та законом [1, с.259]

До встановлення ринкових відносин цивільна правоздатність юридичної особи була спеціальною (обмеженою), то сьогодні спеціальну правоздатність мають, за загальним правилом, юридичні особи публічного права [2, с. 259].

Таким чином, вважаємо, що цивільне законодавство України закріплює принцип універсальної правосуб'єктності (універсальної правоздатності) юридичної особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дашковська О. О. Юридична особа як суб'єкт правовідносин: загальнотеоретичний підхід/ О. О. Дашковська // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 3-2. – С. 21-24.
2. Цивільне право: Підручник: у 2-х т. / за ред. В.І. Борисової, І.В. Спасиво-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.
3. Лисенков С. Л. Загальна теорія держави і права. Навчальний посібник. / С. Л. Лисенков. – К.: «Юрисконсульт», 2006. – 355с.
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2001року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст.356.
5. Зозуляк О. І. Договір як правова форма реалізації цивільної правосуб'єктності юридичних осіб: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Зозуляк Ольга Ігорівна. – К., 2010.– 225 с.
6. Кочин В. В. Цивільна правоздатність юридичної особи як ознака учасника приватних відносин / В. В. Кочин // Приватне право і підприємництво. Збірник наукових праць. – 2012. – Вип.11. – С. 85-88

ОРГАНИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ

Скрипник Віталій Володимирович
здобувач кафедри державного будівництва
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Феномен публічності означає широкий доступ громадян до участі в питаннях управління шляхом обрання відповідних органів та наявності контролю за їх функціонуванням, відкритість функціонування цих органів, а також судовий контроль за дотриманням законних прав і свобод громадян. Тому публічна влада пронизує всі соціальні процеси, що відбуваються у суспільстві, тим самим сприяючи розвитку та вдосконаленню демократичної, правової та соціальної держави.

В інституційному аспекті публічна влада являє собою певну систему, яка поєднує органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Сфера діяльності цих органів розповсюджується на відповідну для кожного органу територію, забезпечуючи захист прав, свобод і законних інтересів громадян, безпеку держави та суспільства та вирішуючи питання розвитку у різноманітних сферах життя суспільства. Беручи до уваги систему органів публічної влади, є необхідністю визначити, чи дійсно органи місцевого самоврядування є невід'ємною її складовою.

У науковій літературі місцева влада визначається як різновид публічної влади, яка реалізується від імені суб'єктів, які функціонують в межах певних

адміністративно-територіальних одиниць, а також здатність її носіїв впорядковувати поведінку мешканців цих одиниць та впливати на розвиток місцевого життя [1, с. 355]. Відповідно до Конституції України до органів місцевого самоврядування належать сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи. На думку деяких науковців, вся наука про самоврядування спирається на спробу знайти вирішення відповіді на питання: чи має громада окрему, відмінну від держави владу, чи є вона незалежною від держави, чи вона міцно включена в державний організм [6, с. 23].

Влада місцевого самоврядування, так само, як і державна влада, має публічний характер. Проте її публічні функції є обмеженими за обсягом та простором: вони поширюються лише на певну частину території країни і не мають всеохоплюючого характеру, який притаманний органам державної влади. У той самий час, місцеве самоврядування є тією ж самою публічною і політичною владою, а не просто корпоративною владою, що подібна владі громадської організації над її добровільними членами [7, с. 98].

Стаття 3 Європейської Хартії місцевого самоврядування визначає місцеве самоврядування як право і спроможність органів місцевого самоврядування в межах закону здійснювати регулювання та управління суттєвою часткою публічних справ, під власну відповідальність, в інтересах місцевого населення [2]. Таке визначення місцевого самоврядування окреслює місце органів місцевого самоврядування, а саме розглядає місцеве самоврядування як складову частину органів публічної влади на місцях.

Проте у науковій літературі погляди щодо місця органів місцевого самоврядування у системі органів публічної влади не однотайні. Так, існує досить скептичне ставлення до цього питання, адже деякі науковці вважають, що самоврядування в цілому є децентралізованою державною адміністрацією, яка спираючись на приписи закону здійснюється локальними органами, які у свою чергу ієрархічно не підлягають іншим органам і є самостійними в межах закону і загального правопорядку [6, с.136]. Ще більш дискусійною є думка, що на сьогодні місцеве самоврядування в Україні так і не стало невід'ємною складовою місцевої публічної влади через наявність низки проблем конституційного, адміністративно-правового, інституційного характеру в організації місцевої влади [4, с.51]. Проте важко погодитись з твердженнями стосовно того, що місцеве самоврядування не є складовою системи органів публічної влади. Дійсно, простежуються певні складнощі у взаємодії деяких елементів системи органів публічної влади з місцевим самоврядуванням, проте це є свідченням швидше поступового пошуку оптимальних шляхів цих взаємин, аніж відсутності зв'язку в цілому.

Проте, переважна кількість вітчизняних та зарубіжних науковців, характеризуючи місцеве самоврядування як специфічну форму народовладдя, все ж таки визначають його як самостійну форму публічної влади, за допомогою якої вона адаптується до нових соціальних вимог [3]. Цілком поділяючи таку позицію, вважаємо місцеве самоврядування самостійною складовою цієї системи.

Таким чином, якщо брати до уваги формування демократичної, правової держави, то її розвиток висуває питання вдосконалення місцевого самоврядування та його місця у системі органів публічної влади на одне з провідних місць у світлі здійснюваних реформ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Батанов О. В. Місцева влада / О. В. Батанов // Політологічний енциклопедичний словник / за ред. В. Д. Бабкіна, В. П. Горбатенка, Ю. С. Шемшученка. – 2-е вид., доп. І перероб. – К.: Генеза, 2004. – 736с.
2. Європейська Хартія місцевого самоврядування від 15.10.1985 р. // Офіц. вісник України. – 2015. – № 24. – Ст.718
3. Євтушенко О.Н. Державна влада і місцеве самоврядування в незалежній Україні та їх роль в демократизації політичної системи / О.Н. Євтушенко [Електронний ресурс] // Режим доступу : nmetau.edu.ua/file/kdoczn_3803.pdf
4. Місцеве самоврядування в Україні: стан та перспективи розвитку : аналітична доповідь / керіvn. авт. колект. С.О. Біла. – К.: НІСД, 2009. – С. 51.
5. Панейко Ю. Теоретичні основи самоврядування : наук. вид. / Ю. Панейко. – Л.: Літопис, 2002. – 196 с.
6. Трачук П.А. Поняття місцевої публічної влади: сутність, зміст та форма / П. А. Трачук // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 1. – С. 94-98.

ПРОВЕДЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАХОДІВ ЯК ПІДСТАВА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗІ СЛУЖБИ В ПОЛІЦІЇ

Степанов Павло Леонідович

*доцент кафедри кримінально-правових дисциплін ПВНЗ
«Кіровоградський інститут державного та
муніципального управління Класичного приватного
університету», кандидат юридичних наук, доцент*

07.11.2015 року звісно увійде в історію становлення і розвитку вітчизняної правоохоронної системи. Але про реальне наближення до європейських стандартів говорити надто рано з кількох причин.

По-перше, тому, сам закон «Про Національну поліцію» потребує внесення змін, на що вже неодноразово вказували як вітчизняні, так і закордонні фахівці. Так, ще до введення закону в дію європейськими експертами зроблено не один десяток зауважень до проекту зазначеного закону [1; 2, с. 4]. Більшість із них досі не усунуто. Водночас слід зазначити, що деякі з них є суттєвими, такими що не відповідають Кримінальному процесуальному кодексу України (далі – КПК України) та навіть Конституції України і «становлять під загрозу порушення основоположних прав та свобод людини, можуть мати наслідком дискредитацію реформи поліції загалом, що є вкрай негативним для побудови демократичного суспільства в Україні» [3].

По-друге, необхідним є внесення змін та доповнень до інших законів та підзаконних нормативно-правових актів насамперед з метою усунення колізій (як того вимагає пункт 7 прикінцевих та перехідних положень закону) [4].

По-третє, для втілення в життя всіх положень закону необхідною є переорієнтація правозастосувача від молодшого до вищого складу. Відновлення довіри народу та перехід до партнерства – тісної співпраці та взаємодії з населенням, територіальними громадами та громадськими об'єднаннями, спрямованої на задоволення їхніх потреб.

У пропонованій статті звертаємо увагу на положення Закону України «Про Національну поліцію», які допускають можливість «маніпулювання», підбору «своїх»

з кола призначених або обраних за конкурсом та усунення «невгодних» поліцейських з боку безпосереднього керівництва.

Прозора, чітко визначена процедура обрання кандидатів, проходження та звільнення зі служби є основною гарантією виконання поліцейським своїх службових обов'язків з дотриманням визначених законом принципів.

Не зменшуючи ролі стимулювань, додаткових мотивуючих чинників під час проходження служби, а таких варто зазначити не так і мало. Хоча б пригадати нарахування заробітної платні, яка на вісімдесят відсотків складається з премії, у нарахуванні якої роль відведено безпосередньому керівникові. Слід звернути увагу на ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію», яка визначає підстави звільнення зі служби в поліції, а саме на п. 4 ч. 1 зазначеної статті.

У цьому пункті як підставою для звільнення визначено: «у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів (виділено нами –П. С.)». Одразу ж слід вказати, закон не роз'яснює, що слід розуміти під організаційними заходами. Не визначає серед підстав звільнення проведення вказаних заходів і Кодекс законів про працю. Таким чином, можна лише здогадуватися, за що саме можуть бути звільнені поліціанти в такому випадку.

Згідно зі словником української мови «захід» – сукупність дій або засобів для досягнення, здійснення чого-небудь, а «організаційний» – пов'язаний з організацією чого-небудь; який здійснює організацію чого-небудь [5].

Широкє трактування дає підстави включати до організаційних заходів будь-яку сукупність дій або засобів, пов'язаних з організацією чого-небудь, наприклад, від проведення різного типу нарад, симпозіумів, семінарів, науково-практичних конференцій до різноманітних святкувань пам'ятних дат тощо.

У зв'язку з цим, з метою недопущення різного роду зловживань та впливу на працівника поліції вважаємо за необхідне виключити з п. 4 ч. 1 ст. 77 Закону України «Про Національну поліцію» як підставу звільнення зі служби «проведення організаційних заходів».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Банчук О. Закон про поліцію: 29 зауважень з боку Європи. Європейська правда. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.euointegration.com.ua/articles/2015/09/22/7038450/>
2. Висновок щодо проекту закону України «Про поліцію та поліцейську діяльність». [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.osce.org/uk/odihr/131966?download=true>.
3. Олексюк Н. Закон України «Про Національну поліцію» – загрози окремих його норм. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://blog.liga.net/user/noleksyuk/article/18568.aspx>.
4. Про Національну поліцію : закон України (набирає чинність 07 листопада 2015 р.). [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.golos.com.ua/article/257729>.
5. Словник української мови. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.inmo.org.ua/sum.html>.

НОВЕЛЛЫ ПРИКАЗНОГО ПРОИЗВОДСТВА В ГРАЖДАНСКОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ РФ

Ткачева Наталья Николаевна
доцент кафедры гражданского процесса
ФГБОУ ВО «СГЮА»
(г. Саратов, Российская Федерация),
кандидат юридических наук

В июне 2016г. вступают в силу изменения в главу 11 ГПК РФ «Судебный приказ» (См.: Федеральный закон от 02.03.16г. № 45-ФЗ «О внесении изменений в Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации и Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации» // Гарант <http://www.garant.ru/hotlaw/federal/699395/> дата обращен. 14.03.16 г).

Судебный приказ – это «особый вид судебного акта» (См.: *Викунт М.А., Зайцев И.М.* Гражданский процесс России: Учебник. М., 1999. С. 245). Судебное производство по выдаче судебного приказа является упрощенной процессуальной процедурой по защите материально-правовых требований кредитора. Основной целью введения в гражданское судопроизводство упрощенного производства было обеспечение быстрого рассмотрения судом беспорных гражданских дел и обеспечение эффективной защиты нарушенных прав и охраняемых законом интересов граждан, т.к. «реальность судебной защиты гражданских прав находится в прямой зависимости от сроков её оказания» (Гражданский процесс: Учебник / Под ред. В.А. Мусина, Н.А. Чечина, Д.М. Чечота. М., 1996. С. 177, (автор главы *Н.А. Чечина* в соавторстве с *А.А. Ференц-Сороцким*).

Приказное производство оправдало ожидания, возложенные на него законодателем, и показало свою эффективность, однако на практике возникали вопросы, например, по поводу применения абзаца 3 ст. 122 ГПК РФ, в частности возможности выдачи судебного приказа по требованиям о взыскании коммунальных платежей и платы за жилое помещение.

Так, управляющая компания обратилась к мировому судье г. Новокузнецка с заявлением о вынесении судебного приказа о взыскании с Р. суммы задолженности по оплате жилищно-коммунальных услуг (См.: Определение Центрального районного суда города Новокузнецка Кемеровской области от 12 мая 2012г. // СПС Право. Ру. <http://docs.pravo.ru/document/view/25474454/> дата обращения 22.03.16г). Мировой судья вынес определение об отказе в принятии заявления о вынесении судебного приказа указав, что данное требование должно рассматриваться в порядке искового производства. На данное определение мирового судьи управляющей компанией была подана частная жалоба, однако суд второй инстанции оставил его в силе, а жалобу без удовлетворения.

Аналогичный пример свидетельствует о таком же решении суда. Черемушкинский районный суд г. Москвы оставил частную жалобу управляющей компании на определение мирового судьи об отказе в принятии заявления о выдаче судебного приказа без удовлетворения (См.: Дело № 12-219/10 // Архив мирового судьи судебный участок № 53 района «Коньково»). В определении суд второй инстанции указал на наличие спора о праве, в связи, с чем данное требование не может быть рассмотрено в порядке приказного производства.

Иной пример из судебной практики свидетельствует об ином толковании судом норм материального и процессуального права. Мировой судья г. Энгельса рассмотрев заявление, о вынесении судебного приказа с должника П. о взыскании задолженности по оплате за содержание и ремонт жилого помещения вынес судебный приказ, в котором постановил взыскать с должника сумму задолженности, а также государственную пошлину (См.: Дело № 2-1296/2011 // Архив мирового судьи судебного участка № 1 г. Энгельса Саратовской области).

Противоречивая судебная практика, а также многочисленные обращения с жалобами в вышестоящие инстанции по вопросу правомерности вынесения или отказа в вынесении судебного приказа по требованиям о взыскании коммунальных платежей и платы за содержание и ремонт помещений в итоге стала предметом обсуждения в ВС РФ (См.: Обзор судебной практики Верховного Суда Российской Федерации N 2 (2015) (утв. Президиумом Верховного Суда РФ 26.06.2015) // Бюллетень Верховного Суда РФ, N 10, октябрь, 2015 (извлечение)).

Верховный Суд РФ дал разъяснение по поводу вынесения судебного приказа в отношении задолженностей за коммунальные услуги, а также за содержание и ремонт жилья. В обобщении судебной практики было указано, что основанием для выдачи судебного приказа является требование, основанное на сделке, совершенной в простой письменной форме (абзац третий ст. 122 ГПК РФ).

Управляющая компания или иная организация, осуществляющая управление многоквартирным жилым домом вправе требовать взыскание задолженности по оплате жилого помещения и коммунальных услуг с собственника помещения или иного лица, пользующегося помещением на законных основаниях (ст. 153 ЖК РФ). Необходимо отметить, что обязанность вносить плату за жилое помещение и коммунальные услуги у собственника, нанимателя, арендатора жилого помещения возникает в силу договора, заключаемых в письменной форме (ч. 1 ст. 63, ч. 3 ст. 91.1, ч. 1 ст. 162 ЖК РФ, п. 1 ст. 674 ГК РФ). Таким образом, ВС РФ пришел к выводу о том, что судебный приказ может выдаваться по требованиям о взыскании коммунальных услуг.

В целях устранения иного толкования судами и иными правоприменителями материального и процессуального законодательства законодатель закрепил данное разъяснение ВС РФ в ст. 122 ГПК РФ. Требования, по которым выдается судебный приказ, были дополнены абзацем, следующего содержания «заявлено требование о взыскании задолженности по оплате жилого помещения и коммунальных услуг, а также услуг телефонной связи; заявлено требование о взыскании обязательных платежей и взносов с членов товарищества собственников жилья или строительного кооператива».

Хотелось бы отметить, что данные изменения носят положительный характер, т.к. позволяют заинтересованным лицам, без волокиты и доказывания своего права на обращение в суд именно в порядке приказного производства, более эффективно и оперативно защищать свои законные права и интересы. К тому же, учитывая сложную экономическую ситуацию в стране, когда процент обращений в суд о взыскании задолженности за коммунальные услуги особенно высок, данная мера взыскания задолженности по коммунальным услугам именно в приказном производстве позволит разгрузить районные суды и позволит им рассматривать и разрешать более сложные дела.

ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ

Хлисту́н Денис Васи́льович

студент II курсу гр. ДІП-314

ПВНЗ «Кіровоградський інститут державного та

муніципального управління

Класичного приватного університету»

Адміністративна реформа є складовою державної, економічної, соціальної реформи, які відбуваються в країні. Вона передбачає докорінні зміни в організації практичного виконання завдань держави і суспільства.

За часів незалежності нашої держави, система державного управління постійно перебуває в стані реформування. Дійсно, адміністративну реформу в Україні можна визначити як явище всеохопне, багатоаспектне та багатовекторне. Адміністративна реформа визначається як форма структурного впорядкування, удосконалення та розвитку системи органів державної влади як єдиного механізму держави, що утворився на основі інтеграції матеріальних, фінансових і людських ресурсів, підприємств, установ, організацій та відповідної їх взаємодії, заснованої на принципах розподілу влади в межах чинного законодавства, що забезпечує виконання завдань і функцій держави [5]. Адміністративна реформа за своїм змістом є комплексом політико-правових заходів, які полягають у структурних, функціональних і державно-службових змінах насамперед у сфері виконавчої влади з метою перетворення її з владно-репресивного механізму на організацію, що служить суспільству, і створення на цій основі ефективної системи державного управління [1]. Вона здійснюється кожного разу, коли чинна система виконавчої влади не забезпечує належної організації виконання законів [3, с. 144-145]. Метою реформи є поетапне створення такої системи державного управління, що забезпечить становлення України як високорозвиненої, правової, цивілізованої європейської держави з високим рівнем життя, соціальної стабільності, культури та демократії, дозволить їй стати впливовим чинником у світі та Європі, системи управління, яка стане близькою до потреб і запитів людей, а головним пріоритетом її діяльності буде служіння народові, національним інтересам. У ході здійснення адміністративної реформи висловлюються думки, що реформування органів виконавчої влади України ґрунтується на вироблених міжнародною практикою принципів засадах. Але часто науковці не погоджуються з цим. Так, І. Пахомов зазначає, що недоцільно говорити про застосування вироблених міжнародною практикою «принципових засад» під час реформування органів виконавчої влади України, ігноруючи принципи, закріплені в Конституції нашої держави, оскільки в ній закріплено основні принципи організації та діяльності державного апарату, що відбивають основні положення політики щодо соціально-економічного розвитку суспільства в цей період [3]. В Конституції України закріплено принципи законності, поєднання централізації та децентралізації, рівності всіх перед законом, свободи доступу до інформації, судового захисту від неправомірних дій посадових осіб органів виконавчої влади тощо. Але цілком логічним є врахування зарубіжного досвіду в проведенні таких реформ, у результаті чого можна виокремити такі найбільш оптимальні принципи адміністративної реформи, як пріоритет прав і свобод людини; верховенство права; верховенство Конституції та законів (законність); професіоналізм і компетентність; відкритість і прозорість; наукова обґрунтованість .

Підводячи підсумки, слід зауважити про те, що Україна зараз знаходиться на межі докорінних змін, які слід проводити помірковано. В Україні є можливість на проведення адміністративно-територіальної реформи, але не слід цією можливістю нехтувати і зволікати. Зараз створені всі передумови для проведення реформи і втрата часу може мати згубні наслідки, а саме те що реформування адміністративно - територіального устрою може зазнати невдачі. А це в свою чергу приведе до значних втрат, особливо в фінансовому плані.

Проведення адміністративно-правової реформи є важливим чинником виходу із кризи українського суспільства і полягає у створенні сучасної, ефективної системи державного управління. А формування нової системи державного управління є інструментом подолання кризи в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Адміністративна реформа – історія, очікування та перспективи / упоряд. В. П. Тимошук. – К. : Факт, 2002 – 100 с
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
3. Пахомов І. Адміністративна реформа: як її розуміти? / І. Пахомов // Право України. – 2001. – № 3. – С. 144–145
4. Про заходи щодо впровадження Концепції адміністративної реформи в Україні : Указ Президента України від 22 липня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 21. – Ст. 32.
5. Синергетичні засади державного управління в умовах реформ: монографія / С. М. Сergyгін, І. В. Письменний, І. І. Хожило та ін.; за заг. ред. С. М. Сergyгіна. – Д. : ДРІДУ НАДУ, 2007. – 194 с.

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПОЛІЦІЇ ЛАТВІЇ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Чумак Володимир Валентинович

*провідний науковий співробітник відділу
організації наукової роботи Харківського національного
університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук*

Одним з основоположних завдань держави та легітимною підставою монополії державної влади є встановлення охоронюваного правом та стабільного порядку. Загроза безпеці нормального суспільного співіснування виникає тоді, коли окремі громадяни ставляться з неповагою до загального правопорядку або окремих прав інших членів суспільства, діють (поводяться) всупереч принципам громадського співіснування або спричиняють шкоду нормальному функціонуванню державних органів. Відвернення цих загроз безпеці суспільства та запобігання порушень правопорядку як раз й є завданням поліції [1, с. 9].

Зазначена тематика наукового пошуку у певних проявах знайшла своє відображення на сторінках правничої літератури таких вчених-адміністративістів, як В. Б. Авер'янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, З. С. Галаван, А. П. Гель, С. С. Гнатюк, С. М. Гусаров, Д. Г. Заброта, К. В. Коваленко, А. Т. Комзюк, С. П. Кондракова, В. В. Копейчиков, Ю. Ф. Кравченко, І. О. Луговий, Ю. С. Назар, В. М. Плішкін, Г. О.

Пономаренко, О. В. Сапрун, Г. С. Семаков, С. Г. Стеценко, Н. О. Цюприк та інші. Однак, поряд із наявними дослідженнями все більшої актуальності набуває поглибленого сутнісного аналізу завдань поліції зарубіжних країн як суб'єкта забезпечення правопорядку.

Будь-яка держава має нагальну потребу в спеціальному апараті, який би забезпечував дотримання встановлених правил і норм поведінки в суспільстві, здійснював нагляд за порядком та безпекою. Як правило такий апарат має назву «поліція».

Завдання поліції належать до чинників, що зумовлюють нормативно-правовий статус поліції і визначають специфіку її організаційної побудови. У правничій літературі завдання поліції визначаються як цілі, досягнення яких він має прагнути у своїй діяльності [2].

Поліцейська робота традиційно асоціюється з такими напрямками, як охорона правопорядку та контроль над злочинністю. Проте коло потенційних обов'язків поліції в останній час стало настільки широке, що напевне не існує такої проблеми, якою б не цікавилась поліція [1, с. 94].

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію» основними завданнями поліції є надання поліцейських послуг у сферах: забезпечення публічної безпеки і порядку; охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; протидії злочинності; надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [3].

Зазначимо, що про завдання поліції йдеться не лише в автономній нормі Закону України «Про Національну поліцію» але й у низці інших нормативно-правових актів, де загальні завдання поліції деталізуються відносно окремих служб і підрозділів.

З прийняттям 2 липня 2015 року Верховною Радою України Закон України «Про Національну поліцію», який набув чинності лише 7 листопада того ж року поліцію було увільнено від виконання низки не властивих їй завдань, які значною мірою кореспондуються із завданнями поліції (міліції) більшості пострадянських держав.

Правоохоронна система України до 7 листопада 2015 року не здатна була ефективно виконувати покладені на неї державою функції та завдання і не позбулася таких негативних наслідків радянської правоохоронної системи, як надмірна централізація, мілітаризація, бюрократизм і карально-репресивний характер службової діяльності. Усі ці вади характерні для тодішньої міліції, свідченням чого є численні нарікання на її діяльність з боку населення та громадських організацій, у тому числі й правозахисних [4].

Зазначене свідчило про необхідність перманентного звернення до досвіду діяльності поліції країн Європи з метою його використання в Україні, у зв'язку з цим й був прийнятий 2 липня 2015 року Верховною Радою України Закон України «Про Національну поліцію», який значною мірою ґрунтується на апробованих у західних країнах концептуальних підходах.

У поліцейському праві європейських країн завдання поліції визначаються у контексті забезпечення охорони ліберальних цінностей і захисту суспільства від широкого спектру існуючих загроз і небезпек. Відповідно до західної правової доктрини поліція має захищати приватні права громадян лише тоді, коли забезпечення своєчасного судового захисту неможливе або ж якщо без оперативного втручання поліції реалізація цих прав суттєво ускладнюється.

Поліцейське право постсоціалістичних східноєвропейських держав значною мірою ґрунтується на апробованих у західних країнах концептуальних підходах. Так, відповідно до ст. 3 Закону Латвійської Республіки «Про поліцію» до основних завдань поліції віднесено: - гарантія особистої та громадської безпеки; - запобігання кримінальним злочинам та іншим правопорушенням; - розслідування кримінальних злочинів та розшук осіб; - надання допомоги установам та приватним особам щодо захисту своїх прав та інші [5].

Отже, на підставі викладеного можемо дійти висновку, що завдання поліції, є одним із обов'язкових елементів їх правового статусу, вони відображають призначення поліції та основні напрямки його діяльності у певній сфері суспільно-державних відносин. Вивчення досвіду європейських країн щодо діяльності поліції країн які побудували громадянське суспільство і державне управління за зразком найрозвиненіших країн світу, є дуже актуальним для України в контексті європейської інтеграції. Ще одним аргументом на користь запозичення й використання позитивного досвіду європейських країн є прагнення нашої держави стати повноправним членом європейського співтовариства. Чималу користь цей досвід може принести Україні при розбудові власних правоохоронних органів, насамперед поліції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Лошицький М. В. Теоретико-правові засади адміністративно-поліцейської діяльності держави : монографія / М. В. Лошицький. – К. : «МП Леся», 2014. – 365 с.
2. Проневич О.С. Завдання поліції (міліції) у юридичній поліцействі / О. С. Проневич // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. - 2010.- № 4 (51).- с. 191–205.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.201 № 58-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 40-41. – ст. 379.
4. Покращення організаційно-правового забезпечення діяльності міліції в системі правоохоронних органів держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://refftrend.ru/734902.html>
5. Par policiju Latvijas Republikas likums Izdevējs: Augstākā PadomeVeids: likumsPieņemts: 04.06.1991.Stājas spēkā: 04.06.1991.Statuss [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://likumi.lv/doc.php?id=67957>. – Закон Латвійської Республіки про поліцію від 04.06.1991.

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ

Шевченко Сергій Іванович

ад'юнкту кафедри адміністративного права, процесу та адміністративної діяльності ОВС ДДУВС

Сучасні тенденції розвитку України дають можливість говорити про те, що сьогодні відбувається реформування політичних, соціальних, економічних та організаційних основ суспільного і державного життя. Ці процеси так чи інакше впливають на стан відносин у суспільстві, оскільки перехідний період завжди пов'язаний з відсутністю соціальної стабільності, загостренням соціальних конфліктів

та погіршенням кримінальної обстановки. За таких обставин важливого значення набуває здатність держави підтримати публічний порядок та забезпечити верховенство закону, що є однією з передумов зміцнення миру та злагоди. Специфіка реалізації цієї функції полягає в необхідності дотримання балансу між обов'язком держави захистити публічні інтереси та необхідністю захисту основоположних прав і свобод людини та громадянина, що визнаються найвищими соціальними цінностями. Ураховуючи норми ст. 92, 116 Конституції України, забезпечення публічного порядку виступає як мета діяльності держави.

Ст. 1 Закону України «Про Національну поліцію» зазначає, що Національна поліція України - це центральний орган виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Далі у ст. 2 вказаного Закону однією із функцій поліції визначається здійснення охорони та забезпечення публічної безпеки [1]. Разом із тим, вперше в законодавчій практиці держави стосовно діяльності силових і правоохоронних структур законодавцем без будь-якого попереднього обговорення з громадою та відповідного наукового обґрунтування було введено термін «публічна безпека». Такий стан речей потребує певного аналізу стосовно правильності та можливості застосування означеного терміну, що є метою статті [2].

Сьогодні практично відсутні й наукові публікації з питань публічної безпеки. Наприклад, Д.О. Безубов, застосовуючи термін суспільної безпеки (безпеки суспільства) фактично як похідне від терміну національної безпеки, зіставляє його в якості «взаємопов'язаних спільних інтересів і завдань суспільної та державної систем безпеки, на рівні недержавної системи за участі громадськості та об'єднань громадян». При цьому, вчений визнає наявність терміну «громадська безпека» в Конституції України, але вважає перспективним «новий постмодерний підхід» від експертів так званих недержавних аналітичних структур [3, с.74], що фактично зводиться до «безпечних умов життєдіяльності» суспільства та «суспільного добробуту». Він зазначає, що «слово «добробут» є ключовим у визначенні на Заході змісту поняття «public security» (у перекладі з англ. - «суспільна безпека», «державна безпека», «публічна безпека»; на побутовому рівні означає підтримку порядку), під яким розуміють здійснення захисту інститутів громадянського суспільства, що передбачає протидію загрозам добробуту громадян, суспільству загалом» [3, с.77].

Подібне розуміння поняття та відмінності публічної безпеки та публічного порядку притримується також Є.В. Саманюк, який зазначає, що «в літературі і дійствующем законодавстві дуже широко використовується термін «общественный порядок» наряду с понятиями «общественная безопасность», «правопорядок», «публичный порядок», которые не являются тождественными категориями. Сложность в разграничении приведенных выше понятий заключается в том, что состояние упорядоченности волевых отношений достигается воздействием целого ряда социальных норм» [4].

О.С. Проневич у дослідженні ролі та місця поліції в системі органів публічної адміністрації Польщі наголошує, що публічна безпека «з одного боку, передбачає збереження порядку та суспільних цінностей, що охороняють державу і громадян перед загрозами для правопорядку явищами, а з іншого боку, означає фактичний стан, що уможливає без нараження на шкоду нормальне функціонування державної організації та реалізації її інтересів, збереження життя, здоров'я та майна людей, а також користування правами і свободами, гарантованими конституцією та іншими правовими приписами» [5, с.743].

Волтер Кернз, спираючись на право Європейського Союзу, надає стислий аналіз публічного порядку та сутності його теорії; інші науковці - І.І. Тріска та В.В. Левицька - визначають публічний порядок як «публічно-правові відносини, які мають імперативний характер і визначають основи суспільного ладу держави» тощо. Але, поки все це свідчить про неспілкувану появу нових паростків в галузі становлення вітчизняного публічного права [2].

Вище викладене дозволяє вважати, що законодавець відсутністю роз'яснення терміну «публічна безпека» припустився грубого порушення законотворчої техніки і фактично поставив новостворену Національну поліцію за межі конституційного поля.

Але, необхідно відмітити, що однією з передумов прийняття Закону України «Про національну поліцію» є європейська інтеграція України яка зобов'язує поліцію служити суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку. Така вимога визначена «Декларацією про поліцію» яка прийнята Резолюцією Парламентської Асамблеї Ради Європи № 690 (1979) зміст якої реалізує засади Європейської конвенції про права людини та інших національних та міжнародних документів, та має за необхідну основу існування мирного суспільства, яке користується перевагами порядку та публічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII Голос України. - № 141-142.
2. Зозуля І. В. Закон України "Про Національну поліцію": публічна чи громадська безпека? / І. В. Зозуля, О. І. Довгань // Форум права. - 2015. - № 5. - С. 85–92. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
3. Безубов Д. О. До поняття концепту суспільної безпеки (адміністративний аспект) / Д. О. Безубов // Бюлетень Мін-ва юстиції України. - 2013. - № 5 (139). - С. 73-79.
4. Саманюк Э. В. О соотношении понятий «общественная безопасность» и «общественный порядок» / Э. В. Саманюк // Молодой ученый. - 2014. - № 3. - С. 671-675.
5. Проневич О. С. Роль і місце поліції в системі органів публічної адміністрації Польщі / О. С. Проневич // Форум права. - 2010. - № 4. - С. 741-747 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2010_4_118

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ РОБОТИ З ПЕРСОНАЛОМ ПОЛІЦІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Юнін Олександр Сергійович

*заступник директора ННІ ПОЗН, декан факультету № 1
ННІ ПОЗН ДДУВС, доктор юридичних наук, доцент*

Теорія, нормативно-правове регулювання і практика кадрового забезпечення діяльності поліції в провідних країнах світу мають чималу специфіку, визначення і аналіз якої викликає, на нашу думку, велику зацікавленість як для об'єктивної і всесторонньої характеристики сутності інституту поліції в сучасному демократичному

світі, так і з боку можливого використання відповідного досвіду для модернізації адміністративно-правових засад кадрової роботи поліції України.

Аналіз іноземних джерел дозволяє встановити: у всьому світі спостерігається достатньо постійна тенденція збільшення особового складу поліції. Так, в США його чисельність зростає за період з 1990 по 1995 рр. майже на 7 тис. чол. (поліція 49 штатів на 5,6 тис. і федеральна на 1,2 тис.) і склала близько 500 тис. службовців. Аналогічна картина мала місце у Франції. Там за ті ж роки поліцейський контингент збільшився на 5 тис. чол. і склав до початку 1996 р. 215 тис. співробітників. Вказана тенденція пов'язана, перш за все, із загальним зростанням злочинності, особливо в містах з населенням від 1 млн. і більше. Не випадково, що саме там поліцейські сили збільшуються особливо інтенсивно: в державах ЄС, наприклад, в 2004—2009 рр. — майже на 12%, тоді як в містечках та сільських районах — на 5,6%. Цікавим є той факт, що в цілому в розвинених країнах поліція збільшувалася набагато значніше, ніж державний апарат взагалі. Якщо за період з 2004 по 2009 рр. корпус державних службовців в Італії виріс на 3,2%, то поліція — на 4,5%, в Бельгії — відповідно на 2% і 3,7%, в Нідерландах — на 2,3% і 3%. У Великобританії ці показники ще вищі — 2,8% і 4% [11, с. 14].

Характерно, що за кордоном у вищих ешелонах влади отримало розповсюдження переконання, що стан правопорядку прямо залежить від чисельності поліції. Екс-канцлер ФРН Г. Коль, наприклад, на одному із засідань бундестагу, присвяченому бюджету правоохоронних відомств, заявляв: «Федеральний уряд давно засвоїв істину: більше поліції, менше злочинців, тим спокійніше відчуває себе громадянин. Ми робитимемо все, що від нас залежить, для збільшення і поліпшення діяльності правоохоронних органів» [2, с. 223-225].

В поліціях держав Західної Європи, США і Японії в 1995—1998 р. велика частина персоналу (від 50 до 55%) входила до підрозділів патрульної служби і «оперативного втручання» і до 30% співробітників відносилися до оперативного складу. Схожа картина спостерігалася і в поліцейських формуваннях Аргентини, Бразилії, Мексики, Індії, Пакистану та Єгипту. Там, проте, служба кримінальної поліції менш численна — її працівники склали приблизно 30% від загальної чисельності. Враховуючи різну соціально-економічну, політичну і криміногенну обстановку у вищеперелічених країнах, можна, на нашу думку, говорити, що такий розподіл особового складу поліції, коли до 30% його задіяно в оперативній сфері і до 55% в патрульній службі, можна вважати універсальним [3, с. 16].

Відзначимо також й іншу характерну рису: основна частина поліцейського персоналу концентрується у великих і середніх містах. У Великобританії і Франції, Бельгії і Голландії в 2013р. там було зосереджено 87%, у ФРН — 88%, в США — 89,5% всіх сил поліції. В країнах, де рівень урбанізації не такий високий, положення справ наступне: в Канаді — 75,5%, Мексиці — 70%, Бразилії — 67,3%, Єгипті і ЮАР — 65% поліцейських дислокувалися в містах. Це цілком зрозуміло, адже місто є національним центром економічного і політичного життя, крім того, криміногенна обстановка в ньому найбільш напружена [4, с. 181-183].

Основну частину поліцейського персоналу складають особи, що прийняли присягу, тобто зобов'язалися виконувати службові обов'язки з охорони правопорядку. Їм, як правило, надаються спеціальні звання і вони несуть службу у відповідності до особливих правил.

Співробітники поліцейських органів, що прийняли присягу, діляться на тих, хто носить форму, і тих, хто виконує службові обов'язки в штатному одязі. Перші

зайняті в основному в патрульних підрозділах, службі «оперативного втручання» і адміністративному апараті, другі — в кримінальній і політичній поліції. Та частина персоналу, яка не дає присяги («цивільні службовці»), використовується, як правило, в науково-технічній сфері.

Поліцейські службовці, як і інші працівники державного апарату, мають низку привілеїв порівняно з рядовими громадянами — постійне робоче місце, гарантоване пенсійне забезпечення, можливість кар'єрного зростання, правовий та соціальний захист.

Але, водночас, ці особи мають і цілий ряд обов'язків, які базуються на п'яти основних принципах. По-перше, принцип підлеглості вищому керівнику, покладений в основу всієї публічної служби. З нього витікає обов'язок кожного службовця підпорядковуватися розпорядженням компетентного начальника. Межею цих обов'язків є тільки закон. Законодавство і судова практика країн з розвиненою поліцейською функцією твердо стоять на тій позиції, що у випадку, якщо віддане розпорядження явно незаконне, граничить із злочином або зв'язане з негативними наслідками для громадського порядку, службовець не тільки має право, але і зобов'язаний його не виконувати. Наказ начальника не пом'якшує провину для підлеглого, що виконав протиправну дію [6, с. 87].

Характеризуючи матеріальне положення службовців поліції розвинених зарубіжних країн, не можна не помітити: воно набагато краще, ніж у їхніх вітчизняних колег. Про це наочно свідчать, наприклад, розміри окладів посадових осіб поліції США і Великобританії. Очевидно, що порівняння місячного окладу рядового американського або британського поліцейського і сучасного генерала органів внутрішніх справ України буде не на користь останнього (а вже про зіставлення із зарплатнею нашого рядового поліцейського годі і говорити).

Аналізуючи позитивний зарубіжний досвід в частині матеріального стимулювання поліцейських службовців, необхідно зазначити, що для забезпечення проведення ефективних реформ насамперед слід переглянути розмір заробітної плати співробітників поліції на предмет їх відповідності високим стандартам життя. Без цього всі спроби змінити існуючу систему ОВС та досягти успіхів у сфері боротьби зі злочинністю виглядатимуть неоднозначно.

Що ж стосується ситуації невиконання або неналежного виконання поліцейським своїх функціональних обов'язків, то можемо зауважити, що невиконання обов'язків, покладених на співробітника поліції, здебільшого спричиняє дисциплінарне провадження та накладення дисциплінарних стягнень, хоча в окремих випадках можливе і притягнення поліцейського до кримінальної відповідальності. За істотні порушення порядку несення служби, зокрема, непокору керівнику, залишення посту, невиконання наказів загального та індивідуального характеру, до співробітника поліції можуть бути застосовані різні покарання, аж до позбавлення волі

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Нурлыбаева Г. К. Нравственное воспитание руководящих кадров полиции Европы в процессе профессиональной подготовки: Учебно-методическое пособие / Г.К. Нурлыбаева. — М., Объединенная редакция МВД России, 2007. — 54 с.
2. Бобырев В. В. Организационно-правовые основы кадрового обеспечения деятельности полиции государств Западной Европы: Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / В.В. Бобырев. — М., 2002. — 147 с.

3. Савченко А. В. Федеральні правоохоронні органи США: місія, організаційна структура та застосування кримінального законодавства / А.В. Савченко. – К.: «Текст», 2003. –122 с.
4. Губанов А. В. Полиция Запада: основы деятельности по охране правопорядка / А. В. Губанов. — М.: ВНИИ МВД России, 1993. — 365 с.
5. Синявська О. Ю. Засоби забезпечення службової дисципліни в органах внутрішніх справ України (організаційно-правові питання): Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О.Ю.Синявська. — Х., 2001. — 215 с.

СЕКЦІЯ № 5. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПІД ЧАС ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО ПОРЯДКУ ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Бабін Ігор Іванович

доцент кафедри публічного права

Чернівецького національного університету

ім. Ю. Федьковича, кандидат юридичних наук, доцент

Світова практика свідчить про те, що податкові спори можуть вирішуватися як у досудовому, так і судовому порядку. При цьому треба мати на увазі, що вирішення податкового спору з ініціативи платника може здійснюватись у двох різних режимах: шляхом адміністративного оскарження та в суді. Натомість з ініціативи податкового органу податковий спір може вирішуватися лише в суді [6, с. 7].

В Україні досудовий порядок вирішення податкових спорів закріплений чинним податковим законодавством. Він передбачає участь в якості основного інституційного елементу механізму вирішення податкових спорів контролюючих органів у сфері оподаткування та полягає у розгляді скарг платників податків, поданих в адміністративному порядку.

Статтею 56 Податкового кодексу України визначено право на оскарження лише рішень контролюючого органу [2]. Однак стаття 55 Конституції України визначає дане право значно ширше: “Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій та бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб...” [1]. Аналогічне положення міститься і в статті 4 Закону України “Про звернення громадян”, де передбачено, які рішення, дії та бездіяльність у сфері управління можуть бути оскаржені громадянами [3]. Тобто бачимо суттєве звуження права на оскарження в податковому законодавстві у порівнянні з конституційним. Крім того, Податковим кодексом України та виданими на його виконання підзаконними актами надається право на оскарження лише одному суб’єкту податкових правовідносин – платнику податків, в той час як незаконні рішення, дії, бездіяльність контролюючих органів можуть порушувати права та законні інтереси й інших учасників – податкових агентів, банків.

Податкове законодавство України на відміну від законодавства більшості європейських держав не містить вимоги обов’язкового досудового врегулювання спору [7, с. 163]. Однак, вибір судової процедури оскарження виключає можливість оскарження рішення контролюючого органу в адміністративному порядку. Процедура адміністративного оскарження вважається досудовим порядком вирішення спору і не виключає можливість подальшого судового оскарження. Не може бути предметом оскарження грошове зобов’язання самостійно визначене платником податків у поданій ним податковій декларації (розрахунку).

До переваг адміністративного оскарження, порівняно з оскарженням у судовому порядку належить віднести: спрощену процедуру, яка дає змогу платникові податків самостійно захищати свої права, не користуючись послугами юристів; коротші строки розгляду скарги, а також те що, скарги від платників податків розглядаються безкоштовно; оскарження навіть з негативним для платника податків

результатом дозволить йому краще зрозуміти позицію податкового органу, що при зверненні до суду дасть йому можливість ретельніше підготуватися до розгляду своєї позиції; винні у винесенні неправомірних рішень посадові особи податкових органів обов'язково несуть за це відповідальність; до закінчення процедури адміністративного оскарження припиняється виконання платником податків податкових зобов'язань, які є предметом спору, податкові вимоги з податку, що оскаржуються не надсилаються, а сума грошового зобов'язання, що оскаржується вважається узгодженою [4, с. 342-343].

Нововведенням Податкового кодексу України є заміна трирівневої процедури оскарження дворівневою. Виключається звернення зі скаргою до контролюючого органу, який проводив перевірку, скарга направляється тільки до вищого за рівнем органу.

Важливою зміною в процедурі адміністративного оскарження стало покладення обов'язку доведення того, що будь-яке нарахування, здійснене контролюючим органом або будь-яке інше його рішення є правомірним, на контролюючі органи. Однак зазначена норма в більшій мірі є декларативною, її реалізація під час адміністративного оскарження не можлива тому, що саме платник податків виконує активну функцію і в скарзі викладає свої аргументи, які доводять неправомірність нарахування (рішення) податкового органу та підтверджує свою позицію відповідними документами [5, с. 176].

Усі процедури податкової апеляції, до яких входить подання і розгляд первинної скарги, подання і розгляд повторної скарги, закінчення процедури адміністративного оскарження, виступають складовою інституційно-правового механізму досудового вирішення податкових спорів. У процесі досудового розгляду податкових спорів має відбуватися втілення таких принципів як законність, компетентність, гласність, доступність, відповідальність посадових осіб за правильне застосування податкових норм та ведення процесу, ефективність, економічність, тощо. Разом із тим, практика показує, що далеко не в усіх апеляційних податкових процедурах, що супроводжують досудовий розгляд податкових спорів в адміністративному порядку, забезпечується процесуальна рівність та участь сторін на всіх стадіях процесу, їх змагальність. Відсутність таких принципів, закріплених на рівні податкового законодавства, зменшує ефективність використання процедур досудового вирішення податкових спорів в адміністративному порядку. І створює підстави для віддання переваг судовим процедурам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28 червня 1996р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – ст. 141. із змінами.
2. Податковий кодекс України// Офіційний вісник України. – 2010. - №92. – том 1. – ст. 3248. із змінами.
3. Закон України “Про звернення громадян”// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. - №47. – ст. 256. із змінами.
4. Бабін І.І. Податкове право: навч. посібник. – Вид. 2-ге, виправл. та доповн./ І.І. Бабін. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2013. – 496с.
5. Бабін І.І. Презумпції та фікції в податковому праві. Навчальний посібник/ І.І. Бабін. – Чернівці: Рута, 2009. – 320с.

6. Самсін І. Юридичні факти в механізмі вирішення податково-правового спору/ І. Самсін// Вісник Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. – 2013. - №2. – С. 4-7.
7. Шишов О. Альтернативные досудебные способы урегулирования налоговых споров: характеристика и возможности внедрения в Украине/ О. Шишов// Legea și viața. – 2014. – mai. – С. 162-165.

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРИНЦИПА ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В КОНТЕКСТЕ РЕФОРМИРОВАНИЯ ПОЛНОМОЧИЙ КОНСТИТУЦИОННОГО И ВЕРХОВНОГО СУДОВ УКРАИНЫ

Берестовая Ирина Эривна

*начальник правового управления Верховного Суда Украины
кандидат юридических наук, доцент*

Утверждение верховенства права и функционирование правового государства возможны в условиях, когда в обществе последовательно и неуклонно воплощаются в жизнь такие требования как уважение прав и свобод человека. Именно неотъемлемые, неотчуждаемые права и свободы человека, как свидетельствует опыт современных развитых государств, составляют основу «сдержек и противовесов» в государственной власти, которая склонна к выходу из-под контроля общества.

Система сдержек и противовесов является тем ограничительным барьером, который не может быть преодолен по своему усмотрению ни законодательной, ни исполнительной, ни судебной властями.

Именно поэтому связь всех ветвей власти фундаментальными, неотчуждаемыми правами и свободами человека рассматривается современной правовой теорией и судебной практикой, в частности конституционными судами многих европейских стран и ЕСПЧ.

Принцип верховенства права в Украине определен статьей 8 Основного Закона Украины и проявляется в господстве права в обществе. При этом, целью верховенства права является не просто формальное обеспечение порядка, предусмотренного законами и другими нормативными актами.

Целью есть утверждение правопорядка, пронизанного идеями социальной справедливости, равенства и ограничивающего абсолютизм государственной, прежде всего, исполнительной власти, который ставит ее под контроль общества, создавая для этого соответствующие правовые механизмы.

Существует известный постулат, что неотъемлемой составляющей принципа верховенства права является принцип правовой определенности – общий принцип права, гарантирующий обеспечение легкости выяснения содержания права и возможность воспользоваться этим правом в случае необходимости.

Требование определенности, ясности и недвусмысленности правовой нормы вытекает также из конституционных принципов равенства и справедливости, поскольку иное не может обеспечить ее единообразное применение, не исключает неограниченности трактовки в правоприменительной практике и неизбежно приводит к произволу.

Иначе говоря, даже безупречный с точки зрения юридической техники закон не всегда является панацеей верховенства права.

Иногда в таком законе может отсутствовать надлежащая правовая инфраструктура (а именно своевременное достаточное подзаконное нормативно-правовое регулирование) или он в своем содержании может быть лишен механизма правового регулирования и внедрения его положений в жизнь.

И в Украине, к сожалению, сегодня широко распространена поспешность законодателя, замена временными законами постоянных и специальных законов; абсолютное игнорирование и несоблюдение правил законотворческой техники и прочее.

Все изложенное позволяет констатировать, что неоднозначность или неодинаковость применения определенных положений закона рано или поздно приводит к тому, что они становятся предметом пересмотра конкретных положений закона в судах, в частности, в Конституционном Суде Украины.

Вместе с тем, с 2010 года правовая ситуация в Украине сложилась таким образом, что подобные положения закона могут стать и предметом пересмотра в Верховном Суде Украины. И существуют конкретные случаи принятия этими судебными инстанциями кардинально противоположных по своему содержанию позиций – как следует понимать ту или иную норму, и как она должна применяться в тех или иных правоотношениях.

Коротко поясню, почему это. В соответствии со статьей 147 Основного Закона Украины Конституционный Суд Украины является единственным органом конституционной юрисдикции в Украине. При этом, именно положениями Основного Закона Украины определен исключительный круг полномочий Конституционного Суда Украины, среди которых наиболее распространенным и популярным является официальное толкование Конституции и законов Украины.

Указанные полномочия Конституционного Суда Украины с переменным успехом реализовывалось этим судебным органом до 2010 года.

Однако, в результате проведенной судебной реформы 2010 года решения Верховного Суда Украины получили статус обязательных к исполнению всеми органами государственной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами, физическими и юридическими лицами и их объединениями на всей территории Украины (статья 13 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей»), что и обусловило возникновение коллизий между решениями Верховного Суда Украины и Конституционного Суда Украины.

Вступление решениями Верховного Суда Украины статуса обязательных для выполнения всеми органами государственной власти, органами местного самоуправления, их должностными и служебными лицами, физическими и юридическими лицами и их объединениями на всей территории Украины исключает индивидуальный характер направления решений Верховного Суда Украины конкретным сторонам и другим участникам дела.

Итак, конституционное и законодательное закрепление подобных полномочий Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины привело к существованию противоречий в правоприменительной практике нашего государства.

В частности, это касается давно существующих дискуссий про поводу разграничения полномочий Конституционного Суда Украины:

- относительно официального толкования законов Украины (статья 150 Конституции Украины)

- и полномочий Верховного Суда Украины по пересмотру дел на основании неодинакового применения судами (судом) кассационной инстанции одной и той же

нормы материального и процессуального права в подобных правоотношениях и процессуальной нормы права в определенных случаях (пункты 1, 2 части первой статьи 355 Гражданского процессуального кодекса Украины, пункты 1, 2 части первой статьи 237 Кодекса административного судопроизводства Украины, пункты 1, 2 части первой статьи 445 Уголовно-процессуального кодекса Украины, пункта 1, 2 статьи 111-16 Хозяйственного процессуального кодекса Украины).

На сегодня Верховный Суд Украины является наивысшим судебным органом в системе судов общей юрисдикции.

Системный анализ положений статьи 38 Закона Украины «О судостроительстве и статусе судей», а также положений процессуальных кодексов Украины (статья 355 Гражданского процессуального кодекса Украины, статья 111-16 Хозяйственного процессуального кодекса Украины, статья 237 Кодекса административного судопроизводства Украины, статья 445 Уголовно-процессуального кодекса Украины) относительно полномочий Верховного Суда Украины позволяют утверждать, что полномочия Верховного Суда Украины и Конституционного Суда Украины совпадают в части толкования норм материального права, а также норм процессуального права в отдельных аспектах.

Задачей Верховного Суда Украины является не только и даже не столько разрешение конкретного спора. Верховный Суд должен предусмотренным процессуальным законом способ (путем рассмотрения конкретного спора и проверки отдельного процессуального решения) истолковать, как правильно применять норму права, которая была неодинаково применена кассационным судом, с той целью, чтобы в дальнейшем направить судебную практику в единственно правильное русло и обеспечивать ее единство. А именно руководствуясь принципом верховенства права и его составляющей частью – принципом правовой определенности.

Обеспечение единства судебной практики является ничем иным, как именно реализацией принципа правовой определенности. Так, согласно решению ЕСПЧ от 28 ноября 1999 по делу «Брумареску против Румынии», где содержится вывод о том, что принцип правовой определенности является одним из фундаментальных аспектов верховенства права, и для того, чтобы судебное решение соответствовало требованиям Конвенции о защите прав человека и основных свобод, необходимо, чтобы оно было разумно предсказуемым.

Толкование правовой нормы судом общей юрисдикции в процессе разрешения спора с целью применения закона к конкретным правоотношениям, возникшим между сторонами, – одновременно и процессуальное право, и обязанность суда. Каждый суд - и первой инстанции и кассационной, и Верховный Суд Украины - применяет норму права, поэтому обязан предоставить ей соответствующее толкование.

Поэтому, на сегодняшний день ключевым критерием разграничения полномочий Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины относительно толкования норм законов является закрепление в Конституции Украины положения об «официальном» толковании Конституционным Судом Украины нормы права как самостоятельного этапа реализации норм права.

В свою очередь, Верховный Суд Украины толкует норму с целью формирования единой судебной практики при осуществлении правосудия; при этом толкование является составной этапа правоприменения, а следовательно, не выделяется «официальный» характер такого толкования, хотя постановление и правовое заключение в ней являются обязательными для всех субъектов, то есть по

сути существует нормативный или официальный характер понимания нормы, применяемой в тех или иных правоотношениях.

Таким образом, лишь отсутствие законодательной оговорки на «официальное» толкование положений законов при осуществлении правосудия Верховным Судом Украины, нарушает принцип правовой определенности в случае принятия судебными инстанциями противоположных по смыслу решений в подобных правоотношениях.

Очевидным устранением такой проблемы представляется внесение изменений в Конституцию Украины касательно того, что задачей Конституционного Суда Украины является толкование Конституции Украины, а также законов через призму соответствия его норм положениям Конституции. Главная задача Конституционного Суда Украины в этом процессе – *проверить, не нарушаются ли законами провозглашенные Конституцией права и свободы человека и гражданина.*

При этом, существующая дискуссия в Украине среди юристов-практиков, а также ученых-конституционалистов позволяет констатировать, что сами конституционалисты утверждают, что Конституционный Суд Украины занимается не свойственной ему функцией. Толковать законы должен: 1) орган, который их выдает – в Украине – это Верховная Рада; 2) либо орган, который применяет эти нормы – а именно Верховный Суд Украины, деятельность которого направлена на направление судебной практики в единое русло.

Следовательно, целесообразно внести изменения в положения Конституции Украины относительно разграничения юрисдикций Конституционного Суда Украины и Верховного Суда Украины.

На сегодня окончен один из этапов рабочей группа Конституционной комиссии при Президенте Украины (которая является специальным вспомогательным органом) по вопросам правосудия, смежных институтов и правоохранительной деятельности. В результате внесено массу изменений в Конституцию касательно правосудия, в том числе предложены изменения полномочий Конституционного Суда для обеспечения принципа правовой определенности.

А именно: предусмотрено полномочие Конституционного Суда давать официальное толкование Конституции Украины. При этом полномочие толковать законы – исключено из полномочий Конституционного Суда Украины. Это положение планируется закрепить именно за Верховным Судом Украины.

Кроме того, в Конституции планируется расширить полномочия Конституционного Суда Украины в части обеспечения активной роли гражданина в защите своих прав. А именно речь идет о введении института конституционной жалобы. Этот вопрос долгое время обсуждается на государственном уровне, в судебском и научном кругах.

Этот вопрос является наиболее важным с точки зрения обеспечения права на справедливый суд, гарантированного статьей 6 Конвенции.

Так, на сегодня в Конституционный Суд рядовой гражданин может обратиться по вопросу *толкования нормы только в случае, если есть примеры неоднозначного применения нормы того или иного акта.* При этом в деятельности Конституционного Суда Украины преобладает позитивистская теория, согласно которой физические / юридические лица (субъекты конституционного обращения) не могут быть активными субъектами реализации конституционных норм, хотя именно

им адресуются государственно-властные веления, формулируемые в соответствующем процессе.

Иными словами, в отношениях государства с человеком, именно он находится в подчиненном, «пассивном» положении и не может защитить собственные конституционные права только на основании Конституции Украины в суде, поскольку не является (и не может быть) субъектом конституционного права.

Логическим следствием такого подхода к определению юридической природы и содержания конституционных прав является изъятие их на практике из судебного процесса именно потому, что они не имеют самостоятельного юридического значения, поскольку они лишь «подстраиваются» к соответствующему конкретизирующему закону.

При этом предъявление конституционного обращения (жалобы) по поводу признания отдельных положений закона или закона в целом неконституционным вообще не является полномочием гражданина. Только узкий круг лиц, среди которых Верховный суд Украины, как единственный представитель судебной системы, может обратиться в Конституционный Суд Украины с таким требованием.

Для этого необходимо, чтобы гражданин (юридическое лицо) в рамках судебного процесса заявил ходатайство (как правило, в зависимости от вида судопроизводства), суд это ходатайство удовлетворил, приостановил производство по делу, и процессуальным определением обратился в Верховный Суд Украины с вопросом и аргументацией того, при рассмотрении дела у суда возникло сомнение по поводу соответствия закона или его отдельной части Конституции Украины.

Приведу примерные временные рамки при практической реализации действующих положений: рассмотрение дела – в лучшем случае 2 месяца, приостановка производства по делу, обращение в Верховный Суд Украины, подготовка конституционного представления, созыв Пленума – 2-6 месяцев, поскольку процедурные и процессуальные акты обязывают Верховный Суд Украины придерживаться определенного механизма действий.

В соответствии с Законом Украины «Про Конституционный Суд Украины», конституционное производство должно быть рассмотрено в течении 2 месяцев. В зависимости от сложности вопроса, подготовки дела, привлечения экспертов и уполномоченных лиц – дело может рассматриваться от полугода до нескольких лет. Особенно с учетом наличия или отсутствия надлежащего кворума у Конституционного Суда Украины для рассмотрения дела.

Рассмотрение дела в течение разумного срока является составляющей права на справедливое судебное разбирательство, гарантированное Конвенцией.

При этом, решение Конституционный Суд Украины является основанием для открытия дела по вновь открывшимся обстоятельствам.

И все эти процессуальные действия двух судов (в случае установления проблемы, поддержания Пленумом Верховного Суда Украины, открытия производства Конституционным Судом Украины и так далее) не способствуют оперативному рассмотрению дела.

И ключевым тут, как правило, является основание нарушения права: абстрактная норма; поспешность законодателя, коллизия положений разных законов, нарушающая принцип правовой определенности; ограничение или отмена законом прав человека и гражданина.

Но виновным всегда оказывается не законодатель, а суд. Будь-то Конституционный или Верховный.

Поэтому именно введение института конституционной жалобы позволит гражданину или юридическому лицу от «объекта государственного сочувствия» превратиться в субъект, который самостоятельно защищает свои права, а Конституционному Суду – в субъект, непосредственно защищающий права и свободы граждан. И такие конституционные изменения на практике повлекут ускорение рассмотрения дел в судах, поскольку каждый гражданин сможет сам реализовать свое право на признание закона или его части неконституционным без учета такого большого процессуального круга действий, о котором я сказала выше.

Поэтому отдельно отмечу, что наделение Конституционного Суда Украины дополнительным полномочием по рассмотрению дел по непосредственным обращениям граждан с конституционной жалобой является важным для всей правовой системы Украины в целом.

Такой институт: 1) станет дополнительной национальной юридической гарантией законности деятельности системы органов государственной власти 2) и существенно разгрузит ЕСПЧ, что положительно скажется на имидже Украины именно как правового государства и 3) обеспечит эффективную защиту права, свобод и интересов своих граждан, на что собственно, направлена деятельность судебной системы всех юрисдикций в целом.

ПРОБЛЕМИ ПРИПИНЕННЯ РЕЖИМУ ОКРЕМОГО ПРОЖИВАННЯ ПОДРУЖЖЯ В СУДОВОМУ ПОРЯДКУ В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

***Бичкова Світлана Сергіївна**
завідувач кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

***Чурпіта Ганна Вікторівна**
професор кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

На сучасному етапі розвитку нашої держави одним із пріоритетних напрямів її політики в умовах демократизації суспільства є захист сімейних прав та інтересів. Здійснення такого захисту забезпечується за допомогою різних правових засобів, серед яких особливе місце посідає судовий захист. Зокрема, суд може захистити сімейні права та інтереси під час розгляду справ про припинення режиму окремого проживання подружжя: відповідно до ч. 2 ст. 119 СК України режим окремого проживання подружжя може бути припинений у судовому порядку – за заявою одного з подружжя.

Однак законодавець не визначив у вказаній нормі, в порядку якого виду цивільного судочинства суд має ухвалити відповідне рішення? Підставою сумнівів учених з цього приводу вбачається регламентована законом можливість встановлення режиму окремого проживання подружжя в порядку як позовного, так і окремого провадження.

Зокрема, з погляду Ю. В. Білоусова, у порядку окремого провадження можуть бути скасовані тільки ті рішення про встановлення режиму окремого проживання подружжя, які були ухвалені за спільною заявою подружжя. У всіх інших випадках справи вирішуються у позовному провадженні [3, с. 538].

Натомість М. О. Німак вважає, що припинення режиму окремого проживання можливе тільки за взаємної згоди подружжя на поновлення сімейних відносин, а тому ця категорія справ не може розглядатися у позовному провадженні, тобто, як зазначено в ч. 2 ст. 119 СК України, за заявою одного з подружжя. Водночас в окремому провадженні розглядатимуться справи про припинення режиму окремого проживання не в усіх випадках, а тільки тоді, якщо режим окремого проживання був встановлений на невизначений строк або припиняється достроково [1, с. 33–34].

Ще одна позиція зводиться до того, що у випадках, коли один із подружжя хоче припинити режим окремого проживання і поновити спільне проживання, але не знає думку другого з подружжя із цього приводу, або коли другий із подружжя не заперечує, але хоче, щоб факт поновлення їх спільного проживання був офіційно підтверджений актом суду, то така справа може вирішуватися в окремому провадженні шляхом подання заяви одним із подружжя [2, с. 409].

Зважаючи на законодавчу конструкцію, закріплену в ч. 2 ст. 119 СК України, можна стверджувати, що аналізована категорія справ має розглядатися в порядку окремого провадження. У такому разі згода другого із подружжя на припинення відповідного режиму презумується. Якщо останній висловить свою незгоду припинити режим окремого проживання, суд має залишити заяву без розгляду і роз'яснити заінтересованим особам, що вони мають право пред'явити позов на загальних підставах.

Хоча слід висловити застереження: на наш погляд, задля забезпечення правової визначеності у відносинах між подружжям, для якого встановлений режим окремого проживання, необхідно на законодавчому рівні передбачити припинення такого режиму тільки в судовому порядку, за винятком випадків його встановлення на визначений строк. При цьому, в порядку окремого провадження справа про припинення режиму окремого проживання подружжя має розглядатися за обов'язкової наявності згоди обох з подружжя, тобто за їх спільною заявою. Якщо з вимогою про припинення указанного режиму до суду звертається лише один із подружжя, відповідну справу слід розглядати в порядку позовного провадження. За встановлення таких правил не буде виникати сумнівів в наявності (відсутності) спору між подружжям про припинення режиму їх окремого проживання.

З огляду на предмет нашої розвідки зупинімося на процесуальній формі розгляду справ про припинення режиму окремого проживання подружжя в порядку окремого провадження.

Заява про припинення режиму окремого проживання, так само як і заява про встановлення відповідного режиму, подається до суду за правилами альтернативної територіальної підсудності за зареєстрованим у встановленому порядку місцем проживання або за зареєстрованим у встановленому порядку місцем перебування одного із подружжя.

Заявником у таких справах є подружжя або один з нього.

У випадку подання заяви про припинення режиму окремого проживання одним із подружжя, другий з подружжя, зазвичай, виступає у цивільному процесуальному статусі заінтересованої особи. До участі у справі у такому ж

цивільному процесуальному статусі також можуть залучатися діти подружжя або інші родичі.

Участь у справах про припинення режиму окремого проживання подружжя органів та осіб, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, не є обов'язковою. Відповідні органи та особи можуть брати участь у таких справах у формах та на підставах, визначених ст. 45 ЦПК України, зокрема, за наявності поважних причин, що унеможливають самостійне звернення подружжя до суду для захисту своїх прав, свобод та інтересів.

Відповідно до ч. 1 ст. 38 ЦПК України заявник, заінтересовані особи, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, можуть брати участь у справах про припинення режиму окремого проживання подружжя особисто або через представника.

Ще одним елементом цивільної процесуальної форми, який зазнає впливу з боку сімейно-правового регулювання суспільних відносин, які виникають у зв'язку із припиненням режиму окремого проживання подружжя, є предмет доказування в однойменних справах.

Відповідно до ч. 2 ст. 119 СК України під час розгляду справ про припинення режиму окремого проживання подружжя суд має встановити такі обставини матеріально-правового характеру:

а) наявність взаємної згоди подружжя на припинення відповідного режиму, про що свідчить відсутність заперечень з боку другого з подружжя у випадку подання заяви про припинення режиму окремого проживання тільки одним із нього;

б) поновлення сімейних відносин. Вбачається, що зазначена обставина є факультативною і може не встановлюватися судом під час розгляду справ про припинення режиму окремого проживання подружжя в порядку окремого провадження. Про поновлення сімейних відносин у такому випадку свідчитиме наявність взаємної згоди подружжя припинити режим окремого проживання.

Переконавшись у наявності перелічених вище обставин, суд ухвалює рішення про припинення режиму окремого проживання подружжя, із набранням законної сили яким скасовуються спеціальні правові наслідки, визначені в ч. 2 ст. 120 СК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Німак М. О. Окреме провадження у справах, що виникають із шлюбних правовідносин : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / М. О. Німак. – Л., 2012. – 221 арк.
2. Сімейне право: Нотаріат. Адвокатура. Суд : [наук.-практ. посіб. з інформ. дод. на лазер. носії] : у 2 кн. / За заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Вид. Фурса С. Я., 2005. – Кн. 1. – 2005. – 896 с.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / [Бичкова С. С., Білоусов Ю. В., Бірюков В. І. та ін.] ; за заг. ред. С. С. Бичкової. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К. : Атіка, 2010. – 896 с.

МІГРАЦІЙНІ УСТАНОВКИ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ

Вус Віктор Ілларіонович

старший викладач кафедри соціальної роботи та психології Національного університету біоресурсів та природокористування України, кандидат психологічних наук

Опираючись на концептуальне положення Д. Леонтьєва про редукацію та уникнення невизначеності як основні захисні реакції особистості на вплив ситуації нестабільності, була висунута гіпотеза про можливість наявності позитивної кореляції між міграційною резистентністю особистості та толерантністю до невизначеності, а також про наявність взаємозв'язку між інтолерантністю та імміграційною активністю.

Емпіричне дослідження охоплювало два етапи. На першому, за допомогою методу опитування, були визначені чинники імміграційної активності та резистентності. Відповіді досліджуваних були досліджені методом контент-аналізу, у результаті якого виокремлені у семантичні групи.

На другому етапі був здійснений підбір психологічного інструментарію для проведення пілотажного дослідження особливостей міграційної активності молоді. Виокремлені семантичні групи чинників були включені у спеціальний розроблений опитувальник. З метою вивчення зумовленості та зв'язків між показниками, був застосований кореляційний аналіз (коефіцієнт кореляції Пірсона).

Емпіричну базу дослідження склали 865 досліджуваних з університетів м. Києва (Україна).

Досліджувані українські студенти також надали пріоритет показнику «бажання отримати освіту за кордоном» ($M=1,70$). Другим за пріоритетністю для них виступає «намір іммігрувати» ($M=1,20$).

Результати спостережень та усного опитування студентів дозволяють стверджувати, що для більшості студентів можливість навчатись за кордоном і є найбільш оптимальним каналом легальної імміграції. Оскільки легальна імміграція з країни іншим шляхом є ускладненою для молоді.

Найбільш високо досліджувані схильні оцінювати стан власного здоров'я ($M=7,84$) та рівень розвитку емоційно-вольової саморегуляції ($M=7,78$).

Найбільш критично молодь оцінює власну соціальну успішність ($M=7,48$). Однак, високе кількісне значення дисперсії ($\sigma=1,93$) за цим показником вказує на неоднозначне ставлення студентської молоді до визначення рівня власної соціальної успішності. Результати усного опитування дозволяють стверджувати про відсутність чітко визначених критеріїв визначення успішності соціальної активності серед студентів, певну «розмитість» поняття «соціальна успішність» у сприйнятті досліджуваних.

Висока оцінка досліджуваними стану власного здоров'я, водночас, вказує й на пріоритетність для них тілесного самопочуття (значна концентрація уваги на всіх процесах, що відбуваються у їх фізичному тілі) та фізичного розвитку загалом. У студентської молоді спостерігається стійкий інтерес різнобічного вдосконалення можливостей власного фізичного тіла. Цей інтерес проявляється у різних сферах життєдіяльності молоді (заняття спортом, бодібілдинг, косметичні процедури, сексуальне життя тощо).

Найбільшу оцінку показників «стан власного здоров'я» та «рівень емоційно-вольової саморегуляції» можливо тлумачити як тенденцію розвитку загального демонстратизму у їх соціальній активності. Студентська молодь прагне демонструвати можливості власного тіла та соціально схвалювані особистісні якості, емоції задля оптимізації міжособистісних стосунків з викладачами, адміністрацією ВНЗ та однолітками. Такий демонстратизм є певним симулякром (категорія постмодерну), соціальною маскою, що прикриває особистісну несформованість, невизначеність та «розмитість» світогляду. Зазначена форма поведінкових реакцій є своєрідним механізмом захисту, зумовленим характером сприйняття взаємин у соціальних системах «студент – викладацький колектив», «студент – адміністрація ВНЗ» та «студент – інші студенти».

Дослідження міграційної активності вивчалось у контексті вивчення характеру сприйняття молоддю ситуації невизначеності.

Однакові кількісні значення показників «інтолерантність до ситуації невизначеності» та «толерантність до ситуації невизначеності» можливо інтерпретувати як не визначальний детермінувальний вплив ситуації невизначеності на життєву активність молоді. Систематичність криз, частота соціально-психологічних потрясінь з якими стикається сучасне українське суспільство, призвели до формування певного «імунітету» у сприйнятті ситуацій невизначеності. Підтвердження цієї думки простежується й у результатах кореляційного аналізу.

Так, показник «толерантність до ситуації невизначеності» корелює з показниками «скрутне матеріальне становище» ($r=0,39$ при $p\leq 0,01$) та «відчуття незахищеності, невпевненість у майбутньому» ($r=0,34$ при $p\leq 0,05$).

За результатами вивчення детермінації імміграційної активності було встановлено домінування чинників «прагнення самореалізації, досягнення успіху в житті» ($M=1,81$) та «соціально-економічна нестабільність у країні проживання» ($M=1,45$). Найменш спонукальним чинником досліджуваними визначений «скрутне матеріальне становище» ($M=1,34$).

Наведені результати можливо тлумачити як загострену потребу у самореалізації серед досліджуваних, прагненні в повній мірі розкрити свій особистісний потенціал, реалізувати власні можливості. Однак, одночасне домінування і чинника «соціально-економічна нестабільність у країні проживання» може бути розглянуте як відчуття молоддю значної залежності їх особистісного розвитку від зовнішніх, соціально-економічних впливів. Такі тенденції у розгортанні процесу самореалізації особистості вказують на певну конфліктність та амбівалентність розвитку.

Подібна думка підтверджується й результатами кореляційного аналізу. Так, встановлено, що показник «прагнення самореалізації, досягнення успіху в житті» пов'язаний з вибором показника «брак коштів для виїзду закордон» ($r=0,37$ при $p\leq 0,05$). Також і показник «невпевненість в успішній соціалізації закордоном» корелює з показником «соціально-економічна нестабільність у країні» ($r=0,48$ при $p\leq 0,01$).

Тобто, простежується «фрустрованість», відчуття обмеженості можливостей розгортання особистісного потенціалу. Іншими словами: «Тільки закордоном я можу реалізувати себе, досягти успіху. Однак, у мене немає достатньо коштів, щоб виїхати звідси. Тому я змушений сидіти тут, склавши руки та очікуючи кращих часів». Але ж повнота самореалізації особистості не залежить від кількості матеріальних ресурсів. Успіх у житті визначається не кількісними показниками матеріально-економічної сфери, а якісним їх впливом на відчуття особистісної реалізованості.

Найважливішими чинниками, що стримують їх від імміграції досліджувані визначили «патріотизм» (M=1,45) та «невпевненість в успішній соціалізації закордоном» (M=1,41).

Найменші побоювання у досліджуваних викликає «складність соціальної та міжособистісної взаємодії у іншій культурі» (M=0,63).

Отже, молодь схильна розглядати імміграцію як механізм досягнення соціального успіху. Саме тому, непевненість у вдалій реалізації своїх планів і стримує їх імміграційну активність.

Домінування чинника «патріотизм» пояснюється піднесенням всього національного у свідомості сучасного українського суспільства. Однак, нами виявлений значний розрив кількісних показників чинників «патріотизм» та «обов'язок перед родиною». Адже семантичний аналіз терміну «патріотизм» вказує найперше на любов до батька, до родини. Як можна любити націю, Батьківщину та, водночас, з меншою повагою ставитись до родини, батьків?!

Зазначений результат дозволяє тлумачити почуття патріотизму досліджуваних як певну абстракцію, міфологему, відірвану від реалій життя. Тобто простежується тенденція до творення симулякрів, віртуальної реальності. Однак, саме ці симулякри найбільшим чином й детермінують життєву активність молоді.

ПРИНЦИПИ ДОКАЗУВАННЯ, ЯКІ ЗАКЛАДЕНО В ЧИННОМУ ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Гетманцев Максим Олександрович

*науковий співробітник відділу юрисдикційних форм
правового захисту суб'єктів приватного права,
судоустрою та судочинства НДІ приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН
України, кандидат юридичних наук*

Не зважаючи на те, що проблематика принципів права розглядалася зарубіжними та вітчизняними науковцями вона не втратила актуальності і в наш час, оскільки в принципах права відображаються ті соціальні зміни, які породжуються в процесі розвитку суспільства. Саме принципи права повинні враховуватися при виникненні прогалин в законодавстві та застосуванні правових норм по аналогії [3, с. 50]. Принципам права необхідно приділяти уваги особливо в період реформування судової системи, оскільки є тенденція щодо ігнорування значення принципів, яка в свою чергу призводить до проблем у правотворчій та правозастосовній діяльності [1, с. 9].

Принципи – це основні начала на базі яких виникає певна система правових норм. Кожна галузь права має свою систему принципів. Саме в них наглядно відображається їхня специфіка. Знаючи галузеві принципи, можна скласти чітке уявлення про норми даної галузі права. У той же час коли начала, основи є не тільки у галузей, вони є і в правових інститутах.

Проблема правових принципів була піддана теоретичному дослідженню в багатьох працях українських і російських правознавців, але тим не менш спірним залишається питання про принципи окремих правових інститутів.

У теорії цивільного процесу до вирішення даного питання одним з перших звернувся В.М. Семенов. Досліджуючи систему принципів права, прийшов до висновку, що крім загальних, міжгалузевих та галузевих принципів існують принципи, які «самостійно відображають характер, специфічні риси та особливості інститутів» [2, с. 47]. Принципи правових інститутів відрізняються від загально-правових, міжгалузевих і галузевих лише сферою дії. Тому можна дати наступне визначення принципу правового інституту – це положення, яке передбачене в нормах права та відображає специфіку та сутність даного правового інституту і є основоположним для нього.

Підаючи аналізу норми інституту доказування можна виділити такі принципи: належної доведеності обставин справи; допустимості засобів доказування; розподілу обов'язків по доказуванню; оцінки доказів.

Одне з основних завдань суду першої інстанції є правильний та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ. А відповідно до ст. 213 ЦПК судові рішення повинні бути законним і обґрунтованим. Законним є рішення, яким суд, виконавши всі вимоги цивільного судочинства, вирішив справу згідно із законом. Обґрунтованим буде те рішення, в якому: правильно визначені юридично значимі обставини; доведені обставини, що мають значення для справи, які суд вважає встановленими; висновки суду, викладені у рішенні, відповідають обставинам справи.

Отже, якщо суд в основу рішення візьме факти, які в процесі розгляду справи не були належним чином доведені, то таке рішення буде визнано необґрунтованим і підлягає скасуванню.

Принцип допустимості доказів визначається якістю їх змісту, тобто суд повинен допускати та досліджувати тільки ті докази, які мають пряме відношення до даної справи. Спочатку питання про те, чи відносяться докази до даної справи чи ні, вирішується їх представниками, якщо такі є. Але остаточно питання про допустимість доказів буде вирішуватися судом. Вирішення питання про допустимість доказів припускає виділення та дослідження двох моментів: а) потрібно визначити, чи входить факт, для встановлення якого залучається даний доказ, до складу предмета доказування; б) чи здатний доказ з урахуванням його складових, цей факт встановлювати, тобто чи є зв'язок між доказом і фактом, що підлягає встановленню. Належність доказів буде визначатися належністю фактів, для встановлення яких надаються докази. Належними є докази, які здатні підтвердити та спростувати: факти предмета доказування; доказові факти; факти, що дають підставу для винесення справедливого рішення по справі; факти, що впливають на призупинення, закриття справи й залишення заяви без розгляду. Таким чином, допустимими є докази, які містять відомості про факти, визначені в цілях вирішення цивільної справи.

Принцип допустимості засобів доказування – це заздалегідь встановлене законом обмеження в використанні засобів доказування в процесі вирішення конкретних цивільних справ.

У цивільному процесі засоби доказування допускаються або виключаються з процесу пізнання в силу дозволів або заборон, що містяться в матеріальному праві. Допустимість доказів складається з трьох вимог: використання лише передбачених законом засобів доказування; правило допустимості доказів негативного змісту, тобто допустимість з числа передбачених процесуальним законом будь-яких засобів доказування, крім показань свідків, наприклад, у разі порушення простої письмової форми угоди; правило допустимості доказів позитивного змісту.

Це допустимість лише письмових доказів певного змісту і форми без усунення інших засобів доказування. Наприклад, у відповідності зі ст. 239 ЦПК у справах про визнання громадянина недієздатним обов'язково необхідне проведення судово-психіатричної експертизи.

У цивільному процесі відповідно до принципу змагальності тягар доведення покладено на сторони, а суд, у свою чергу, зобов'язаний перевірити, які обставини мають значення для справи, та якій із сторін вони підлягають доведенню. Загальне правило про розподіл обов'язків щодо доказування встановлено ч. 3 ст. 10 ЦПК і полягає в наступному: кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог та заперечень. З цього правила можна зробити наступні висновки: обов'язок доказування лежить на сторонах; кожна сторона зобов'язана довести ті обставини, які вона надала, щоб обґрунтувати свої вимоги та заперечення.

Позивач пред'являючи позов, зобов'язаний довести ті обставини, на які він посилається у своїй позовній заяві, тобто, які є підставами позову. А відповідач може «реагувати» на це по-різному. Від цього й залежатимуть його подальші дії по доведенню. Якщо він визнає позов, тобто погоджується з усіма вимогами позивача, то доказувати нічого не повинен. Якщо відповідач обмежується простим запереченням, тобто не визнає вимоги позивача, не посилається на жодні факти, також нічого доводити не повинен. Обов'язок доведення на відповідача буде лежати в тому випадку, якщо він, по-перше: заперечує проти позову, тобто не погоджується з вимогами позивача, посилається на певні факти; по-друге: пред'являє зустрічний позов, заявляє самостійні вимоги, адресовані позивачу. У цьому випадку він повинен довести підставу свого зустрічного позову. Якщо факти, які повинні були довести та чи інша сторона, не будуть доведені, рішення буде винесено не на її користь.

Достовірність доказів означає, що відомості, про які воно свідчить, відповідають дійсності. Переконалися в цьому – значить з'ясувати, чи правду каже свідок, чи відповідають дійсності відомості, що містяться в документі тощо. Для цього дуже важливо в процесі дослідження кожного доказу вивчити властивості джерела, з яких воно отримано, обстановку, в якій протікає його формування, обставини, які могли вплинути на його достовірність та повноту. Достовірність інформації перевіряється при зіставленні декількох доказів. Виявлення суперечливих, взаємовиключаючих відомостей говорить про недостовірність якихось із доказів. В даному випадку важливо з'ясувати відношення між особами, що у справі та свідками. У встановленні достовірності доказів у змагальному процесі повинні брати активну участь сторони, або їх представники.

Оцінка доказів з точки зору їх взаємного зв'язку полягає в тому, щоб усунути протиріччя між доказами, ліквідувати сумніви в істинності висновків. При недостатності доказів висновки суду щодо обставин справи стають вірогідними. Разом з тим рішення суду не може ґрунтуватися на припущеннях. Достатність доказів в основному визначається при вирішенні справи. І по кожній справі вона оцінюється індивідуально. Доказів буде достатньо тоді, коли суд в змозі вирішити справу, та прийняти обґрунтоване рішення.

Основні правила щодо того, як повинні оцінюватися докази, містяться у ст. 212 ЦПК, відповідно до якої суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів.

Отже, всі принципи судового доказування мають важливе значення при вирішенні цивільних справ. Якщо по кожній справі суд в сукупності буде застосовувати кожне з зазначених вище правил то це буде гарантувати винесення законного та обгрунтованого рішення по справі. Ось чому в силу особливого значення принципи підлягають обов'язковому точному дотриманню при розгляді конкретної справи у суді. Відступ від принципів розглядається як істотне порушення закону.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Воронов А.Ф. Принципы гражданского процесса: прошлое, настоящее, будущее. – М.: Издательский Дом «Городец», 2009. – 494 с.
2. Семенов В.М. Конституционные принципы гражданского судопроизводства. – М.: Юрид. лит. 1982. – 152 с.
3. Суханов Е.А. Гражданское право: В 4 т. Том I : Общая часть : Учебник для студентов вузов обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по специальности 021100 «Юриспруденция» / [Ем В.С. и др.]; отв. ред. – Е. А. Суханов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 720 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004р. № 1618-IV (редакція від 24.02.2016). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Гриценко Володимир Григорович
професор кафедри правознавства

Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Розвиток правового регулювання правоохоронної діяльності в Україні свідчить про поступовий перехід до демократичної моделі правового режиму. Однак, станом на сьогодні потребує перегляду система правоохоронних органів, їх взаємодія між собою, застосування заходів відповідальності за порушення посадовими і службовими особами правоохоронних органів порядку забезпечення прав і свобод людини і громадянина. В той же час невинно динамічно відбувається розвиток євроінтеграційних процесів в Україні. Така ситуація призводить до пришвидщених темпів внесення змін до законодавства без потенційного аналізу наслідків, які можуть несподівано з'явитися.

Актуальність проблематики зумовлена потребами у розробці шляхів еволюціонування адміністративно-юрисдикційного механізму взаємодії і оперативної співпраці системи правоохоронних органів в частині адаптації до європейських стандартів правоохоронної діяльності. Водночас, носії матеріальних та процесуальних прав і обов'язків в межах системи правоохоронних органів сьогодні набувають особливого статусу, з чим і пов'язується необхідність заміни застарілих кодифікованих нормативно-правових актів у цій сфері.

Щодо питань про шляхи оптимізації системи правоохоронних органів в Україні займалися такі вчені-правники: В.Б.Авер'янов, О.М.Бандурка, І.П.Бачило, Ю.П.Битяк, В.В.Богуцький, З.С.Гладун, І.С.Григоренко, В.Л.Грохольський, С.М.Гусаров,

В.М.Дубінчак, В.В.Зуй, О.В.Іваненко, В.К.Кобринський, М.В.Коваль, В.К.Колпаков, А.М.Куліш, А.М.Кучук, В.М.Олійник, Н.М. Оніщенко, П.В. Онопенко, О.В. Петришин, І.Н. Петрова, О.П.Рябенко, В.П. Філонов, О.П. Шергін та інші.

Метою статті є дослідження прогалин та проблем правового регулювання в сфері оптимізації системи правоохоронних органів, визначення змісту поняття «оптимізація», а також аналіз конкретних актуальних проблем в правовому регулюванні функціонування та діяльності правоохоронних органів.

Щодо розуміння поняття «оптимізація» науково-методологічні підходи є більш заплутаними. Так, під оптимізацією розуміється з одного боку діяльність із підтримання найбільш вигідного режиму керованого процесу [1, с. 731], а з іншого – вибір оптимального варіанту з безлічі можливих [2, с. 345]. З цього випливає, що оптимізація передбачає контрольовану динамічно-активну діяльність, за якої здійснюється вибір найкращого варіанту з багатьох взагалі можливих. У словнику іншомовних слів «оптимізація» (від лат. – найкращий) означає процес надання будь-чому найвигідніших характеристик, співвідношень (наприклад, оптимізація виробничих процесів) [3, с. 405].

З цього випливає, що оптимізація завжди означає покращення, вдосконалення сутнісних і найважливіших характеристик певного явища, процесу і взаємодії суб'єктів. Такий процес має бути керованим, контрольованим і обумовленим важливими факторами суспільної необхідності.

У межах нашого дослідження, під шляхами оптимізації розуміються напрями цілеспрямованого процесу збалансування, поєднання, узгодження, приведення у відповідність, вдосконалення, співвідношення базових понять, властивостей, всебічних особливостей правових явищ і процесів, зокрема системи правоохоронних органів України.

Першим шляхом оптимізації системи правоохоронних органів має бути розмежування понять «правоохоронні органи», «правозахисні органи» і «органи кримінальної юстиції». Як зазначає В.Я.Тацій, через конкурентність цих термінів до системи правоохоронних органів відносять різні за своїм статусом та функціональним призначенням органи, що унеможливорює чітко визначити цю систему. Наприклад, віднесення до неї судових органів, що досить часто зустрічається в доктрині, на законодавчому рівні, термінологічно є допустимим, але недоцільним з огляду на особливе місце судової влади в правовій системі [4, с. 232].

Ми більшою мірою погоджуємося з цією позицією, адже у результаті розширювального тлумачення правоохоронної функції до правоохоронних органів включаються майже всі органи виконавчої влади, які тією чи іншою мірою займаються виконанням правоохоронних функцій, тобто правоохоронною діяльністю. Тож, необхідно переосмислити критерій виконання правоохоронних функцій як критерій віднесення відповідних органів до правоохоронних.

На думку М.В.Скрипнюка, у законодавчому та правозастосовному процесах доцільно відмовитись від терміна «правоохоронні органи» і здійснити поділ цієї системи органів залежно від їх конкретних функцій та призначення в механізмі охорони права, що й виступає критерієм виокремлення їх певних класифікаційних груп [5, с. 169].

Погоджуючись із вказаною точкою зору зазначимо, що виділення в системі правоохоронних органів окремої групи органів охорони правопорядку буде виправданим і таким, що відповідатиме чинній Конституції України [6], яка проводить відмінність між «правоохоронними органами» (ч.3 ст. 17) та уповноваженими

законом органами, які в разі нагальної необхідності в змозі запобігти злочинів чи припинити його вчинення, можуть «застосовувати тримання особи під вартою як тимчасовий запобіжний захід» (ч.3 ст. 29).

На наш погляд, чітке встановлення сфер правового регулювання, структурування системи правоохоронних органів дозволить більш точно визначити і сфери їх професійної діяльності, усунути громіздкість цієї системи, дублювання повноважень, здійснення функцій, які не відповідають завданням цих органів. Такі зміни, в кінцевому рахунку, призведуть також до скорочення чисельності працівників правоохоронних органів, які не виконують особливо важливої, суспільно значущої функції.

Отже, шлях оптимізації системи правоохоронних органів має виражатися через усунення термінологічних неточностей, колізій, прогалів і невизначеностей. Властивості правоохоронних органів не повинні дублювати властивості правозастосовних органів, а невідповідність норм Конституції, про яку ми зазначили вище створюють більшість проблем у тлумаченні тих чи інших норм правоохоронного законодавства.

Другий шлях оптимізації – це визнання нотаріусів, адвокатів такими, що виконують правоохоронні функції (квазіправоохоронні органи). В.М.Скрипнюк зазначає, що вчинення нотаріальних дій сприяє реалізації правоохоронної діяльності держави, оскільки, здійснюючи нотаріальні дії, органи нотаріату захищають права та охоронювані законом інтереси громадян та юридичних осіб. Органи нотаріату посвідчують різні документи, договори, видають свідоцтва про право на спадщину. Наприклад, у державних і приватних нотаріальних конторах посвідчуються одно- і двосторонні правочини. вживаються заходи стосовно охорони спадкового майна, видаються дублікати документів, що зберігаються у справах нотаріальної контори та багато інших дій [5, с. 172-173].

Ми погоджуємося з непересічним значенням діяльності нотаріусів у здійсненні правоохоронної діяльності, однак не приєднуємося до позиції, за якою ці органи включаються до системи правоохоронних органів. Обґрунтовуємо це тим, що нотаріат в більшій мірі виконує функції посвідчення, засвідчення, апостилізації та ін., правопідтверджуючі, фіксуючі дії, що за своєю суттю можна назвати попереджувальними, але не в цілому правоохоронними.

Таку ж позицію, зокрема підтримує Я.В.Мочкош, який зазначає, що ніяких ознак правоохоронної діяльності з боку нотаріату, як фактофіксуючого органу не вбачається [7, с. 81].

Аналогічна ситуація відбувається і з адвокатурою, яка надає, правову допомогу і цим також сприяє здійсненню правоохоронної діяльності. При цьому під час здійснення своєї професійної діяльності адвокат наділяється певними правами і обов'язками. Зважаючи на сучасне бачення і значення адвокатури, адвокатської діяльності є необхідність у тому, щоб визначити роль даних органів у забезпеченні здійснення правоохоронної діяльності. Я.В.Мочкош констатує, що така правова допомога, яку надають адвокати, здійснюється на договірних засадах і жоден закон України не зобов'язує адвоката виявляти та припиняти правопорушення.

Третій шлях оптимізації – визначення місця суду в системі правоохоронних органів як провідного в частині забезпечення основоположних прав людини і громадянина. На думку О.Ф.Климюк, не потребує доказування той факт, що суд у функціонуванні системи правоохоронних органів держави займає провідне місце, а специфіка судової діяльності полягає лише у тому, що суд, як правило, відносять до

перших рядів «бойового порядку» органів у боротьбі зі злочинністю, правопорушеннями. Першими на захист незалежності держави, суспільних цінностей, особистих прав і свобод, послідовно та відповідно до виконуваних функцій, визначених законами, в тому числі зі зброєю в руках, стають інші органи, а суд завершує їх зусилля, виносить судові рішення від імені держави, призначає покарання винним чи звільняє від нього та відновлює порушені права потерпілих [8, с. 92].

Не заперечуючи наведене твердження, хочемо зауважити, що сьогодні цілком очевидним є роздвоєння єдиної системи правоохоронних органів на «судові» і «правоохоронні». Наприклад, у вищих навчальних закладах за спеціальністю «Правознавство» викладається курс «Судові та правоохоронні органи».

Такий стан речей започатковано навіть невдалою назвою Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [9], яка вказує на необґрунтоване розмежування суду та правоохоронних органів. Однак, на наш погляд, єдине, що має практичне значення в цьому контексті чи буде реально гарантоване право особи на захист, чи матимуть особисті права людини і громадянина соціальну цінність тоді, коли кожен може реалізовувати своє право, а державні органи спроможні захистити людину від протиправних посягань, діючи поза межами несправедливих норм права. Саме в результаті поведінки посадових і службових осіб правоохоронних органів в цьому руслі відбувається посилення недовіри людей у здатність держави забезпечити їх безпеку, зростає соціальна пасивність населення, рідко йде до незаконної озброєності, створення незаконних формувань.

Зазначимо, що одним із напрямів оптимізації системи правоохоронних органів в Україні має бути чітке встановлення між інституційних субординаційно-координаційних зв'язків. Основна увага в рамках різних проєктів реформування правоохоронних органів в Україні традиційно приділялася якійсь зміні функцій і місцю правоохоронних органів в сучасному українському суспільстві, хоча такі положення завжди декларувалися у вступній частині проєктів спеціальних законів. Не приділялася навіть увага питанням поліпшення роботи посадових і службових осіб, хоча і ці декларативні елементи завжди присутні в преамбулах тієї чи іншої концепції.

Основним питанням всіх концепцій «міліцейського» походження завжди було зміна обсягу повноважень та масштабів адміністративної юрисдикції реформованих органів внутрішніх справ. При цьому автори кожної концепції докладали максимум зусиль для того, щоб до складу таких органів увійшло якомога більш широке коло самостійних органів виконавчої влади.

Отже, станом на сьогодні можна виокремити наступні шляхи оптимізації системи правоохоронних органів:

- 1) розмежування понять «правоохоронні органи», «правозахисні органи» і «органи кримінальної юстиції»;
- 2) виділення в системі правоохоронних органів окремої групи органів охорони правопорядку;
- 3) система, конкретні завдання правоохоронних органів, їх чисельність, повноваження їх посадових і службових осіб (в тому числі і щодо застосування примусових заходів) мають визначитися виключно законом;
- 4) визнання нотаріусів, адвокатів такими, що виконують правоохоронні функції (квазіправоохоронні органи);
- 5) визначення місця суду в системі правоохоронних органів як провідного в частині забезпечення основоположних прав людини і громадянина;
- 6) доцільно було б повернутися до розробки Концепції правоохоронної

діяльності та Концепції розвитку правоохоронних органів в Україні, а не тільки такої ж концепції щодо формування лише органів внутрішніх справ;

7) всебічне запровадження в правоохоронних органах самоврядних засад;

8) децентралізація, деполітизація, прозорість і підзвітність громадянському суспільству;

9) розширення і внутрішня спеціалізація системи правоохоронних органів.

Таким чином, можна стверджувати, що на сучасному етапі розвитку законодавства щодо реформування правоохоронних органів України, з'ясування потребує безліч питань, але все це рухається наразі в одному напрямку - адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу, зокрема в частині здійснення поліцейської реформи. Законодавче закріплення статусу і повноважень правоохоронних органів в Україні дозволить інституційно та функціонально змінити соціальне призначення таких органів і головне – організацію вчинення ними дій із охорони громадського порядку, забезпечення основоположних прав людини і громадянина. Крім цього, таке нормативно-правове регулювання дасть змогу уникнути перекидання правоохоронних функцій на державні органи, яким вони абсолютно не властиві. Напрацювання у вітчизняній науці і практиці єдиного підходу до системи правоохоронних органів забезпечить надійне функціонування правоохоронної сфери в Україні. Однак, необхідно врахувати, що дублювання функцій між самими правоохоронними органами, необґрунтоване звуження їх компетенції впливає на правосвідомість громадян і створює правовий нігілізм, який в майбутньому може вилитися в негативні наслідки для органів державної влади, держави в цілому. Тому підтримка першочергового і пріоритетного задоволення прав, свобод та інтересів громадян має бути головним завданням правоохоронної діяльності держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Словник української мови в 11 томах. За ред. І.К.Білодіда. А.А.Бурячок та ін. Т. 5. «Н-О». – К.: Наукова думка, 1974. – 839 с.
2. Данилюк І.Г. Універсальний словник сучасної української мови : 100 000 / І.Г. Данилюк. – Донецьк : БАО, 2011. – 1006 с.
3. Морозов С.М., Шкарапута Л.М. Словник іншомовних слів / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Український мовно-інформаційн. фонд НАН України. – К., «Наукова думка», 2000. – 686 с.
4. Тацій В. Визначення поняття та системи правоохоронних органів у Концепції змін до Конституції України (концептуальні підходи) / В.Тацій // Право України. – 2012. – № 11/12. – С. 232-240.
5. Скрипнюк В.М. Вдосконалення регулювання правоохоронної діяльності в процесі розвитку системи органів державної влади в Україні / В.М.Скрипнюк // Держава і право. – 2010. – Вин. 50. – С. 168-174.
6. Конституція України: Основний закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 р. – № 30. – стаття 141.
7. Мочкош Я. Система правоохоронних органів України: проблеми і пропозиції / Я.Мочкош //Право України. – 2008. – № 3. – С. 80-83.
8. Климюк О.Ф. Правоохоронні органи в системі органів виконавчої влади / О.Ф.Климюк // Правове регулювання економіки : збірник наукових праць Мін. Освіти і науки України; Держ. вищий навч. заклад "Київський нац. економіч. ун-т ім. Вадима Гетьмана". – Київ, 2009. – № 9. – С. 91-101.

9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон від 23.12.1993 № 3781-ХП // Відомості Верховної Ради України від 15.03.1994 р. – № 11. – стаття 50.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАКОННОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Єгорова Світлана Миколаївна
суддя апеляційного суду Кіровоградської області

Інститут представництва за певних умов відображає публічний інтерес тому необхідно враховувати періоди розвитку Римської держави. Торкаючись питань такої періодизації, вважаємо можливим тут притримуватися поширеного поділу історії Риму на три періоди: 1) Архаїчний (царський) період, який охоплює 753 – 509 рр. до н.е.; 2) Республіканський період, котрий охоплює 509 – 30 рр. до н.е.; 3) Період імперії, межі якого тут визначаються 30 р. до н.е. – 476 р. н.е [1, с. 131-173].

Однак періодизація розвитку та етапи формування римського права мають свої особливості і не співпадають повністю з періодизацією розвитку держави.

Точки зору стосовно періодів розвитку римського права можуть бути згруповані таким чином, що дає підстави виокремити два основних підходи, котрі в літературі пропонується позначати як «поступально-хронологічний» та «домінантний» [2, с. 141].

При «поступально-хронологічному» підході періодизація провадиться відповідно до розвитку римської держави та права природної течії часу (хронологічна версія), що дає підстави виділяти, зокрема, такі періоди розвитку римського права: 1) Докласичний період або ж період існування раннього римського права – починається від заснування Риму і триває до середини існування Республіки; 2) Класичний період римського права - триває від середини Республіки до кінця Принципату; 3) Післякласичний період римського права - починається після встановлення Домінату і триває до кінця існування Західної Римської імперії [3, с. 22-33].

Спираючись на таке визначення періодів та етапів розвитку римського права в цілому і римського приватного права, зокрема, тепер маємо підстави для встановлення етапів розвитку інституту представництва за римським приватним правом.

Тут має бути врахована та обставина, що спочатку (під час існування та дії *jus civile* цей інститут формувався як міжгалузевий, універсальний правовий феномен. Але у розвиненому римському приватному праві, норми що опосередковуються представництвом, мають, головним чином, приватноправовий характер.

Грунтуючись на такому посиланні, інститут представництва можна визнати таким, що у своєму розвитку пройшов два основних, відносно самостійних етапи, не пов'язаних безпосередньо із наведеними вище періодизаціями та поділом на етапи розвитку римського права і римського приватного права, як галузі останнього.

Ці етапи розвитку інституту представництва відображають головні якісні зміни у римському праві, що надалі підрозділяються на:

- 1) етап раннього римського права;
- 2) етап розвиненого (сформованого) римського права.

Аналогічні методологічні засади періодизації розвитку окремих інститутів римського приватного права вже застосовувалися в романістичній літературі. Наприклад, Є.О.Харитонов, розглядаючи історію розвитку окремих правових інститутів у Стародавньому Римі, виокремлює такі етапи їхнього розвитку як «приватне право раннього Риму» і «римське приватне права (приватне право імператорського Риму)» [4, с. 115].

Підкреслювання значення періоду Імперії в Римі для правотворчості взагалі і розвитку інституту представництва, зокрема, можна знайти і у тих авторів, що спеціально досліджували цей інститут. Так, Л. Казанцев зазначав, що, коли ще можна стверджувати, що обов'язкове представництво виникло на відносно ранніх етапах розвитку римського права (в період пізньої Республіки), то говорити про формування добровільного представництва, як правового інституту, взагалі можна лише, починаючи з імператорського періоду: його появі римське право має завдячувати зокрема, «широті поглядів імператорів та правознавців класичної доби римської юриспруденції» [5, с. 46].

Спочатку варто розглянути представництво в силу закону, котре, як зазначалося, виникло раніше і було загалом більш природним для Стародавнього Риму. Це пов'язане з тим, що у Римі, з одного боку, була значна кількість осіб, позбавлених цивільних прав чи істотно обмежених в своїх цивільних правах, з іншого боку, - величезну владу мав *pater familias*, становище якого практично не мало аналогів в інших правових системах того часу [6, с. 23-26]. Вже за самим визначенням, «*paterfamilias* – це той, кому належить влада в домі» [7, с. 16].

Вся юридична діяльність римської сім'ї, вся її майнова сфера зосереджувалася навколо єдиного центру – *pater familias*. Його особа поглинала собою всіх йому підлеглих членів родини. Він був обов'язковим представником своїх рабів, дружини та дітей [7, с.21].

Це було пов'язано з тим, що діти та раби у римлян не складали чогось окремого, самостійного. Як образно зазначалося у літературі, вони були лише «частками, виділеними з юридичної особистості голови родини», їх дії юридично були його діями [5, с.378-380].

Отже, поява цього виду законного представництва була наслідком вульгаризованого матеріалістичного погляду на відносини влади як на засіб поглинання юридичної особистості однієї особи іншою особою, з наступним наданням «поглинутій» особі часткової здатності бути учасником цивільних відносин. З врахуванням особливості даних відносин цей інститут, що мав суто прагматичне призначення, можна вважати одним з випадків законного представництва (хоча і не завжди достатньо чітко вираженого).

До випадків законного представництва має бути віднесено також *mandatum praesutum*. - спеціальний вид представництва, пов'язаний із захистом прав особи в суді за допомогою участі її родичів, з якими вона перебувала в певних ступенях спорідненості. Такі особи могли виступати одна за одну позивачами в суді, діючи фактично як представники одне одного. Отже в цій ситуації виникали відносини представництва на тій підставі, що право представництва визнавалося за родичами в силу прямого припису закону. Звідси з'явився вираз “*mandatum praesutum*” (припустиме повноваження) на відміну від “*mandatum verum*” (дійсне або ж правдиве повноваження).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права. Учебник в 2 т. – Т. 1. – М.: Остожье, 1998. – 456 с.
2. Харитонов Є.О. Історія приватного (цивільного) права Європи. Витоки. - Одеса, Бахва, 1999.- 347 с.
3. Косарев А.И. Римское частное право. Учебник.-М.: «Закон и право», 1998.-С. 22-33
4. Харитонов Є.О. Історія приватного (цивільного) права Європи. Частина I. Витоки.-Одеса: Бахва, 1999. – 698 с.
5. Казанцев Л. Свободное представительство в римском гражданском праве. Историко-юридическое исследование.-К.:1884. – 382 с.
6. Загурский Л.Н. Учение об отцовской власти по римскому праву. - Харьков: 1885. – С. 23 – 26.
7. Савельев В.А. История римского частного права (Древнейший и предклассический периоды).-М.: 1986. – 321 с.

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ У СПРАВАХ ЩОДО ЗАХИСТУ ПРАВ АВТОРА

Кирдан Богдан Васильович
аспірант кафедри цивільного права і процесу
Національної академії внутрішніх справ

При розгляді справ про захист прав автора в порядку цивільного судочинства часто для з'ясування певних обставин, що мають значення для їх вирішення, необхідно застосовувати спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки тощо. Відповідно до ч. 1 ст. 143 ЦПК України у таких випадках судом може бути призначено експертизу за заявою осіб, які беруть участь у справі. Однак, законодавцем не врегульоване питання оплати експертного дослідження у разі, коли заявлене клопотання про проведення експертизи заявлене не сторонами (їх представниками), а іншими особами які беруть участь у справі..

На погляд О. С. Кравченко, в разі призначення експертизи за клопотанням сторін або інших осіб, які беруть участь у справі, оплачувати її повинен порушник прав авторів [3, с. 12].

Ми не можемо погодитися із такою позицією, оскільки, по-перше, не рідко при розгляді справ не можливо встановити особу (осіб), яка не визнала, оспорила або порушила права автора, що призведе до не вирішення питання щодо оплати експертизи; а по-друге, може виявитися, що особи спеціально зловживають своїм правом на заявлення клопотання про призначення експертизи, щоби покласти на відповідача більше судових витрат.

На думку С. С. Бичкової, до якої приєднуємося і ми, наявні такі варіанти оплати при заявленні клопотання про проведення експертизи іншими особами, які беруть участь у справі:

1) органи та особи, які відповідно до ст. 45 ЦПК України звернулися до суду в інтересах інших осіб або державних чи суспільних інтересах, мають усі права та обов'язки особи, тобто нашому випадку автора, в інтересах якого вони діють, за винятком права укладати мирову угоду. У зв'язку з цим, органи та особи, які

заявляють клопотання про призначення експертизи і будуть нести обов'язок з оплати відповідних витрат;

2) у випадках, коли треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмету спору, несуть загальні права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, встановлені у ст. 27 ЦПК України. Хоча в цій статті не передбачено обов'язку з сплати судових витрат, тобто його не можна покласти на таких третіх осіб. Проте у разі, якщо такі треті особи бажатимуть, щоб експертне дослідження було проведено за їх рахунок, суд має право задовольнити заявлене ними клопотання і призначити експертизу[1, с. 76].

Єдине, на що вбачається доцільним звернути увагу є таке: незважаючи на те, що у ст. 27 ЦПК України не встановлено обов'язку щодо оплати судових витрат, нести витрати з оплати експертизи має та особа, яка заявила клопотання про її призначення.

Враховуючи вищевикладене, пропонуємо врегулювати наявну проблему оплати експертизи шляхом внесення відповідних змін до ч. 2 ст. 86 ЦПК України, та викласти її в такій редакції: «Кошти на оплату судової експертизи вносяться стороною або іншою особою, яка бере участь у справі і яка заявила клопотання про проведення експертизи. Якщо клопотання про проведення експертизи заявлено обома сторонами, витрати на її оплату несуть обидві сторони порівну. У разі неоплати судової експертизи у встановлений судом строк суд скасовує ухвалу про призначення судової експертизи».

Незалежно від того, хто з осіб, які беруть участь у справі, заявляє клопотання про проведення експертизи, остаточне рішення про її призначення приймає лише суд, постановляючи про це відповідну ухвалу. У разі відмови від задоволення клопотання суд повинен обґрунтувати, чому саме він з ним не погоджується.

При цьому суди, призначаючи експертизу у справах про захист прав автора, повинні визначити, які саме об'єкти авторського права та з яких питань повинні бути досліджені[2, с. 104].

При визначенні належності об'єкта інтелектуальної власності до об'єкта авторського права необхідно керуватись ст. 433 ЦК України, а також статтями 8, 9, 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права».

У випадках, коли належність певного об'єкта до об'єктів авторського права не є безсумнівною, в тому числі якщо між сторонами наявний спір з питання про те, чи є продукт творчої діяльності таким, що не охоплюється авторським правом (ст. 10 Закону України «Про авторське право і суміжні права»), суд має призначити експертизу. Крім того, повинні призначатися відповідні судові експертизи за наявності суперечки між сторонами щодо факту авторства, оскільки Свідощтво прав автора на твір, видане фізичній особі у встановленому Постановою Кабінету Міністрів України № 1756 від 27 грудня 2001 р. «Про державну реєстрацію авторського права і договорів, які стосуються права автора на твір» порядку, не є безсумнівним доказом авторства[2, с. 104].

Як правильно зазначається в юридичній літературі, на сьогодні є певні труднощі з проведенням експертизи об'єктів авторського права, які зумовлені багатьма чинниками: і тим, що авторське право в силу своєї специфіки є надзвичайно складною підгалуззю права, тому для проведення експертизи об'єктів авторського права експерт повинен мати не лише юридичну освіту, а й освіту в галузі інтелектуальної власності; і тим, що на сьогодні в Україні відсутні будь-які методики проведення експертиз об'єктів авторського права, що фактично надає експертові можливість при проведенні дослідження керуватися будь-якими підходами, власними

внутрішніми переконаннями тощо. Тому в результаті дослідження, що проводилося за відсутності рекомендацій та визначених законом методик, викладені в судовій експертизі висновки можуть суперечити нормам чинного законодавства та практиці його застосування, що може не призвести до повного, всебічного та об'єктивного з'ясування обставин справи про захист прав автора[4, с. 73].

Таким чином, наведений вище аналіз свідчить про необхідність врегулювання на законодавчому рівні питань пов'язаних з призначенням експертиз будь-яких категоріях цивільних справ, у тому числі у справах про захист прав автора, оскільки останні є одними із найскладніших у судовій практиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бичкова С. С. Проблемні питання призначення експертизи у цивільному процесі України / С. С. Бичкова // Судова апеляція. – 2007. – № 2 (7). – С. 75–80.
2. Кириченко І. А. Судова експертиза об'єктів права інтелектуальної власності : [навч. посіб.] / І. А. Кириченко. – К. : Ін-т інтел. власн. і права, 2005. – 172 с.
3. Кравченко О. С. Цивільно-правове регулювання експертизи у сфері інтелектуальної власності : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. С. Кравченко. – Х., 2003. – 16 с.
4. Штефан А. Судова експертиза об'єктів авторського права: проблемні питання незалежності експерта / А. Штефан // Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – № 3. – С. 72–80.

ОГЛЯДОВИЙ АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕННЯ СПОНТАННОЇ ПСИХОДИНАМІКИ СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ПРАЦЯХ ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Кіріяк Оксана Василівна

*доцент кафедри приватного права юридичного
факультету Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича,
кандидат юридичних наук, доцент*

Сучасний розвиток правової науки вже давно вийшов за штучні рамки позитивістської доктрини з її структурно-функціональною парадигмою. Послідовне залучення до ієрархії юридичних знань все нових і нових категорій, первинно розкритих у ареалі суспільно-природничих та інших наук, обумовлює намагання таким чином збалансувати суто нормативістську догматику з дотичними сферами буття (соціологією, психологією тощо). Сам стан спонтанності, що іманентно притаманний насамперед людині, як істоті соціальній та внутрішньо-психічно організованій, дедалі більше визнається вітчизняними науковцями в якості атрибутивної властивості права та детермінуючого вектору його наступного розвитку [1, с. 39-85].

Зарубіжна юридична наукова спільнота також визнає, що загальна категорія «спонтанність» традиційно більш характерна для широкого використання у розумінні супровідної ознаки психоаналітичного процесу [5, с. 3].

Водночас, непересічний вплив спонтанності на різноманітні аспекти суспільної життєдіяльності є беззаперечним фактом у зарубіжних наукових колах. Так,

Девід Белград, професор кафедри гуманітарних наук Університету Південної Флориди (США) у своєму дослідженні стверджує, що чисельні варіації соціальних трендів (художнє мистецтво, музика, гештальт-терапія, космологія, антиядерний рух тощо), насправді скеровуються однією мотиваційною силою: спонтанною імпровізацією [2, с. 4-5].

Натомість останнім часом усе більше наукових спеціально-юридичних досліджень іноземних вчених наголошують на впливі цього чинника і на сферу правового регулювання суспільних відносин, у тому числі на процедуру відправлення правосуддя судами різних інстанцій, де психологічна конфронтація сторін судового провадження актуалізує використання спонтанності в якості інструменту адекватної правової протидії. Зокрема, доктор права у Школі права Королівського університету у Белфасті (Північна Ірландія) Сара Ремшоу стверджує, що незважаючи на всі правила і процедури доказування, статuti і правові прецеденти, які визначально керують рішеннями та діями судді, насправді, все це відбувається лише завдяки «спонтанності» [7, с. 133-159].

Не меншого поширення дослідження проблеми спонтанності у судовому провадженні здобуло і у середовищі юристів-практиків. Так, група практикуючих у штаті Міссурі (США) юристів на чолі з Джералдом Ортболзом, навіть виділяють окрему психологічну тактику участі юриста у судовому провадженні – Spontaneous Combustion (англ. буквально – самозаймання, спонтанне запалення), котра, на їхнє переконання, є досить складною навіть для досвідченого адвоката і яку неможливо використати двічі у одному процесі. Відповідно до їхніх тверджень, така спонтанна дефензивна реакція, що полягає у несподіваному надмірному психологічному тиску на опонента, виключає будь-яку можливість останнього сфабрикувати власні свідчення [6, с. 15].

Прикметно, що ще на початку минулого століття основоположних теорії доказів у американському праві, Джон Генрі Вігмор, як цитовано у одному з репринтів його найвідомішої праці «Докази у судових процесах за загальним правом», відзначав, що саме спонтанність у реакціях та діях відповідного учасника судового провадження, у тому числі пов'язана із впливом певних зовнішніх факторів (стрес, шок, нервово збудження тощо), завжди призводить до неочікуваної щирості та відвертості у відповідях на поставлені запитання [8, с. 221], що важливо як для конкретної справи, так і для правосуддя в цілому.

Підтримується таке розуміння спонтанності і у кінцевих висновках Консультативно-наглядного комітету за виконанням Федеральних правил доказування США (Federal Rules of Evidence), де у коментарі до п. 803 (1) і (2) зазначається, що спонтанність є ключовим фактором у кожному конкретному випадку та у кожній конкретній судовій інстанції, оскільки вона зводить нанівець ймовірність психологічного використання ненавмисного або свідомого введення в оману учасників судового провадження [4].

Окрім цього, на взаємозв'язку морально-психологічного впливу на процедуру відправлення правосуддя та на законодавчу регламентацію судочинства у контексті спонтанності розвитку процесу, концентрує свою увагу колишній суддя Федерального апеляційного суду, а нині практикуючий адвокат і, водночас, професор у одній з юридичних шкіл Сполучених Штатів Америки Роберт Борк. На його думку, втілення моральних засад конституційної демократії у норми (законодавцем) і у процесуальні акти (суддею) є проявом найвищої мудрості та чеснот, оскільки вони однаковою мірою

покликані регулювати непередбачувані (спонтанні - ОК) обставини суспільних відносин [3, с. 19-29].

Таким чином, узагальнюючи наведену вище інформацію, вважаємо, що така велика кількість праць знаних зарубіжних науковців, сконцентрованих довкола вирішення проблеми впливу спонтанності на психологічні аспекти взаємодії учасників конкретного судового провадження та правосуддя в цілому, пояснюється, з нашої точки зору, не просто визнанням факту існування та прагненням окреслити відмінну від традиційної сферу праворозуміння, але й намаганням концептуалізувати відповідний теоретичний формат її інтерференційного зв'язку із психодинамікою судового провадження у розгорненій формі.

У контексті викладеного матеріалу очевидно, що експромтна психодинаміка вітчизняного судового провадження виступає тією ще поки малодослідженою цариною знань, де усі форми та фактори впливу спонтанності на його стадійну трансформацію, ще очікують на власного дослідника-першовідкривача.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гаврилюк Р. А. Антропосоціокультурний код податкового права: монографія. Книга 1. Истоки податкового права [Текст] / Р. О. Гаврилюк. – Черновці: Черновицький національний університету, 2014. – 452 с.
2. Belgrad D. The Culture of Spontaneity: Improvisation and the Arts in Postwar America [Text] / D. Belgrad. – Chicago & London, University of Chicago Press, 1998. – 343 p.
3. Bork R. H. The Judge's Role in Law and Culture [Text] / R. H. Bork. – Ave Maria Law Review, 2003. – Pp. 19-29.
4. Federal Rules of Evidence Advisory Committee : A Short History of Too Little Consequence by P. R. Rice and N.-E. W. Delker [E-source] / P. R. Rice & N.-E. W. Delker – F. R. D., 2000. // https://www.wcl.american.edu/pub/journals/evidence/short_history.pdf
5. Hoffman I. Z. Ritual and Spontaneity in the Psychoanalytic Process: A Dialectical-Constructivist View [Text] / I. Z. Hoffman. – Routledge, 2014. – 344 p.
6. Ortals G. R., Moticka J. W., Dueker J. E. Preparing for Spontaneity at Trial [Text] / G R. Ortals & J. W. Moticka & J. E. Dueker. – Litigation, 2000. – Volume 27. – Number 1. – Pp. 15-42.
7. Ramshow S. Jamming the Law: Improvisational Theatre and the «Spontaneity» of Judgment [Text] / S. Ramshow // Law Text Culture, 2010. – Volume 14. – Article # 9. – Pp. 133-159.
8. Wigmore J. H. Evidence in Trials at Common Law [Text] / J. H. Wigmore. – Boston, 1976. – 634 p.

ВІДКЛАДЕННЯ РОЗГЛЯДУ СПРАВИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Короленко Віталій Михайлович
старший науковий співробітник відділу юрисдикційних
форм правового захисту суб'єктів приватного
права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і

Статтею 6 Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру.

Суттєве значення для розгляду справи протягом розумного строку відіграє правильне застосування судами норм Цивільного процесуального кодексу України щодо відкладення розгляду справи. На жаль, суди часто неправильно застосовують ці норми, зокрема, задовольняючи клопотання про відкладення розгляду справи у випадках, коли це не передбачено нормами ЦПК України, зокрема, коли в іншій цивільній справі подано клопотання про об'єднання позовів в одне провадження. З огляду ж на те, що відповідні ухвали не можуть бути оскаржені окремо від рішення, не оформлюються окремим процесуальним документом, а лише заносяться до журналу судового засідання, підстави, умови та мотиви відкладення розгляду справи на практиці залишаються невизначеними. Тому слід з'ясувати, які ж які підстави та умови застосування та процесуальні наслідки відкладення розгляду справи.

Норми ЦПК України містять такі формулювання щодо відкладення: – «проведення попереднього судового засідання може бути відкладено», «відкладення попереднього засідання» (ст. 130); – «суд відкладає розгляд справи» (ст. 158-1, 169); – «суд постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи» (ст. 170); – «суд може відкласти розгляд справи» (ст. 191); – «суд відкладає судовий розгляд» (ст. 224); – «апеляційний суд відкладає розгляд справи» (ст. 305).

Отже, у зазначених нормах не існує єдиного підходу до того, що саме підлягає відкладенню: «проведення попереднього судового засідання» чи «попереднє засідання»; «розгляд справи» чи «судовий розгляд». З огляду на те, що ст. 130 однозначно йдеться про одні й ті самі підстави та умови, а також предмет відкладення, слід уніфікувати термінологію. Попереднє судове засідання проводиться у межах провадження у справі до судового розгляду, безпідставно було б говорити про відкладення судового розгляду. Тому слід визначити, що ж відкладається на підставі ст. 130 ЦПК – проведення попереднього судового засідання чи попереднє засідання. Під попереднім засіданням може розумітися засідання, що передувало за черговістю іншому засіданню і саме в такому розумінні це словосполучення використовується у підзаконних нормативних актах, зокрема, у Інструкції про порядок роботи з технічними засобами фіксування судового процесу (судового засідання) [1]. Тому стосовно засідання, що проводиться у межах провадження до судового розгляду, слід використовувати словосполучення «попереднє судове засідання», а не «попереднє засідання». Вирішуючи питання, відкладається «проведення засідання» чи власне «засідання», варто звернути увагу, що проведення засідання – це певні дії судді, які спрямовані на виконання завдань попереднього судового засідання, тоді як попереднє судове засідання включає в себе і дії осіб, які беруть участь у справі. Таким чином у тексті ст. 130 ЦПК України слід використовувати словосполучення «попереднє судове засідання», зокрема і щодо відкладення попереднього судового засідання. Це повною мірою узгоджується з назвою статті.

Відкладення попереднього судового засідання може бути відкладено за заявою про неможливість явки до суду однієї або обох сторін, якщо причини неявки буде визнано поважними. Підставою тут буде відповідна заява, а умовою – визнання причин неявки поважними. Відкладення попереднього судового засідання допускається один раз. Про новий час проведення попереднього судового засідання сторони повідомляються у загальному порядку.

Стосовно відкладення судового розгляду справи у ЦПК використано такі словосполучення: «розгляд справ» та «судовий розгляд». З аналізу відповідних норм ЦПК не вбачається відмінності у змісті цих термінів. Однак важливо визначитися із єдиним терміном для позначення цього поняття. Адже з цим пов'язані процесуальні наслідки. Глава 4 розділу III має назву «Судовий розгляд», однак по тексту розділу йдеться переважно про «розгляд справи» або «розгляд судом справи» і саме з «відкладенням розгляду справи» у ЦПК пов'язуються відповідні процесуальні наслідки, в т. ч. і передбачені ч. 6 ст. 191 ЦПК України, згідно з якою, у разі відкладення розгляду справи, справа розглядається спочатку. Крім того, у ч. 2 ст. 208 ЦПК України передбачено, що ухвалою вирішується питання саме про відкладення розгляду справи. Отже, доцільно у відповідних нормах ЦПК України слід словосполучення «відкладає судовий розгляд» замінити на «відкладає розгляд справи».

Суд обов'язково відкладає розгляд справи: а) у разі виникненні технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відео конференції (підстава), крім випадків, коли судове засідання може відбутися без участі такої особи (умова) (ст. 158-1 ЦПК); б) неявки (перша неявка) в судове засідання однієї із сторін або інших осіб, які беруть участь у справі (ст. 169, ч. 1 ст. 305 ЦПК). Умови відкладення тут будуть для кожної з підстав дещо відрізнятися. Для п. 1 ч. 1 ст. 169 – відсутність відомостей про вручення судової повістки. Для п. 2 ч. 1 ст. 169 – визнання судом поважними причин, про які особа повідомила суду, першої неявки сторони чи іншого учасника справи, якого належним чином оповіщено про час і місце судового розгляду. Для п. 3 ч. 1 ст. 169 – відсутність поважних причин або відсутність повідомлення про причини першої такої неявки належним чином повідомленого позивача та ненадходження від позивача заяви про розгляд справи за його відсутності. Для п. 4 ч. 1 ст. 169 – визнання судом необхідності, щоб сторона, яка діє в процесі через представника або подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення; в) зміна позивачем предмета або підстави позову, зміна розміру позовних вимог (підстава) у заочному розгляді справи (умова) (ст. 224 ЦПК).

Суд може відкласти розгляд справи (дискреційне відкладення): а) у разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача (ст. 170 ЦПК); б) у разі неявки у судове засідання представника (ч. 2 ст. 169 ЦПК). Для ст. 170 умовою визнання судом необхідності відкладення розгляду справи для забезпечення участі відповідних осіб у судовому засіданні в подальшому з метою виконання завдань цивільного судочинства. Для ст. 169 визнання судом з урахуванням обставин справи необхідності участі представника з метою виконання завдань цивільного судочинства.

Згідно з ч. 7 ст. 333 ЦПК України у разі потреби під час розгляду справи судом касаційної інстанції може бути відкладено розгляд справи. Видається, що таке відкладення здійснюється в обов'язковому або дискреційному порядку відповідно до норм, що регулюються відкладення розгляду справи судом першої інстанції з урахуванням особливостей касаційного розгляду. Наприклад, згідно зі ст. 333 ЦПК у касаційному порядку справа розглядається без повідомлення осіб, які беруть участь у

справі. Відповідно, їх неявка не є підставою для відкладення розгляду справи. Натомість, у разі необхідності особи, які брали участь у справі, можуть бути викликані для надання пояснень у справі. В такому разі наслідки їх неявки слід розглядати з урахуванням ст. 169 ЦПК.

Основною умовою відкладення розгляду справи є те, що суд може відкласти розгляд справи лише у випадках, встановлених цим кодексом (ч. 1 ст. 191 ЦПК). Тому відкладення може здійснюватися лише за наявності підстав та умов, визначених вище, а відкладення розгляду справи у випадках, які прямо не передбачені нормами ЦПК, якщо це призвело до порушення строків розгляду справи, має розглядатися як порушення права на розгляд цивільної справи протягом розумного строку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Наказ Державної судової адміністрації України від 20.09.2012 р. № 108 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1082012/>

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ПРЕД'ЯВЛЕННЯ ПОЗОВУ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ

Косовський Леонід Миколайович
здобувач Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва ім. академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України

Чинне національне та міжнародне законодавство гарантує кожній особі, незалежно від громадянства, національності та інших показників необмежену кількість суб'єктивних прав, найважливішим з яких є право на судовий захист. Зміст згаданого права полягає, з одного боку, у наявності широкого спектру процесуальних гарантій, що забезпечують дане право, а з іншого – у цілій низці відокремлених процесуальних форм, у межах яких здійснюється захист.

Частина 1 статті 55 Конституції України гарантує захист прав і свобод громадянина судом. У системі захисту прав і свобод людини ця стаття визнається стрижневою, оскільки в ній закріплюється право на судовий захист, яке в міжнародній практиці дістало назву «право на суд» або «право на правосуддя». Це право за своїм статусом належить до основних конституційних прав людини і громадянина, має загальний характер і не може бути обмежене, а також виступає як загальновизнана норма і принцип міжнародного права [7, с. 11–12]. В той же час, реалізація згаданого права можливе лише за умов дотримання певної процедури, передбаченої чинним процесуальним законодавством. Однією з таких процедур є відкриття судового провадження, яке, є єдиним для всіх, навіть за умов наявності іноземного елемента.

Цивільні справи з іноземним елементом, за критерієм суб'єктного складу позовного провадження, не відрізняються від звичайних цивільних справ. Так, виходячи із принципу рівноправності сторін у цивільному процесі, позовне провадження у справах з іноземним елементом передбачає низку засобів правового захисту та гарантій його учасників, а саме: право на відмову від позову, зміну предмету або підстав позову, збільшення і зменшення розміру позовних вимог, визнання позову повністю чи частково, подання зустрічного позову, укладання мирової угоди тощо.

У позовному провадженні найбільш повно знаходить свій прояв принцип змагальності, як один із основних принципів цивільного процесу, а також інші принципи цивільного процесуального права, а отже, і цивільної процесуальної форми. У позовному провадженні захист прав та інтересів здійснюється шляхом: визнання цих прав, відновлення становища, яке існувало до порушення права і зупинення дій, що порушують право, присудження до виконання обов'язку в натурі, припинення чи зміни правовідносин та іншими способами, передбаченими законом. Таким чином, наявність саме згаданих вище учасників позовного провадження у справах з іноземним елементом відрізняє дану форму цивільного провадження від справ особливого провадження, де відсутність спору про право зумовлює відсутність сторін з протилежними інтересами, й наявність лише однієї сторони – заявника.

Процесуальним засобом порушення цивільної справи з іноземним елементом, у відповідності до ч. 1 ст. 122 ЦПК України, є позовна заява, зміст і вимоги до якої чітко сформульовані у ст. 119 ЦПК України. Основним елементом позовного провадження є судовий розгляд цивільних справ, процедури якого імперативно визначені нормами цивільного процесуального законодавства і функціонально забезпечують належність судового розгляду з точки зору достатності процесуальних гарантій для здійснення ефективного судочинства і своєчасного судового захисту.

Справи позовного провадження з іноземним елементом характеризуються також й особливостями реалізації судового рішення, що полягають у застосуванні заходів примусового виконання рішення, в разі відмови боржника від його добровільного виконання.

Згадані особливості обумовлюють значення позовного провадження, а саме що усі цивільні процесуальні норми, які визначають загальну частину цивільного процесуального права та зумовлюють розгляд справи за стадіями поширюється саме на справи позовного провадження. Справи інших проваджень (наказного й окремого) розглядаються вже за загальними правилами позовного провадження з урахуванням винятків та доповнень, визначених спеціальними нормами про ці провадження [10, с. 132]. Можливо, саме тому Т.В. Сахнова, характеризуючи позовне провадження, вказує, що воно складає стрижень усього цивільного процесу. Закономірності цивільної процесуальної форми породжені позовною формою захисту і найбільш повно проявляються в ній [9, с. 59].

Отже, предмет позовного провадження у справах з іноземним елементом співвідноситься з позовом як засобом захисту не будь-яких, а саме цивілістичних за своєю природою прав, свобод та інтересів. Саме в позовному провадженні у повному обсязі проявляється двосторонність цивільного процесу, а методи захисту в позовному порядку характеризуються змагальністю, рівноправністю сторін і диспозитивністю. Закономірності цивільної процесуальної форми формуються саме позовною формою захисту і найбільш повно проявляються в ній.

Згадані вище положення дозволяють зробити висновок, що позовне провадження у справах з іноземним елементом є основною формою цивільного судочинства, яка характеризується наявністю: специфічного предмету – спору про суб'єктивне право цивільне; певного кола сторін – позивача, відповідача, третьої сторони та інших учасників провадження; специфічної належно процесуально оформленої матеріально-правової форми вимоги позивача до відповідача про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що пред'являється через суд у порядку цивільного судочинства - позову; імперативно визначених

нормами законодавства процедур розгляду позовних вимог компетентним складом суду.

Сучасну систему захисту прав людини, як громадян України так й іноземців, у порядку позовного провадження у цивільному судочинстві пов'язують з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1948 р. «Загальної декларації прав людини» [4], а в наступному, у листопаді 1950 р., Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5]. Норми даних Конвенції закріплюють певне коло процесуальних прав особи, зокрема: право на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини), право на ефективний засіб юридичного захисту (ст. 13 Конвенції про захист прав людини) тощо.

Питання практичного забезпечення цивільних прав на судовий захист має групуватися на певній сукупності норм права, єдність яких формує чіткий механізм звернення до суду. Зокрема, у країнах СНД було узгоджено та врегульовано Конвенцією про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22.01.1993 р., статтею 1 якої передбачено право на судовий захист не тільки громадян кожної із держав-учасниць Конвенції, але й інших осіб, які проживають на території договірних держав [6]. Норми згаданих Конвенцій, відповідно до ч. 1 ст. 9 Конституції України, є частиною національного законодавства України, тому є обов'язковими для застосування при розгляді судових справ.

Право іноземних осіб на судовий захист та їх право на звернення до суду для захисту порушених прав у країні перебування або знаходження майна врегульовані умовами міжнародних двосторонніх договорів, зокрема договорів про надання правової допомоги. Наприклад, відповідно до ст.1 Договору між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах від 13.10.2003 р. громадяни однієї Договірної Сторони мають право вільно і без перешкод звертатися до суду, прокуратури, нотаріату та інших установ другої Договірної Сторони, до компетенції яких належать цивільні і кримінальні справи (далі – «установи юстиції»), порушувати клопотання, подавати позови і здійснювати інші процесуальні дії на тих самих умовах, що й громадяни цієї Договірної Сторони [2]. Аналогічна умова міститься й у ст.1 Договору між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.1993 р. [1], у ст.1 Договору між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у цивільних та комерційних справах від 26.11.2012 р. [3] та ін.

Умови зазначених вище договорів, які підкріплені й нормами національного цивільного процесуального законодавства, передбачають забезпечення захисту цивільних прав та інтересів як громадян України так й іноземців у суді у позовному порядку шляхом подання до відповідного суду позову, що в наступному й є підставою для відкриття провадження у цивільній справі з іноземним елементом. Проте, вважаємо що чинне цивільне процесуальне законодавство в наслідок відсутності єдиної уніфікованої термінології допускає неоднозначне розуміння певних процесуальних дій та правових термінів. Це стосується й позову як правової категорії, яку в науці процесуального права вважають універсальною, і придатною для використання в цивільному, кримінальному, адміністративному та інших процесах [8, с. 69].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Договір між Україною і Республікою Молдова про правову допомогу та правові відносини у цивільних і кримінальних справах від 13.12.1993 р. // Офіційний вісник України. – 2006. - №47 (04.12.2006). – ст.3171.
2. Договір між Україною та Корейською Народно-Демократичною Республікою про правову допомогу в цивільних та кримінальних справах. 13.10.2003 // Офіційний вісник України. – 2006. - №31 (16.08.2006). – ст.2288
3. Договір між Україною та Об'єднаними Арабськими Еміратами про взаємну правову допомогу у цивільних та комерційних справах від 26.11.2012 р. // Офіційний вісник України. – 2014. - №18 (07.03.2014). – ст. 572.
4. Загальна декларація прав людини від 10 груд. 1948 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – С. 3103
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. // Офіційний Вісник України. – 2006 – № 32. – С. 3371.
6. Конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січ. 1993 р. // Офіційний вісник України. – 2005. – № 44. – С. 2824.
7. Курс цивільного процесу : [підруч.] / [В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.]; за ред. В.В. Комарова. – Х.: Право, 2011. - 1352 с.
8. Полянский Н. Н. Проблемы судебного права / Н. Н. Полянский., М. С. Строгович, В. М. Савицкий, А. А. Мельников. – М. : Наука, 1983. – 219 с.
9. Сахнова Т.В. Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты / Т.В. Сахнова. – М. : Волтерс Клувер, 2008. – 676 с.
10. Цивільний процес : навчальний посібник / [А.В. Андрушко, Ю.В.Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін] ; за ред. Ю.В.Білоусова. – К. : Прецедент, 2005. – 293 с.

ЩОДО ДОЦЛЬНОСТІ СТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ УСТАНОВИ, ПОДІБНОЇ ДО ПОДАТКОВОГО СУДУ США

Криницький Ігор Євгенович

заступник директора з міжнародних зв'язків

Науково-дослідного інституту фінансового права, доктор юридичних наук, професор, старший науковий співробітник

Судове розв'язання податкових спорів зрештою повинно стати в нашій державі дієвим інструментарієм забезпечення прав та законних інтересів всіх учасників податкових відносин. На думку деяких науковців своєрідною панацеєю у вирішенні низки галузевих проблем може стати створення окремої гілки спеціалізованого судочинства – фінансових або податкових судів. Вочевидь, що до зазначеного висновку вчених спонукає досвід функціонування подібних судових установ у розвинених країнах. Кількість прихильників такого підходу є значною й має тенденцію до зростання. Діапазон наукових підходів щодо конкретних варіантів розв'язання окресленого проблемного моменту можна чітко структурувати. Один з основних векторів заслуговує на назву «абсолютного», для нього характерна наявність категоричних, діаметрально протилежних поглядів стосовно необхідності створення фінансових та податкових судів. Інший вектор – «відносний», він не є настільки

категоричним й полягає у припустимості існування окреслених судових установ. Саме на реалізацію першого з наведених напрямків спрямовані висловлені у пострадянській юридичній літературі пропозиції щодо об'єктивної необхідності виділення з адміністративної юстиції самостійної гілки судочинства – податкових судів [6, с. 115 – 117; 7, с. 60 – 66].

У вітчизняній юридичній науці також є прихильники наведеної точки зору. Так, О. Щербанюк пропонує створити спеціалізовані місцеві та апеляційні податкові суди на чолі з Вищим податковим судом України [9, с. 132]. Тобто фактично йдеться про утворення вертикально інтегрованої системи податкових судів. В свою чергу, Р. Андреев [1, с. 83], О. Єгоров [3, с. 10] та М. Чинчин [8, с. 71] підставою до створення спеціалізованого судового органу з розгляду податкових спорів обирають позитивний досвід функціонування схожих судів у розвинених країнах, зокрема, Податкового суду США. Водночас, незважаючи на гостру дискусійність зазначеної пропозиції, науковці не наводять аргументації на її користь.

Дійсно досвід США у сфері оподаткування є цікавим і може бути корисним для України. Податкове законодавство цієї держави цілком справедливо вважається чи не найдосконалішим у світі. Проте воно є й одним із самих складних. При цьому варто враховувати, що Податковий суд США (United States Tax Court) є досить специфічним утворенням, як за своїми повноваженнями, складом, процесуальною діяльністю. Юрисдикція цього судового органу є обмеженою, він розглядає справи переважно фізичних осіб і тільки щодо чотирьох податків (прибуткового, на дарування, на спадщину, деяких видів акцизів). За таких умов у нас не має жодних підстав підтримати точку зору, згідно до якої Податковому суду США підвідомчі всі спори у сфері оподаткування [4, с. 10]. До речі, Податковий суд США не є монополістом з розгляду зазначених питань. Зацікавлені особи мають право вибору, вони можуть звертатися й до інших судових установ, наприклад, до окружних судів США, до Суду США з претензій до федерального уряду. Податковий суд США являє собою єдину судову інстанцію, де платники податків можуть оскаржувати свою заборгованість за податковими платежами без попередньої оплати і подальших позовів про відшкодування [2, с. 111]. Має свої особливості й структура та засади організації роботи суду. Так, до його складу входить 31 суддя, з них, тільки 19 суддів є основними, решта – 8 старших суддів, 6 суддів-посередників. Виключно основні судді мають право виносити рішення за справами, що розглядаються в порядку основної судової процедури.

При цьому слід враховувати, що більше 90% справ мають своїм завершенням угоду сторін, процедура примирення займає важливе місце у діяльності судової установи. До того ж суд дислокується у місті Вашингтоні (округ Колумбія) і не має територіальних підрозділів. Окреслені особливості є досить незвичними для українського судочинства, що призводить по спробі накладання вченими вітчизняних традицій на практику правозастосування в США, й, відповідно, до хибних висновків. Так, С. Литвинов стверджує, що Податковий суд США засідає більш ніж у 80 містах США й Головний Податковий суд США знаходиться у Вашингтоні [5, с. 192]. Тобто, автор веде мову про систему податкових судів. Таким чином науковець ігнорує ту обставину, що ніякої системи податкових судів, як і Головного Податкового суду в США не існує. Варто також наголосити, що конструктивні досягнення у сфері податкового судочинства не виникають на «рівному місці», їх базою, перш за все, слугує ефективність законодавчого регламентування всіх аспектів зазначеного судочинства. Також важливу роль відіграє у цій площині стан правосвідомості

(індивідуальної, групової, суспільної) та національні традиції, що склалися у суспільстві. Цілком зрозуміло, що «якість» окреслених факторів в нашій країні зараз далека від їх стану в США.

Зважаючи на викладене, впровадження в Україні досвіду функціонування Податкового суду США не є таким простим завданням як здається на перший погляд. Адже, з одного боку, необхідно враховувати на суттєву специфіку системи оподаткування, що склалася в Сполучених Штатах та особливості законодавства держави, що входить до іншої порівняно з Україною правової системи. З іншого боку, ми загалом не є прихильниками введення податкового суду до вітчизняної судової системи. Вважаємо, що за всієї предметної та суб'єктної специфіки судового вирішення податкових спорів, створення зазначеної спеціалізованої судової установи в Україні не є нагальним завданням сьогодення. Воно призведе до невинного порушення цілісності судової системи нашої держави, до відходу від сформованих традицій законотворчості та правозастосування в цій сфері. Питання, які пропонується віднести до компетенції податкового суду, за умови формування нового судейського корпусу України, можуть ефективно вирішуватися в межах адміністративного судочинства. На наш погляд, з метою досягнення граничної чіткості законодавчої регламентації засад судоустрою нашої держави, деталізації принципу спеціалізації, слід доповнити ч.3 ст.125 Конституції України вичерпним переліком спеціалізованих судів, формалізувати як «вертикальну», так й «горизонтальну» структуру судової системи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Андреев Р.Г. Правове регулювання статусу органів стягнення як суб'єктів фінансового контролю: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. – Х., 2015. – 200 с.
2. Беспалова А.О. Податкові суди США та Канади // Правове життя сучасної України. – 2014. – Т.1. – С.111 – 114.
3. Егоров А.Е. Институционально-правовой механизм рассмотрения налоговых споров в Соединенных Штатах Америки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.04. – М., 2013. – 26 с.
4. Касьяненко Л.М., Чайка В.В. Юридичні гарантії захисту прав платників податків в Україні // Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2015. – Вип. 1 (2). – С.5 – 13.
5. Литвинов С.В. Аналіз зарубіжного досвіду адміністративно-правового регулювання захисту прав платників податків // Актуальні проблеми держави і права. – 2014. – Вип.74. – С.189 – 194.
6. Стариков Ю.Н. Административная юстиция: проблемы теории // Государство и право. – 1999. – №8. – С.115 – 117.
7. Туник Е.Е. Налоговая дееспособность некоммерческих организаций // Гражданин и право. – 2001. – №9 – 10. – С.60 – 66.
8. Чинчин М.М. Правові основи податкового адміністрування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. – Ірпінь, 2014. – 204 с.
9. Щербанюк О.В. Громадянин як суб'єкт податкових правовідносин. – Чернівці: Рута, 2000. – 280 с.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Кричун Юрій Анатолійович
завідувач кафедри кримінально-правових
дисциплін ПВНЗ «Кіровоградський інститут
державного та муніципального управління»
Класичного приватного університету»,
кандидат юридичних наук, доцент

Відповідно до ст. 3 Конституції України «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. В умовах реформування законодавства, зокрема кримінально процесуального, особливо актуальним стає реалізація конституційних положень. Важливого значення набувають захист прав і свобод потерпілого, створення й функціонування системи надійних правових гарантій з метою забезпечення права на правосуддя та судовий захист при здійсненні кримінального провадження. Відповідно до ст. 2 Кримінально процесуального кодексу України (далі – КПК України), основними завданнями визначено захист особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, а також охорона прав і свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження. Одним із правових засобів захисту порушених прав потерпілих осіб є відшкодуванням завданої кримінальним правопорушенням моральної шкоди.

Інститут відшкодування шкоди за роки незалежності був предметом наукового розгляду багатьох учених-процесуалістів, зокрема: С. Абламського, О. Верхогядя, М. Квятковського, О. Крикунова, М. Орлова, В. Нора, О. Сліпченка, О. Федорової, й ін.

Главою 9 КПК України передбачено, серед інших форм відшкодування (компенсації) шкоди в кримінальному провадженні, пред'явлення цивільного позову щодо відшкодування моральної шкоди завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням (ст. 128).

Варто зауважити, що інститут відшкодування моральної шкоди є міжгалузевим інститутом: окрім кримінального процесуального законодавства, він передбачений також законодавством цивільно-процесуальним, яке передбачає висування позову про відшкодування в порядку цивільного судочинства. Такий спосіб захисту порушених особистих немайнових прав і законних інтересів потерпілий може реалізувати на будь-якій стадії кримінального провадження, навіть після його завершення, зокрема у випадках не висування цивільного позову у кримінальному провадженні або ж залишення його судом без розгляду.

Розглядаючи проблемні аспекти дії КПК України 2012 р., слід звернути увагу на вимоги до змісту і форми позовної заяви. Так, відповідно до ч.4 ст. 128 КПК України, форма і зміст позовної заяви повинні відповідати вимогам, установленим до позовів, які висуваються в порядку цивільного судочинства. Тобто, ця стаття за своїм змістом є банкетною, яка відсилає нас до ст. 119 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України), що розкриває питання форми позовної заяви про відшкодування шкоди. Таке законодавче положення створює певні складнощі в правозастосуванні для потерпілого та породжує додаткові можливості захисту

обвинуваченому (клопотання про невідповідність цивільного позову вимогам норм ЦПК України, клопотання про знаття арешту на майно тощо).

Згідно з п. 3 ч. 1 ст. 91 КПК України обов'язок доказування виду й розміру шкоди завданої кримінальним правопорушенням або, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 505 КПК України, іншим суспільно небезпечним діянням, покладається на слідчого, прокурора (ч. 1 ст. 92), а на потерпілого лише у випадках, установлених КПК України, зокрема провадженнях у формі приватного обвинувачення (ст. 479 КПК України). Відповідно, невиконання або неналежне виконання вищевказаного обов'язку сторонами кримінального провадження, породжує додаткові проблеми для суду – визначення розміру відшкодування моральної шкоди.

При визначенні розміру відшкодування, суддя має декілька варіантів:

1. Взяти за основу суму, яку заявляє в позовній заяві позивач, і прийняти остаточне рішення, користуючись принципами розумності та справедливості.

Суд може змінити цю суму або залишити її такою, якою просить позивач. Причому суд може не тільки зменшити розмір відшкодування, а й збільшити його порівняно з тим, що просить позивач, оскільки ст. 23 ЦКУ, не передбачає, що суд має визначати розмір відшкодування з урахуванням позовних вимог. Однак така позиція дещо суперечить ст. 11 ЦПК України, яка передбачає, що "суд розглядає цивільні справи не інакше як за зверненням фізичних чи юридичних осіб... в межах заявлених ними вимог...".

2. Призначити судово-психологічну експертизу.

На вирішення експерта можна поставити такі запитання:

- Чи є ситуація, яка досліджується по справі, психотравмувальною для під експертного (потерпілого)?

- Якщо так, то чи завдані під експертному (потерпілому) страждання (моральна шкода)?

- Який можливий розмір становить грошова компенсація за завдані страждання (моральну шкоду)?

В даному випадку експерт, як свідчить досвід, оцінює розмір моральної шкоди в сумі, що дорівнює певній кількості мінімальних заробітних плат в залежності від різноманітних чинників, що зазначені в ч. 3 ст. 23 ЦКУ.

Однак цей варіант вирішення проблеми не завжди є доречним, оскільки може бути довготривалим, як свідчить практика, період проведення судово-психологічної експертизи може бути занадто довгим (рік і більше).

3. Визначити розмір відшкодування моральної шкоди самотійно.

Відповідно до ст. 23 ЦКУ розмір моральної шкоди визначає суд з урахуванням певних обставин: характер правопорушення; глибина фізичних та душевних страждань; погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації; ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування; інших обставин, які мають істотне значення.

Обов'язковими вимогами при визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності та справедливості.

Підводячи підсумки, необхідно зазначити, що проблеми відшкодування моральної шкоди і, особливо, – визначення її розміру – на даний момент стоїть дуже гостро. Спостерігається відсутність єдиної концепції та єдиних механізмів призначення відшкодування та визначення певної грошової суми за певний вид страждань. Тому, на нашу думку, необхідно на законодавчому рівні більш детально

конкретизувати порядок визначення психотравмувальної ситуації та присудження відшкодування, а також встановити механізм визначення його розміру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
2. Постанова Пленуму ВСУ "Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди" від 31 березня 1995 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95>
3. Кримінальний процес: [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В. Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.]; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Горшевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Х.: Право, 2013. – 824 с.
4. Абламський С.Є. Окремі аспекти відшкодування шкоди, завданої злочинном потерпілому, у кримінальному судочинстві / С.Є. Абламський // Право і безпека. – 2012. - №3(45). – С. 154-159.
5. Нор В. Інститут відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні за чинним КПК України: здобутки і резерви для вдосконалення/ В. Нор // Право України. – 2013. - № 11. – С. 32-41.

ДО ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗАХОДІВ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРИМУСУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Куцик Катерина Володимирівна
ад'юнкт докторантури та аспірантури
Національної академії внутрішніх справ

Види заходів процесуального примусу передбачені у статті 91 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України). До них законодавець відносить: попередження, видалення із зали судового засідання, тимчасове вилучення доказів для дослідження судом, привід.

Водночас, існує декілька підходів до умовного поділу заходів процесуального примусу на види – залежно від їхньої процесуальної спрямованості та залежно від характеру порушення, за вчинення якого суд їх застосовує.

Зокрема, в залежності від того, у якій формі проявляється протиправна поведінка порушника, заходи процесуального примусу поділяють на два види: заходи, що призначаються за дії особи та заходи, що призначаються за бездіяльність.

Важливою умовою здійснення правосуддя є дотримання порядку усіма присутніми в залі судового засідання. Для забезпечення цієї умови всі учасники цивільного процесу, а також інші особи, присутні в залі суду, зобов'язані не порушувати встановлений порядок. Так, відповідно до ч. 3 ст. 162 ЦПК України, учасники цивільного процесу, а також інші особи, присутні в залі судового засідання, зобов'язані додержуватися в судовому засіданні встановленого порядку і беззаперечно підкорятися розпорядженням головуючого.

Законодавством не передбачено, які дії можуть бути кваліфіковані як порушення порядку в залі судового засідання. І в цьому немає практичної потреби, оскільки перелік таких конкретних дій був би досить об'ємним і не міг би бути вичерпним. Тому в кожному конкретному випадку суд (суддя) вирішує, чи порушує

особа встановлений порядок, чи ні. При цьому судді керуються своїм внутрішнім переконанням про громадський порядок. Судова практика показує, що як порушення порядку в залі судового засідання розцінюються суперечки і сварки між сторонами, гучні репліки, жвава жестикуляція присутніх тощо [2, с. 214 – 215].

З огляду на викладене, активні умисні дії особи, спрямовані на порушення встановлених правил поведінки у суді є протиправними та тягнуть за собою застосування заходів процесуального примусу.

Окрім цього, активні умисні дії, у разі вчинення яких суд може застосувати до порушника заходи процесуального примусу, можуть проявлятися у формі неповаги до суду. Згідно п. 16 постанови Пленуму Верховного Суду України від 13.06.2007 № 8 «Про незалежність судової влади», вона може виражатись у злісному ухиленні від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача, у невідкоренні зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушенні порядку під час судового засідання, а також у вчиненні будь-ким інших дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил.

Що стосується протиправної бездіяльності, у випадку якої суд також може застосувати заходи процесуального примусу, то тут мова йде про ухилення особи від виконання покладених на неї процесуальних обов'язків. Це, як вже зазначалось вище, може бути злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача. Також сюди відносять неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання.

Класифікуючи заходи процесуального примусу на підставі їхньої процесуальної спрямованості, за основу слід брати мету, із якою вони застосовуються. Ряд науковців (С. С. Бичкова, Н. Ю. Голубєва, В. С. Голанчук, В. В. Комаров, О. В. Рожнов, Є.О.Харитонова) залежно від спрямованості заходи процесуального примусу поділяють на 2 групи:

- ті, що застосовуються до порушників порядку в залі судового засідання (попередження і видалення з залу судового засідання);

- ті, що забезпечують процес доказування (тимчасове вилучення доказів для дослідження судом і привід).

Такі заходи процесуального примусу як попередження та видалення із залу судового засідання можуть бути застосовані судом до осіб, які не виконують розпоряджень головуючого.

Розпорядження головуючого – це усні владні вказівки суду учасникам процесу, спрямовані на забезпечення порядку в судовому засіданні [1, с. 298].

Попередження виноситься лише один раз, оскільки у разі повторного вчинення зазначених дій суд вправі видалити особу із залу судового засідання. Попередження і видалення із залу судового засідання можуть застосовуватись стосовно учасників цивільного процесу, а також будь-кого із осіб, присутніх у залі судового засідання. Крім застосування цих заходів процесуального примусу, до порушників можуть бути застосовані також заходи адміністративної відповідальності за прояв неповаги до суду (ч. 1 ст. 185-3 КУпАП). Отже, ключовою ознакою, на підставі якої попередження та видалення із залу судового засідання об'єднують в одну групу заходів процесуального примусу є вчинення порушення безпосередньо у залі судового засідання.

Щодо ролі заходів процесуального примусу у забезпеченні процесу доказування – відповідно до ст. 57 ЦПК України доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутності обставин, що обґрунтовують

вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, їх представників, допитаних як свідків, показань свідків, письмових доказів, речових доказів, зокрема звуко- і відеозаписів, висновків експертів.

Подання доказів особами, які беруть участь у справі, передбачає їх передачу в розпорядження суду. У разі неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання суд може постановити ухвалу про тимчасове вилучення цих доказів для дослідження судом. (ч. 1 ст. 93 ЦПК України).

Показання свідка – це засіб доказування, який полягає у повідомленні цим учасником цивільного процесу відомих йому обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Враховуючи даний факт, присутність зазначеного учасника цивільного процесу у судовому засіданні є необхідною, а його відсутність без поважних причин, неявка – суттєво впливають на процес доказування, призводить до затягування судового процесу.

Таким чином, у випадку відсутності належно викликаного свідка у судовому засіданні та відсутності повідомлення такого про причини його неявки, суд може постановити ухвалу про привід такої особи через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Отже, з огляду на вищевикладене ключовою ознакою таких заходів процесуального примусу як привід та тимчасове вилучення доказів для дослідження їх судом є забезпечення процесу доказування.

На наш погляд класифікація заходів процесуального примусу на підставі їх процесуальної спрямованості найбільш точно відображає сутність заходів процесуального примусу відповідно до тлумачення, запропонованого законодавцем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Цивільний процесуальний кодекс України. Станом на 22.06.2010 : Науково-практичний коментар / За ред. Є. О. Харитоновна, О. І. Харитоновної, Н. Ю. Голубевої. – К. : Алерта ; КНТ ; ЦУЛ, 2010. – 648 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар / С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. І. Бірюков та ін. ; С. С. Бичкова (ред.). – К. : Атіка, 2008. – 840 с.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ У ФОРМІ КОНСУЛЬТАЦІЇ

Лук'янчиков Євген Дмитрович
професор кафедри інформаційного права та права
інтелектуальної власності
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут»,
доктор юридичних наук, професор

Використанню спеціальних знань в розслідуванні кримінальних правопорушень достатня увага приділена науковцями і практиками. Разом з тим чинний КПК України передбачає консультативну форму їх використання, що робить

дане питання достатньо актуальним. Метою дослідження є порівняння процедури використання консультацій під час досудового провадження та розгляді матеріалів у суді, розроблення відповідних пропозицій з їх удосконалення.

Спеціальні знання пропонують розглядати в широкому та вузькому розуміннях, що дозволяє точніше визначитися з даною науковою категорією. У широкому розумінні під спеціальними знаннями в кримінальному провадженні розглядають будь-які професійні знання, що не є загальновідомими, які не мають масового поширення потрібні для вирішення питань під час досудового провадження та судового розгляду. Спеціальними знаннями, як і будь-якими іншими, особа оволодіває в результаті цілеспрямованої професійної підготовки і досвіду практичної роботи в якій-небудь діяльності. Вони являють собою систему знань про певні об'єкти, явища і закономірності, що досліджуються відповідною галуззю науки.

Слід звернути увагу, що в судочинстві набирає поширення принцип змагальності сторін (ст. 22 КПК України). У зв'язку із цим сторони мають бути наділені рівними правами використовувати спеціальні знання для збирання, зберігання, дослідження та подання до суду предметів, документів та інших об'єктів, що мають значення для доказування.

Це дозволяє зробити висновок, що законодавець розширив коло учасників кримінального провадження, які можуть використовувати в своїй діяльності спеціальні знання для встановлення та дослідження обставин правопорушення.

Інститут використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві має значну історію і пройшов шлях від однієї форми – судової експертизи, до диференціації їх на ті, що передбачені або не передбачені законом, результати яких мають або не мають доказового значення, а також відповідно до суб'єктів їх використання [3, с. 206-207].

Відповідно до чинного КПК України спеціаліста можна залучати для вирішення таких завдань: а) для надання безпосередньої технічної допомоги під час досудового розслідування і судового розгляду (ч. 2 ст. 71 КПК); б) для надання консультацій з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок (ч. 1 ст. 71; ч. 1 ст. 360 КПК); в) для надання письмових роз'яснень під час дослідження доказів в суді (ч. 1 ст. 360 КПК).

Позитивно оцінюючи закріплення в КПК консультаційної форми використання спеціальних знань, слід звернути увагу на процесуальне оформлення її результатів. Коли спеціаліст бере участь у слідчій (розшуковій) дії, використання спеціальних знань, якими він володіє здійснюється під контролем і в межах, визначених слідчим, відображається у відповідному протоколі, який є джерелом доказів. Роз'яснення спеціаліста в суді, надані на підставі його спеціальних знань у письмовій формі (ч. 1 ст. 360 КПК) є самостійним джерелом доказів у кримінальному провадженні – документ (ст. 99 КПК).

Отримання консультацій спеціаліста здавна використовувалось в слідчій практиці, але результати не завжди відображалися в матеріалах провадження. Дана форма використання спеціальних знань набула розповсюдження, а науковцями обгрунтована пропозиція про доцільність закріплення її на законодавчому рівні [2, с. 48-55].

Закріплення в КПК України даної форми використання спеціальних знань залишило не вирішеними питання, що стосуються її змісту, форми фіксації та доказового значення отриманих результатів. Консультація в кримінальному провадженні може розглядатися як заснований на спеціальних знаннях умовивід

спеціаліста, що він повідомляє слідчому, прокурору або суду з питань, вирішення яких потребує спеціальних знань без провадження експертизи. Що стосується форми консультацій, однозначної відповіді не знаходимо. Якщо в ст. 360 КПК мова іде про консультацію в усній формі, то в ст. 71 КПК про це не згадується. Не надано відповіді на це питання і в коментарі до даної статті [3, с. 206-209, 747-748]. Пояснюється це тим, що допомогу спеціаліста продовжують розглядати з позицій врегулювання цієї діяльності в КПК України 1960 р. Дійсно, за ст. 128-1 КПК спеціалістом визнавалася особа, залучена до участі у слідчій дії. Інакше вирішується дане питання в ст. 71 чинного КПК України. Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями і уміннями застосовувати технічні або інші засоби і може давати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду (Виділено нами – Є. Л.) з питань, що потребують відповідних спеціальних знань. Набуття особою прав та обов'язків спеціаліста пов'язується не з запрошенням до участі в конкретній слідчій (розшуковій) дії, а до участі в досудовому розслідуванні, що свідчить про можливість звернення до нього з питань, що потребують спеціальних знань протягом кримінального провадження. Цим розширюються можливості використання консультацій слідчим на усьому етапі кримінального провадження, складовою частиною якого є досудове розслідування (п. 10 ст. 3 КПК).

Під час дослідження доказів, відповідно до ч. 1 ст. 360 КПК суд має право скористатися усними консультаціями, що узгоджується з характером даної діяльності. Запитання сторін і відповіді на них спеціаліста, як консультанта, відображаються в журналі судового засідання або в матеріальних носіях повної фіксації судового засідання технічними засобами. З ними можна ознайомитися у разі виникнення такої необхідності. Оскільки про форми консультацій під час досудового розслідування в КПК не згадується, Р. Л. Степанюк доходить висновку, що вони залишаються непроцесуальною формою використання спеціальних знань [6, с. 211]. Таке твердження викликає певні заперечення. По-перше, дана форма використання спеціальних знань передбачена в нормах КПК, а тому не може не визнаватися процесуальною. В свій час В. К. Лисиченко заперечував використання в розслідуванні спеціальних знань в непроцесуальних формах [4, с. 20-26]. Поділяючи цю думку, Б. В. Романюк наголошує, що подібна практика в розслідуванні має місце, але її слід розглядати не як форму використання спеціальних знань слідчим, а як спосіб набуття ним відповідних знань та умінь [5, с. 37].

По-друге, консультації під час досудового розслідування можуть даватися як в усній, так і в письмовій формі. Сторона провадження (зокрема, захисту) може звернутися до спеціаліста певної галузі знань для роз'яснення питань, що мають значення для кримінального провадження. За результатами консультації сторона отримує письмову відповідь (документ), який може бути поданий слідчому або суду. По-третє, результати консультативної діяльності можуть бути відображені в документах, які оформляються в процесі проведення відповідних процесуальних дій. По-четверте, особа, яку запрошено як консультанта набуває права і обов'язки спеціаліста, що передбачені ст. 71 КПК України. Таким чином, надання спеціалістом консультацій під час досудового розслідування слід визнати процесуальною формою використання спеціальних знань в кримінальному провадженні.

На завершення не можемо залишити поза увагою співвідношення консультацій з письмовими роз'ясненнями спеціаліста, про що зазначається в ст. 360 КПК. На жаль, ні законодавець, ні автори коментаря КПК України не показують їх відмінності [3, с. 206-209, 747-748]. В тлумачному словнику української мови

консультацію розглядають як раду спеціаліста з будь-якого питання, а роз'яснення це те, що вносить ясність, сприяє розумінню чогось [1, с. 450, 1085]. У будь-якому разі це діяльність особи, що володіє спеціальними знаннями у певній галузі, з відповіді на запитання, що в інший спосіб вирішити неможливо. Це ставить під сумнів доцільність одночасного використання цих понять в статті 360 КПК України. Консультації тривалий час використовуються в кримінально-процесуальній діяльності, достатньо широко відображені в науковій літературі і цілком можуть бути використані для побудови правових норм, одночасно виключив із них «роз'яснення», без чого не може бути консультації. Крім того, в ст. 71 КПК України необхідно передбачити, що консультація може надаватися в усній або письмовій формі. В залежності від ситуації і характеру запитань, з яких треба отримати консультацію, слідчий і спеціаліст самостійно будуть визначати як форму постановки запитання, так і форму відповіді на нього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [упоряд. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К., Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
2. Кергандберг Э. Использование специальных познаний адвокатом в советском уголовном процессе / Э. Кергандберг // Использование специальных знаний в советском уголовном процессе. Труды по правоведению. : ученые записки Тартуского гос. ун-та. – Тарту : Изд-во Тарту. ун-та, 1984. – Вып. 663. – С. 48-55.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
4. Лисиченко В. К. Использование данных естественных и технических наук в следственной и судебной практике : [учеб. пособие] / В.К. Лисиченко. – К. : Выща шк., 1979. – 88 с.
5. Романюк Б. В. Участь спеціаліста на стадії досудового слідства: [навч. посіб.] / Б. В. Романюк. – К. : Видавничий будинок «Аванпост-Прим», 2010. – 304 с.
6. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / Р. Л. Степанюк ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. / А. Ф. Волобуєва. – Х. : НікаНова, 2012. – 382 с.

СПРАВЕДЛИВІСТЬ У ПОБУДОВІ Й ФУНКЦІОНУВАННІ МЕХАНІЗМУ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

*Примак Володимир Дмитрович
провідний науковий співробітник відділу міжнародного
приватного права і порівняльного правознавства НДІ
приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака
НАПрН України,
доктор юридичних наук*

Справедливість норм позитивного цивільного права і актів їх застосування полягає у відповідності змісту матеріально-правових засобів, процесуальної форми та практики їх застосування об'єктивним закономірностям побудови такої системи

правового регулювання суспільних відносин, метою функціонування якої є підтримання оптимального балансу прав та інтересів учасників цивільних відносин, публічних і приватних інтересів, визначеного з урахуванням мети утвердження у праввідносинах будь-якого виду безперечного примату людської гідності, засад розумності та добросовісності.

У сфері законодавчої регламентації цивільних відносин загалом і відносин цивільно-правової відповідальності зокрема такого роду закономірності жорстко детерміновані відмітними ознаками предмета і методу цивільного права, особливостями суб'єктного складу окремих різновидів цивільних відносин (юридично значимими відмінностями у можливостях різних категорій осіб насамперед), а також специфікою певних об'єктів цивільних прав. Урахування перелічених чинників визначає основні характеристики механізму цивільно-правової відповідальності – зокрема, порядок і правові наслідки застосування її санкцій, утвердження принципів повного відшкодування завданої шкоди і вини як основних форм втілення справедливості у нормах інституту цивільної відповідальності, а подекуди і необхідність запровадження обмежень щодо застосування зазначених принципів або обсягу їх дії.

Оскільки закономірності розвитку правових явищ втілюються у притаманних їм функціях, можна стверджувати, що справедливість дії інституту цивільно-правової відповідальності має гарантуватися насамперед обґрунтованим теоретичним визначенням, належним законодавчим закріпленням та ефективною реалізацією властивих їй функцій. При цьому, враховуючи гранично визначену суть майнового інтересу особи, потерпілої від цивільного правопорушення, та формально-юридичну рівність сторін у відносинах цивільної відповідальності можна дійти висновку про недоцільність і неможливість сталого виконання цивільно-правовою відповідальністю яких-небудь інших функцій, окрім компенсаційної та похідної від неї забезпечувальної (щодо прав та інтересів суб'єктів цивільного права), або запобіжної (щодо ймовірних правопорушень).

Ефективність правового регулювання відносин цивільно-правової відповідальності зумовлюється насамперед об'єктивними можливостями практичної реалізації втілених у її функціях вимог справедливості. Наприклад, ключовою ознакою справедливого розміру відшкодування моральної шкоди слід вважати обґрунтоване переконання суду щодо необхідності й достатності призначення визначеної судовим рішенням компенсації для: утримання правопорушника та інших осіб від спроб вчинення у подальшому подібних правопорушень; мінімізації особистих немайнових втрат, завданих потерпілому.

Справедливість визначається балансом не лише інтересів, а й можливостей всіх заінтересованих осіб, а тому може вимагати: а) додержання як кредиторами, так і боржниками, що належать до юридичних осіб чи суб'єктів господарської діяльності, порівняно суворіших (щодо фізичних осіб, які не є підприємцями) критеріїв доведення, відповідно: або фактичної наявності окремих умов цивільно-правової відповідальності зобов'язаної особи (насамперед йдеться про шкоду та характер її причинної зумовленості), або обставин, які звільняють від відповідальності (випадковість завдання шкоди зокрема); б) виключення вини зі складу умов відповідальності окремих суб'єктів, що є носіями того чи іншого спеціального правового статусу або провадять певні види ризикової діяльності; в) законодавчого встановлення порівняно жорсткіших санкцій за правопорушення, вчинені сильнішою стороною порушених договірних відносин.

Справедливість є інтегральною і об'єктивною морально-правовою оцінкою стану правового регулювання загалом та правового становища конкретної особи зокрема. Водночас у виняткових випадках (надзвичайно рідко порівняно з розумністю і добросовісністю) справедливість може використовуватися як правовий засіб прямої дії, тобто безпосередній критерій визначення підстави для набуття певних прав або обов'язків та їх обсягу. Придатність до виконання справедливістю зазначеної функції засвідчує механізм застосування такого способу захисту цивільних прав та інтересів, як відшкодування за завдану потерпілому моральну шкоду.

Справедливість у контексті правового регулювання відносин з відшкодування моральної шкоди може розглядатися у чотирьох взаємопов'язаних вимірах: 1) як загальна вимога щодо забезпечення певного балансу конфліктуючих інтересів, звернута до законодавця, суб'єктів правозастосування, а в спеціально визначених законодавством випадках (наприклад, щодо виробників товарів, виконавців робіт і послуг як домінуючих учасників у відносинах зі споживачами) – і до учасників окремих видів регулятивних цивільних відносин, порушення яких здатне спричинювати виникнення права на відшкодування моральної шкоди; 2) як індикатор необхідності застосування спеціальних засобів узгодження інтересів сторін, приватних і публічних інтересів з наступним законодавчим встановленням належного правового статусу учасників цивільних відносин (у тому числі у зв'язку з виключенням вини у окремих випадках зі складу умов відшкодування моральної шкоди або законодавчим закріпленням: певного ступеня вини як суб'єктивної умови застосування цього заходу цивільно-правової відповідальності; мінімальних або максимальних розмірів відшкодування моральної шкоди тощо) та конкретизацією у рішенні суду елементів нововиниклого зобов'язання з відшкодування моральної шкоди; 3) як морально-правове підґрунтя для закріплення за певним колом потенційно вразливих осіб абстрактної можливості набуття у визначених законом випадках суб'єктивного права на відшкодування моральної шкоди (передусім йдеться про захист: життя і здоров'я фізичної особи, прав і свобод «підвладних» учасників публічно-правових відносин, споживачів, найманих працівників, творців об'єктів права інтелектуальної власності); 4) як критерій визначення розміру належної потерпілому компенсації за завдані йому немайнові втрати (загалом розмір відшкодування моральної шкоди має бути тим вищим, чим вищими є суспільна цінність порушеного блага, істотність його порушення, грубість вини правопорушника).

Виняткова здатність справедливості поставати у контексті відшкодування моральної шкоди у двох останніх вимірах пояснюється головним чином тим, що лишень оцінка взаємозв'язку морально-правових імперативів справедливості, розумності й добросовісності, порушеного особистого немайнового блага і вчиненого правопорушення спроможна допомогти визначити: ступінь порушення згаданих морально-правових вимог як особливих об'єктів правової охорони; місце порушеного особистого немайнового блага у суспільній ієрархії цінностей; достатність превентивного впливу, що забезпечується певним розміром компенсації.

ОСОБЛИВОСТІ ДОПИТУ НЕПОВНОЛІТНЬОГО СВІДКА У ЦИВІЛЬНОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Резнік Ганна Олегівна

старший науковий співробітник відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, кандидат юридичних наук

Відповідно до ст. 12 Конвенції ООН «Про права дитини» держави-учасниці забезпечують дитині, здатній сформулювати власні погляди, право вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що торкаються дитини, причому поглядам дитини приділяється належна увага згідно з її віком і зрілістю. З цією метою дитині, зокрема, надається можливість бути заслуханою в ході будь-якого судового чи адміністративного розгляду, що торкається дитини, безпосередньо або через представника чи відповідний орган у порядку, передбаченому процесуальними нормами національного законодавства.

Допит свідка є складною дією, що проводиться у встановленому законом порядку з метою отримання свідчень від особи про відомі їй обставини, що стосуються справи. Відтак, допит свідка можна вважати одним із основних способів отримання доказів у вигляді інформації, що має значення для справи.

Оскільки свідком може бути і дитина, як особа яка здатна відтворити відому їй інформацію про певні обставини, розглядуваної справи, Цивільний процесуальний кодекс (далі – ЦПК) України та Кримінальний процесуальний кодекс (далі – КПК) України встановлюють особливості допиту малолітніх (віком до 14 років) і неповнолітніх (віком від 14 до 18 років) осіб.

Виокремлення порядку допиту неповнолітнього свідка в окрему категорію зумовлена тим, що дитина (особа віком до 18 років) є розумово незрілою, а значить є особливості у процедурі допиту дитини у якості свідка.

Не дивлячись на те, що ЦПК України та КПК України містять спільні загальні правила, щодо допиту вказаної категорії осіб, разом із тим, враховуючи особливості провадженнь є і відмінні риси у процедурі допиту неповнолітніх осіб.

За загальними правилами, встановленими ст. 182 ЦПК України допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей.

При цьому, свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуючий роз'яснює обов'язок про необхідність дати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

З дозволу суду батьки, усиновлювачі, опікуни, піклувальники або представники органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей можуть задавати свідкові питання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка, змісту його показань.

Слід звернути увагу на те, що цивільно-процесуальним законодавством передбачено, що у виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного

з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалена та чи інша особа, яка бере участь у справі. Після повернення цієї особи до зали судового засідання головуючий повідомляє її про показання цього свідка і надає можливість задати йому питання.

Крім того, свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, після закінчення його допиту видаляється із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною присутність цього свідка в залі судового засідання.

У кримінальному провадженні неповнолітній свідок допитується у присутності законного представника, педагога або психолога, а за необхідності – лікаря. Враховуючи специфіку кримінального провадження допит малолітньої або неповнолітньої особи не може продовжуватися без перерви понад одну годину, а загалом – понад дві години на день.

До початку допиту, законному представнику, педагогу або психологу та лікарю, роз'яснюється їхній обов'язок бути присутніми при допиті, а також право заперечувати проти запитань та ставити запитання.

Із розглянутого аналізу норм цивільного-процесуального кодексу та кримінально процесуального кодексу України, щодо допиту неповнолітнього свідка варто відзначити наступні спільні риси: 1. Допит малолітньої або неповнолітньої особи обов'язково проводиться у присутності законного представника; 2. Особам, які не досягли шістнадцятирічного віку, роз'яснюється обов'язок про необхідність давання правдивих показань, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання.

Відмінним, наразі є те, що у нормах ЦПК України серед осіб, в чий присутності проводиться допит неповнолітньої особи зазначені представники органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей, а у кримінальному провадженні можуть фігурувати ще й педагоги, психологи або лікар за необхідності.

Також, у положеннях КПК України окремо вказується на те, що при допиті неповнолітньої особи встановлюється обмежена часова межа для проведення такої дії з обов'язковою перервою.

Крім того, не зрозумілою є позиція законодавця, який закріплює у цивільному процесі положення про те, що на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалена та чи інша особа, яка бере участь у справі, та не передбачає такого у кримінальному процесі, враховуючи специфічність і складність справ, що розглядаються у кримінальному провадженні, говорячи лише про законного представника, який може бути видалений з зали судового засідання якщо його участь може завдати шкоди інтересам малолітнього або неповнолітнього свідка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конвенція ООН «Про права дитини» від 20.11.1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40. – стор. 1530, стаття 492.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – стор. 474. – стаття 88.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН У СФЕРІ БОРОТЬБИ З НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ НАРКОТИКІВ

Телійчук Віталій Григорович
старший науковий співробітник,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
факультету №4 Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

Зловживання наркотиками складає постійну загрозу життю, здоров'ю та гідності мільйонів людей, здатну зруйнувати генофонд націй, підірвати фундаментальні складові суспільства й держави, стати причиною окремих техногенних аварій і катастроф, озброєних конфліктів. Останніми десятиріччями хвороблива тяга до дурман-зілля призвела до швидкого розповсюдження на всіх континентах нашої планети наркозлочинності, яка є одним із проявів організованої злочинності й являє собою суспільну загрозу (О.Г. Косоков) [1].

На початку XXI ст. у світі відбуваються бурхливі процеси глобалізації, які охоплюють різні сфери (політичну, фінансову, інформаційну тощо). Зазначені зміни в цілому носять позитивний характер. Однак глобалізація має і тіньову сторону. Її притаманна активізація незаконних видів діяльності, таких як організована злочинність, міжнародний тероризм і наркобізнес.

Використовуючи величезні прибутки від продажу наркотиків, міжнародні злочинні синдикати впливають на політику і економіку як окремих країн, так і цілих регіонів (Латинська Америка, Південно-Східна Азія). За оцінками експертів, своєю надрентабельністю наркобізнес значно перевершує інші види організованої злочинності.

Оцінюючи масштаби незаконного обігу наркотиків, німецькі вчені зазначають, що нелегальний обіг наркотиків в Німеччині оцінюється в суму від 4,4 до 5,8 мільярдів марок, причому більша їх частина надходить на рахунки злочинних угруповань, які вже давно зробили торгівлю наркотиками основним джерелом прибутків [2, с. 192].

На міжнародному рівні політику в галузі боротьби з наркотиками на сьогодні визначають конвенції ООН, що стосуються контролю за наркотиками: Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р. (з поправками, внесеними відповідно до Протоколу 1972 р.), Конвенція ООН про психотропні речовини 1971 р., Конвенція ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин 1988 р., інші документи ООН, угоди між державами про співробітництво у зазначеній галузі. Україна ще на початку 90-х років минулого століття, вбачаючи зростаючу необхідність у протидії наркоманії на своїй території, здійснила ратифікацію зазначених вище конвенцій та міжнародних угод.

Аналіз міжнародних правових норм свідчить про тенденцію до встановлення міжнародним співтовариством більш жорстких заходів для подолання наркоїзму - від встановлення міжнародного контролю за правомірним розподілом і використанням наркотичних засобів до постійного контролю за їх незаконним обігом і «відмиванням» коштів, одержаних від незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин.

Нелегальні наркотики завжди обґрунтовано вважалися серйозним соціальним лихом минулого століття і є підстави стверджувати, що це зло притаманне сьогоденню [3].

В залежності від обраної наркополітики всі країни можна поділити на дві групи. До першої групи слід відносити країни, в яких спостерігається неприйнятне ставлення до вживання та розповсюдження наркотиків (Іран, Китай, США, Росія та інші). Країни, віднесені до першої групи, можна умовно поділити на підгрупи в залежності від суворості санкцій, що застосовуються до осіб, які скоїли правопорушення у сфері обігу наркотиків, на: країни з репресивною та країни з рестриктивною (стримувальною або обмежувальною) державною політикою. Зокрема, слід виокремити країни, в яких до таких правопорушників може застосовуватись смертна кара (з репресивною антинаркотичною політикою) [3].

А.М. Волошук [4], зазначає, що смертна кара була відмінена в 139 країнах, в той час як в 58 країнах дана міра покарання зберігається, а в 32 з них вона передбачена саме за правопорушення в сфері обігу наркотиків, в основному в Азії та Близькому Сході. На практиці найчастіше застосовують смертну кару в Китаї, Ірані, Саудівській Аравії, В'єтнамі, Сінгапурі та Малайзії. За даними автора, в більшості з країн другої групи наркотики розподілені на класи по тяжкості (наприклад, в Великобританії клас А, клас В і клас С; в Голландії - «легкі» і «важкі»). Ця класифікація зазвичай визначає і рівень санкцій, які передбачені у зв'язку з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів.

Підсумовуючи зазначене вище, можна стверджувати, що в країнах першої групи проголошується нетерпимість до наркотиків. Ця політика протиставляється іншій – політиці зменшення шкідливих наслідків, яка застосовується в країнах другої групи (Голландія, Великобританія, Бельгія, Данія, Чехія, Швейцарія та інші). Прихильники такої державної політики наголошують на необхідності змінити ставлення до вживання наркотиків, як до злочину, на ставлення, як до проблеми охорони здоров'я, і перейти від покарання до лікування залежних споживачів наркотиків.

Заходи подолання наркотизму, здійснювані під егідою ООН Комісією з наркотичних засобів Економічної і Соціальної ради ООН, Міжнародним комітетом з контролю за наркотиками ООН та іншими міжнародними організаціями, за їх направленістю можна класифікувати за групами: інформаційно-аналітичні, організаційні, навчально-освітні, науково-дослідні, технічні, медичні, економічні, фінансові, міжнародно-правові, попереджувальні, контрольні, правотворчі та ін.

Здійснюючи боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, Україна прийняла Концепцію, що визначає такі пріоритетні напрями роботи у сфері міжнародного співробітництва з цих питань: укладення міжнародних договорів у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; приведення законодавства України у відповідність з міжнародним, адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу, що регулює відносини у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; налагодження взаємодії з відповідними органами інших країн, міжнародними організаціями для проведення спільних операцій, вжиття інших заходів у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; інтеграція України у світовий інформаційний простір, обмін інформацією з питань боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів; упровадження у разі

потреби інституту офіцерів зв'язку з питань боротьби з транснаціональною злочинністю, пов'язаною з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Підтримуючи думку А. А. Музики, О. Н. Гороха та Волинця В.В. можна стверджувати, що внесення зазначених коректив у вітчизняне кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство сприятиме оптимізації відповідальності за «наркотичні» злочини [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аналітичний огляд наукових статей з проблем протидії наркобізнесу № 11 (А.М. Волощук, С. Буткевич, О.Г. Косоков) [Електронний ресурс]. – Режим доступу :<http://inter.criminology.onua.edu.ua/?p=2743>
2. Погорецький М.А., Черниш Р.Ф. Міжнародно-правовий досвід у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків / М.А. Погорецький, Р.Ф.Черниш // Право і суспільство - 2012. - №6 –с. 192-196.
3. Волинець В.В. Позитивний досвід удосконалення кримінального законодавства України у сфері боротьби з незаконним обігом наркотиків [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/26863/%C2>.
4. Волощук А.М. Державно-правова політика в сфері протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів: зарубіжний досвід / Волощук А.М. // Митна справа (Митний комплект), 2011 - № 1 - с. 8-17.

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ВИКОНАННІ РІШЕНЬ СУДІВ

Шаповал Леся Іванівна

доцент кафедри цивільного права і процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

Стаття 124 Конституції України визначає, що судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Але, на практиці, адвокати, юристи та клієнти мають проблеми виконання рішення суду, яка потребує неабияких зусиль.

Від закінчення розгляду справи по суті з винесенням рішення судом і до реального виконання рішення суду може сплинути досить велика кількість часу. Також, окрім витрат часу, реальне виконання рішення суду потребує великої кількості зусиль саме з боку стягувача або його представників, а не від самих державних виконавців.

Проаналізувавши положення законів України «Про виконавче провадження», «Про державну виконавчу службу», зокрема щодо обсягу прав та повноважень державних виконавців, можна дійти логічного висновку: головне пред'явити виконавчий документ до органу Державної виконавчої служби і все, потім достатньо почекати, коли на рахунок стягувача надійдуть грошові кошти боржника, або коли боржник вчинить необхідні дії згідно з рішенням суду. Адже згідно із законодавством державні виконавці наділені саме таким великим обсягом прав для захисту інтересів осіб, які звертаються за примусовим виконанням судових рішень, що головне – це віддати виконавчий документ до виконавчої служби.

Але, на практиці для дійсного вирішення проблеми необхідно вчинити велику кількість дій, аби рішення суду все-таки було виконано.

Виокремимо кілька основних проблемних питань, які виникають під час виконання рішень судів.

Першою проблемою є бездіяльність державного виконавця по виконанню рішення суду через відсутність достатнього рівня підготовки, що впливає на рівень ефективності виконання рішень судів шляхом неправильного використання своїх повноважень державними виконавцями.

П.3 ч.3 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження» передбачає, що з метою захисту інтересів стягувача державний виконавець має право одержувати безоплатно від органів, установ, організацій, посадових осіб, сторін та учасників виконавчого провадження необхідні для проведення виконавчих дій пояснення, довідки та іншу інформацію, у тому числі конфіденційну.

Тобто державний виконавець у змозі перевірити інформацію про наявність рухомого та нерухомого майна боржника, про наявність банківських рахунків та наявність грошових коштів на таких рахунках. Але, як показує практика, самостійно державний виконавець вчиняти дії з пошуку майна не буде, доки стягувач (представник стягувача) не напише відповідні клопотання щодо пошуку майна боржника і не візьме на себе перевірку та контроль отримання запитуваної інформації. Такі дії державним виконавцем без контролю з боку сторони стягувача хоч іноді і вчиняються, але через три місяці, півроку і т.д., надавши боржнику достатню кількість часу для приховання свого майна. Таке майно, наприклад, може бути подароване боржником комусь з родичів або продане іншим особам, а кошти отримані від цього продажу витрачені на особисті потреби з метою уникнення стягнення їх державним виконавцем на користь стягувача.

Другою проблемою невиконання рішення суду може бути відсутність у боржника майна, на яке може бути звернуто стягнення.

Згідно зі ст. 47 Закону України «Про виконавче провадження» виконавчий документ, на підставі якого відкрито виконавче провадження, за яким виконання не здійснювалося або здійснено частково, повертається стягувачу у разі, якщо немає майна, на яке може бути звернуто стягнення, а здійснення державним виконавцем відповідно до цього Закону заходи щодо розшуку такого майна виявилися безрезультатними.

У подібних випадках, ні державним виконавцям, ні стягувачу не варто забувати, що у фізичної особи (боржника) може бути чоловік або дружина. Згідно з ч. 1 ст. 60 чинного Сімейного кодексу України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). А, отже, боржник – фізична особа має право на частку у такому майні, на яку можна звернути стягнення.

У таких випадках необхідно звернутися до державного виконавця з клопотанням про з'ясування інформації щодо знаходження особи-боржника в шлюбі, здійснення пошуку майна дружини або чоловіка боржника шляхом направлення запитів. Після чого, варто звернутись з клопотанням до державного виконавця про виділення частки боржника у спільному сумісному майні та звернення стягнення на таку частку.

Зокрема виділення частки боржника у спільному сумісному майні подружжя здійснюється судом за поданням державного виконавця.

Третьою проблемою невиконання рішення суду може бути ситуація, коли в юридичної особи-боржника за документами формально немає активів, а у фізичної особи формально немає майна. Але коли і державному виконавцеві і стягувачу насправді добре відомо, що справи у боржника не такі вже й погані, і що з боку боржника просто робиться все, аби не виконувати рішення суду.

В такому разі, згідно ч. 3 ст. 11 Закону України «Про виконавче провадження» державний виконавець у процесі здійснення виконавчого провадження має право у разі ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням, звертатися до суду за встановленням тимчасового обмеження у праві виїзду боржника - фізичної особи або керівника боржника - юридичної особи за межі України - до виконання зобов'язань за рішенням.

Якщо ж державний виконавець особисто не звертається до суду для встановлення тимчасового обмеження у праві виїзду боржника за межі України, то слід знову-таки звернутися з клопотанням до державного виконавця про необхідність звернення з поданням до суду щодо обмеження виїзду боржника за кордон.

Але, як свідчить судова практика, суди не завжди застосовують до боржників такі заходи впливу через недетальне регламентування у законодавстві цієї процедури.

Яким же чином можна забезпечити належне виконання судових рішень?

На нашу думку, особливу увагу варто приділити змінам до чинного Закону України «Про виконавче провадження». Потрібно, *по-перше*, скоротити строки проведення виконавчих дій, жорстко регламентувати строки для вчинення державними виконавцями тих чи інших дій спрямованих на виконання судового рішення.

По-друге, необхідно ввести відповідальність за порушення строків вчинення виконавчих дій як самими державними виконавцями так і особами, які зобов'язані виконати ті чи інші дії на запит державного виконавця (надання відповіді на запит виконавця, арешт грошових коштів на рахунках) тощо.

Доречним, на нашу думку, було б введення матеріальної відповідальності державних виконавців за бездіяльність чи вчинення неправомірних дій.

По-третє, необхідно встановити на законодавчому рівні чіткі підстави, за яких суд за клопотанням стягувача чи державного виконавця має право тимчасово обмежити виїзд боржника-фізичної особи чи керівника боржника-юридичної особи у виїзді за кордон (наприклад, наявність невиконаного судового рішення на суму понад 5 мінімальних заробітних плат, наявність заборгованості зі сплати аліментів понад два місяці, невиконання вимоги немайнового характеру у сімейних, житлових спорах тощо).

Матеріали конференції

**Наукові пошуки у III тисячолітті:
соціальний, правовий, економічний
та гуманітарний виміри**

**Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції
(м. Кіровоград, 22–23 квітня 2016 року)**

Технічний редактор Лисенко В.Ф.

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. лист. 17,9.
Обл. видав. лист. 23,08. Тираж 300. Зам. № 487

Видавництво ТОВ «КОД»
25009, м. Кіровоград, вул. 50 років Жовтня, 7а, тел./факс (0522) 322-326
Свідоцтво державного комітету інформаційної політики:
серія ДК № 995 від 24.07.2002 року.

Виготовлювач СПД ФО Лисенко В. Ф.
25029, м. Кіровоград, вул. Пацаєва, 14, корп. 1, кв. 101
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3904 від 22.10.2010
тел.: (0522) 322-326

